

Vatra veche

Supliment aniversar

Lunar de cultură * Serie veche nouă* Anul V, nr. 11(47), noiembrie 2013 *ISSN 2066-0952

VATRA, Foaie ilustrată pentru familie (1894) *Fondatori I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coșbuc
VATRA, 1971 *Redactor-șef fondator Romulus Guga* VATRA VECHE, 2009, Redactor-șef Nicolae Băciuț

Vatra veche

OCHIUL ROHIEI..

Sub ochiul Rohiei
E reavăn pământul din mine.
Mustește firul de apă...
Păcatul rămâne.

Ochiul icoanei,
Astru îmi cade în mâini.
Pământul din mine e reavăn,
Cămașa-i cu spini.

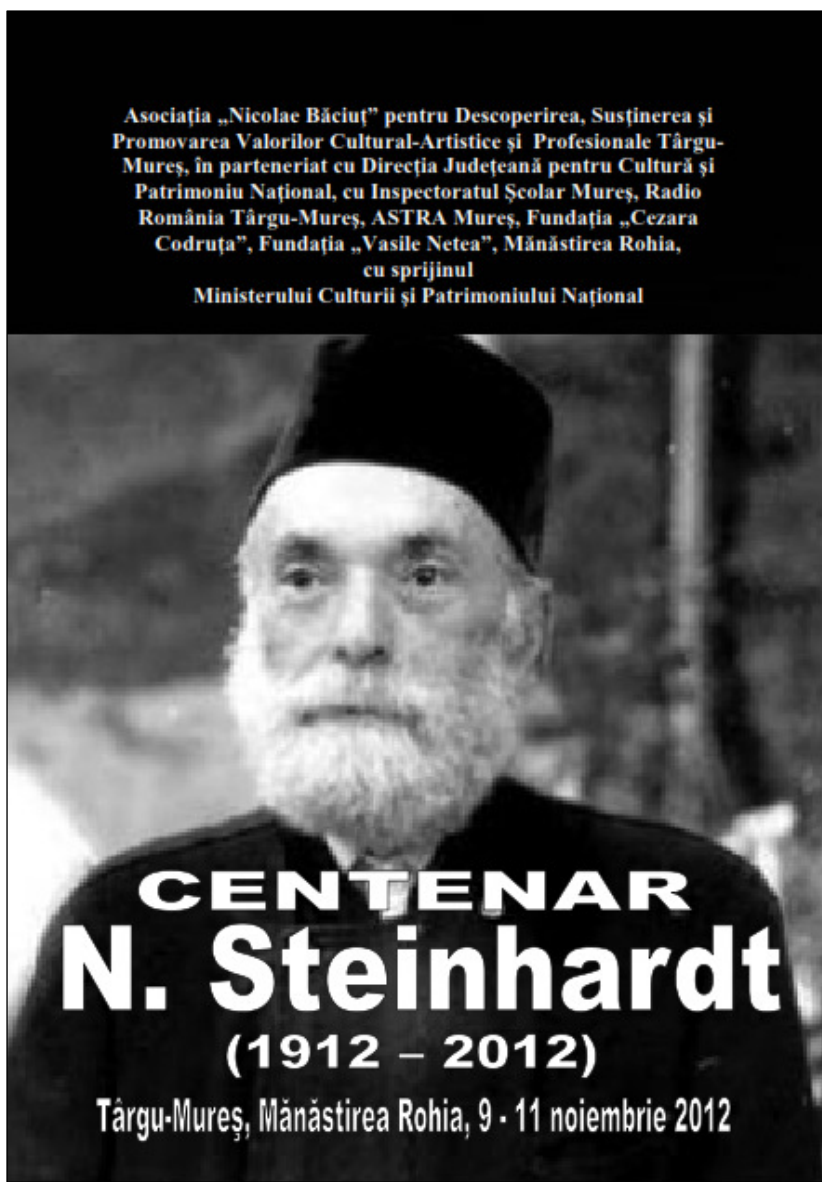
Suflarea, văpaia,
Pe creștet, pe dinte de vânt,
Sunt două dăre de cer,
Limbă și gură de sfânt.

Taina frunzei bate
În crucile toate, frământ.
Depărtarea e crinul...
Pleoapă de mormânt.

Veste e ochiul, în seară.
Ieslea abur roiește.
Valul setei taie din lan...
Ochiul veșnicește.

VALENTIN MARICA

N. Steinhardt * Afiș Centenar

Monahul de la Rohia

SUMAR

Antologie "Vatra veche". Ochiul Rohiei, de Valentin Marica/1
Centenar N. Steinhardt/3
"Vatra veche" dialog cu N. Steinhardt, de Nicolae Băciut/3
N. Steinhardt, Jurnalul fericirii. Trei soluții/6
"Vatra veche" dialog cu N. Steinhardt, de Nicolae Băciut/8
Nicolae Steinhardt, franciorul, de Mircea Moț/10
Povestea unei scrisori, de Ecaterina Țărâlungă/11
Jurnalul ca mărturisire, de Cezar Boghici/12
Nicolae Steinhardt, Miracolul existențial, de Monica Began/13
Jurnalul fericirii sau despre confesiunea esențială, de Sorina Mirela Hanceariuc/14
N. Steinhardt, Ecce homo, de Lăcrămioara Solomon/15
Eul biografic, de Nicolae Munteanu/16
Nicolae Steinhardt și credința creștină, de Daniel Mureșan/18
La Beclean, de Cornel Cotuțiu//19
Creștinare și explicație la un poem, de Dumitru Velea/19
"Vatra veche" dialog cu George Munteanu, de Nicolae Băciut/20
Jurnalul fericirii – ecoul salvator al vocii divine, de Georgeta Ecaterina Cenușă/22
"Vatra veche" dialog cu Nicolae Băciut, de Valentin Marica/24
Nicolae Steinhardt și drumul spinos spre fericire, de Geo Constantinescu/25
N. Steinhardt și fețele fascinației misterului, de Anda Laura Silea/26
N. Steinhardt și legionarii, de Mirona Ioanovicu/29
Calendar creștin-ortodox la centenar/33
Convertirea lui Nicolae Steinhardt la ortodoxie, de Claudia Vașloban/34
Sistemul comunist, de Nicolae Munteanu/36
Zile grele și nopți liniștite, de Aurora Iuga/38
Despre omul autentic, de Loredana Tuchilă/39
Proiect cultural Centenar. N. Steinhardt, În genul tinerilor/40
Lentila de Contact, de Victor Nicolae/41
Correspondențe antagone din aureola "Jurnalului fericirii", de Cristian Stamatoiu/43
Despre literatura închisorilor, de Ana Maria Radoveneanu/46
Citește orice, numai citește, de Alexa Gavril Băle/48
Marcel Lupșe: "M-a uluit din prima clipă...", de Călin Emilian Cira/49
În trezvia idei..., de Valentin Marica/50
N. Steinhardt, la Frankfurt, de Nicolae Băciut/52
Răsucirea, de A.I. Brumar/53
N. Steinhardt și ecumenismul, de Claudia Vașloban/54
Fascinație "Între lumi", de Nicolae Băciut/55
Argument pentru Steinhardt, de Melania Bândilă/56
Amintiri despre Steinhardt, de Veronica Pavel Lerner/60
Alte convorbiri cu Nicolae Steinhardt, de Valentin Marica/61
N. Steinhardt, Scrisoare către un tânăr poet/61
N. Steinhardt, Cu timp și fără de timp, de Cristian Vieru/62
N. Steinhardt în evocări, de Macarie Motogna/63
Centenar Theodor Bălan, de Veronica Pavel Lerner/64
Integrala N. Steinhardt/65
„Centrul monastic și cultural Nicolae Steinhardt”/70
N. Steinhardt și paradoxurile libertății/70
Sesiune de comunicări „Centenar N. Steinhardt la Academia Română”/71
Centenar Steinhardt la Mănăstirea Rohia și la Baia Mare/72
Mănăstirea Rohia/73
Jurnalul fericirii (fragment)/78

Ediție specială, tipărită cu sprijinul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, în cadrul proiectului cultural "Centenar N. Steinhardt. În genul tinerilor", 2012

Slujbă de pomenire, Mănăstirea Rohia, 29 iulie 2012

Nicolae Băciut, la mormântul monahului Nicolae

La Baia Mare, Biblioteca Județeană "Petre Dulfu"

La Rohia, participanți la manifestările centenarului, 29 iulie, 2012

Centenar N. Steinhardt

29 iulie 2012 a marcat centenarul nașterii autorului *Jurnalului fericirii*.

Având șansa de a-l fi cunoscut pe N. Steinhardt, ba, mai mult, de a-mi fi acordat privilegiul de a purta un dialog epistolar, am simțit că este o firească datorie morală de a-l omagia pe cel pe care l-am privit, prin întreaga sa biografie, ca pe un sfânt – Sfântul Nicolae.

Nu cred că acest eveniment, „Centenarul”, trebuie limitat la o singură lună, iulie, de aceea, revista „Vatra veche” a ilustrat pe parcursul întregului an destinul lui N. Steinhardt.

Începem acest periplu omagial cu un dialog în care, pentru prima oară, părintele N. Steinhardt a răspuns la o întrebare despre cum a cunoscut iubirea. „Singur Nicolae Băciut, în micul, dar interesantul său volum de convorbiri cu N. Steinhardt, *Între lumi* (1994), îndrăznește să-i pună discretului eseist și călugăr (cum altfel se cuvine să fie un călugăr dacă nu discret, reușind să înăbușe în sine cele lumești?) cea mai indiscretă întrebare care i-a fost pusă vreodată în public: «– Ați iubit? Ați fost iubit de – iată, am rețineri, sfiiciune, mi se pare că e impudic să pun o astfel de întrebare – o femeie?»” („România literară”).

Născut la 29 iulie 1912, în Pantelimon, lângă București.

În anii săi de liceu, la „Spiru Haret” mai studiau și Constantin Noica, Mircea Eliade, Arșavir Acterian, Haig Acterian, Alexandru Paleologu, Dinu Pillat, Marcel Avramescu.

Absolvent cu licență în Drept și Litere la Universitatea din București, în 1934, își ia doctoratul în Drept constituțional în 1936.

Debutază în 1934, cu pseudonimul Antisthius, *În genul... tinerilor*, Editura Cultura Poporului, București.

După doi ani de călătorii în Europa Occidentală (1937-1939) lucrează ca redactor la „Revista Fundațiilor Regale”.

În ianuarie 1939, refuzând presiunile Securității de a fi folosit ca martor al acuzării împotriva lui Constantin Noica, e introdus în „lotul” filosofului (și al prietenilor comuni) și este condamnat la 13 ani muncă silnică pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”.

La 15 martie 1960, în închisoarea Jilava, ieromonahul basarabean Mina Dobzeu îl botează întru Hristos (el fiind evreu), naș de botez fiind Emanuel Vidrașcu (coleg de lot, fost șef de cabinet al mareșalului Antonescu), iar ca martori ai tainei participă Alexandru Paleologu, doi preoți catolici, doi preoți uniți și unul protestant, „spre a da botezului un caracter ecumenic”.

Îndată după eliberare, în august 1964, la schitul bucureștean Darvari, își desăvârșeste taina botezului prin ungere cu mir și primirea sfinte împărtășanii.

Refuză, cu rigidă intransigență, „orice fel de colaborare cu comunismul” și e încărcător-descărcător pe un camion de „Alimentara”, până când este grav rănit în urma unui accident de circulație (1968). Este spitalizat la „Pantelimon” până în martie 1969. La insistențele prietenilor (Paleologu, Noica ș.a.), reintră în viața literară prin traduceri, medalioane, mici eseuri publicate în „Secolul 20”, „Viața Românească” etc.

La 16 august 1980, este călugărit de I.P.S. Teofil Herineanu, arhiepiscopul Clujului, rămânând la Mănăstirea Rohia. La 30 martie 1989, moare la spitalul din Baia Mare.

Vatra veche dialog cu N. Steinhardt

„Am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea”

– Cum ați privit viitoarea dv. profesiune? De ce Dreptul? Ați decis singur? Ce circumstanțe au influențat opțiunea dv.?

– De ce am ales Dreptul? Din greșeală, desigur. Ar fi trebuit să urmez Chimia sau să mă consacru exclusiv literelor, cu specialitatea limbile clasice. A fost o alegere lașă, din slăbiciune cred și din convenționalism, din imitație.

Totuși, odată cu pasul făcut, nu mi-a părut rău. Și nici astăzi nu-mi pare rău că am studiat o materie atât de legată de problemele cheie ale epocii noastre. Poate că nu înțelegeam cele ce se petrec acum dacă nu studiam dreptul constituțional. Dreptul constituțional m-a fermecat, acolo se află dezlegarea tainei principale: a libertății. Apoi dreptul constituțional m-a introdus în

Chilia părintelui N Steinhardt, de la Rohia

lumea mare: a suveranilor, lorzilor, miniștrilor, parlamentarilor... Împreună cu Em. Neuman, de care am mai pomenit, plănuisem a scrie o vastă istorie a parlamentarismului în România (1859 -1930, data reîntoarcerii în țară a nenorocitului aceluia de Carol al II-lea, care a fost o năpastă și cumplită urgie pentru țara românească). Studiarea regimului parlamentar românesc a însemnat o bucurie imensă pentru noi. În Parlamentul nostru, între 1859 și 1930, n-au figurat numai congeneri de-ai lui Cațavencu și Farfuridi, nu, departe de așa ceva, au stat și au vorbit oameni de mâna întâi. Din nefericire, n-am dus lucrarea până la capăt și n-a ieșit nimic din strădania noastră necompletă, decât o euforie vremelnică pentru Em. și pentru mine.

Vorba ceea (valabilă și pentru evrei): românului îi e greu până se apucă, că de lăsat se lasă ușor.

Noi am avut și circumstanțe atenuante, numai că eu unul nu cred în circumstanțele atenuante.

– Credeți că a influențat „spiritul justițiar” imprimat de studiile universitare, viitorul dv. spirit critic? Ce înseamnă a fi justițiar în critica literară? (Vă întreb pentru că, iată, un romancier, ale cărui două romane la prețuși, își îngăduie nu numai să fie justițiar, ci chiar judecător ultim în a sa „judecată de apoi a poezilor”).

– „Justițiar”, eu care am publicat o carte intitulată *Incertitudini literare?* Incertitudinile nu trădează un spirit „justițiar”. Și nu uitați că specialitatea mea a fost dreptul constituțional, nu dreptul penal.

Cât despre „cele două romane pe care le prețuiesc”, repet fără a șovăi: Eugen Barbu e o jigodie, însă *Groapa* și *Săptămâna nebunilor* sunt două splendide realizări și izbânzi ale genului epic în literatura română.

– Ce au întâlnit elanurile dv., apetitul studios, în sălile și în bibliotecile Facultății de Drept?

– A! De toate – și multe minuni! Autori de drept constituțional ca Maurice Hauriou, Ihering, Bagehot. Cărți care pun problema libertății și a formei de stat care garantează cel mai bine realitatea. Școala franceză a „doctrinarilor” din prima parte a secolului trecut, care a pus încă de pe atunci teribila problemă: cum se poate asigura menținerea libertății într-o democrație: școala aceasta a dat opere→

NICOLAE BĂCIUȚ

splendide. Am scris despre „doctrinară” un articol în RFR în 1937, cred, intitulat *Liberalism*, de care sunt mulțumit, adică de faptul că a putut apărea. Nu, nu-mi pare rău că am studiat Dreptul.

Avem în românește două frumoase tratate de drept constituțional: al lui C. Disescu, al lui Const. Stere. Un foarte nobil moment în istoria României e al dezbaterilor Constituantei din 1914. Să se știe: societatea românească de până la al Doilea Război Mondial – cultă și civilizată – n-a fost de ici de colo sau un caraghioslâc!

– Firește, facultatea v-a făcut (nu ne alegem noi colegii de școală, facultate, armată, închisoare...) să vă lărgiți cercul de cunoștințe, prieteni. Ce nume și ce gesturi vă rămân din acei ani?

– O mulțime de prieteni, o mulțime de oameni de treabă. Un moment al vieții mele universitare l-am evocat în scris, când am recenzat niște versuri de Grete Tartler. (Dar nu mai țin minte unde, în „Familia” parcă). Profesorul nostru de drept roman, foarte severul, distantul și recele C. Stoicescu, la sfârșitul anului doi, în ultima oră de curs, brusc, s-a pornit pe confidențe: confidențe politico-judiciare, dar și însoțite de unele declarații ca: eu sunt de fapt o fire sentimentală... Eram cu toții uluiți. Ne-a vorbit despre însemnătatea Dreptului, despre respectarea legilor, l-a criticat aspru pe ministrul Argetoianu care tocmai luase Constituția peste picior. Prin ferestrele deschise care dădeau spre bulevard, intra primăvara. Să fi fost apropierea vacanței, ori ziua aceea caldă și înmiresmată? Nu știu. Dar ne simțeam toți foarte emoționați, aproape cutremurați. Țeapăn în redingota lui bleu marin și gulerul lui scrobrit, Stoicescu, vădit emoționat și el, ca niciodată în viața lui poate, perora despre drept și libertate și respectul legilor și civismul patricienilor romani. Atunci, colega noastră M.B., sora poetului suprarealist Sașa Pană, a reacționat în mod surprinzător, în singurul mod cinstit cred: a izbucnit în plâns, un plâns puternic, care-i scutura părul blond, lung până peste umeri. Nu s-a întâmplat nimic altceva, profesorul nu a pus nicio întrebare, de mirat nu s-a mirat nimeni, M. a plâns de istov, apoi S. și-a luat rămas bun, vizibil stingherit și emoționat (nu m-ar fi mirat să izbucnească și el în plâns) și am plecat toți în primăvară, în

prevacanță și într-un soi de nebunească fericire. Momentul s-a încadrat, și gândesc că nu numai pentru mine, în ceea ce Jules Romains numește „momentele inimitabile ale vieții”.

– De când datează primele dv. preocupări literare? Cine v-au fost primii cititori? Ce observații v-au făcut? V-a fost, vă este teamă de critică?

– Am povestit, în „Revista de teorie și istorie literară”, că am debutat (lăsând la o parte revista „Vlăstarul” a liceului „Spiru Haret”, unde au debutat și Mircea Eliade, C. Noica, Al. Paleologu și a colaborat și Eugen Ionescu) în 1936, cu articolul *Elementele operei lui Proust* în „RFR”, la recomandarea lui Camil Petrescu, primul meu cititor, așadar. Camil Petrescu la început nu a fost deloc voitor să-mi citească textul, prezentat de fratele meu, care îi era tovarăș de chefuri. Frate-miu, totuși, a reușit să-l convingă să citească articolul. După ce a citit, Camil Petrescu nu numai că nu mi-a făcut vreo observație, dar m-a și publicat în „RFR” și nu a încetat de a-mi manifesta multă cordialitate. Să fi făcut-o din simpatie

*N. Steinhardt alături de călugări de la Rohia (sus),
N. Steinhardt, rugându-se (jos)*

pentru fratele meu?

Teamă de critică? Mie, unui bătrân pușcăriaș și client al Securității? Mie, vechi călugăr? Glumiți, desigur!

– Cum v-ați pregătit debutul? De ce *Antisthius*? Cum a fost primit debutul? Ce ați hotărât în ce privește scrisul dv. după acest debut?

– Volumul lui *Antisthius* a fost întâmpinat mai ales prin tăcere. Prea intrasem, la 22 de ani, în literatură „cu bastonul!” *Antisthius* e pseudonimul pe care l-am ales dintr-una din cărțile mele preferate, *Caracterele* lui La Bruyère. Căutam un pseudonim și am găsit un pasaj foarte potrivit cu intențiile mele în *Caractere*, atribuit „caracterului” denumit *Antisthius*. Țin minte că lui Mircea Eliade i-a plăcut textul din La Bruyère pus cărții mele ca motto. Și nu s-a supărat – om bun ce a fost – de impertinentele mele cuvinte.

Așa era pe-atunci: oamenii nu se supărau cu una cu două.

Hotărâsem să scriu cât mai mult. Nu s-a putut.

– Ați redebuta cu aceeași carte? (*Mărturisesc, este singura dintre cărțile dv. pe care nu am citit-o.*) Credeți că acum se debutează mai ușor/mai greu ca atunci?

– Nu! N-aș debuta cu aceeași carte, o carte în care am fost nedrept și violent cu Eliade, Cioran, Noica. N-am avut dreptate. M-au iertat. Dar nu aș reîncepe!

Atunci se debuta greu – ori destul de greu – din pricina caracterului obtuz al mai tuturor editorilor. Dar astăzi e mult mai greu, nu încapе îndoială. Consiliul Culturii și autocenzura sunt bariere care întrec vechile impedimente cu multe lungimi.

– Prin ce se caracterizează viața literară a acelor ani? Așa cum ați resimțit-o dv., ca tânăr autor. →

– Prin libertate, autenticitate, toleranță.

Nu vreau să idealizez, să mă număr printre acei bătrâni care tot spun că numai vremea tinerețelor lor merită să fie trăită. Dar asta e adevărul: am trăit într-o lume de bună calitate și cu adevărat viața literară se caracteriza prin cele trei substantive înșirate mai sus de mine.

– Care erau idolii dv. literari din acei ani? Ați avut maestri? Cât poate dura ucenicia la un maestru?

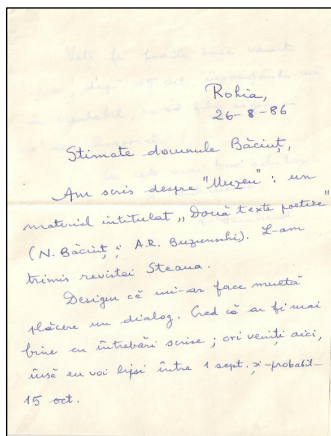
– N-am avut maestru (maestri), nefiind scriitor adevărat, artist. Numai artiștii au un maestru. Mergeam adesea la Cenaclul „Sburătorul”. Idolii mei? Feluriți, dinspre toate azimuturile: Lovinescu, Mateiu I. Caragiale, Camil Petrescu, Pârvan, Argezi (ca poet, numai ca poet). Nu l-am socotit niciodată, ca atâția alții, pe Mihail Dragomirescu a fi un nerod!

Durata uceniciei: foarte variabilă, cred, greu poate fi stabilit un soroc. De obicei, nu prea lungă. Dar sunt excepții. Știți ce spune Gide: ucenicul bun se cunoaște prin aceea că își părăsește maestrul – ori îl atacă! Sunt și cazuri de ucenicie extra-literară: a unui scriitor „format”, care aderă la gândirea unui filosof, unui ideolog. Exemple: atașamente pentru Iorga, un Pârvan, un Rădulescu-Motru, un Nae Ionescu. Eu unul l-am apreciat pe Nae foarte mult. Pe Vianu, însă, Doamne iartă-mă, l-am respectat; dar nu mi-a fost deloc simpatic.

– Mai păstrați manuscrise nepublicate din acei ani? Se poate despărți scriitorul de cărțile sale? De manuscrisele sale? Chiar dacă acestea sunt mai puțin împlinite? (Suportul ultimei părți a întrebării mele: e un copil nereușit mai puțin sau mai mult iubit de părinții săi?)

– Adevărații scriitori își păstrează manuscrisele ca ochii din cap. Exemplu categoric: lada de manuscrise a lui Eminescu. N-a fost un sedentar, se tot muta, avea o fire vagabondă, însă „lada” (cufărul) i-a fost ca o raclă cu moaște sfinte! E și aceasta o dovadă puternică a autenticității geniului său, a puterii sale artistice. Iar Tolstoi spunea: îmi iubesc nevasta, dar mai

abitur îmi iubesc romanul. Troțchi, la Brest – Litovsk, în plină elaborare a păcii separate, nu uita să-și ceară cufărul cu manuscrisele și cărțile, lăsat la Viena.

Eu unul – din prostie, neglijență și lipsă de autenticitate scriitoricească – am pierdut o mulțime de manuscrise, mai ales în 1944, în vremea

bombardamentelor. S-ar zice, prin urmare, că nu din vina mea. Ba da, din vina, prea mare vină a mea. Îmi pare mai ales rău că s-au pierdut câteva caiete cu note

pentru un roman. Tema și acțiunea s-ar mai fi putut reface, nu însă expresiile și frazele notate, care singure erau în măsură a da romanului un caracter de autenticitate, de vitalitate. Mi-au rămas, în parte, texte din studiul istoric *Post bellum* (Franța după 1870 și Germania după 1918) și *Apărarea și prezentarea omului modern* (scrisă în 1938).

– Ați iubit? Ați fost iubit de – iată, am rețineri, sfîciune, mi se pare că e impudic să pun o astfel de întrebare – o femeie? („Dacă dragoste nu e, nimic nu e” – o spune cu atâta gravitate și profunzime, cred, Marin Preda).

– Cer voie să tac.

O mărturisire, totuși, să fac: am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea, am știut și eu ce înseamnă a ține se părea că lumea e a ta, că tu începi lumea, a pluti în euforie și în fericire absolută. A.G. și eu nu ne-am căsătorit. Astăzi, când ni se întâmplă să ne întâlnim, ne privim cu atenție, acoperiți de praful abraziv, de funingina și de noroiul anilor, ne privim și cred că amândurora ne pare foarte bine că nu ne-am căsătorit.

Ei, fericirea, cum zice Proust, e cel puțin pentru unii oameni, o eroare.

P.S. – Îmi cer iertare pentru mizerabila dactilografare.

Un sfăt (dacă aveți copii): puneți-i, cu strășnicie, să învețe latinește și grecește.

(Text nedatat, scris, cu siguranță la Rohia, în chilia sa ori în biblioteca mănăstirii, pentru rânduirea căreia primise ascultare, ca viețuitor călugăr al obștii mănăstirești. Pe plic, Târgu-Lăpuș, 10 III 1987)

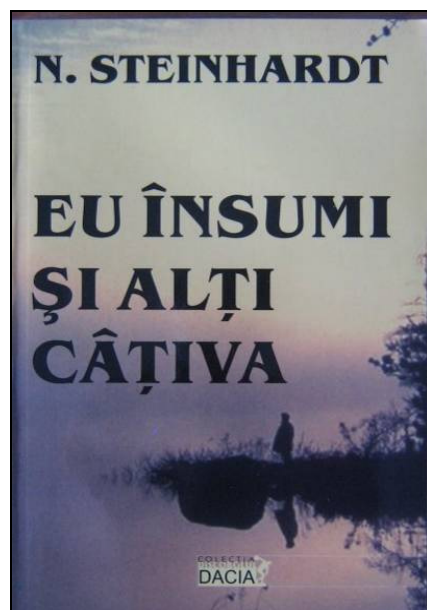
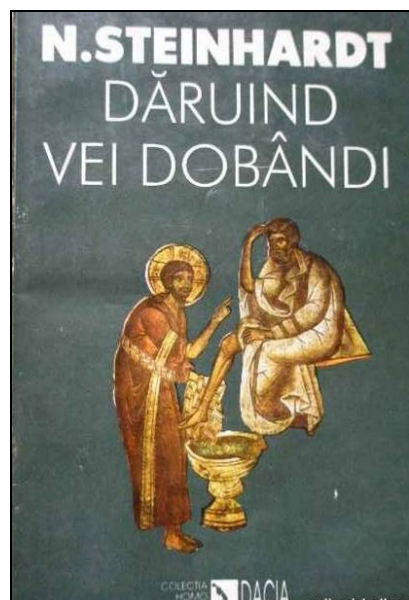
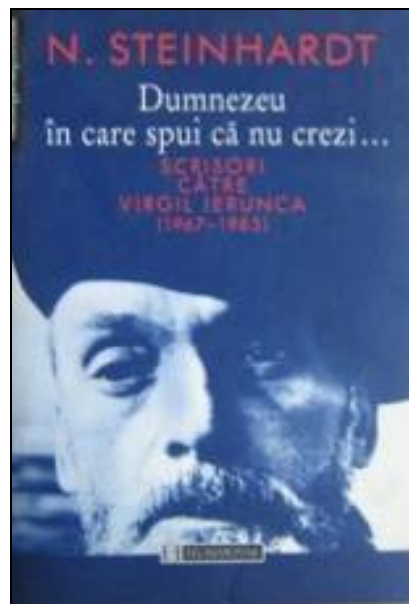

Foto: Crisoare în facsimil către Nicolae Băciut

JURNALUL FERICIRII

TREI SOLUTII

Testament politic

Pentru a iesi dintr-un univers concentrationar - si nu e neaparat nevoie sa fie un lagar, o temnita ori o alta forma de incarcare; teoria se aplica oricarui tip de produs al totalitarismului - exista solutia (mistica) a credintei. Despre aceasta nu va fi vorba in cele ce urmeaza, ea fiind consecinta harului prin esenta selectiv.

Solutia intai: a lui Soljenitîn

In *Primul cerc*, Alexandru Isaievici o mentioneaza scurt, revenind asupra-i in volumul I al *Arhipelagului Gulag*.

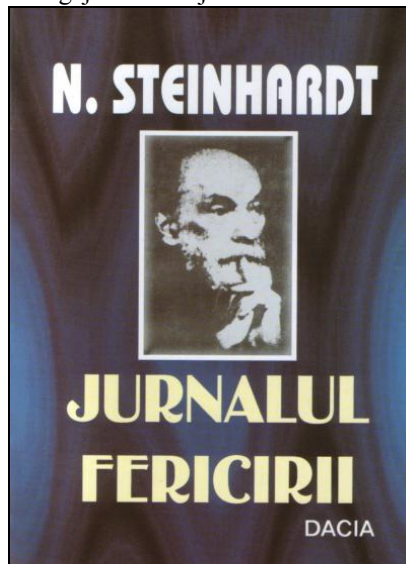
Ea consta, pentru oricine paseste peste pragul Securitatii sau altui organ de ancheta, in a-si spune cu hotarare: in clipa aceasta chiar mor. Ii este permis a-si vorbi consolandu-se: pacat de tineretele ori vai de batranetele mele, de nevasta mea, de copiii mei, de mine, de talentul ori de bunurile ori puterea mea, de iubita mea, de vinurile pe care n-am sa le mai beau, de cartile pe care n-am sa le mai citesc, de plimbarile pe care n-am sa le mai fac, de muzica pe care n-am sa o mai ascult etc. etc. etc. Dar ceva e sigur si ireparabil: de-acum incolo sunt un om mort.

Daca asa gandeste, nesovaitor, insul e salvat. Nu l se mai poate face nimic. Nu mai are cu ce fi amenintat, santajat, amagit, imbrobodit. De vreme ce se considera mort, nimic nu l mai sperie, imbrobodi, atrage, atata. Nu mai poate fi *amorsat*. Nu mai are - fiindca nu mai spera, fiindca a iesti din lume - dupa ce jindui, ce pastra sau redobandi, pe ce isi vinde sufletul, linistea, onoarea. Nu mai exista moneda in care sa-i poata fi achitat pretul tradarii.

Se cere insa, fireste, ca hotararea sa fie ferma, definitiva. Te declari decedat, primesti a te invoi cu mortii, desfiintezi orice speranta. Te poti regreta, ca doamna d'Houdetot, poti regreta, insa aceasta sinucidere morala si prin anticipatie nu da gres. Riscul unei cedari, al consimtirii la denunt, al unei recunoasteri fanteziste a pierit cu desavarsire.

Solutia a doua: a lui Alexandru Zinoviev Este cea gasita de unul din

personajele cartii *Inaltimile gaunoase*. Personajul e un om tanar, prezentat sub porecla alegorica *Zurbagiul*. Solutia sta in *totala neadaptare* in sistem. *Zurbagiul* nu are domiciliu stabil, nu are cate in regula, nu e in campul muncii; e un vagabond, e un parazit, e un coate goale si o haimana. Traieste de azi pe maine, din ce i se da, din ce pica, din te miri ce. E imbracat in zdrente. Munceste pe apucate, uneori, cand si daca i se ivate prilejul. Isi petrece mai toata vremea in puscarii ori lagare de munca, doarme pe unde apuca. Hoinareste. Pentru nimic in lume *nu intra* in sistem, nici macar in cea mai neinsemnata, mai pacatoasa, mai neangajanta slujba. Nici macar

pazitor la porci nu se baga, neurmand pilda eroului unei nuvele a lui Arthur Schnitzler: acela, obsedat de frica de raspundere, sfarseste porcar. NU, *Zurbagiul* s-a proiectat (in stil existentialist) odata pentru totdeauna caine de pripas, capra raioasa, calugar budist cersetor, smintit, ne**unpentru** (*intru*) *libertate*.

Un asemenea om, aflat la marginea societatii, e si el imun: nici asupra lui nu au de unde exercita presiuni, nu au ce-i lua, nu au ce-i oferi. Il pot oricand inchide, hartui, dispretui, batjocori: dar le scapa. Odata pentru totdeauna a consimtit a-si trai propria viata conform exemplului si modelului unui perpetuu azil de noapte. Din saracie, neincredere, neseriozitate si-a facut un crez; se aseamana unui animal salbatic, unei fiare jigarite, unui talhar la drumul mare. E Ferrante Palla al lui Stendhal.

E Zacharias Lichter al lui Matei Calinescu. E un iurodivii laic, un drumet neplictisit (iar Wotan coborand pe acest pamant ce nume poarta? *Der Wanderer*), un jidov ratacitor.

Si-i slobod la gura, vorbeste de istov, da glas celor mai primejdioase anecdote, nu stie ce-i respectul, toate le ia de sus, spune ce-i trece prin minte, rosteste adevaruri pe care ceilalti nu-si pot ingadui se le soptasca. E copilul din povestea regelui gol, a lui Andersen. E bufonul regelui Lear. E lupul din fabula - si ea indrazneata - a lui La Fontaine: habar nu are de zgarda.

E liber, liber, liber.

Solutia a treia: a lui Winston Churchill si Vladimir Bukovsky

Ea se rezuma: in prezenta tiraniei, asupririi, mizeriei, nenorocirilor, urgiilor, napastelor, primejdiilor nu numai ca nu te dai batut, ci dimpotriva scoti din ele pofta nebuna de a trai si de a lupta.

In martie 1939, Churchill ii spune Marthei Bibescu: "Va fi razboi. Praf si pulbere se va alege din imperiul britanic. Moartea ne pandeste pe toti. *Iar eu simt ca intineresc cu douazeci de ani*".

Cu cat iti merge mai rau, cu cat greutatile mai imense, cu cat esti mai lovit, mai impresurat ori mai supus atacurilor, cu cat nu mai intrezezi vreo nadejde probabilistica si rationala, cu cat cenusiul, intunerecul si vascosul se intensifica, se puhavesc si se incolacesc mai inextricabil, cu cat pericolul te sfrunteaza mai direct, cu atat esti mai dornic de lupta si cunosti un simtamant (crescand) de inexplicabila si covarsitoare euforie.

Esti asaltat din toata partile, cu forte infinit mai tari ca ale tale: lupti. Te infrangi: le sfidezi. Esti pierdut: ataci. (Asa vorbea Churchill in 1940). Razi, iti ascuti dintii si cutitul, intineresti. Te furnica fericirea, nespusa fericire de a lovi si tu, fie chiar infinit mai

putin. Nu numai ca nu deznadajduiesti, ca nu te declari invins si rapus, dar si gusti din plin bucuria rezistentei, a impotrivirii si incerci o senzatie de navalnica, dementa voioasa.

Solutia aceasta, fireste, presupune o tarie de caracter exceptionala, o concepie militara a vietii, o formidabila indarjire *morală* a trupului, o vointa de otel innobilat si o sanatate *spirituala* adamantina. E probabil ca presupune si un duh sportiv: sa-ti placa batalia in sine - *incaierarea* - mai mult decat succesul.

E si ea salutara si absoluta, deoarece e bazata pe un paradox: pe masura ce ei te lovesc si-ti fac mai mult rau si-ti impun suferinte din ce in ce mai nedrepte si te incoltesc in locuri mai fara iesire, tu te veselesti mai tare, tu te intaresti, tu intineresti!

Cu solutia Churchill se identifica si solutia Vladimir Bukovsky. Bukovsky povesteste ca atunci cand a primit prima convocare la sediul KGB n-a putut inchide un ochi toata noaptea. Firesc lucru, isi va spune cititorul cartii sale de amintiri, cum nu se poate mai firesc; nesiguranta, frica, emotia. Dar Bukovsky urmeaza: n-am putut dormi de *nerabdare*. Abia asteptam sa se faca ziua, sa fiu in fata lor, sa le spun tot ce cred eu despre ei si sa intru in ei ca un tanc. Fericire mai mare nu-mi puteam inchipui.

Iata de ce n-a dormit: nu de teama, de ingrijorare, de emotie. Ci de nerabdarea de a le striga adevarul de la obraz si de *a intra in ei ca un tanc!*

Cuvinte mai extraordinare nu cred sa se fi pronuntat ori scris vreodata in lume. Si ma intreb - nu pretind ca e asa cum spun eu, nu, catusi de putin, ma intreb doar, nu pot sa nu ma intreb - daca nu cumva universul acesta, cu toate roiurile lui de galaxii cuprinzand fiecare mii ori milioane de galaxii fiecare cu miliarde de sori si cel putin cateva miliarde de planete in jurul acestor sori, daca nu cumva toate spatiile, distantele si sferile acestea masurate in ani-lumina, parseci si catralioane de mii de mile, toata viermuirea aceasta de materie. Astri, comete, sateliti, pulsari, quasari, gauri negre, pulberi cosmice, meteori, mai stiu eu ce, toate relele, toti eonii, toate timpurile si toate cuantumulurile spatio-temporale si toate astrofizicile newtoniene ori relativiste au luat fiinta si exista numai pentru ca sa fi

putut fi exprimate aceste cuvinte ale lui Bukovski.

Concluzie

Tustrele solutii sunt certe si fara gres.

Altele pentru a iesi dintr-o situatie-limita, dintr-un univers concentrational, din mrejele unui proces kafkian, dintr-un joc de tip domino, labirint sau camera de ancheta, din teama si panica, din orice cursa de soareci, din orice cosmar fenomenal nu stiu sa existe. Numai acestea trei. Insa oricare din ele e buna, suficienta si izbavitoare.

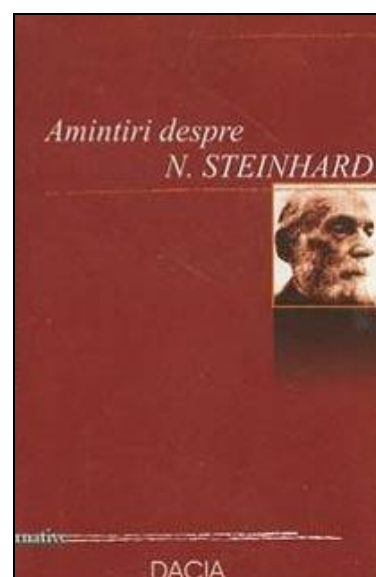
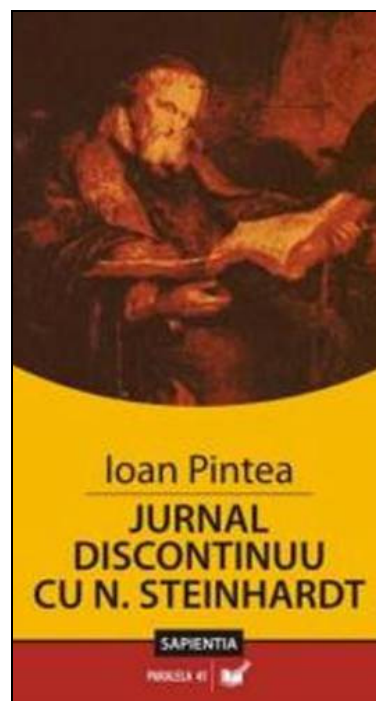
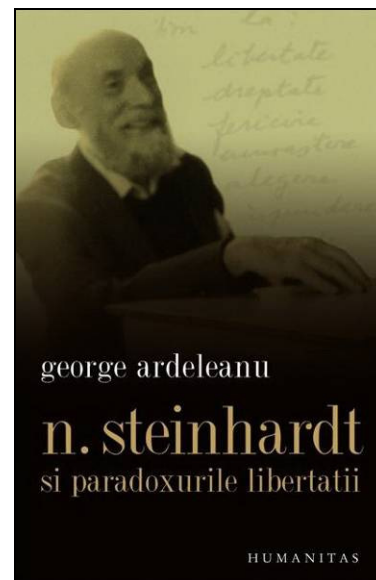
Luati aminte: Soljenitsyn, Zinoviev, Churchill, Bukovsky. Moartea consimtita, asumata, anticipata, provocata; nepasarea si obraznicia; vitejia insotita de o veselie turbata. Liberi sunteti sa alegeti. Dar se cuvine sa va dati seama ca - lumeste, omeneste vorbind - alta cale de a infrunta cercul de fier - care-i in buna parte si de creta (vezi *Starea de asediu* a lui Camus: temeiul dictaturii e o *fantasma*: frica) - e foarte inoioelnic sa gasiti.

Veti protesta poate, poate, considerand ca solutiile subinteleg o forma de viata echivalenta cu moartea, ori mai rea ca moartea ori implicand riscul mortii fizice in orice clipa. Asta asa este. Va mirati? Pentru ca nu l-ati citi pe Igor Safarievici, pentru ca inca nu ati aflat ca totalitarismul nu e atat incheierea unei teorii economice, biologice ori sociale cat mai ales manifestarea unei atractii pentru moarte. Iar secretul celor ce nu se pot incadra in haul totalitar e simplu: ei iubesc viata, nu moartea.

Moartea, insa, cine, Singur, a invins-o? Cel ce cu moartea o a calcat.

Nicolae Niculescu*

** E inutil, credem, a explica ratiunea adoptarii acestui pseudonim. Reamintim ca textul fusese destinat unei circulatii mai mult sau mai putin restransa. E, de asemenea, inutil a insista asupra legaturii intrinsece dintre cele doua testamente ale lui N. Steinhardt. Cuvantul era pentru el doar o expresie a faptei.*

Vatra veche dialog cu N. Steinhardt

**„Vezi să nu mă faci de răs,
să nu fii jidan fricos, să nu
te caci în pantaloni”**

– Care este cea mai îndepărtată imagine din copilărie, care stăruie în memoria dv.?

– O dimineață de vară, caldă, în grădina Cișmigiu, eu să tot fi avut cinci ori, poate, șase ani, cu o verișoară de a mea, pe nume Sofia, eu (mi-a rămas o fotografie à la minute) în pantalonași albaștri scurți, ea blondă, trupeșă, în rochie albă, citindu-mi (nu fără patos și talent, căci urmase câtva timp cursurile conservatorului de artă dramatică) din I. Al. Brătescu-Voinești: *Metamorfoză, Puiul, Sâmbătă, Niculăiță Minciună*.

Adesea mă rog lui Dumnezeu să-i roureze sufletul, prietenos și binevoitor, așa cum, atunci, mi l-a rouat ea mie.

– Ați avut o copilărie „normală”, ați fost un copil dificil?

– Am avut o copilărie fericită.

– Care era felul dv. de a vă iubi părinții? Ce prețuiați la ei, înainte de toate?

– La tatăl meu: curajul. La maică-mea: bunătatea. Tata a fost un om curajos, de la el dețin convingerea că suprema calitate a omului e curajul, că fără curaj toate celelalte se diluează, pier, nu fac doi bani. Purtarea lui și cuvintele pe care mi le-a spus în momentul plecării mele la Securitate spre a fi arestat (avea optzeci și doi de ani) m-au însoțit (tonic) pe toată durata detenției și le consider nu mai puțin vrednice de respect ori mai puțin

frumoase decât faimosul „merde” al lui Cambourne la Waterloo. Tata: „Vezi să nu mă faci de răs, să nu fii jidan fricos, să nu te caci în pantaloni”. Pentru el orice om lipsit de curaj – fie acela român, evreu sau de orice altă naționalitate – se bucura de calificativul „jidan fricos”. La puțini am văzut atâta dispreț pentru lașitate.

Iar maică-mea era poreclită Bunătate. Mi-o amintesc dând bucățele de zahăr („zahăr cubic”) cailor înhămați la trăsurile care, pe vremuri, își așteptau mușterii de-a lungul trotuarelor.

– Ați moștenit trăsăturile vreunuia dintre ei, l-ați avut pe vreunul ca model?

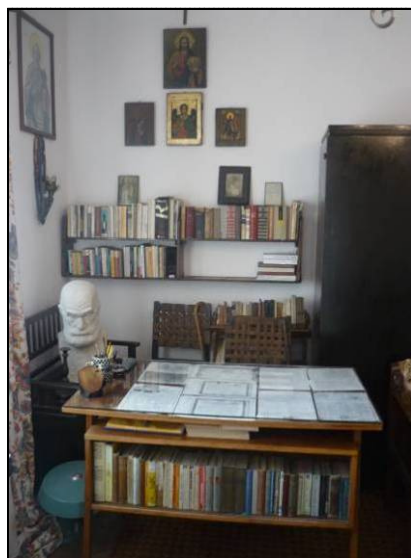
– Model i-am avut pe amândoi. Dar, vai, n-am nici curajul tatei, nici bunătatea mamei. Cum de pot fi atât de altul decât ei? Ce minunat lucru ar fi fost să pot împreuna calitățile amândurora! N-a fost să fie.

Apoi, maică-mea a fost o femeie frumoasă. Tata n-a fost un bărbat frumos. Ca și anecdota cu G.B. Shaw și frumoasa actriță, în mine nu s-au împlinit calitățile celor două păți.

– Care au fost prietenii copilăriei dv.? Ce destin au avut?

– Prietenul tinereții mele, nu al copilăriei, a fost colegul meu Manole Neuman, un ovrei conservator, român „de dreapta”, deștept foc, băiat cult, intransigent și necruțător, care m-a vindecat de consumarea opiului.

Opiul fiind, firește, acel din definiția lui Raymond Aron: *le socialisme est l'opium des intellectuels*. Fecior de mici burghezi din Oltenița, se considera român absolut (și era: prin grai, înfățișare, caracter, impetuoșitate, înțelepciune).

Masa de lucru din chilia de la Rohia

Lui îi datorez a fi cunoscut socialismul izvoarelor autentice și al realității. Mi le-a dezvăluit fără menajamente. Am avut, în copilărie și tinerețe, o mulțime de prieteni și de prietene. Cu unul, mai ales, am împărțit pasiunea pentru romanele polițiste. Erau, atunci, cu totul altceva decât ce au ajuns a fi: un amestec de trivialitate, pornografie, și scrise cu farmec. Nu degeaba, din *Parfumul doamnei în negru*, al lui Gaston Leroux, și-au ales suprarealiștii unul din sloganurile lor. Romanele acestea polițiste de altădată le-am adorat. Iar eroii lor, Arsène Lupin, al lui Maurice Leblanc (gentlemanul spărgător) și detectivii lui Conan Doyle, G.K. Chesterton, Dorothy Sayers, Van Dine, André Steeman, Agatha Christie mai sunt încă vii în memoria mea altminteri șubrezită și-mi par că dau și ei o anume grație unei epoci dispărute.

– Cum v-ați întâlnit cu școala? V-au fascinat scrisul și cititul?

– Aici trebuie s-o evoc neapărat pe profesoara mea dintâi, o personalitate originală și puternică, doamna de Branzky, cu tată polonez născut din mamă franceză, cu bunici suedezi și elvețieni, văduvă de polonez născut din mamă ungară cu tată rus, un bețiv fără seamăn care o snopea în bătai și-i bea spiritul denaturat folosit pentru încălzirea fiarelor de ondulat. Fratele mamei ei, Auguste Mollimier, fusese un erudit francez bine crescut. Cum de se pripășise ea la noi nu știu.

Ea m-a format – ca și, apoi, Manole. Era și dânsa, cum spun francezii, „un numéro”: monarhistă, antidemocrată, adeptă a lui Wagner și a religiei germanice a lui Ludendorff. Nu-i suferea pe francezi. Vorbea vreo opt limbi, citise toate cărțile, avea un caracter de fier și o inteligență sclipitoare. Cartea ei de căpătâi era *Cântecul Nibelungilor*. Cred că îl știa pe dinafară și că, în taină, se închina zeilor Walhallei. Mi-a dat, între 8 și 12 ani, să citesc capodoperele literaturii universale, toate, fără cruțare, pe nerăsuflăte: Tasso, Camöens, Goethe, Shakespeare, Balzac, Tolstoi, Ariosto, H.St. Chamberlain, Homer, Vergiliu, Dante, Sofocle, Rousseau, Racine, Saint-Simon, Chaucer... admirabilă, nemaipomenită femeie, al cărei elev am avut nemeritata cinste să fiu. Îmi acordase prietenia și încrederea ei. A dispărut brusc din viața mea (ca Mary Poppins) – nu o uit nicio clipă. →

NICOLAE BĂCIUȚ

(În închisoare, la Gherla, mi-a fost dat să cunosc un sas, fost ofițer cezaro-crăiesc, și el discipol al lui Ludendorff. Lui i-am destăinuit ce a însemnat doamna de Bransky pentru mine. Anticreștină, nietzscheană, wagneriană, mauroisistă, nu m-ar mira să fi eșuat în rândurile partidului național-socialist, deși nu cred, nu, era prea aristocrată și prea mândră. Iar dacă, totuși, da, o văd participând la conspirația lui Stauffenberg.)

Cât privește școala – propriu-zis – am avut parte tot de noroc: la Liceul „Spiru Haret”, dascălii erau, mai toți, de nivel universitar, unul și unul. Unde mai pui că la „Spiru Haret” a predat Ion Barbu și că închisorile după 23 august au numărat printre clienții lor foarte numeroși spiriști!

– *Care au fost cele dintâi cărți dintre cele pe care le-ați citit și de care v-ați atașat?*

– După ce, de-a valma, am făcut cunoștință cu marii autori ai tuturor timpurilor și țărilor, a venit și decantarea și am putut răsufla.

M-am atașat de clasicii francezi, de Dostoievski, de Chesterton, de mulți alții. O altă profesoară a mea, Malvina Dryden (se pare că descindea din poetul veacului XVII) mi-a descoperit în amănunțime morile literaturii engleze. De-a lungul anilor, m-am atașat de Cervantes, de Rilke, de Trakl, de Bernanos, de Proust, de Galsworthy, de Werfel, de Mauriac, de Mateiu I. Caragiale, de Valéry Larbaud, de Buzura... de atâția alții.

– *Când ați înțeles semnificațiile multiple ale lui a scrie?*

– Încă nu le-am înțeles, e aici un mister pe care nu mă sfiesc a-l numi cutremurător.

Vorbirea și scrisul – pentru o specie parcă rătăcită în imensități galactice – reprezintă desigur mijloace de solidarizare și mângâiere, un soi de „refugiu”. Ele ne leagă unul de altul, ne îngăduie să credem că avem un rost în cosmos, ele – ca manifestări ale gândirii și sufletului – ne îngăduie să nădăjduim că nu suntem sortiți numai a deveni material absorbit în final de o gaură neagră.

– *V-ați gândit vreodată, în anii formării dv., că veți ajunge un slujitor al cuvântului?*

– Îmi plăcea, da, îmi plăcea să mă leagăn cu iluzia că voi ajunge romancier.

– *Care au fost evenimentele sociale, politice (naționale și internaționale) pe*

care le-ați resimțit acut în anii adolescenței dv.?

– Toate care îmi dovedeau – din ce în ce mai bine, mai limpede, mai răspicat – după 20 iulie 1932 (rușinoasa prăbușire a social-democrației germane) lașitatea crescândă a Occidentului, hotărârea lui de a se sinucide. Când am citit în Rostovțev că imperiul roman nu a luat sfârșit, ci s-a sinucis, mi s-a părut că mă aflu în prezența unei simple formule stilistice patetice. Am înțeles apoi că exprima doar o realitate. Occidentul nu a făcut decât să se sinucidă, lent, treptat: în 1938 (la München), în 1944 (Yalta), în 1953 (la Berlin), în 1954 (la Geneva: împăcarea cu sovieticii pe seama Europei), 1956 (Budapesta), 1968 (Praga), 1980 (Polonia) etc.

Am participat cu durere și revoltă, cuprins de neputințioasă ciudă, furie și deznădejde la acest continuu și susținut „Declin al Occidentului”, prevestit de Spengler, Massir și Berniadaev, trăit de mine an de an. Nu încapă îndoială că nu numai Franța, în 1940, a dorit să scape de povara libertății și să se predea unui stăpân, ci că întreg Occidentul nu mai are ce face cu libertatea și așteaptă, fremătând de nerăbdare, să fie luat în stăpânire.

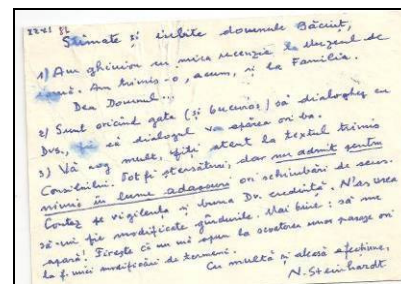
(Drept consecință și dispariția fără urme – decât în amintirile unor bătrâni pe ducă – a ceea ce a fost „paradisul general românesc”.)

– *Care a fost spaima dv. cea mai marcantă din acei ani?*

– Aceasta chiar mi-a fost spaima, realizată, coșmarul văzut cu ochii, trăit aievea: abdicarea totală a civilizației occidentale în care am trăit și căreia i-am dat crezare. Doamna de Bransky și Manole au văzut deslușit. (Curios lucru: Manole e acum la Bruxelles și a devenit evreu absolut!)

Acum, într-o oarecare măsură, m-am înțepenit și resemnat. De, *gnos Jupiter perdere vult prius dementat*. Am înțeles (altfel decât teoretic): civilizațiile (câte o galaxie fiecare: Toynbec) își succed una alteia, catastrofele sunt fenomenul istoric obișnuit, trăim acum din nou ceva asemănător cu ce s-a petrecut în secolul III.

Din acest curs absurd și tragic al istoriei, din această succesiune de avalanșe, din actuala scufundare, am încercat să ies nițel, măcar în parte: de unde și prezența mea la mănăstire (deoarece îmi puteam prea bine păstra neștirbită credința în lume.)

Crisoare către Nicolae Băciuț (facsimil)

P.S. Văd, iubite domnule Nicolae Băciuț, că întrebările ce-mi pui (trag nădejde că nu vei lua în nume de rău această renunțare la pronumele de politețe de pers. II pl.) mă îndeamnă, vrând nevrând, către o autobiografie!

Se cuvine să-ți mărturisesc: îmboldit de bunul și dragul meu răposat prieten Dinu Pillat, am scris, în 1969 – 1971, o relatare a trecerii mele de la iudaism la creștinism și a procesului „Iotului intelectualilor mistico-legionari”, din care m-am pomenit a face parte. Relatarea a luat în mare măsură înfățișarea unei autobiografii și proporțiile unui destul de voluminos manuscris. În urma unui denunț, manuscrisul (intitulat *Jurnalul fericii*) mi-a fost confiscat de Securitate în 1972. În 1975, în urma intervenției Uniunii Scriitorilor, mi-a fost restituit, spre a-mi fi din nou confiscat în 1984 și depus la Arhivele Statului. Cele spuse de mine mai sus apar, mai pe larg și-n altă formă, în *Jurnalul fericii*.

Se cădea să-ți fac această mărturisire.

Confiscarea cea de a doua, din 1984, se datorează tot unui denunț, al unor scriitori care au vizitat biblioteca mănăstirii Rohia și-au înștiințat organele de drept că ea constituie „o filială a Europei Libere” (aceasta fiindcă au găsit aici volume de Mircea Eliade, Emil Cioran, Monica Lovinescu etc., oferite mie când am fost la Paris în 1979 – 1980, și aduse legal în țară.)

Dar, destul. Poate că te-am vindecat de ideea continuării unui dialog cu un fost bandit și client statornic al Securității.

Cu sinceră afecțiune și alege simțăminte,
N. Steinhardt

P.S. 2 Câțiva spiriști: Mircea Eliade, Constantin Noica, Arșavir Acterian, Haig Acterian, Al. Paleologu, Alex Elian (elenist, bizantinolog, istoric), Alex. Ciorănescu, Dinu Pillat, Bedros Horașangian, Barbu Brezianu, Octavian Paler.

(19 ianuarie 1987, Târgu-Mureș – data poștei)

Nicolae Steinhardt, francitorul

Considerat „colportor intelectual de geniu” (Ion Negoitescu), având calități de-a dreptul excepționale, „mai ales o recunoscută larghețe de spirit”, care nu numai că „îl împiedică să dea judecăți de valoare”, dar „îl oprește de la o carieră strictă de critic literar” (Nicolae Manolescu), N. Steinhardt confirmă el însuși ceea ce spuseseră alții despre el. „Nu sunt critic literar”, recunoaște eseistul într-un articol inclus în volumul *Cartea împărțisirii*, ediție gândită și alcătuită de Ion Vartic (cel care semnează și un *Post-scriptum al editorului*), mărturisirea trădând mai degrabă refuzul unei anumite perspective asupra operei literare, dar și al ritmicității actului de a scrie, sinonimă unei obligații riscând oricând să cadă în derizoriu. Scrisul lui N. Steinhardt „reprezintă în același timp mai puțin și mai mult decât critica obișnuită” (Valeriu Cristea). Eseistul se detașează de critica literară, după autorul menționat, „printr-un anumit amatorism, printr-o oarecare nivelare a valorilor, prin aproximția unor situații, prin unele alăturări imposibile din punctul de vedere al ierarhiilor literare, prin absența suspiciunii critice”. Contează, mai ales, la N. Steinhardt, „mutarea accentului de la critică la persoană (...) prima devine adeseori un pretext, un simplu teren pentru desfășurarea ultimei. Comentariul strivește pe cel comentat, textul critic se substituie textului literar” (Valeriu Cristea).

„Sunt un francitor”, adaugă autorul *Jurnalului fericirii*, întărind astfel ideea scrisului ca eveniment și sărbătoare și rezervându-și plăcerea de a se lăsa în voia cărții (și mai puțin a textului). „Îmi permit să scriu despre ce mi-a plăcut”, insistă N. Steinhardt, dar, înainte de toate, în spiritul libertății pe care și-o proclamă, își permite să nu respecte ceea ce în mod curent se înțelege prin „canoanele” criticii literare: „îmi permit să nu respect regulile și canoanele criticii, îmi permit să fac și observații de natură morală.”

Lectura ca relație esențială cu opera literară este de altfel diferită la N. Steinhardt de cea practică de criticul literar (să-l numesc, după Valeriu Cristea, obișnuit) și când spun aceasta am în vedere în primul rând faptul că autorul, dacă nu face de-a dreptul abstracție de text (prin care opera se legitimează în ultimă instanță), îl

privește cu o programatică detașare, intuind adevăruri pe care acesta nu le poate revela pe deplin receptorului. Este explicabil din acest unghi de ce eseistul tratează cu vizibilă detașare „materialul scris”, hotărât să ia în considerare, în primul rând, „ceea ce nu e tipografic și vizual”.

N. Steinhardt preia de la Marshall McLuhan ideea de analiză a operei „dincolo de text”, a „câmpului”, care vizează „nimbul din jurul lucrării, aura ei, atmosfera, fundamentul, tot ce-i satelit și-n stare de pulbere încă neaglomerată”.

Eseistul își propune să-l citească pe Caragiale așadar nu „numai textual și vizual”, ci, mai ales, „în tot complexul cadrului audio-tactilo-evocatoriu, cu luarea în considerare a întregii ambiante psihofizice și a fondului ca să zic așa octoplasmic, a gamei de valori înconjurătoare pe care ochiul n-o poate desprinde dintr-odată”.

Nu se poate vorbi la N. Steinhardt de o „trădare” a operei (oare nu este tocmai aceasta condiția ei, de a fi trădată la modul creator?) și de ceea ce un Umberto Eco socotea supra-interpretare, autorul *Jurnalului fericirii* luând totuși în seamă realitatea limbajului, căruia nu este dispus să i se încredințeze însă fără nicio reținere. El nu-i contestă limbajului adevărurile exprimate însă, printr-o fascinantă aventură a unei lecturi cu totul particulare, donquijotești până la un punct, descoperă pe cont propriu un univers de sensuri mai degrabă sugerate de text spiritului său predispus la configurarea unor posibile universuri.

În „mica sa capodoperă eseistică despre *Scrisoarea pierdută*” (Nicolae Manolescu), N. Steinhardt face „spectroscopia” lui Caragiale, pentru a ajunge la „aura” operei, precum și „la lumina epocii care sălășluiește inconștient și probabil nevoit în text” (s.n.). Cu alte cuvinte, autorul eseului eliberează marile sensuri din chingile textuale, convins fiind că aceste sensuri trimit în textul operei doar ecouri palide, limbajul, care a pierdut forța originară a logosului, neputându-le exprima pe deplin. În această situație, eseul presupune un demers hermeneutic, recuperator; el gravitează în jurul relației dintre cuvântul divin și condiția de după cădere a cuvântului, devenit limbaj. Autorul rămâne credincios în fond unei anumite perspective asupra creației, care presupune indiscutabil un har al artistului, un spirit care trebuie căutat dincolo de cuvinte, câtă vreme acest spirit trimite spre Cuvântul însuși. Sau,

prin cuvintele unui Rudolf Otto, demersul lui N. Steinhardt trebuie înțeles în contextul felului în care religiosul se manifestă în lumea profană.

N. Steinhardt citește piesa lui Caragiale (el mărturisește că plângea „de-a binelea și la Noaptea furtunoasă și la Conu Leonida”) convins că autorul „saltă peste comedia de moravuri, peste genul realist, peste teatru”, dincolo de care trebuie căutată lumea „marii arte, unde se decodează sufletul omenesc”. Secretul piesei lui Caragiale este „nostalgia paradisului”. Într-un text în care orice critic literar s-ar raporta la un univers constituit din unghiul comicului, N. Steinhardt descifrează sensuri de mare profunzime: „Răspunzând te iert celui care spune iartă-mă, ei intră numaidecât și tainic în contact cu paradisul”.

La fel de convingător pentru lectura lui N. Steinhardt este un alt eseu, *Călătorului îi șade bine cu drumul*, referindu-se de data aceasta la mai mult decât modestul Ioan Al. Brătescu-Voinești. După cum era de așteptat, Steinhardt refuză să vadă în schimbul de replici ale personajelor de la han „numai material lingvistic brut” (cei care o fac, totuși, sunt repede taxați drept „puțin sensibil”, care „înțeleg anevoie”). Pentru el, în schimb, materialul acela brut este cu totul altceva: „o lume, o Weltanschauung, un univers”. Cum era de așteptat, în „gnoza Călătorului beția solitară nici nu poate fi concepută”; mai mult, „comesenii noștri repetă (...) euforia banchetului platonician, se împărtășesc din esențe în chip nematerialnic”.

„Secretul Scrisorii pierdute” constituie într-un fel calea de acces spre „secretul” lui N. Steinhardt însuși: el face dreptate creației căzute sub o zodie ingrată, încercând, fără a-l trata altfel decât cu un respect deosebit, să descifreze în textul literar respirația logosului, pentru a construi universuri ideatice deosebit de profunde. Sau, altfel spus, scriind despre cărțile altora, N. Steinhardt își scrie, inspirat, propria operă.

MIRCEA MOȚ

Povestea unei amintiri...

Era prin 1976 și mă duceam la Cenaclul „Vieții românești”, care se ținea la Casa Scriitorilor de pe Calea Victoriei, convinsă fiind că am ajuns astfel „printre zei”... Venea relativ multă lume, mi-o amintesc pe Violeta Zamfirescu, fiindcă înghițea tot timpul hapuri contra durerilor de cap și se plângea de administratorul blocului, mi-l amintesc pe Șerban Cioculescu, veșnic tentat să întrebe și să afle, fiindcă se întorsese la București doar de vreo câțiva ani, după domiciliul forțat la Pitești, datorat, se zicea, opțiunilor politice antebelice ale fratelui său, care fusese, de altfel, la închisoare. Mai erau Gellu Naum, Alexandru Balaci, uneori apărea Cicerone Theodorescu, timid se strecura tânărul Cezar Baltag. Totul se desfășura în jurul unui pian tăcut, mobilă somptuoasă și stranie, fiindcă nu scotea sunete, dar era un fel de jumătate-cortină din dosul căreia apăreau cei care citeau proză ori versuri.

De acolo, de după pianul acela, s-a ivit într-o seară Nicu Steinhardt. Era mărunțel, dar cu un costum impecabil și cu doi ochi sfredelitori. Avea aura celui care fusese la pușcărie, mă miram că lucrul acesta nu rămăsese, ca un leș, pe fața lui, așa cum văzusem la Ion Caraion de pildă, ori la tata. Nu avea o față limpede, firește, și peste privirea lui stăruia o cortină, voința o ținea însă bine strânsă. Dar, aceeași voință așternuse încoace,

spre noi, lumea largă, o lumină care ne colora chipurile. Sunt convinsă că Nicu Steinhardt era pregătit să înțeleagă aceste culori în parametrii lor adevărați, avea disponibilitatea să accepte lumea în care se afla și să facă parte din ea, cu bune și cu rele... Îi plăceau cu măsură fetele, ne privea jucăuș pe noi, „tinerele speranțe” ale cenaclului, a venit și ne-a sărutat mâna ceremonios fiecareia și ne-a spus câteva cuvinte jucăușe. L-am mai văzut apoi, de vreo câteva ori. Mai ales după lectura eseurilor sărea ca ars și gesticula vorbind despre sensul culturii...

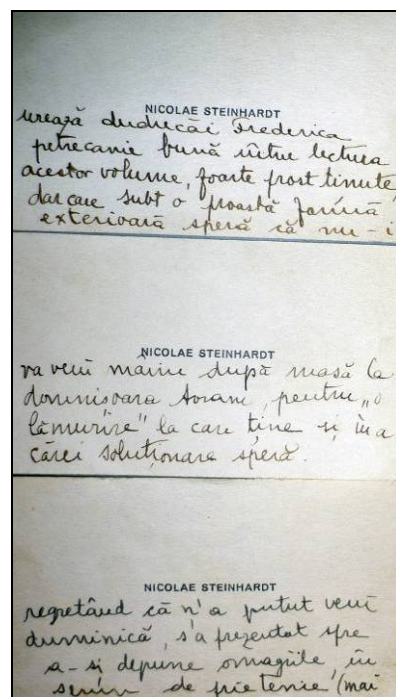
– Ce e ca formație? am întrebat-o intrigată pe Veronica Porumbacu.

Nu știa... Trecutul lui a rămas un mister pentru noi toți. Steinhardt nu povestea nimic despre el însuși.

Târziu, la ani buni după ce mă măritasem eu însămi, iar cenaclul „Vieții românești” se desființase, după ce aflasem că Nicu Steinhardt se creștinase la închisoare, soțul meu mi-a spus melancolic:

– Știi că a curtat-o pe maică-mea când erau studenți? Avem o fotografie pe undeva... El era la Drept și ea la Franceză...

Ne-am apucat să căutăm. Am găsit fotografia, pe spatele căreia era scris *Călimănești 28.VIII.1932*... Am mai dat și de niște cărți de vizită, din acelea care se prezentau când te anunțai la cineva, aveau scris pe ele doar numele. Dar studentul de atunci adăugase cuvintele lui, în stilul dulce-desuet al vremii, către fata căreia-i dădea cărțile din biblioteca lui la citit, o vizita în duminicile de vară la ora ceaiului și o plimba cu barca prin Cișmigiu. Făcuseră împreună celebra vacanță de la Călimănești și totul se sfârșise, cel mai probabil, pentru că ea avea cu

doi ani mai mult ca el, iar el nu era destul de înalt... Parametri importanți pesemne în anii aceia... Niciunul n-a uitat însă această parte fericită și neîmplinită a vieții. Soacra mea, care avea să se mărite cu un medic, a păstrat fotografia și scrisorile într-un pachetel satinat până când aveam să dau eu peste ele. Iar Nicu Steinhardt avea să pomenească în jurnalele lui despre unica și nemărturisita lui iubire de pe vremea studenției...

N-aș fi crezut că omul atât de bine șlefuit ca ființă, care ieșise de după pianul masiv într-o seară, la Cenaclul „Vieții românești”, își intersectase pașii, iluziile și speranțele cu ale femeii care mi-l dăruise pe fiul ei de soț odată cu un chech făcut de ea „ca la Focșani”, pentru mine, nora „de la Râmnicu Sărat”. Un chech în care, frângându-l în două ca pe o pâine, aveam să găsec înăuntru darul ei, un inel cu două safire, asemenea ochilor care aprinseseră pentru mine o altă iubire, aflată la distanță de o jumătate de veac de prima... Iubirea, spunea de fapt darul ei, este ceea ce stă la baza relației dintre noi. Sau, mai exact, în stilul dulce-desuet al tinereții ei, spunea că îmi face un dar de iubire...

**ECATERINA
ȚĂRĂLUNGĂ**

În Răsăritul ortodox, ca și în Apusul catolic, scriitura confesivă, de tip autobiografic, diaristic, memorialistic etc., a fost înțeleasă de către adepții ei ca o modalitate eficientă de mărturisire. În sensul de față, pot fi citate *Confesiunile* (397-401) Sfântului Augustin, *Imnurile* (1009-1022) Sfântului Simeon Noul Teolog, ori *Jurnalul mișcărilor lăuntrice* (1544-1545) al Sfântului Ignățiu de Loyola. Examinându-se pe ei înșiși în contact cu adevărul dumnezeiesc și înregistrând cu precizie de electrocardiograf acțiunea transformatoare a harului din ei, autorii acestor scrieri își încredințau foii albe inclusiv păcatele. Iată ce scrie Sfântul Simeon¹, despre care hagiografistul² său afirmă că teologhisea divinele imnuri sub înrăurirea focului ceresc și, „devenind în fiecare zi întreg foc, întreg lumină, s-a făcut Dumnezeu prin instituire”, iar în această calitate grava în cerneală, „cu degetul lui Dumnezeu”, lucrările focului de sus: „Cum să Te laud în imne pe Tine, cum să mijlocesc pentru alții neavând iubirea și îndrăznirea spre Tine care vin din credință și fapte bune, ci eu însumi fiind dator, precum știi, mulți talanți, adică multe fărădelegi? Minte e nedumerită, limba neputincioasă și niciun cuvânt nu se găsește în mine, robul Tău. Ard ca aprinse de foc cele dinăuntru ale mele și nu pot suporta tăcând marea povară a darurilor Tale [...]. Căci mai presus de minte, cutremurătoare și mari sunt cele pe care mi le-ai dat mie, celui străin, celui neînvațat, celui sărac, celui lipsit de îndrăzneală, celui lepădat de orice om” (*Imnul* 20).

Această dialectică a devoțiunii, prezentă la Sfântul Simeon și tradusă prin sintagma „a crede fără de credință”, stă la baza *Jurnalului fericirii*³ al lui N. Steinhardt, chiar dacă

textul său nu concurează în profunzime mistică imnurile simeoniene (ce alcătuiesc, așa cum s-a spus, un veritabil jurnal mistic și duhovnicesc), însă acreditează statutul privilegiat al credinței printre soluțiile de ieșire dintr-un univers concentraționar (întrucât numai ea învinge moartea, spre deosebire de toate celelalte expuse – soluția lui Soljenișin, a lui Zinoviev, a lui Churchill și Bukovski –, care doar o sfidează). Dovadă este chiar formula aleasă drept motto al cărții: „Cred, Doamne!, ajută necredinței mele!” (Marcu 9, 24), ce așază lucrarea lui Steinhardt sub semnul confesiunii. Autorul *Jurnalului fericirii* interpretează mărturisirea aceasta a tatălui copilului demonizat din Evanghelia după Marcu, în următorii termeni: „Nu cred și totuși mă rog. Cred și totuși știu că nu cred cu adevărat. Cred de vreme ce-i spun «Doamne» lui Hristos. Și nu cred de vreme ce-l rog să vină în ajutorul necredinței mele. (Și cui îi cer să mă vindece de necredință? Celui în care urmează să cred!) [...]. Și cred și nu cred, simultan. Dedublarea. Contradicția. Deci incertitudinea, angoasa. [...] Dar și ieșirea, nădejdea, nimic nu-i pierdut: pentru că, smerit, adaog: ajută-mă, luând aminte că omeneasca mea condiție e indiscutabil legată de paradox și contradicție. Simultaneitatea textului ar trebui să ducă la deznădejde dacă n-ar fi acel scurt *ajută* care [...] rezolvă cuadratura și preface strigătul buimăcării în lacrimile încrederii” (p. 39). Iar imediat după adaugă: „– Acolo, în celula de la Securitate [...] mi-a fost dat să cunosc și nefericirea cea mai atroce. [...] Eram prins în capcană, chinuit de ceva de care nu puteam fi *absolut* sigur – dar părea exclus să nu fie așa –, în situația de a nu mă putea destăinui nimănui, nici omului de treabă alături de care mă aflam. Și-ncuai în vreo patru-cinci metri pătrați. Genunea era lângă mine: mișunând [...]. [...] Și-atunci m-am aruncat în apa neștiută, fără a fi învățat să înot și cu ochii închiși; în cuptorul închis. Crezând numai pe jumătate, ori pe sfert, ori și mai puțin, aproape deloc, dar atât de nenorocit încât, nenorocirea însăși substituindu-se credinței, m-am încredințat. Fără de rușine. *Nu mi-a fost rușine* să mă rog. Poate că de aceea am și fost ascultat” (p. 39-40).

Dacă în perimetrul exiguu al detențiunii nu încăpea loc pentru mărturisire, în spațiul generos al *Jurnalului*, aceasta se va afirma plener. Iată doar două dintre pasajele apăsător confesive ale cărții: „Primul efect al încarcerării, accentuat de clopote:

simțământul vinovăției. Cu toate că suntem aici în baza unor acuzații fanteziste, realizăm pe deplin o culpabilitate generală: față de noi înșine, de viață, de oameni. Suntem nevinovați în raport cu învinuirile ce ni se aduc însă, o!, cât de vinovați pentru tot restul. Ducem pe umeri, pe spinări, în suflet, păcatele lumii” (p. 102); „Și acum, după botez, sunt murdar. Țepușul mai e în ochi, ghimpele în trup, îngerul satanei mă bate peste obraz (și mi se plimbă psihosomatic în tot locul, ca vodă-n lobodă). Că am să scap de ispite s-a dovedit o amăgire trufașă, toantă. [...] Dar că Hristos e Adevărul, Calea și Viața cred în mod absolut sărbătoresc” (p. 52).

E exprimat aici paradoxul fundamental al creștinismului – asumat de Steinhardt –, potrivit căruia sentimentul culpabilității trebuie să fie dublat de încrederea în mântuire a celui ce se căiește. (Cuviosul Siluan Athonitul spune același lucru în celebrele-i cuvinte: „Ține mintea ta în iad și nu deznădăjdui!”) Or, aceasta presupune, *mutatis mutandis*, mărturisirea păcatelor. Însă în cazul unei mărturisiri deturnate, parțiale, nonabsolutorii – cum este cea realizată prin intermediul scriiturii, recte al jurnalului –, numai prima dintre cele două funcții esențiale ale confesiunii, cea de a liniști și cea de a ierta⁴, se îndeplinește. Chiar și așa, suferința și moartea vedem că se prefac în operă de fericire, iar atrocitățile istoriei se îmblânzesc.

CEZAR BOGHICI

Note

1. Sf. Simeon Noul Teolog, *Erosurile imnelor dumnezeiești*, 20, în *Scrieri*, vol. 3: *Imne, epistole și capitole*, trad. de Ioan I. Ică jr, Sibiu: Deisis, 2001, pp. 123-124.

2. Cuv. Nichita Stithatul, *Viața și conduita celui întru sfinți Părintelui nostru Simeon Noul Teolog*, XII, 111, în Sf. Simeon Noul Teolog, *Scrieri*, vol. 4: *Viața și epoca*, trad. de Ioan I. Ică jr, Sibiu: Deisis, 2006, pp. 318-319.

3. Citatele din *Jurnalul fericirii* de N. Steinhardt se fac după următoarea ediție: N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ed. îngrijită de V. Ciomoș, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1997. Sublinierile aparțin autorului.

4. Vezi Jean Delumeau, *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*, trad. de I. Ilinca, Iași: Polirom, 1998, p. 38.

Nicolae Steinhardt - miracolul existențial

„Meseria de om în lume”, după cum o numește însuși Nicolae Steinhardt, e surprinsă în deja celebra lucrare memorialistică *Jurnalul fericirii* în care autorul oferă propria cale de a evada dintr-un univers concentraționar. Deși susține că există numai trei soluții pentru a ieși dintr-o situație limită, întregul său jurnal nu e altceva decât o demonstrare a faptului că există și o a patra variantă, cea personală care în cazul lui N. Steinhardt este „soluția mistică a credinței în Dumnezeu”, după cum o numește Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române*. Astfel, jurnalul capătă aerul unei demonstrații prin reducere la absurd, căci autorul demontează pe alocuri cele trei soluții propuse și adoptă propria variantă a salvării prin credință.

Sunt pasaje ale acestui jurnal care vin să contrazică într-o anumită măsură premisele de la care pornește Steinhardt, fără a le anula însă. Soluția lui Soljenițin care presupune pentru cei aflați în spațiul concentraționar opțiunea morții în fața represiunii; soluția lui Zinoviev care presupune ignorarea sistemului opresiv, neadaptarea la regulile impuse de acesta și soluția Churchill-Bukovski care presupune o reacție pe măsură în fața opresiunii, astfel omul cu cât este mai lovit, cu atât este mai dornic de luptă.

Dacă ar fi să privim doar una dintre acestea, și anume soluția lui Alexandru Zinoviev, aceea de a refuza apartenența la un sistem totalitar, de a fi un neadaptat, un Zurbagiu care „pentru nimic în lume nu intră în sistem”, observăm cum este demontată de Steinhardt prin simbolul ferestrei a cărei funcție este explicitată în notațiile făcute în perioada mai-iunie 1960 la Jilava

(N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 257).

„Jilava mai – iunie 1960

Fereastra e bătută în scânduri, dar sus e un pătrat mic neacoperit. Pe acesta îl putem ține închis sau deschis. În principiu, e interzis a te apropia la mai mult de doi metri de fereastră, dar unii gardieni se fac că nu văd și în camera aceasta suntem lăsați a manipula pătrățelul după voie.”

Iată cum, în universul închisorii, fereastra, văzută ca un mijloc de comunicare cu lumea exterioară, este zăvorâtă, bătută în scânduri, izolând astfel brutal deținutul de ceilalți. Și totuși, sistemul are o breșă, căci în această fereastră oarbă se cascadează un pătrat mic neacoperit, legătura posibilă cu lumea reală, concretă, materială de dincolo de zidurile închisorii. Pentru ceilalți, această ferestruică este doar o cale de arunca o privire în lumea reală și nu întâmplător pentru că fereastra pătrată este un simbol al „receptivității terestre în opoziție cu aportul cerului”, după cum ne spune și *Dicționarul de simboluri* al lui Jean Chevalier și Alain Gheerbrant. Reacțiile, oarecum firești, dar aflate în opoziție ale deținuților îi fac pe aceștia participanți direcți la jocul impus subtil de regimul concentraționar. Dinamica închis-deschis din care fac o chestiune de viață și de moarte îi implică într-o măsură pe care ei nu o sesizează: „Jumătate din cameră dorește să-l țină închis (Vreți să ne omorâți. Trage dom'le, e un curent ucigător!)

Cealaltă jumătate susține să fie deschis (Vreți să ne omorâți? Ne sufocăm dom'le, e o căldură de moarte.)”

Autorul jurnalului ce caută neîncetat calea spre fericire este singurul ce refuză implicarea, participarea la acest joc, în încercarea de a opta pentru soluția Zinoviev, în slujba căreia nu pune însă atitudinea de zurbagiu, ci pe aceea de mistic, optând pentru detașare. „Ce minunată ocazie de a-mi arăta mărinimia, blândețea și detașarea. Zic: cum vreți, mi-este egal, nu mă pronunț.”

Această soluție nu poate fi însă pusă în practică de un Steinhardt aruncat în inima universului concentraționar reprezentat de închisoarea Jilava. Căci, trăind în esența unui regim totalitar, deținuții

nu acceptă existența unei alte atitudini pe care cineva o poate avea în fața ferestrei pătrate; pentru ei rămân doar două variante: închis sau deschis și, brusc, cele două tabere se unesc împotriva unui dușman comun, cel care vrea, asemeni lui Zinoviev, să nu intre în sistem, să eludeze teroarea, să o ignore. „Pe loc se realizează unanimitatea celulei, care mă dușmănește. Din toate părțile se aude: ce, vrei să te pui bine cu toată lumea? Vrei să fii și-n car și-n căruță, și cu slănină-n pod și cu porcu-n coteț, nu-ți merge, ori cu carne, ori cu brânză... Ura e generală, a fâșnit spontan și sincer.”

E ca și cum deținuții înșiși, prinși în implacabilul vârtej al terorii, se transformă în cei mai înverșunați gardieni, nefiind capabili nici de cea minimă compasiune care îi făcea pe adevărații paznici ai închisorii să ignore apropierea pușcăriașilor la mai puțin de doi metri de fereastră. Simțindu-se de acum încarcerat în închisoarea din mijlocul închisorii, omul aflat în căutarea propriei salvări este nevoit să țină cont de fereastra pătrată din fereastra bătută în scânduri.

Iar soluția credinței în Dumnezeu adoptată de Steinhardt nu face decât să îl îndepărteze, aparent, de comunitatea deținuților din care însă nu are cum să se retragă și pe care nu are cum să o ignore. „Modestie, băiete! Ia-o încet! Nu sunt nici șase luni de când ai intrat la pușcărie și nici două de când te-ai botezat și te și crezi Simion Stâlplnicul! Mai ușor cu nepărtinirea și cu disprețul față de mărunțșuri.”

De aceea îi este imposibil să se salveze prin soluția Zinoviev, nu are cum să ignore realitatea, cea fereastră pătrată ce poate fi deschisă doar prin indulgența gardienilor. Trebuie să opteze și trăiește din plin paradoxul opțiunii sale: este liber să aleagă *închis* sau *deschis*, dar nu poate alege părăsirea lumii reale, ignorarea ferestrei pătrate pentru că aceasta ar reprezenta cu adevărat o evadare, prin credință, spre o lume spirituală. Sistemul terorii acționează ca o forță centripetă ce nu permite nimănui să scape și îi folosește în acest sens până și pe deținuții ce și-au pierdut libertatea de a trăi în lumea reală tocmai pentru că i s-au opus într-un fel sau în altul.→

MONICA BEGAN

Jurnalul fericirii sau despre confesiunea esențială

Ideea de jurnal implică la scriitorul-monah tehnica firească a confesiunii pe care o etalează cronologic în așa fel încât se realizează o derulare a vieții timp de aproximativ treizeci de ani cu întrepătrunderi, cu reveniri și ezitări.

Notația exactă se împletește adesea cu cea hermeneutică și lasă loc de interpretare, mai ales că se va face referire la sacrul și profanul unei lumi în continuu proces de modernizare, adică atingerea universalității prin reîntoarcerea la ceea ce este adevărat, iar nu vremelnic, dumnezeirea.

Constantin Noica apreciază cu nesfârșită admirație prietenia pe care i-a arătat-o Steinhardt și salută contemporaneitatea cu Dumnezeu a acestuia pentru care simte că „prietenia absolută are sens numai cu ființe ca el deprinse de toate și prinse în toate. Cu nesfârșit drag.”

La N. Steinhardt e cu atât mai captivantă confesiunea, cu cât este susținută de autenticitate și substanțialitate, mai ales în perimetrul unei închisori comuniste din care visurile se spulberă, totul devine iluzoriu, iar puterea de a merge mai departe e dată numai de predica dură, intransigentă care îi reamintește învinuitului de toate nelegiuirile sale,

dar care îl ajută să-și depășească nemernicia prin eliminarea ipocriziei: „Nu cred, îmi joc mie însumi jocul credinței. Nu sunt creștin, nu pot fi. E o iluzie, o bună intenție, e o luptă (meritorie, da); însă o imposibilitate, sunt prea departe. Lungi ceasuri de calmă deznădejde. Apoi mă liniștesc: bun, rău, puțin sau mult credincios, sunt totuși botezat. E un fapt. Dumnezeu ne judecă și după gânduri. Dracul ne ține sau nu prin fapte: faptele îi sunt opozabile, după cum prin fapte își valorifică pretențiile (la cântar). La el, *actele vorbeste.*”

Pendularea între credință și tăgădă este de înțeles, deoarece într-un mediu ostil, opac trupului, însă deschis sufletului și minții, călugărul găsește sporadic calea spre adevăr, care de cele mai multe ori îl salvează. Comparația pe care o face între diversele forme de credință este argumentată filosofic deoarece în India dezgustul este singurul care conduce la neant, pe când creștinismul oferă dragostea de viață și entuziasmul.

Botezul, ca sfântă taină, îl protejează pe novicele care se întreabă care este rostul speranței și unde duce dorința de preamărire, răspunsul primit întru veșnicie este mântuirea. „*Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat:* dar nu numai în Cel de slavă, ci și în cel al durerii și al abjecției, cel palmuit de slujba arhierului, pus cu fața acoperită să ghicească cine îl îmbrăncește, îndemnat să se bucure de către cei care îngenunchind înaintea Lui își băteau joc de El.”

Îndemnarea, prin confesiune, la principiile solide de care este împresurată existența, are un profund caracter teologic, deoarece scriitorul punctează ca primordiale: datoria creștinului de a ști să sufere și smerenia.

Un exemplu edificator este incidentul din pușcăria în care cei

vinovați erau obligați să mănânce cu o singură lingură, adesea roasă de rugină, în timp ce sub perna șefului de celulă erau găsite încă zece în stare funcțională.

Dedublarea este specifică unei atitudini ofensive, astfel încât prezentarea la distanță între generații și statut atrage structurarea inedită a textului care vizează deopotrivă vremelnicia anilor 1930 în care „*Femeia fatală distrugea fericirea casei*” și anii 1960 sub influența vădită a creștinismului în care omul se teme de greutăți „*Să nu dea Dumnezeu omului câte poate îndura*”.

Ca și când se desprinde de tot și de toate, monahul, aproape de divin și de cele lumești deopotrivă, nu se poate debarasa de sentimentul uman de a pune sub semnul îndoielii chiar și puterea rugăciunii: „*Depășirea aceasta (stăruința în rugăciune cu toate că mă aflu în stare de incertitudine) presupune un act de curaj. Ca și în teorema R. Thom sunt pe vârful neutru și catastrofic, la egală distanță între credință și necredință. Dacă merg mai departe, dacă mă rog, dacă nu mi-e frică să cred, înseamnă că risc, pariez, mă avânt, săr în gol, optez – îndrăznesc. Exact ca în regula statornicită de însuși Domnul: îndrăzniți!*”

Dacă nu poate să depășească o ispită, novicele va lupta cu ea deoarece „*să recunoaștem că ispita, jalnica ispită a necredinței, face parte din condiția noastră omenească cum fac parte și atâtea infirmități și inferiorități*”. Luptă pe care, în esența lui, jurnalul lui N. Steinhardt nu încetează să o aibă în atenție ca reper existențial și ca temă a operei.

SORINA MIRELA HANCEARIUC

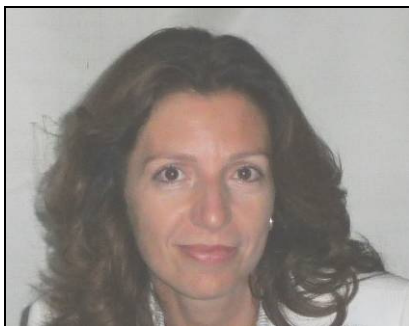
→ *Îmi trebuie câteva zile ca să înțeleg. Votez cuminte pentru fereastra deschisă. Toate se potolesc ca prin farmec.*” Conștient că nu mai poate ignora opresiunea, Steinhardt alege să intre în joc, să fie una din marionetele cărora li se permite să „*manipuleze pătrățul după voie*”, deschizând astfel o fereastră pătrată către lumea reală, dar neuitând să lase deschis ochiul interior (acea fereastră rotundă a conștiinței) prin care își trăiește soluția mistică a credinței în Dumnezeu. Căci acum realizează cu adevărat lipsa de importanță a opțiunii sale și decide să

facă o alegere conștient fiind că este manipulat. Nerenunțând la fărâma de cer pe care o poate zări prin ferestruica pătrată nu înseamnă că renunță la împărăția cerurilor, ochiul interior rămâne deschis, important este că a înțeles inutilitatea dihotomiei închis-deschis și că acum se poate dedica scrutării propriului orizont, cel al lumii interioare a credinței prin care a ales să evadeze din universul concentraționar. Este o căutare continuă potențată de chinul fizic din închisoare ce permite deținutului Steinhardt să evadeze prin credință, după cum mărturisește mai

târziu într-o altă pagină de jurnal: „*Februarie 1962. (...) În locul acesta aproape ireal de sinistru aveam să cunosc cele mai fericite zile din viața mea. Cât de absolut de fericit am putut fi în camera 34!*” Iată de ce deschiderea ochiului interior și găsirea credinței reprezintă pentru Steinhardt unul din miracolele vieții ce nu are nevoie de înțelegere, de explicare, căci nu poate fi zărit prin ferestruica pătrată.

„ – *Misterul: Simone Weil: Cel mai teribil paradox al libertății creștine este că a fi ales de Dumnezeu înseamnă a fi părăsit de*

Nicolae Steinhardt - Ecce homo!

După Immanuel Kant, fericirea este „starea unei ființe raționale în lume, căreia, în întregul existenței ei, totul îi merge după dorință și voință” (*Critica rațiunii practice*). Desigur că nicio ființă umană nu poate avea „mulțumirea sufletească intensă și deplină” (cf. definiției din DEX a „fericirii”) pe **tot** parcursul existenței. De aceea, probabil, fericirea devine țintă de atins pentru omul comun (și, dacă vorbim despre omul secolului al XXI-lea, ea se va concretiza în elemente materiale) și doar motiv de meditație pentru omul superior.

În cartea lui Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, fericirea e mai mult decât starea de mulțu-mire sufletească. Se mai spune că fericirea e absența suferinței. Dar dacă, de fapt, suferința aduce fericirea? Pentru că ea poate face ființa umană să conștientizeze, prin contrast, starea de bine pe care o avea, fără să și-o asume. E deja banal să spunem că n-am aprecia *binele* fără existența *răului* sau n-am gusta *frumosul* fără să cunoaștem *urâtul*. Dar da, *suferință* și *fericire* nu se opun; nu în existență simultană, probabil, dar într-un posibil raport de cauzalitate: absența fericirii poate cauza suferință celor care și-au făcut un scop din a o găsi, iar suferința – trăită și nu declarată – poate deschide calea spre fericire. Aparentul paradox de găsire a fericirii prin suferință e exemplificat în *Jurnalul* lui Steinhardt.

Experiența inițiativă a închisorii a însemnat, pentru autor, atingerea centrului labirintului (cf. Mircea Eliade): detașarea de suferință, regăsirea de sine, recuperarea valorilor umanității (nu a celor vizibile, ci a celor ascunse sub mizerie, ură și violență) și, mai ales, ridicarea spirituală prin încreștinare. Este Fericirea pe care a dobândit-o. Este beatitudinea. De aceea, cuvântul

din titlul cărții are mai degrabă sens religios, trimițând la *Fericirile* din **Noul Testament**.

Aflat între limitele – de cele mai multe ori și pentru cei mai mulți dintre noi – strivitoare ale unui univers concentraționar, Steinhardt găsește, alături de alți intelectuali ai vremii aflați atunci în detenție politică, soluții de salvare în aparent banala conversație cotidiană. De la literatură, muzică, pictură, trecând prin rigoarea unor științe și ajungând la complicate teorii filosofice, spiritul enciclopedic al autorului își găsește împlinirea și liniștea – ca apele învolburate ale unui râu de munte ajuns la șes – în seninele considerații religioase.

„Puhoiul de impresii” din perioada detenției este stăvilit – dar nu îngrădit – de un stil scriitoricesc aparte: spontan, dar nu facil, cu trimeri erudite, dar nu ermetic, metaforic, dar nu pretențios – și de aceea greu de definit. Cartea satisface, astfel, o categorie largă de cititori, de la adolescentul secolului al XXI-lea, interesat - doar, posibil – de specificul perioadei comuniste, până la intelectualul fin al tuturor timpurilor, care găsește aici cultură, știință, soluții de existență, modele de umanism, forme de socializare, „rețete” de supraviețuire sau lecții de patriotism. E o carte a devenirii, marcând traiectoria ființei umane aflate în situație-limită.

Cuceritoare este aparenta contradicție între temele sau situațiile grave și stilul familiar: tatăl îl apostrofează: „să nu fii jidan fricos, să nu te caci în pantaloni” (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 15); în celula de la Securitate, „ce-ai vrut, băiete, ai avut. În mocirlă. Și de nicăieri nimic. Și groapa, genunea, tot acolo, răbdurie” (idem, p. 39); când se pregătește eliberarea: „Să vezi și să nu crezi: oameni care scriau cu greu dobândesc și ei cursivitatea și darul povestirii. Efectul declanșator al pacientului întins pe canapeaua psihanalistului. Înșir’te mărgărite” (idem, p. 399).

Autoironia e întotdeauna salvatoare, e fereastra deschisă prin care poate sări fără să se lovească: „S-a zis cu tine, ovreiașule, intelectualule, orășanule: ai încălțat opincile realității, au să-ți bătătoarească tăpile.” (p. 17).

Enunțurile lungi, obținute nu atât prin mulțimea de verbe (pentru că stilul lui Steinhardt e mai degrabă static decât dinamic), cât prin acumularea de părți nominale aflate în raport de sinonimie, nu încurcă cititorul, ci, dimpotrivă, îl atrag, focalizându-i atenția pe ineditele asociații: „Ea (soluția a treia – n.n.) se rezumă: în prezența tiraniei, asupririi, mizeriei, nenorocirilor, urgiilor, năpastelor, primejdiilor nu numai că nu te dai bătut, ci dimpotrivă scoți din ele pofta nebună de a trăi și de a lupta.” (p. 17); „... aici e pe viață și pe moarte, aici nu e decor sofisticat și suprem de nebunatic, nu-s draperii și delicii, nu-i paradis ori iad artificial, aici e ca la dugheană, ca la tejghea, ca la obor ...” (p. 15).

Figurile de stil sunt puține (pentru că întregul text are o expresivitate intrinsecă), predominând cele de tip semantic – epitețe, metafore, comparații: „Totul poate fi terfelit; aici și lumina e rece și rea.” (p. 78); „Jureșul acesta sonor (...) pătrunde până-n straturile cele mai freudiene, mai jungiene, mai adleriene ale eului ...” (p. 79); „Mi-e frică, asta e, total, intru în frică așa cum ar intra cineva într-un costum de scafandru.” (p. 42). Limbajul devine buruienos când sunt reproduse replicile oamenilor Securității; în fața acestora, orice ființă umană e dezbrăcată de cultură, educație sau clasă socială și redusă la un individ fără nume și chip. Adresarea directă, la persoana a II-a singular (lipsită de vreo urmă de politețe) este tensionantă și creează tabloul veridic al anulării ființei în regimul totalitar: „Va să zică nu ți-ai băgat mințile în cap? Tot în mod provocator ai venit? Te-ai molipsit de fanatismul legionar? Ei, fii pe pace, plăcerea de a te aresta nu ți-o dăm. Degeaba vrei să ajungi erou.” (p. 51).

Uneori afirmațiile capătă caracter sentențios, ideile sunt comprimate în definiții metaforice: „Are orice om câte o *ulită a copilăriei*.” (p. 49); „De altfel, albastrul nu e o culoare, e și el o liniște.” (p. 87); „Celula 34 e un fel de tunel întunecat și lung, cu numeroase și puternice elemente de coșmar. E o hrubă, e un canal, e un maș subpământean, rece și profund ostil, e o mină stearpă, e un crater de vulcan stins, e o destul de izbită imagine de iad decolorat.” (p. 31).→

LĂCRĂMIOARA SOLOMON

Portretele sunt realizate sumar, prin trasarea rapidă, dar hotărâtă, a unor linii esențiale, într-un amestec nesupărător de fizic și moral: „Primirea ne-o face locotenentul Ștefan, carură de primat, facies de antropoid, gesturi și căutătură de sergent de colonie penitenciară într-un film *negru*”; „Încântătoare e prezența doctorului Voiculescu, foarte îmbătrânit, numai oase, blând, manierat, pașnic, nobil, vioi la minte, dar frânt de oboseală.” (p. 58).

Faptele sunt re trăite proustian în jurnal, poate cu aceeași intensitate a momentului prim, dar sunt, totodată, și analizate de o conștiință lucidă, de tip camilpetrescian, care caută în eveniment semnificația: „Și ochelarii aceia negri, care-s coșmarul meu, care – aveam să înțeleg abia mai târziu – simbolizează întunericul ca opus al luminii lui Hristos. (*Veniți de luați lumină... el era viața și viața era lumina oamenilor. Și lumina luminează în întuneric...*)” (p. 26). De aceea limbajul este, uneori, mai abstract, fraza eliptică, stilul mai aspru: „Cauzalitatea e desființată, legea succesiunii în timp, ca tot ce-i material sau psihic, dispore. Și cred și nu cred, simultan. Dedublarea. Contradicția. Deci incertitudinea, angoasa. Conștiința otrăvind totul, otrăvește și credința pe care în clipa când ne dăm seama de ea o prefacem în necredință deoarece gândind credința o scoatem din inefabil, din candoare.” (p. 39).

Celula închisorii e Purgatoriul. Singura cale de scăpare este credința. Inițierea se produce nu ca la Dante, simbolic, „nel mezzo del camin di nostra vita”, ci – cutremurător de real – în a doua jumătate a vieții (în anul 1960 Steinhardt avea 48 de ani), când oamenii pot crede că nimic esențial nu li se mai poate întâmpla. Față în față cu limitele, conștiința lucidă a intelectualului mărturisește: „Poate că acum e (...) momentul în care trec de la copilărie la maturitate, de la visare la cunoaștere, la *awareness*.” (p. 28). Redescoperirea valorilor umaniste este cheia supraviețuirii: „Trăisem ca un dobitoc, ca o vită, ca un orb. La închisoare, înspre amurg, am aflat ce-i aia bunătate, bunăcuviință, eroism, demnitate.” (p. 81).

Paradoxal pentru omul comun și – mai ales – liber, posibil – și poate necesar ca soluție existențială – pentru omul aflat în situație-limită,

suferința este metamorfozată în bucurie: „În celula 34, bucuria – izvorâtă din aristocrație, poezii și sfidare – și durerea (căci domnește un frig cumplit, mâncarea e cu totul pe sponci, apa continuă să fie viermănoasă, încăperea e apăsătoare ca într-un film de groază, bruftuielile curg gărlă, orice observație a caraliilor e însoțită de ghionți sub fălci și pumni în cap) se amestecă atât de inextricabil încât **totul, inclusiv durerea, se prefacă în fericire extatică și înălțătoare.**” (s.n., p. 33). Găsirea sensului vieții într-o celulă de închisoare este libertatea absolută – aceea interioară, a spiritului. E găsirea Fericirii.

Jurnalul fericirii lui Nicolae Steinhardt este cartea destinului ființei umane: existență și devenire, criză și iluminare, cădere și înălțare.

Eul biografic

În *Literatură și frontieră*, criticul **Silvian Iosifescu** face o distincție netă între memorialul de călătorie și literatura mărturisirilor, acceptând însă ideea că ambele genuri fac parte din așa-zisa literatură de frontieră. În toate există un personaj-cheie, fie că e numit eu naratorial, fie, cum e cazul jurnalelor intime, un eu biografic.

Jurnalul, ca specie literară, aparține memorialisticii și constă în „*însemnări zilnice ale cuiva despre anumite evenimente legate, de obicei, de viața sa*” (*Dicționarul explicativ al limbii române*).

În *Jurnalul fericirii*, **Nicolae Steinhardt** adoptă o cale de mijloc între notația zilnică, precum în jurnalele lui **Titu Maiorescu**, **Camil Petrescu** ori **Radu Petrescu** și memorialistica monografică ori

tematică gen **Mircea Eliade**, **Lucian Blaga** sau **Marin Preda**. O altă deosebire majoră constă în existența unui eu biografic, personaj principal, interesat doar de autenticitatea experienței și mai puțin de un posibil cititor, întrucât personajul-autor-narator trăiește o experiență revelatorie într-un sistem despotice, dictatorial și inuman (regimul comunist din România anilor 1960) care n-ar permite niciodată publicarea acestui tip de confesiune. De aceea, astfel de mărturisiri biografice nu pot apărea decât fie postum, fie în exil. (Vezi și *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* de **I.D. Sîrbu**, *Straja dragonilor*, de **Ion Negoitescu**)

Publicat în 1991, *Jurnalul fericirii* e un memorial oximoronic, al fericirii în durere. Autorul, arestat și condamnat la ani grei de detenție, trăiește în temutele închisori comuniste Jilava și Gherla experiența transformării interioare: conștiința devenirii Homo Religiosus. Dintre cele trei posibile piste de lectură (planul universului concentraționar, nivelul eseistic al intelectualității rafinate și experiența ontologică a religiozității ființei umane) *eul biografic* își alege singur întâietatea din primele pagini. Cartea are drept moto un pasaj biblic tulburător pentru valoarea spiritual-oximoronică a parigmenonului: „*Cred, Doamne, ajută necredinței mele*”.

Transformarea este trăită mai întâi literar. Din *persoană* cu biografie reală, autorul devine *personaj-narator* de sine stătător, pe care-l numim în cazul în speță *eu biografic*. Dincolo de consemnarea și consumarea evenimentelor, autorul caută un adevăr particular ce tinde spre general. De aceea, experiența încarcerării ca și cea religioasă nu mai au caracterul unic al individualizării. Ele devin prin extensie expresia unei generații de intelectuali supuși unei probe ale destinului. Astfel, *eul biografic* real sută la sută se metamorfozează în *personaj literar*. Iar cronologia tipică jurnalului își pierde relevanța pentru personajul-autor. *Eul biografic*, devenit naratorial, răstoarnă timpul narațiunii în permanență. Mai întâi, e o secvență temporală din *ianuarie 1960*, urmează *28 și 29 august 1964*, apoi *31 decembrie 1959*, ceva mai departe după *februarie 1962*, găsim *ianuarie* →

NICOLAE MUNTEANU

1960, toamna 1966 și din nou 31 decembrie 1959, iar în final, de la 1932 sare la decembrie 1971. Aceste acrobații temporale caracterizează nu inconsecvența *eului biografic*, ci imposibilitatea ancorării în timpul fizic într-o perioadă tulbură, fără cap și fără coadă.

A doua transformare este de natură consubstanțială și conferă valoarea religioasă personajului-autor. Evreu fiind, în închisoare se botează și devine ortodox, descoperindu-și adevărata vocație. Botezul și convertirea la creștinism a unui „ovrei legionar” cum îl caracterizează direct tortionarii de la Securitate sunt momentele de apogeu în fericire. Pe 15 martie 1960, „părintele Mina, fără să-și scoată mantaua, dă buzna la singura căniță din cameră – e o căniță roșie, cu smalțul sărit, năclătită și respingătoare – și o umple cu apă viermănoasă proaspăt adusă de la «rezervorul» purtat de el și de alt deținut. Vin la patul meu și cei doi proeți greco-catolici și nașul”. Starea de beatitudine spirituală este echivalentă pentru personaj cu un extaz mistic perceput numai de cei înzestrați cu harul descoperirii Căii, Adevărului și Vieții. „Va să zică este adevărat: este adevărat că botezul este o sfântă taină, că există sfinte taine. Altminteri, fericirea care mă împresoară, mă cuprind, mă îmbracă, mă învinge n-ar putea fi atât de neînchipuit de minunată și deplină.”

Asemănător cu Ileana Sânziana, personajul din basmul eponim al lui Petre Ispirescu, neofitul primește în mod firesc povețe, sfaturi părintești. Cel mai important sfat ar fi putut fi cel din basm: *Și la orice nevoie, mintea ta să fie pironită la Dumnezeu, de unde ne vine tot binele și tot ajutorul.*

Dacă ar fi să le dăm ceva crezare inițiaților gnostici, abia acum e posibilă declanșarea crizei de conștiință; totul e să *inversezi cursul Iordanului* – cf. lui Vasile Lovinescu în *Jurnalul alchimic*, Ed. Institutul European, Iași, 1999, p. 110. *Inversarea* este trecerea de la legea iudaică la cea creștin ortodoxă. Este de facto un ritual de inițiere, de transfigurare totală, ce va schimba definitoriu parcursul ulterior, social și spiritual, al omului Nicolae Steinhardt.

Ca în orice **inițiere** – cf. capitolul **Mister și inițiere** din cartea lui Mircea Eliade, **Eseuri**, B, 1991 – eroul străbate două faze: prima este una activă, periferică, și a doua, contemplativ-sacerdotală; ultima presupunând atingerea unui centru spiritual sau cunoașterea de sine. La capătul inițierii, asistăm, cum spune Vasile Lovinescu, la o totală schimbare de sine, **o metamorfoză, o metanoia**. Este investit cu **puterea sacerdotală/mistică**. A fost **dublu consacrat: religios și ezoteric**, prin taina inefabilă a botezului. Căci nu este doar o tradiție din popor, fără semnificații, un ritual formal. Are dreptate René Guénon atunci când ne atenționează, în cartea **Simboluri ale științei sacre** că: *interesul profund al tuturor tradițiilor, zise populare, rezidă mai ales în faptul că nu sunt de origine populară.*

În felul acesta, *eul biografic* devine erou cu valențe mitice, exemplare, un Ales.

Pozitivitatea unui erou mitic devine evidentă când găsim pe acest erou în stare de tribulațiune sau de sclavaj... recunoaștem că totuși el este Prințul (Vasile Lovinescu, *ibidem*, p. 80).

Contextul caracterizează direct *eul biografic*, dar și factura cărții-document care devine din acest motiv un singular jurnal al fericirii. Este fericirea ființei umane de a-și cunoaște menirea, devenirea existențială. „După ce l-ai cunoscut pe Cristos îți vine greu să păcătuiești, și-e teribil de rușine.” La acest nivel al receptării, personajul însușește trăsăturile unui creștin adevărat, un trăitor autentic al preceptelor morale, etice și spirituale specifice unui *homo religiosus*. Firul Ariadnei, călăuzitor la toate nivelurile lecturii, este credința vie în Dumnezeu. Fie din discuțiile intelectuale cu colegii săi de detenție (Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Sergiu Alexandru George, Dinu Pillat și alții), fie din „*colecția de paradoxuri despre care sunt convins că toate duc la Hristos*”, ideile converg către aceeași revelație a adevărului suprem. De altfel, textul cărții abundă în erudite trimiteri, ceea ce dovedește calitatea intelectuală a personajului. Sunt citați filozofi precum Heidegger, Kirkegaard, Plotin, Sf. Augustin, ori scriitorii Balzac, Camus, Dostoievski, Paul Valéry etc. Din

Salvator Dali reține că *singura diferență dintre un nebun și mine este că eu nu sunt nebun* (*frază evanghelic de amețitoare, pauliniană*), din Kirkegaard *contrariul păcatului nu este virtutea, contrariul păcatului este libertatea*, din Paul Valéry *prefer să cred în Dumnezeu decât să-l văd în slava sa*. Dar cele mai adânci și dese trimiteri sunt la textul evanghelic. Pentru inspiratul, inițiatul de acum *eul biografic*, orice răspuns se poate găsi în textele sacre de acum două mii de ani, valori primordiale și mitice, singurele ce au putința de a asigura ființei umane însetate de adevăr mântuirea. „*«Cred, Doamne, ajută necredinței mele» îmi pare a fi – cum să spun? – taina cea mai taină a învățaturii creștine, noua învățatură, și într-un anume fel pecetea darului Duhului sfânt.*” Astfel de concepții după care-și ghidează existența îl caracterizează indirect, dar până în străfundurile subconștientului. Și poate principala virtute dintre cele câte sunt ale personajului-autor este modestia creștină. „*O modestie și o umilință ce stau bine unui spirit încercat de existență și relativizat de cultură*” (Eugen Simion). Probabil ea a stat și la baza hotărârii lui Nicolae Steinhardt de a se retrage din împovărașorul tumult lumesc, pentru a deveni despovăratul monah Nicolae Delarohia la un moment dat.

Cum ar spune filosoful Constantin Noica în cartea **Cuvânt împreună despre rostirea românească** cu siguranță sufletul lui, al celui botezat și convertit, s-a lămurit, fie și numai pentru că, acordând crezare aceluiași filosof, **oamenii care se lămuresc lăuntric se înfrumusețază și pe dinafară.**

Eul biografic se autocaracterizează așadar prin măsura spirituală a existenței sale cu valoare paradigmatică. Limbajul elevat utilizat, raportările încărcate doct de erudiție specifică numai intelectualilor de mare clasă, tehnica contrapunctului care reliefează aleatoriu crâmpoie din memorie fac din acest tip de eu naratorial un personaj extrem de complex și modern, cu implicații deosebite în proza contemporană. „*Literatura noastră s-a îmbogățit cu o carte de prima mână*” – apreciază pe drept cuvânt Nicolae Manolescu.

NICOLAE STEINHARDT ȘI CREDINȚA CREȘTINĂ

În fața noastră stă un om cu credința în Mântuitorul Isus Hristos. Forța lui spirituală și scriitoricească, harul de a-i cuceri pe interlocutori, pe semenii față de care s-a purtat cu o rară modestie ce stau lângă nevoia interioară de a trece la creștinism îl fac pe Nicolae Steinhardt, învățatul, propovăduitorul dogmei creștine, incomparabil. Credința îi urmează căile creștinești ale binelui.

Marin Preda cugeta: „Omul este divinitatea înlănțuită de puterea condițiilor”. Din această reflecție, din acest adevăr care înobilează omul punându-l alături de tot ce poate fi mai mareț, se pot desprinde, se desprind pentru mulți credințe care vor să pedepsească condițiile. Pentru Nicolae Steinhardt, scriitorul, publicistul, criticul literar și jurnalistul român, încrederea în Hristos este o necesitate, este „Dragostea – virtutea creștinească supremă și singura perenă – este mijlocul fără de greș care ne stă la îndemână ca să ne dovedească umanitatea și creștinătatea”. Scriitorul mai zicea: „Să nu judecăm pe alții, dar când arde casa vecinului nu stau să mă rog și să mă îmbunătățesc, ci chem pompierii, alerg la cișmea. Altfel se cheamă că sunt fudul și nu-mi iubesc aproapele”. Nicolae Steinhardt este atât de titrat, absorbit de înțelegerea legăturilor vieții, că poate fi socotit un om ajuns la cheia de boltă (fiind licențiat în drept și litere, cu un doctorat, anul 1936, în drept constituțional). Din pregătirea sa fac parte și suferința, școala amară a vieții, închisoarea Jilava, toate urmate de atâtea consecințe care vor continua și după ce va trece la viața monahală (Mănăstirea Rohia). Din multe citate desprinse din JURNALUL FERICIRII, reiese cu necesitate cât este de asumată credința sa, de conștientă, urmată de hotărârea ce înseamnă valoarea sentimentului, a prețuirii divinității, implicarea. Sigur, nu toate pot fi spuse deodată, chiar dacă gândurile sunt de aceeași importanță. În sufletul monahului, scriitorului aflăm, după propria întrebare: „Ce înseamnă credința? Încrederea în Domnul, deși lumea e rea, în ciuda nedreptății, în pofida josniciei, cu toate că de pretutindenii nu vin decât semnale negative”. Scriitorul, monahul vede, ne spune cum este lumea. Lumea a fost observată în detalii ce nu fac cinste

omului, parcă în ciuda faptelor. „Credința ne dă bucurie, pentru că ne pune brusc de acord cu ce este real”. Explicația, în ultimă, primă instanță (Dumnezeu este adevărul). Mărturisirea apare pentru monah îndreptățită, cu atât mai mult cu cât în „Lumea aceasta zadarnică și în care ni se hotărăște soarta pe vecie, nu este atât de neimportantă, de zadarnică și de iluzorie de vreme ce Hristos a venit să moară aici”. („Jurnalul fericirii”). Nicolae Steinhardt nu are niciun moment orgoliului de a crede în infailibilitatea credinței sale. El zice: „Cred, Doamne, ajută necredinței mele, îmi pare a fi, cum să spun? Taina cea mai de taină a învățaturii creștine, noua învățătură, și într-un anume fel pecetea darului Duhului sfânt”. (Cine n-a avut momente de cumpănă în credință?, despre adevărurile, gradele lor se pare că nici nu se poate pune o întrebare, ar fi o pretenție ce depășește omenescul).

„A avea credință înseamnă să crezi în ceea ce nu vezi, iar răsplata pentru această credință va fi să vezi ceea ce crezi”, spunea cu mult timp înainte Sfântul Augustin. Martin Luther King, mai aproape de noi, aproape și de definirea credinței religioase, semna cuvintele: „Credință înseamnă să faci primul pas, chiar dacă nu vezi toată scara”. Pe cât de inspirat aforismul, pe atât de adevărat; ce pământean poate vedea toată scara?

Pentru a nu mai rămâne loc de interpretare, cel puțin pentru cei care au făcut pași serioși pe calea împăcării credinței cu rațiunea, Dumitru Stăniloae arată: „Credința este știința adevărată”. Scriitorul, monahul Nicolae Steinhardt și-a trăit viața după cele mai severe canoane. Știa și cum sunt reflectate, cântărite convingerile religioase de către filozofii aței, de către o mare parte a gânditorilor ce fac gloria spiritului uman. El opina: „Zi de zi sunt mai dispus să cred că însușirea de căpetenie a ființei umane nu este atât iubirea de sine, cât ura și invidia față de altul” („Jurnalul fericirii”). Cu aceste imagini suprapuse cu viața semenilor săi, pe de altă parte, sentimentele religioase îl vor face să spună: „Nevoia de credință o socotesc lucrul cel mai natural”. („Jurnalul fericirii”).

Cel care și-a dedicat o parte a vieții monahismului, tot în „Jurnalul fericirii”, se va pronunța și în privința a ceea ce nu poate face Dumnezeu, dacă îți lipsește credința: „Un singur lucru nu poate Dumnezeu: să ne mântuiască fără consimțământul nostru”. De aceeași cutezanță verbală și profunzime par a fi și cuvintele scriitorului francez Albert

Camus: „Din clipa în care omul îl supune pe Dumnezeu unei judecăți morale, îl ucide în el însuși”. Termenul atât de des întâlnit aici (Credința) este alăturat mai mult sentimentelor religioase. O altă parte a gânditorilor își exprimă neîncrederea în Dumnezeu, au interpretări ironice față de existența unui Creator al lumii, față de prescripțiile bisericești, adaugă, nu de puține ori, circumstanța că s-ar datora lipsei dovezilor cu privire la Creatorul lumii. „Credința ar fi un eufemism pentru prejudecată” (Paul Keller). Tranșant, cum este cunoscut, Fr. Nietzsche crede și el, dar altceva: „Credința înseamnă să nu vrei să știi ce este adevărul” ș.a.m.d.

În fața opiniilor „dovezilor”, analizelor, altercațiilor filozofice (bineînțeles că niciuna nu poate fi infailibilă, validată ontologic și de aici nici în planul cunoașterii), scriitorul își mai rezumă cunoașterea religioasă, credința, ne mai spune: „Credința e suprema armă secretă, care anihilează toate necesitățile, împrejurările și pulverizează hazardul”.

Cu puterea de a crede în Dumnezeu, sentimentul, adevărul ce-l susțin nu se încheie, mai vine îndemnul la luptă până la sacrificiu, parcă ne-ar călăuzi că lupta dreaptă îi place lui Dumnezeu.

N. Steinhardt dă relief unei gândiri a implicării: „Împrejurările sunt mai întotdeauna grele. Și fiecare obține ce vrea, dar ceea ce vrea cu adevărat, nu ceea ce spune că i-ar plăcea să aibă, ceea ce se obține prin neprecupețit sacrificiu, înfrângând lenea, nestăruind asupra scrupulelor. Împrejurările nu pot fi scuze decât pentru ratați; și ratații pe plan social sau duhovnicesc sunt cei care s-au dat bătuți, n-au avut mesaj, sau le-a fost destul de scump („Jurnalul fericirii”).

DANIEL MUREȘAN

La Beclean

După ce m-am dumirit – cu admirație și drag – asupra prestanței domniei sale la o sesiune de lucrări interdisciplinare de la Dej (1983), în noiembrie al aceluiași an aveam să-i fiu lui N. Steinhardt amfitrion la Beclean. Radu Săplăcan îl invitase, în numele cenaclului *Saeculum*, să participe la aniversarea lui Teohar Mihadaș, pe care o pusese la cale de ziua nașterii sale (65 de ani).

A coborât de la Rohia cu o zi înainte și l-am preluat, ca să-l cazez la camera de oaspeți a Liceului (atunci) Metalurgic (Becleanul devenise oraș de cinci ani și încă nu avea hotel). Remarc receptivitatea directorului Vasile Greluș, care a acceptat, fără rețineră, ba chiar emoționat, găzduirea.

Cu ocazia aceasta, i-am oferit lui Steinhardt romanul meu recent apărut, *Opt zile pentru totdeauna*. A doua zi, când l-am condus la cantina liceului, pentru micul dejun (n-a acceptat decât un ceai de mușețel cu tei), am avut surpriza să-mi spună că, peste noapte mi-a citit cartea și va scrie despre ea. Eram topit de bucurie pentru o așa învrednicire. Și, într-adevăr, într-un număr de iarnă a anului următor aveam să gădesc în **Astra** brașoveană cronica *Treaba ursului*, semnată de Nicolae Steinhardt.

Apoi, înainte de a pleca spre Casa de Cultură, i l-am prezentat pe Ioan Pinte, mezinul cenaclului *Saeculum*. Și i-am lăsat împreună, ca și cum nu voiam să stânenesc dialogul dintre tată și fiu. Din clipa aceea, avea să se săvârșească o comunitate de suflet și spirit între ei, profundă și durabilă.

La întâlnirea aniversară, Steinhardt i s-a adresat lui Teohar Mihadaș astfel: „Aromânii, din stirpea căroră faceți parte, reprezintă aristocrația de gând și suflet a poporului român”. Desigur că și-a argumentat aserțiunea într-un stil persuasiv, ferit de bunăvoințe encomiastice.

La trei ani după această întâlnire, la Beclean, de data aceasta avea să fie amfitrion Ioan Pinte, junele poet fiind acum căsătorit și locuind la parterul unui bloc de locuințe de pe actuala stradă Grigore Silași. Era însoțit de artistul plastic Ovidiu Avram. Dacă, între timp, l-am vizitat în câteva rânduri la Rohia pe Monahul Nicolae, cu pictorul nu mă mai văzusem de când îmi făcuse coperta la cartea mea de debut. Aveam tot dragul să-i revăd pe amândoi. Avram adusese cu el un set de lucrări în culori acrilice și, după ce le-a

înșirat prin odaie, ne-am apucat fiecare să le comentăm (după puterile noastre...), căci augustul musafir ne-a lăsat la un kilometru distanță cu verva, și broderia aprecierilor domniei sale.

După aceea, ne-am întins la taifas: despre lumea bucureșteană, despre artă, despre firea românului (aruncasem eu o sămânță de vorbă pe tema aceasta). Gesticulând ca o veveriță care întoarce mereu o alună, cu o voce în care fine nuanțe de ironie se armonizau cu puseuri ludice, am auzit rostiri ce nu se dezlipesc nicicum din existența mea diurnă.

„Precum știți, eu sunt pe jumătate român, pe jumătate ovrei – a ținut să precizeze tranșant. Dar, spre deosebire de dumneavoastră, am avantajul de a cerceta și înțelege osatura morală, civică a românului de azi și de dinăuntru și de dinafară. Ei bine, poporul acesta riscă să se degradeze, biologic și moral, prin alcoolul de toate zilele și prin minciuna cea de toate zilele.”

Și încă una: „Sunt două verbe definitorii pentru destinul acestui neam, unul în suferință, altul în eferescență. Pentru generația mea, definitoriu a fost verbul *a răzbi*, pentru oamenii de acum este *a te descurca*”.

La un moment dat, s-a uitat la ceas și, cu un fel de blândă autoritate părintească, a hotărât: „Domnilor, e ora 10. La culcare !”

CORNEL COTUȚIU

Creștinare și explicație la un poem

Exista, la fosta I.G.C.L. Petroșani, contabilul Nea Anghel (după 1989, pensionar retras la Balș), un bun cunoscător al destinului culturii române, marcat de tragic în desfășurarea spectacolului lumii noastre. Ne împrietenisem sub semnul lui Gib Mihăescu. Eu, făcând liceul la Drăgășani, orașul scriitorului, și avându-l ca profesor de istorie chiar pe ginerele său, pe domnul Pavel, care îmi înlesnise vizitarea casei scriitorului, a răsfoirii manuscriselor, a privirii lunetei aduse de la Paris și a citirii operei acestuia, ce începea după '65 să iasă din chingile roșii ale interzicerii, eram, pot spune, „la mine acasă”. Și cu toate acestea, dialogul cu contabilul Nea Anghel abia l-am menținut echilibrat. El venise din Craiova, fiu al unui preot care petrecuse câțiva timp în celulă cu omul de o rară cultură, Nicolae Steinhardt. „*Preotul făcuse din firimituri de pâine, înmuiate în salivă, chipul lui Iisus răstignit pe cruce* – mi-a

povestit fiul-contabil. *Pe Iisus, cel așteptat clipă de clipă de fiecare deținut, în orice celulă. Acum celula era aleasă pentru schimbare de destin. Seară de seară, după ce zgomotele cizmelor caraliului vigilent se îndepărtau pe coridor și nu mai era nicio teamă ca el să-i privească prin vizetă, creștinii din celulă așezau pe Iisus într-un colțisor și, rând pe rând – în afara evreului Steinhardt –, îngenunchiau și se rugau. Brusc, caraliul trănțește ușa și, fără niciun cuvânt, ridică bucățica de pâine cu chipul lui Iisus și o aruncă în mijlocul camerei, și-o calcă. Izbește cu talpa cizmei, încercând s-o sfarme. Nu se poate. Izbește mai tare, cu toată forța și greutatea. Izbește cu disperare, dar nicio fărâma de pâine nu se rupe din chipul lui Iisus. Înnebunit, aleargă afară, urlând. De atunci, pe caraliul acela nu l-au mai văzut, dar între ei a apărut un nou creștin: evreul Nicolae Steinhardt, care nu participă la rugă, dar văzând minunea, s-a cutremurat – ca pe un drum al Damascului – și a luat hotărârea să se creștinească.” I-am mulțumit lui Nea Anghel pentru aceste cuvinte și, cuprins de forța lor, am scris, în aceeași zi, poemul:*

Dragoste justă

Lui N. Steinhardt

Ca între săbii, ei și-au împreunat mâinile
Față-n față cu bucățica de pâine,
Devenind una în noaptea aceea.

Zi după zi, strânseseră firimitură cu firimitură
și, cu răsufletul gurilor, le-au dat forma
ale cărei părți ei nu uitaseră să fie.

Între pereți, cei trei păreau un singur om.

Triumfător îi privește din afară cel
cu ochi de fier. Surprinzându-i strânsi,

deschide ușa și, fără să le respecte
pacea,
le calcă în picioare bucățica de pâine.
Nicio fărâma nu cade, nimic nu se
sfarmă.

Înspăimântat aleargă afară, aruncându-se-n noapte,
cu zgomot, precum un bulgăre în apele
mari.

Între pereți, cei trei erau un singur om

cu-o pâine aburindă în mâna întinsă.
Firimitura de pâine iubește pâinea, și
mâna
Iubește trupul, căci parte ea îi este.

DUMITRU VELEA

Vatra veche dialog

GEORGE ARDELEANU

„Integrala Steinhardt – de ce nu m-aș lăuda și eu nițel? – este, cred, unul dintre cele mai serioase proiecte editoriale de după 1990”

N.B.: Cum l-ați descoperit pe Steinhardt? Cum ați ajuns la implicarea în gestionarea posterității sale?

G.A.: Este o întrebare care mi s-a mai pus, drept pentru care voi da și eu un răspuns pe care l-am mai dat. Pe Steinhardt l-am descoperit predându-l. Între 1990 și 1999, am fost profesor de literatură la Școala Normală din București. Prin 1995, *Jurnalul fericirii* a intrat în programa de literatură pentru clasa a XII-a. Am constatat că această carte extraordinară avea o priză deosebită la elevi (e drept că Școala Normală era un liceu de elită, iar elevii din acei ani mai aveau cât de cât memoria trăită a comunismului). Contaminarea a fost reciprocă în acest tip de exercițiu. Stimulat de același exercițiu, am scris apoi o lucrare de gradul I despre problema libertății la N. Steinhardt și la F.M. Dostoievski (care avea să devină unul din capitolele viitoarei mele monografii). În anul 2000, am publicat o micromonografie *N. Steinhardt* în colecția „Canon” a Editurii Aula. Tot atunci, am început un doctorat consacrat vieții și operei lui Steinhardt (din 1999, devenisem asistent la Facultatea de Litere din București). Doctoratul a fost finalizat în 2007 și susținut în 6 martie 2008 (6 martie 1945 este, după cum se știe, data instalării guvernului Petru Groza, eveniment care avea să-i muteze destinul și lui Steinhardt și nouă – prilej de remember ironic la susținerea tezei). Această teză stă la baza monografiei *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*, publicată în 2009 la Editura Humanitas. Din 2001, am început să merg, cel puțin o dată pe an, la Rohia, pentru

explorarea arhivelor de acolo, dar și pentru sistematizarea și îmbogățirea acestora. Concomitent, am început explorarea și a altor arhive (de pildă, arhivele CNSAS). Așa că, din aproape în aproape, am ajuns să mă implic și în editarea *Integralei Operei lui N. Steinhardt*, care apare la Editura Polirom (proiectată în 21-22 de volume, din această *Integrală* au apărut până acum 14 volume, plus varianta inedită a *Jurnalului fericirii*). Pentru mine, monografia, implicarea în editarea *Integralei*, celelalte texte, conferințele, interviurile, aparițiile în emisiuni de radio sau televiziune fac parte din același proiect al – dacă vreți – „gestionării posterității” lui N. Steinhardt.

N.B.: În ce fel a schimbat editarea *Jurnalului fericirii* percepția biografiei steinhardtienne, a operei sale?

G.A.: Păi, *Jurnalul fericirii*, apărut pentru prima dată în 1991, este, în ordine cronologică, primul text al biografiei steinhardtienne, publicat la noi. Celelalte texte autobiografice (scurte ca dimensiune) au apărut ulterior. Bine, cu excepția „Notei autobiografice”, apărută în *Dicționarul neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, coordonat de Alexandru Mirodan și publicat în 1986 la Tel Aviv. Câtă lume, însă, cunoștea acest text? Elemente ale biografiei steinhardtienne erau cunoscute doar în cercul apropiaților săi. Așa că, editarea *Jurnalului fericirii* nu a schimbat, ci a creat percepția (cel puțin percepția publică) a biografiei lui Steinhardt. Aveam astfel atât imaginea unui Steinhardt antebelic, cât și a unui Steinhardt interbelic și postbelic. Aflat la incidența cu marile tensiuni de idei ale secolului 20 și angrenat în bătăliile cu marile Utopii ale aceluiași secol dramatic. Având libertatea ca proiect central al vieții și operei sale în toate aceste secvențe istorice (este și ceea ce m-a atras cel mai mult la Steinhardt). Firește că sunt câteva evenimente majore ale destinului său: detenția politică și botezul creștin (dar și drumul anevoios până la acest eveniment care a avut loc în 15 martie 1960 în celula 18 a închisorii de la Jilava), cunoscute, în detaliu, doar după editarea *Jurnalului...* Și apoi câtă lume știa despre tentativele lui Steinhardt de a se integra, împreună cu Emanuel Neuman, în Sinagogă, deci de a-și asuma integral spiritualitatea în care se născuseră, dar și despre eșecul acestei tentative? Sau câtă lume știa, până la apariția în acest an a variantei inedite a *Jurnalului fericirii*, despre vizita pe care adolescentul Steinhardt i-o făcuse în 1927 lui Sigmund Freud, cu care se înrudea pe linie maternă? Și

exemplele pot continua pe pagini întregi...

În ceea ce privește schimbarea de percepție asupra operei steinhardtienne, aici, da, *Jurnalul fericirii* ne provoacă la o „revizitare”, la o relectură a întregii sale opere. *Jurnalul fericirii* luminează altfel opera steinhardtiană, îi luminează niște „cotloane” care rămăseseră în umbră. La o *lectură inversă* provocată de această carte, putem descoperi niște sensuri care până atunci ne scăpaseră. De pildă, substratul subversiv al criticii steinhardtienne. Se știe că *Jurnalul fericirii* a fost confiscat pentru prima dată în 1972 (și pentru a doua oară în 1984). Cum acest text nu avea nicio șansă să apară în comunism, Steinhardt a reușit să „deverseze” unele idei sau fragmente în volumele care au putut vedea lumina tiparului (procedeu acesta e analizat în aparatul critic al *Integralei*). Acum, când avem *Jurnalul...* pe masă, deci întregul din care fusese „deversată” partea, sesizăm mai ușor astfel de substraturi subversive. Să dau un exemplu, ca să fiu mai ușor înțeles. În volumul *Incertitudini literare* din 1980, există un articol intitulat „H. de Balzac și G.B. Shaw: două dosare judecătorești”, în care, pornindu-se de la romanul *Punerea sub interdicție*, de Balzac, și de la piesa *Sfânta Ioana*, de Bernard Shaw, se analizează mistificările, măsluirile din unele procese judiciare (ca, de pildă, procesul Ioanei d’Arc). Textul a fost deversat aproape integral în *Jurnalul...* Acum, când citim *Jurnalul fericirii*, putem mai ușor sesiza că textul din *Incertitudini...*, prin numeroase similitudini descrise, trimitea la mistificările din procesele politice comuniste. Și sunt numeroase exemplele de acest fel...

N.B.: Cum vă explicați notorietatea *Jurnalului fericirii*?

G.A.: *Jurnalul fericirii* este una dintre fericitele excepții care confirmă așteptările legate de ideea literaturii de sertar. Să ne amintim că, după 1990, toți ne așteptam la revelațiile produse de o mare de literatură de sertar. Or, așa cum s-a dovedit, sertarele scriitorilor români s-au dovedit cam goale. *Jurnalul fericirii* este una dintre puținele excepții de la această situație. El adaugă, pe de altă parte, încă un sens conceptului de literatură de sertar: *literatura depozitată în sertarele Securității*. Ca și alte volume de memorialistică a detenției, cartea lui Steinhardt este o formă de →

NICOLAE BĂCIUȚ

restituire a unei memorii istorice interzise. În fond, este singura carte despre procesul *Noica-Pillat* scrisă de un actor implicat. Dar nu numai despre acest proces și despre universul concentraționar. Cartea lui Steinhardt nu ne oferă doar o imagine a unui individ, ci și a unei întregi lumi românești (și nu numai) antebelice, interbelice și postbelice. Este o oglindă a secolului 20.

În răspunsul la prima întrebare vă spuneam despre elevii mei din anii '90, care mai aveau memoria trăită a comunismului și de aici succesul unei cărți despre atrocitățile și absurdul acestei lumi. Ei bine, *Jurnalul...* are succes și la studenții mei actuali, născuți după 1990, și care nu mai au o asemenea memorie (decă nu s-ar mai pune problema unei empatii de ordin istoric). Ceea ce înseamnă că *Jurnalul...* aduce și altceva decât cartea unui scriitor „în secol” (ca să parafrazez titlul unei cărți de Marie-France Ionescu). El răspunde la marile și repetitivele noastre întrebări: de ce suferim, de ce proliferază Răul, cum ne putem „instrumenta” suferința, care ar fi soluțiile obținerii fericirii și libertății mai ales acolo unde ele sunt interzise, cum ne putem descurca apoi cu „povara” libertății, ce relație există între faptele noastre și mântuirea noastră etc. etc. La toate acestea se adaugă, firește, stilul cărții: complex, operând cu numeroase paliere lexicale, ca să nu mai vorbesc de inserțiile culturale, dar și flexibil, relaxat, savuros, ludic, ironic, nu lipsit de umor... Cum am mai spus și altă dată, el ne dă și posibilitatea întrezăririi unei șanse (dacă nu de salvare colectivă, măcar de salvare individuală a spiritului).

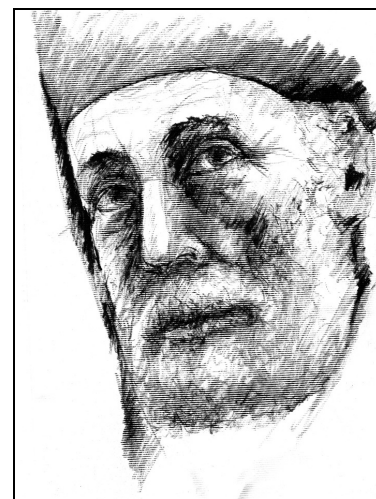
N.B.: Ce nu se știe ori se știe prea puțin despre aventura manuscriselor, variantelor, *Jurnalului fericirii*?

G.A.: Încin să cred că acum se cam știe despre această aventură. Atât într-un capitol din monografia mea din 2009, cât și în postfețele ambelor variante ale *Jurnalului fericirii* publicate la Polirom (în 2008, respectiv în 2012), am reconstituit – pe baza documentelor – această aventură. Nu trebuie să uităm apoi volumul de documente *Nicu Steinhardt în dosarele Securității (1959-1989)*, îngrijit de Clara Cosmineanu și Silviu B. Moldovan, publicat în 2005, la Editura Nemira. Pot să vă spun ce nedumeriri mai am eu în această privință. Nu știu ce s-a întâmplat cu cea de-a doua variantă a *Jurnalului fericirii* (cea de 750 de pagini – scrisă din memorie după confiscarea primeia), după 1990,

n-am văzut această variantă și, nevăzând-o, nu știu dacă varianta pe care am publicat-o în această vară, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia* (o dactilogramă, din păcate, incompletă) este a doua sau a treia. În *Nota asupra ediției*, am oferit argumente și contraargumente pentru ambele ipoteze. Deocamdată, înclin să cred că este vorba de varianta a treia, o variantă care le unifică pe primele două. *Deocamdată.*

N.B.: Cum apreciați editarea *Integralei Steinhardt*?

G.A.: Cred că la această întrebare ar trebui să răspundă altcineva, eu fiind un actor implicat în această editare. Pot să spun că această *Integrală* era absolut necesară (cum necesare sunt în general astfel de demersuri), în măsura în care o *Integrală* configurează un proiect unitar și coerent asupra unei opere. Până în 2008, când au apărut primele volume ale *Integralei*, opera lui N. Steinhardt a fost în general editată, însă în volume disparate, la edituri diferite. Or, prin *Integrala* de la Rohia – Polirom se reconstituie ansamblul și mai ales coerența ansamblului. Apoi, aceste ediții sunt ediții științifice, fiind însoțite de studii introductive, diferite tipuri de note, colajonări – acolo unde s-a putut – între textele tipărite și manuscrise ori dactilograme, comparări de variante, dosare de referințe critice, anexe, trei categorii de indici etc. Să nu uităm apoi textele inedite sau care au rămas în presa literară, nefiind cuprinse în volume. Vom avea și două volume de corespondență, inclusiv de corespondență interceptată de Securitate. Una peste alta, fără să fie perfectă, *Integrala Steinhardt* – de ce nu m-aș lăuda și eu nițel? – e, cred, unul dintre cele mai serioase proiecte editoriale de după 1990. A se compara, de pildă, cu edițiile de opere ale colegilor de generație ai lui

Portret de Gabriel Stan

Steinhardt (Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Eugen Ionescu ș.a.), nume de prestigiu, dar care, din păcate, beneficiază până acum doar de ediții de popularizare... Atrăgătoare ca aspect, dar de popularizare...

N.B.: Cum vedeți ilustrarea vieții și operei lui N. Steinhardt la mănăstirea Rohia?

G.A.: Mănăstirea Rohia este deținătoarea moștenirii editoriale și, în sens larg, culturale și spirituale a lui N. Steinhardt. Nu este un moștenitor care și-a risipit averea, ci dimpotrivă, a gestionat-o cum trebuie. La Rohia, se află mormântul părintelui Nicolae, chilia sa memorială, arhivele Steinhardt, iar în prezent se ridică, așa cum ați văzut, un impresionant Centru Cultural N. Steinhardt. Tot mănăstirea Rohia împreună cu Editura Polirom publică *Integrala Operei lui N. Steinhardt*. În fiecare an, în preajma datei de 29 iulie, se organizează Zilele Steinhardt. Tot aici funcționează Fundația N. Steinhardt. Unele inițiative aparțin mănăstirii, iar altele vin din exterior, din partea noastră, a laicilor. Însă mănăstirea este deschisă unor astfel de „impulsuri” (de pildă, chiar propunerii mele de a publica *Integrala* la o editură profesionistă și cu vizibilitate precum Editura Polirom), nu este „zăvorâtă” – cum se întâmplă în alte cazuri – în orgolii mai mult sau mai puțin eclesiale...

NB: Considerați că există un brand N. Steinhardt pentru mănăstirea Rohia?

G.A.: În sfârșit, o întrebare simplă! În pofida „trivialității” comerciale a conceptului, consider că, da, există un astfel de brand pentru Mănăstirea Rohia. Ea este astăzi ceea ce este și mulțumită (sau în primul rând mulțumită) lui N. Steinhardt. Demonstrația... în răspunsul anterior.

Jurnalul fericirii – ecoul salvator al vocii divine

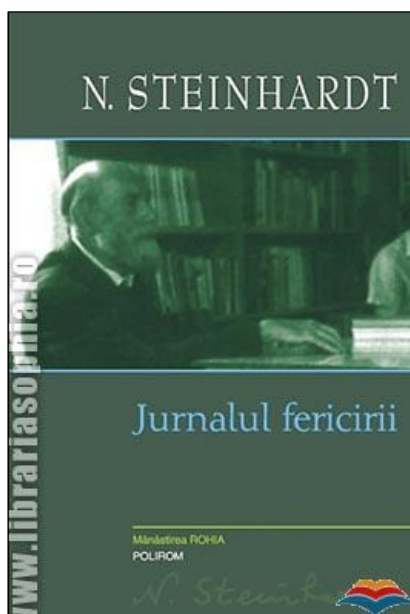
Drumul sinuos spre fericire

„Hristos, ca și Tatăl, lucrează mereu (Ioan 5, 17), iar la fiecare liturghie se jertfește. El nu e în Nirvana, la odihnă, la repaus, la deconectare. E pe șantier și pune umărul”. (N. Steinhardt)

Nicolae Steinhardt, cel care avea să devină *Monahul de la Rohia*, prezintă unul dintre cele mai spectaculoase cazuri de convertire la religia creștină. Pe Steinhardt, convertirea l-a înflăcărat, l-a reconstituit atât în viață, cât și în operă.

Într-un studiu foarte interesant intitulat *Povestiri autobiografice despre convertire în Imperiul roman*¹⁷, Nancy Gauthier de la Universitatea din Tours leagă nașterea genului autobiografic de fenomenul convertirii. În condițiile în care în Antichitate – spre deosebire de epoca modernă – practica introspecției ori „compătimitoarea punere în scenă a propriei unicități” sunt extrem de rare, chiar pentru spiritele extrovertite, e nevoie pentru declanșarea acestora de o experiență psihologică de excepție. O astfel de experiență puternică e convertirea, „câci îi dă posibilitatea subiectului să ia cunoștință de existența eului său intim”.¹⁸ Există o nevoie imposibil de învins a convertitului de a-și mărturisi nu atât experiența convertirii în sine, cât mai degrabă efectele convertirii, traduse prin „schimbarea codurilor de valori, de comportament”.¹⁹

Rațiunile mărturisirilor dau naștere unui gen - sunt diferite de la caz la caz: nevoia celui care a traversat o astfel de metamorfoză identitară de a-și explica sieși un proces foarte complex, dorința de legitimare, intenții testimoniale și chiar polemice. În secolul XX, mărturisirile și confesiunile în literatură au întâietate, jurnalul fiind forma cea mai pertinentă de expresie pentru complexul proces al conversiunii. În acest sens, studiul de față e un memorial al anilor privativi de libertate ai autorului. Amintirile despre întâmplări și oameni din infernul diverselor închisori, datele precise, după convenția jurnalului, alternează cu altele mai vechi, din copilărie și adolescență. Sunt transcrise etape ale unei convertirii. Omul se bucură că a descoperit calea spre mântuire. Și ne vorbește fericit despre această aventură a interiorității, a descoperirii sensului existenței sale. Și-a descoperit mântuirea. A ajuns să trăiască în lumină. A

pătruns în orizontul sacru. Poate să măsoare locurile cu noua unitate de măsură/înțelegere. Pagini de comentariu moral și spiritual, de multe ori interpretări ale unor texte evanghelice, însoțesc rememorările conferind cărții mai multe valențe. Poate fi citit ca **jurnal al unei convertirii și jurnalul unui secol, o imagine a secolului XX**. Destinul lui Steinhardt se află la incidența marilor tensiuni de idei ale secolului XX. Se poate recupera acest secol dramatic din filele acestei cărți. Și, în plus, creează o punte între credință și cultură, ceea ce este extraordinar. E un melanj între istorie, religie și cultură în același timp. Mai poate fi citit ca **manual de „întrebuințare” a suferinței** care prin credință și rugăciune se transformă în speranță.

Detenția, în ansamblul ei și în fiecare moment al ei, este o încercare, atât în înțelesul capcanelor la care sunt supuși cavalerii ciclorilor medie-vale ale „questei”, cât și în cel religios, de ispită. Încercarea implică un risc, iar depășirea ei se constituie într-o aventură, iar cartea poate fi citită ca **roman al aventurii spirituale**.

Cartea mai poate fi citită și ca **un roman realist în formă de jurnal**. Tema, eroii, conflictul, subiectul sunt luate din viața socială românească în perioada comunistă. Mesajul este că o societate fără valori sacre, construită pe ateism, violență, minciună, abuz, grosolanie, viclenie, asasinat politic, este sortită pieirii. Ca **roman de criză** – timpul nu poate fi respectat. Memoria involuntară a lui Proust apare și la Steinhardt. Din când în când, comen-

tariile și interpretările sunt încadrate în timp separat, cu date ulterioare anilor de detenție. Însuși autobiograful ne previne: „Creion și hârtie nici gând să fi avut la închisoare. Aș fi așadar nesincer să încerc a susține că «Jurnalul» acesta a fost ținut cronologic; e scris **après coup**, în temeiul unor amintiri proaspete și vii. De vreme ce nu l-am putut însera în durată, cred că îmi este permis a-l prezenta pe sărite, așa cum, de data aceasta în mod real, mi s-au perindat imaginile, aducerile aminte, cugetele în acest puhoi de impresii căruia ne place a-i da numele de conștiință. Efectul, desigur, bate înspre artificial, e un risc pe care trebuie să-l accept.”²⁰

Drumul său spre fericire e dezvoltat pas cu pas într-o carte care nu seamănă cu una memorialistică. Accentul nu cade pe cronologizarea întâmplărilor, ci pe interpretarea lor.

Romanul-memorial *Jurnalul fericirii* e ordonat de tema enunțată chiar prin titlu: **fericirea** dăruită de experiența mistică: „Atunci am cunoscut groaza față către față, am știut ce este «zidul lui Sartre», întunericul, derâderea, colțul [...]. Și atunci m-am aruncat în apa neștiută, fără a fi învățat să înot și cu ochii închiși; în cuptorul încins”. „Crezând numai pe jumătate, ori pe sfert, ori și mai puțin, aproape deloc, dar atât de nenorocit încât, nenorocirea însăși substituindu-se credinței, m-am încredințat. Fără rușine. Nu mi-a fost rușine să mă rog. Poate că de aceea am fost ascultat”.²¹

În lucrare, sunt rediate amănunte impresionante în legătură cu motivația trecerii după un lung proces de conștiință, de la religia mozaică la cea creștină. Polifonia joacă un rol important. Puternică e vocea Divinității, dar și vocile celor din preajmă. Momentele de cumpănă le-a depășit urmând sfaturile părintelui. Oscar Steinhardt îi dă o impresionabilă lecție de viață și de comportament în care frica, lașitatea nu au voie să fie parte componentă a unor principii morale pe care el încearcă să le imprime fiului său: „Ce-ai mai venit acasă, nenorocitul? Le-ai dat impresia că șovăi, că poate să încapă și posibilitatea să-ți trădezi prietenii. În afaceri, când spui lăsați-mă să mă gândesc înseamnă că ai și acceptat. Pentru nimic în lume să nu primești să fii martor al acuzării.”²²

Înainte de a-l lăsa să plece, bătrânul „ovrei” îl încurajează, dar îl și previne în privința faptului că oricare ar fi→

**GEORGETA ECATERINA
CENUȘĂ**

alegerea pe care o va face, destinul său nu va mai fi niciodată la fel, viața sa se va schimba complet. Excepțională forță are atunci vocea tatălui: „E adevărat, zice tata că vei avea zile foarte grele, dar nopțile le vei avea liniștite, vei dormi bine, pe când dacă vei accepta să fii martor al acuzării, vei avea ce-i drept zile destul de bune, dar nopțile le vei avea îngrozitoare. N-o să mai poți închide un ochi, o să trebuiască să trăiești numai cu somnifere și calmante, abrutizat și moșind toată ziua, iar noaptea chinuitor de treaz. O să te perpeleşti ca un nebun. Cată-ți de treabă. Hai nu mai ezita!”²³ „Trebuie să faci închisoare. Mi se rupe și mie inima, dar n-ai încotro. De altfel, chiar dacă apari ca martor al acuzării, după 6 luni, tot te ia. E sigur. 4 ianuarie 1960 - când sunt gata, îmi iau rămas bun de la părintele meu. Sunt cătrănit rău, tata e însă numai zâmbete și-mi dă sfaturi ultime: «„Ți-am spus să nu mă lași să mor ca un câine? Ei, bine, dacă-i vorba așa, n-am să mor deloc. Te-aștept! Și vezi să nu mă faci de răs!”²⁴ zice. Mă săruta apăsător, mă duce pân' la ușă, luă poziția de drept și-mi spune: „Du-te!”²⁵

„Nu te întrista. Pleci dintr-o închisoare largă în una mai strâmtă, iar la ieșire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare mai strâmtă într-una mai largă.”²⁶

Nedorind să fie un fricos și ascultând sfatul tatălui său, Steinhardt refuză să-și acuze prietenii, pe C. Noica și V. Voiculescu. Își asumă începând în acea clipă, un destin aparte, doar din convingere morală. La momentul arestării, nu convingerea politică, originea socială, credința, cultura, ci valoarea morală era importantă pentru Steinhardt.

Constantin Noica este altă voce al cărui ecou e puternic modelator. La anchetă, autorul îl așteaptă cu nerăbdare ca să „sufere împreună”, dar există și voci îndepărtate care ne captează atenția, precum aceea a lui Mihail Avramescu, și el evreu trecut de la mozaism la ortodoxie, și el posibilă oglindă pentru Steinhardt. „Sunt trăirist”, va declara Steinhardt într-un interviu în care numește vecinătatea lui Eliade, Cioran, Eugen Ionescu. Și conform vocației trăiriste, N. Steinhardt împlinește în *Jurnalul fericirii*, simultan, destinul celor care camuflau sacrul în profan, cât și al aceluia care încercau așezarea în lume sub semnul adevăratei credințe. Valoarea religioasă este repusă în drepturile ei nu numai de criticul literar, nu doar de scriitor, ci și de istoricul care știe mai

multe decât ceilalți. Care a cutreierat alte numeroase locuri, castele, biblioteci. Și care a știut să se oprească în Centrul lumii.

Pe 31 decembrie 1959, i se cere primul său interviu în ambianța unei camere mari și frumoase, cu scopul de a-l denunța pe C. Noica. Primele întrebări sunt de tatonaj, iar răspunsurile sunt vagi, nedând răspunsuri concrete el e conștient că interlocutorii sunt nesatisfăcuți, iar el e considerat nesincer. Mai târziu, se trag perdelele de culoare închisă ca să creeze panică în timp ce interlocutorii intră și ies. I se dă sfatul „de a-și băga mințile în cap”, apelând chiar și la sentimentele cele mai puternice ale lui Steinhardt, dragostea pentru tatăl său. I se fac promisiuni de o viață mai bună în schimbul denunțării unor colegionari care ar fi fost partizani ai hitleriștilor. Steinhardt se descoperă pentru prima dată încăpățânat și este pus sub învinuirea că a făcut parte din grupul de intelectuali „mistico-legionari”, fiind condamnat la 13 ani de închisoare sub acuzația de „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”.²⁷

Relatarea se deschide oarecum abrupt, se poate considera, analizând puțin relatarea făcută. În jurul recunoașterii banalului detaliu al spargerii unui pahar la o petrecere, se produce ispita în trei valuri succesive: „Ai vrea tu să te refugiezi în frică, în brumă, în coșmar”.²⁸

Confesiunea aceasta târzie are o funcție terapeutică, răspunzând dorinței intimistului Steinhardt de a traversa timpul prin motivul tragic din jurnal – suferința. Durerea sufletească s-a metamorfozat într-o formă de cunoaștere de sine, fie într-o testare a moralității, într-un jurnal al stărilor de spirit, sau chiar într-unul spiritualist.

Cel interogat iese victorios din încercare, iar soluția înseamnă în același timp un miracol asupra căruia stăruie în scurtul comentariu ce încheie această secvență-cheie pentru *Jurnalul fericirii*: „Un pahar? N-am spart niciun pahar... Nu țin minte... Acesta mi-e răspunsul... și cu adevărat nu țin minte. Sau totuși l-am spart? În august, de ziua ei și a mea? Sau nu l-am spart? Nu știu. Ba da, știu. Desigur că l-am spart. În august, seara, la masă, ușile înspre terasă larg deschise. Dar totodată parcă nici nu-mi reamintesc. Țin și nu țin minte. Totul în decorul acesta ireal și subtil, cu grijă tichuit, mă îndeamnă să mă refugiez în confuzie și să mă pierd în tulburare: și privirile ei, calde și compătimitoare, și privirile lor, iscusite și galeșe. Toboganul consimțirii

se desfășoară lin înaintea mea; n-am decât să mă las să lunec. [...] Sunt al Lui. Al Lui am fost mereu. [...] Suprarealismul e de la Paris, delirul o fi bun la Zurich, la cafenea. Aici nu-i acolo. Aici se oprește trenu-n gară, nu gara la tren. Aici e țara lui Ion, a Fanarioților și a lui Soarbe-Zeamă, aici Vlad Țepeș i-a tras pe solii turci în țepă, nu le-a spus «trageți întâi dumneavoastră, domnilor englezi» [...]. Aici, acum, acum, acum. Aici te declari băiete, aici, pe loc, alege. Acum trebuie să mă aleg, să mă proiectez. Mă avânt? Pot? Vreau? Știu? Ce curios lucru: văd că dacă vreau să apuc pe calea creștinismului trebuie să mint. Cum a mințit și poporul acesta (în mijlocul căruia m-am născut și spre care mă simt mereu atras) – și bine a făcut – când a fost nevoit să se plece fesului, neamțului, moscovitului. Trebuie să mint așa cum în matematici soluția uneori nu poate fi găsită decât mai întâi complicând datele, ocolind miezul problemei. Trebuie să mint. Asta înseamnă că lucrurile nu sunt atât de simple. Lumea nu e simplă. Asta înseamnă că bine a zis Julien Benda când a zis că urăște pe cei ce complică lucrurile simple, dar nu mai puțin pe cei ce simplifică lucrurile complicate. Creștinismul, băiete, nu-i tot una cu prostia. Apele râului Târgului și râului Doamnei nu curg pentru netoși și clopotele bisericii Capra nu bat numai pentru babe cucernice. Las' că și alea cât îs de surde și tot o potriveșc. Ea e pe-un scaun la vreo doi metri în stânga mea; ei în față, la birou. A, ați vrea voi să mă las cuprins de vraja semi-visului, de fumul amețitor al unei scenografii suprarealiste... Intelectualii or fi slabi, dar cunoașterea cărților nu-i fără de folos, căci poate da, acută, senzația unui dejă vu ori măcar a unui dejă imaginé. Nu, oi fi eu ovrei și sensibil, dar ați uitat [...] ați uitat că sunt născut la mahala și trăit la țară. Pantelimonul și Clucereasa. Dur. Simplu. Plin de înțeleaptă șiretenie. Mai e timp. Creștinismul nu e neapărat bleg.”²⁹ (Din lucrarea de licență: *Jurnalul fericirii: pagini de istorie recentă și viață autentică*, Facultatea de Litere Bacău, 2011)

¹⁷ Apud *Convertirea religioasă* (sub conducerea lui Emmanuel Godo), trad. rom. de Nicolae Petuhov, ed. Anastasia, Buc., 2002, pp. 33-56.

¹⁸ Idem, p. 35.

¹⁹ Idem, p. 37.

²⁰ Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p.4

²¹ Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 25

²²⁻²⁴ Idem, p. 13.

²⁵ Idem, p. 13.

²⁶ Idem, p. 63.

²⁷ Idem, p. 300.

²⁸ Idem, p. 8.

Vatra veche dialog cu Nicolae Băciuț

„Polemica reprezintă un
angajament moral și
intelectual”

„În Înviere stă toată credința noastră”

*Nicolae Băciuț, Christos a înviat!
Înaltă e ziua în care ne salutăm astfel...*

Apostolul Pavel spunea că dacă Cristos nu a înviat, zadarnică e credința. În Înviere stă toată credința noastră, fără de care suntem praful și pulbere.

*Spuneai, mai demult, că ai vrea să
viețuiești măcar o zi în chilia părintelui
Steinhardt de la Rohia. Ai făcut visul
acesta sau încă ești în așteptarea acelei
zile?*

Mă bucur că mi-a rămas visul. Nu cred că voi reuși să prind cele 24 de ceasuri, de zi și de noapte, de veghe, în chilia lui Nicolae Steinhardt. M-am gândit, mai apoi, că ar putea fi chiar o tulburare a ordinii lucrurilor din acel spațiu dumnezeiesc. Mă mulțumesc cu puținul care îmi este permis, acela de a mă duce din când în când în acea chilie, de a mă așeza pe scaunul pe care a stat Nicolae Steinhardt, privind în jurul meu lumea și lucrurile rămase de la Marele Părinte. Dacă ar fi să-mi împlinesc cu adevărat visul, atunci chiar ar trebui să mă călugăresc. Altfel, totul ar fi o joacă. Cu astfel de lucruri însă nu te poți juca. Ar fi un păcat de neiertat.

*Ai cuprins mulți ani în trăirea ta
Rohia, ai corespondat cu Nicolae
Steinhardt, texte cuprinse într-o carte
unică, Între lumi, te-a însoțit imaginea
Rohia când ai fost în Țara Sfântă sau la
Muntele Athos. E ceva din Muntele Sfânt
la Mănăstirea Rohia?*

Poate că Nicolae Steinhardt era mărturisitorul la dimensiunea Muntelui Athos. Loc unic în lume. Nimic nu poate avea atmosfera de acolo, una a plenitudinii aspirației duhovnicești. Rohia noastră este un altfel de Munte Athos. Pentru mângâierea noastră îi acordăm și distincția athonită. Dar, sunt lumi diferite, trăiri care n-au termen de comparație. Îmi refuz și mie pornirea de a mă mai întâlni

cu Muntele Athos, pentru că a fost atât de sublimă prima întâlnire, încât n-aș vrea cu nimic să-mi tulbur acele trăiri. Mă îngrozește gândul că aș putea să cobor sub acea înălțime a trăirii de la Muntele Athos. Și atunci, îmi reprim orice dorință de a mai merge acolo. Pentru mine, locul acela e scara la rai. Pământeste, stau la locul meu și mă mulțumesc cu puținul care îmi e îngăduit.

*Cuvintele noastre sunt acum, în
emisivitatea Vitralii, Ferestre fără zid?*

Ferestre fără zid este cartea ce numește timpul meu în dimensiunea sa continuă, clipa ce se înnoadă cu altă clipă, ca o mărturisire, cartea fiind adunătoare de acele cuvinte ce pot mărturisi cu sinceritate. Am un alt volum, *Ziduri fără ferestre*, în care spun lucrurilor pe nume mai răspicat, mai netemător. Cartea e tipărită, dar mi-e greu s-o scot în lume, pentru că oamenii nu acceptă să li se spună adevărul verde-n față. Liviu Rebreanu a lăsat ca limbă de moarte să nu-i fie publicat *Jurnalul* decât după 30 de ani de la moartea sa, ca să-i protejeze pe cei contemporani cu ideile și însemnările lui. Eu am făcut să se așeze lucrurile altfel. Prefer să-mi tipăresc aceste mărturisiri, aceste trăiri, acest jurnal al existenței mele în timpul vieții mele, căci nu am încredere în posteritate. Poate nu a mea neapărat, ci, în general, în posteritatea artistică. Avem atâtea dovezi că scriitorii importanți ai literaturii române au fost îngropați aproape sincron cu îngroparea lor fizică, îngropați în uitare, în indiferența noastră cea de toate zilele. E important pentru un scriitor, și la propriu și la figurat, să fie contemporan cu el însuși și să nu mizeze foarte mult pe posteritate, pe redescoperirea sa peste decenii. S-ar putea să fie prea groasă uitarea ca să mai răzbată ceva în afară. Lumea va fi mai grăbită decât este astăzi și nu va avea timp să se întoarcă în trecut, căci nu va avea timp nici de propriul prezent. Și atunci deschid fereastra...

*Iar fereastra încorporează
crucea... Cartea este o provocare dinspre
poetul Emil Dreptate din Bistrița. Cum
sunt cărțile care se nasc din provocarea
cordială a altor scriitori?*

Sunt cărți care au valoarea antrenamentului în sport. Scrisul are nevoie de sportul minții. Nu poți spune: acum nu scriu! N-am timp, n-am chef, la ce bun!? Pentru mine scrisul este dimensiunea fiecărei clipe, a fiecărei zile. Nu trece o zi fără să scriu, jurnal, poezie, proză, sau fără să-mi revăd pagini de altădată. Pentru mine viața e scris. Iar provocarea lui Emil Dreptate este una mai mult decât cordială, consecința invitației făcută de bistrițenii mei de a merge acasă. Cum nu mă pot duce de câte ori doresc, la modul fizic, am găsit această formulă, să mă întorc acasă pe calea cuvintelor, să deschid fereastra, fiindcă rubrica pe care o am în cotidianul *Mesagerul de Bistrița*

se cheamă *Ferestre*, iar pentru această provocare chiar mă înclin în fața lui Emil Dreptate. El a făcut un lucru pe care mi-l doream, dar n-am îndrăznit să-l cer nimănui, nici cotidianelor din Târgu-Mureș. Când vine un gând curat al cuiva e altceva decât o forțare de către tine a unei ferestre. Emil Dreptate întoarce dreptatea întoarcerii mele acasă.

*Să întoarcem dreptatea spre
această zi de mai, a interviului,
amintindu-ne de cel care a plecat din sat,
de maestrul Ion Vlasiu. Se împlinesc 100
de ani de la nașterea sculptorului,
pictorului, scriitorului. În jur, tăcere...*

Ion Vlasiu este artistul, omul de cultură nedreptățit, aici, la el acasă, și la nivel național. Repet, nu au contemporanii vreme de înaintași. Centenarul Ion Vlasiu merita mult. Au fost angajamente, promisiuni. Nici soarta *Galeriei Ion Vlasiu* din Târgu-Mureș nu este una dintre cele mai fericite. Este o galerie exilată în Clădirea Teleki, fără să-și găsească adevărații receptori. Am încercat să-l restituu, să-l așez printre trăitorii de azi, prin cartea *Ion Vlasiu, dincoace de spațiu și timp*, o trimitere, prin titlul cărții, la paginile lui de *Jurnal*. În acest fel îi spun: *Bună ziua, Ion Vlasiu, oriunde te-ai afla!* Sunt convins că se află printre cei drepti. Am făcut acest gest și dintr-o ușoară revoltă. Am propus a lucrare cu texte de referință semnate de contemporanii lui mureșeni. Cum gândul meu a rămas fără ecoul convenit, m-am răzbunat pe propriu-mi gând și am editat această carte. Era nevoie de ea, cum e nevoie de un muzeu memorial Ion Vlasiu la Bistra Mureșului. Mi-a fost foarte drag, am avut sentimentul că ține la mine într-un mod aparte, dovadă că înainte de a pleca dintre noi, m-a chemat la atelierul din Pangrați și mi-a dăruit trei lucrări, un portret a lui Horia, o icoană *Horia, Cloșca și Crișan*, pe sticlă, cu fețele celor trei pline de lumină, în ciuda griurilor care domină compoziția, și un desen realizat la Atena, în 1979, intitulat *Miresale*, cu niște coloane dorice stilizate. A făcut acest gest față de un tânăr, diferența de vârstă între noi fiind de o jumătate de veac.

*Avea un simț precis al valorii.
Unii au vrut să se apropie de maestrul,
numai că aveau de a face cu un
intransigent când vedea prostia și
incultura. În Luntrea lui Caron, Lucian
Blaga îi aprecia talentul, originalitatea.*

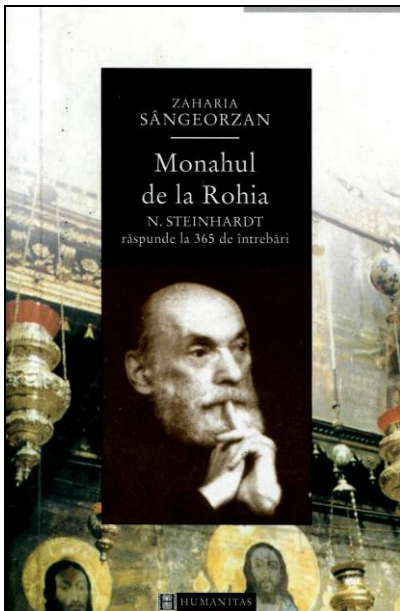
Cartea mea are ca motto cuvintele prin care Lucian Blaga îi apreciază maestrului robustețea rurală și faptul de a fi mereu surprinzător. Gândul meu este să fac o tabără de artă plastică Ion Vlasiu, pentru a nu-l priva de restituirea continuă. *Ferestrele* trebuie ținute mereu deschise.

Mai 2008

VALENTIN MARICA

**Foto: La masa din chilia lui Nicolae
Steinhardt, de la Rohia**

Nicolae Steinhardt și drumul spinos către fericire

Ceea ce rezistă, cu adevărat, în cadrul prozei noastre apărute după evenimentele din decembrie 1989 este proza memorialistică, proza ca document al condiției umane în regimul totalitar și mai ales în cel concentraționar, de exterminare fizică și psihică a celor ce nu acceptau starea de fapt.

În cadrul acestei literaturi izvorâte din experiența vieții acestor oameni care au supraviețuit încercărilor, *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt se detașează față de celelalte prin înțelegerea particulară a suferinței, ca o nouă devenire a sinelui și, implicit, a nației, în plan ontologic.

Asta pentru că Nicolae Steinhardt este un erudit, un spirit deschis cunoașterii, cu studii temeinice nu numai în România dar și în Elveția, Paris sau Londra, cunoscător a 11 limbi străine și un cunoscut teoretician și interpret al culturii și literaturii românești și universale. A fost, într-un cuvânt, un om al timpului său, o conștiință a veacului trecut, într-un București ce a cunoscut cele două conflagrații mondiale, cizma rusească și regimul totalitar de stânga.

Dar evenimentul ce a determinat apariția acestei cărți cutremurătoare a

fost cel din 4 ianuarie 1960, când Nicolae Steinhardt a fost arestat de Securitate în procesul misticolegionar Constantin Noica-Dinu Pillat și condamnat la 12 ani de muncă silnică, din care a executat aproape cinci (fiind printre ultimii dintre deținuții politici eliberați din 1964). Aici s-a produs în sufletul acestui om revelația sa creștin ortodox, fiind botezat pe 15 martie 1960 de părintele Mina Dobzeu în acele grele condiții de detenție.

Ceea ce e important în acest volum de memorii este că autorul lui nu se referă strict la regimul concentraționar, ci la multe alte evenimente ale vieții sale și ale istoriei ce și-au adus contribuția la această convertire, văzută ca o asumare a unui nou destin.

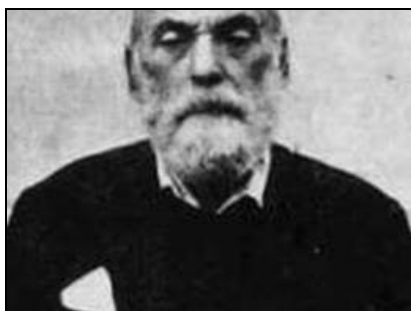
Dar după eliberare, atât autorul cât și jurnalul său au cunoscut același destin de prigoană și urmărire. Manuscrisul a fost confiscat de Securitate în 1972, autorul l-a reconstituit mai apoi, apoi i-a fost returnat în 1975 ca urmare a intervenției Uniunii Scriitorilor și a fost din nou confiscat în 1984.

Dar acum autorul a avut prevederea să pună la adăpost mai multe exemplare.

Ceea ce face ca *Jurnalul fericirii* să fie o carte fundamentală a literaturii noastre este în primul rând faptul că pornește de la exemplaritatea unei vieți ce și-a propus în condiții vitrege ale istoriei cucerirea și păstrarea nealterată a două valori fundamentale: libertatea și fericirea.

Faptul că nu a abdicat de la ele niciodată a făcut ca viața lui să fie un model pentru cei-lalți în contextul atâtor capitulări, destrămări ale ființelor și prăbușiri de conștiințe.

Cunoscând regimul concentraționar, unde suferințele, torturile și dezumanizarea devin pâinea de toate zilele, N. Steinhardt se situează pe pozițiile celor ce nu cedează. Asta, în

mijlocul acelor oameni chinuți ca și el, în condiții infraumane, unde viața fiecăruia stigmatizată în spectrul foamei, a frigului și a chinurilor omniprezente, atârna de un fir de păr, dar unde el simțea că „mă copleșește convingerea că suferințele au un sens, că viața toată nu se poate să nu aibă un sens”. Iată marele adevăr, descoperit de acest om lucid, niciodată intimidat, niciodată aplecat.

Când a fost torturat de călăii simpli, imbecili și desperați, și-a adunat ultimele energii și i-a umilit, mergând mai departe: cu misiunea sinceră de a-i ajuta pe cei mai slabi ca el, pe cei în suferință. Deși acolo, în acele înfiorătoare condiții, a putut vedea pe marele poet dintotdeauna al ortodoxismului, Nichifor Crainic, acum „deținutul care, la Aiud, pentru o gamelă de arpacăș sau o țigară spunea că nu există Dumnezeu”.

Aceste încercări desigur nu erau făcute pentru a le trece cu toții. În fața lor însă, unii rătăciți definitiv, deținutul Steinhardt a învățat înțelegerea și iertarea.

Când, după atâtea torturi, încercări, înfrângeri, unii se apropiau de pragul trecerii, autorului *Jurnalului fericirii* i-au trecut prin minte adevărurile cuvintelor Cărții Sfinte: „Lasă-mă să mă odihnesc mai înainte de a mă duce și a nu mai fi” (Psalmul 38, 13). Dar acolo nu se mai putea respecta nici această scurtă, dar fundamentală clipă.

N. Steinhardt a trăit totul cu sensibilitatea trestiei în bătaia tuturor vânturilor acestei cumplite suferințe și le-a asimilat și le-a însușit ca „prima datorie a creștinului: a simți adânc nenorocirea condiției omenești”.

Și tot acolo, printre oamenii care se chinuiau să mai rămână oameni, iar unii chiar că nu mai puteau, evreul creștin N. Steinhardt a înțeles că „datoria noastră nu este să ne refugiem în abstracțiuni și generalizări, în dragostea de omenire și emiterea dorinței de a modifica legile și sistemele sociale, ci să-l ajutăm și să-l mângâiem și pe loc să-l covârșim cu bunătatea noastră pe omul acela și suferința aceea anume”.

Dar jurnalul devenirii creștine a lui N. Steinhardt nu se referă doar la profunda lui convertire religioasă și iluminare, el mărturisește aici despre istorie, despre seminții, în devenirea și apusul lor, despre adevăr și →

GEO CONSTANTINESCU

greșeală. Și ne mai spune el în final: că nu trebuie nimeni nicicând să-și înfrângă propria conștiință. Pentru că în orice bătălie este înfrânt doar cel ce nu mai luptă. Cel ce este înfrânt dinainte de a încerca fierul adversarului. Și mai adaugă autorul că în orice condiții de încercare sau de relaxare a mersului roții istoriei, doar „ratații: sunt cei care s-au dat bătuți”. Iar atunci când ești răpus, mai există totuși o speranță: aceea nealterată din străfundurile tale. Adaugă N. Steinhardt: „O bătălie pierdută e o bătălie pe care crezi că ai pierdut-o”.

Iată că Nicolae Steinhardt a cunoscut fericirea de a fi el însuși în focarul celor mai cumplite suferințe omenești. A știut să le învingă alinând durerea altora, înțelegându-i când și-au pierdut speranța, luptând fără să se recunoască învins. A luat la întrebări istoria, pe semeni, pe sine însuși și a ajuns la concluzia că „Hristos ne ajută prin cuvântul său, dar ne lasă liberi a decide”.

Astfel el ne-a lăsat în *Jurnalul fericirii* mărturia de sine a unui om liber într-un regim concentraționar: mărturia de credință a unui evreu care a recunoscut pe Mesia aici și acum, în paradisul și infernul terestru, în chipul său sau al semenului transfigurat de durere. A mărturisit despre istorie și despre putere și nu s-a sfiit să o înfiereze când n-a mai purtat „consensul nostru al tuturor”, când nu mai e „voința comună a grupului...”

La fel, ne mărturisește că înainte de a intra în temniță era un om „nervos, supărăcios, sensibil la fleacuri...; soarele și viața îmi spuneau puțin: acum știu să gust felioara de pâine cât de mică: ies admirând mai presus de orice curajul, demnitatea, onoarea, eroismul; ies împăcat; cu cei cărora le-am greșit, cu prietenii și dușmanii mei, ba și cu mine însumi.”

Chiar retras din 1980 în paradisul natural și creștin de la mănăstirea Rohia, el a continuat să fie în istorie, în cultură, în lume, publicând și scriind, talmăcind și îndreptând vorbe și fapte pentru o mai dreaptă devenire a lumii.

Deși săvârșit din viață pe 30 martie 1989, operele lui rămân și vor rămâne pentru cei ce vin călăuză și far pentru noua lor lume, astfel încât aceasta să se așeze pe fundamente solide și clare, cât mai departe de urâtenie, necinste și prostie.

N. Steinhardt și fețele fascinației misterului

Sacrul se manifesta întotdeauna ca o realitate de un ordin complet diferit de tot ceea ce este supus cunoașterii raționale, ca un *numinos*¹, concept care cuprinde încadrarea în limitele Binelui și ale moralei, alături de un surplus care nu poate fi definit în termeni raționali, în care par a se încadra liniile definitorii ale creștinismului. Acest numinos, prin starea sa sufletească pe care o implică, se face resimțit ca exterior omului ca *tremendum*, *majestas*, *orge*, *mirum* (*stupor si mysterium*) și *fascinans*, ducând într-un final la asumarea și identificarea cu Sacrul, prin transfigurare și transformare a ființei care trăiește plener experiența misterului sacru.

Roger Caillos definea sacrul ca determinantul unei experiențe definitorii pentru ființa umană, care se manifestă doar în situații limită: „Sacrul rămâne ceea ce provoacă respect, teamă și încredere. El însuflă forță, dar angajează existența. Se înfățișează întotdeauna drept ceea ce-l desparte pe om de semenii săi, îl îndepărtează de preocupările vulgare, îl face să nu pună preț pe obstacolele și primejdiile ce-i rețin pe cei mai mulți: îl introduce într-o lume severă de care ceilalți se feresc din instinct, deși sunt atrași de ea.”²

Interpretarea *Jurnalului fericirii* lui Nicolae Steinhardt, realizată din perspectiva manifestării sacrului și a misteriosului în cazul unei situații-limită lipsită de orice determinare exterioară a sacralității, experiența detenției comuniste, capătă valențele unei evanghelii a puterii spiritului uman de a depăși Infernul creat de ceilalți, de a se afirma prin profunda îndreptare totală spre Bine, de a-și asuma curajul și libertatea spirituală într-o lume căreia i se potrivește excelent sartrianul „*L'enfer, c'est l'autre*”.

În *Jurnalul fericirii*, Nicolae Steinhardt definește înclinația sa spre creștinism ca un amestec de *mysterium fascinans* și *mysterium tremendum*, creștinismul nefiind doar o consecință a încarcerării sale la Jilava și

Gherla, ci o parte a ființei sale care aștepta să fie descoperită, asumată și trăită ca un act suprem de curaj și libertate.

„– *Lucrurile acestea, ale credinței, încep așadar de mult. Rudolf Otto împarte: mysterium fascinans și mysterium tremendum. Să le iau pe rând. Fascinația pentru mine a început aproape din totdeauna, adică din copilărie, în comuna purtând nume de sfânt ori de tâlhar: Pantelimon (...)* **Tremendum** a venit mai târziu, mult mai târziu, pe căi negingășe”³.

Sesizat înaintea experienței concentraționale care va defini acceptarea și asumarea sa ca *homo christianus*, fascinația creștinismului apare sub forma unor multiple manifestări subtile încă din copilărie: atmosfera primilor ani petrecuți de către evreul Steinhardt în mahalaua cu „nume de sfânt sau de tâlhar: Pantelimon”, o mahala a contrastelor, plasată însă sub puterea purificatoare a clopotelor bisericii Capra. Poate printre primele sunete creștine reținute de Steinhardt, acestea se manifestă pentru el ca „*un fundal sonor și emotiv al anilor mei dintâi. Ele m-au apărut, măcar un timp, și tot ele alungau duhurile rele, grindina și farmecele viclene; îmi îndulceau, cu sunet, crescânde trăsături odioase ori derutante ale realității.*”⁴ Clopotul va însoți în permanență această coordonată a fascinației misteriosului creștin: fie el clopotul bisericii Capra sau clopotul de Crăciun sau de Paști, fie el clopotul catedralelor europene sau clopotele auzite în perioada detenției, în celula 12 de la Malmaison, →

ANDA LAURA SILEA

¹ Otto, Rudolf – *Sacrul*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

² Caillois, Roger – *Omul și sacrul*, Ed. Nemira, 1997, pag. 148

³ Steinhardt, Nicolae – *Jurnalul fericirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 32-33.

⁴ Idem.

dătătoare de speranță. Clopotul reprezintă pentru Nicolae Steinhardt o reflectare a vibrației primordiale a Divinității, risipind limitările condiției temporale⁵, amintirea lor luminând sonor perioada de detenție. Dar clopotul mai are o valență: cea a asumării culpabilității de a fi. Momentul în care decide să nu-și trădeze prietenii, asumându-și minciuna și, automat, detenția, este marcat și însoțit de bătaia clopotului. Este momentul conștientizării „minciunii întru Hristos”, încercării de a-l salva pe celălalt prin pierderea propriei ființe. Ce alt sacrificiu mai mare poate cere credința în numele umanității, decât iubirea necondiționată a aproapelui, iertarea absolută și culpabilizarea pentru vina de a ști, „față de noi înșine, de viață, de oameni”⁶?

Sesizarea inconștientă a creștinismului, a credinței are loc în mai multe episoade din tinerețea viitorului monah. Primul semn al credinței creștine îl simte în timpul unei călătorii cu mașina, în 1924 sau 1925, alături de părinții săi: pe câmpul imens strălucește, „dintre stejari, o biserică și o cruce în bătaia soarelui”, transfigurând peisajul prin unicitatea viziunii. Călătoria la Brașov, în 1934, este pusă sub semnul inaccesibilității sacralului creștin:

„Simt, brusc, dorința de a intra într-o biserică. Biserica Neagră, firește, e închisă. Încerc o ciudată senzație de blândețe, de apropiere a pietrelor acestora uriașe; monumentul nu strivește străzile și casele, s-ar zice că are o forță ocrotitoare. Inchisă e și biserica catolică și, ceva mai încolo, una ortodoxă. Urc până în Șchei, la biserica Sf. Nicolae, la care mă uit de dincoace de gardul care o înconjoară. Străbat apoi câteva din ulicioarele în pantă ale Șcheilor. Revin în centru și mai umblu multă vreme pe străzile aproape pustii, în ploaia călduță, odihnitoare. Biserici sunt închise; mă uit, în întuneric par severe, mari. Inaccesibile.”

Inaccesibilitatea provine cu siguranță din neînțelegerea sa în taina creștină, necunoașterea misterului cristic. Se manifestă însă una dintre etapele indirecte de redare și stârnire

a sentimentului numinos, care, conform lui Rudolf Otto, constă în „forța de atracție pe care misteriosul o conferă unor lucruri și elemente care se aseamănă cu el prin aceea că sunt neînțelese (...) Ea se manifestă în chipul cel mai viguros în farmecul exercitat de limbajul cultului, înțeles pe jumătate sau deloc, și în neîndoielnică, în reala intensificare a sentimentului de teamă, de teamă plină de respect, pe care îl provoacă el.”⁷

Inaccesibilitatea este simțită și în cazul contactului direct cu religia mozaică. Dorința de a se integra comunității iudaice bucureștene îl îndreaptă spre practicarea iudaismului, ca ritual înainte de toate. Imaginea templului și trăirile lui Steinhardt par a fi artificiale, supuse doar gestului de a practica, nu și trăirii credinței. Sinagoga nu îi transmite nimic, ritul îi rămâne străin, în timp ce în suflet îi răsună clopetele bisericii Capra. Îndreptarea spre religia în care s-a născut nu se face din chemare, ci din datorie socială, din încercarea de a se încadra Istoriei:

„De ce vom face gesturile hieratice ale religiei în care întâmplător ne-am născut? Pentru că, deși individuale, au intenționalitate socială, sunt gesturi colective exprimate individual. Și de ce sunt izbăvitoare? Pentru că dau omului conștiința valorii sale proprii, subsumând-o fluxului istoric. Și sunt absolut necesare fiindcă sunt modul exterior prin care ne afirmăm bunele relații cu Dumnezeu, Dumnezeu fiind personificarea părții superioare a ființei noastre, și a elitei sociale. Gesturile hieratice exprimă așadar ce este mai presus de brâu în noi, sunt izvor de onorabilitate. La templu cu noi. Și nu discret, nu modest: ostentativ!”⁸

Un alt contact marcant cu credința, o situație de mise en abîme a destinului lui Nicolae Steinhardt este întâlnirea la Interlaken, în vara anului

1938, cu membrii asociației religioase *The Oxford Group*. Predestinarea sa, destinul său de a fi creștin, sunt revelate de o figură anonimă: Irlandezul (al cărui nume îl uită în negura timpului) prin intermediul unui vis: „În dimineața dinainte de plecarea lor pășeste grăbit spre mine: te căutam, îmi spune, voiam să știi ce am visat: mi-a apărut Domnul și mi-a încredințat că te va chema la El. Se vede că-l privești întrebător, deoarece repetă, explicativ: vei fi printre cei care cred într-însul.”

Revelația Irlandezului e urmată de tăgadă, „poate într-o încarnare viitoare”, de negare („Nu. Nu pot trece la creștinism”), deși sesizează prezența lui Hristos în tot ceea ce-l înconjoară. Inaccesibilitatea bisericilor, neînțelegerea fețelor bisericești nu mai sunt prezente la Londra, cum nici în Bucureștii anilor 50 nu le va mai simți. Și totuși lipsește fascinația simțită la Brașov, lipsește curajul asumării condiției spre care îl cheamă destinul. Lipsește, poate, în tot ceea ce premerge asumarea viitoarei religii, factorul *tremendum*, frica, sentimentul de constrângere, demonii, care în cazul lui Steinhardt, vor avea chipurile tortionarilor Securității.

Ianuarie 1955 aduce cu sine în sufletul lui Steinhardt durerea conștientizării temerii de a face pasul hotărâtor, în urma întâlnirii cu părintele Cleopa, frică ce pare a-l însoți până în momentul deciziei supreme, din martie 1960: botezul în infernul celulei 18 de la Jilava, celula unde se vărsase sânge și care devine astfel un spațiu al purificării, al transfigurării viitorului monah. →

Mysterium tremendum apare la Steinhardt după ce fascinația îi ghidase pașii spre creștinism: „Fascinația mă luase de mână demult și mă domesticise, iar greutatea măldarului de păcate de care mă despovăram – greutate îndelung rămasă imponderabilă și brusc gravitaționată la închisoare (*tremendum*) – îmi era cel mai valabil bilet de liber acces”⁹

Culminarea fascinației are loc în momentul botezului ecumenic săvârșit de preotul Mina Dobzeu. Botezat printr-un riscant gest care contravenea lipsei de sanctitate a locului, născut creștin din „apă viermănoasă și duh rapid”, Steinhardt

⁵ Chevalier, Jean și Gheerbrant, Alain – *Dicționar de simboluri*, vol I, Ed. Artemis, București, Clopotul.

⁶ Steinhardt, Nicolae – op.cit, pag. 73.

⁷ Otto, Rudolf – op.cit, pag. 79-80

⁸ Steinhardt, Nicolae – *Jurnalul fericirii*, Ed Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 166.

⁹ Idem, pag. 133.

va cunoaște treptat fericirea, teribila fericire a celui Ales. Trecând prin stări contradictorii, specifice aceluia *mysterium tremendum*, de la spaimă și tăgadă, de la pierdere, cufundare în necunoscut, omitere a prezenței Divinului în spațiul închis al închisorii, la regăsirea lui Hristos după fiecare „rătăcire”, după fiecare îndepărtare lipsită de curaj a asumării propriei spiritualități, la trăirea exaltantă a unei dureroase fericiri care îi asigura libertatea, libertatea credinței. „Misterul nu mai era astfel doar o minune, ci și ceva minunat.¹⁰” Fascinația merge în paralel „cu iubirea, compătimirea, mila, întraajutorarea: toate, elemente „naturale” ale experienței sufletești pe care numai gândirea le duce la desăvârșire¹¹”. Afirmția lui Rudolf Otto întărește experiența trăită de Steinhardt: în lipsa libertății de acțiune liberă, cugetul asigură credinciosului posibilitatea trăirii plene a fascinației. Micile gesturi de umanitate prezente în închisoare (de la simbolică împărțire în ziua de Paști a firimiturilor de cuminecătură la îngrijirea cu devotament a celor neputincioși, la gestul de a împărți cotidiană cafea) duc la o îndeplinire a primelor misiuni de creștin, gesturi care aveau să-l conducă pe Steinhardt spre revelația plină a lui Hristos.

Dacă la Interlaken printr-un vis i se prevedea destinul, în detenție, la Jilava, tot un vis avea să-l plaseze pe viitorul monah în sfera conștientizării predestinării sale, vis pe care avea să-l mărturisească un an jumătate mai târziu, la Gherla, muribundului părinte Haralambie:

„În noaptea următoare adorm frânt. Și atunci, în noaptea aceea chiar, sunt dăruit cu un vis miraculos, o vedenie. Nu-L văd pe Domnul Hristos întrupat, ci numai o lumină uriașă — albă și strălucitoare — și mă simt nespus de fericit. Lumina mă înconjoară din toate părțile, e o fericire totală, și înlătură totul; sunt scaldat în lumina orbitoare, plutesc în lumină, sunt în lumină și exult. Știu că va dura veșnic, e un *perpetuum immobile*. Eu sunt îmi vorbește lumina, dar nu prin cuvinte, prin transmisiunea gândului. Eu sunt: și înțeleg prin intelect și pe calea simțirii — înțeleg că e Domnul și că

sunt înlăuntrul luminii Taborului, că nu numai o văd, ci și viețuiesc în mijlocul ei. Mai presus de orice sunt fericit, fericit, fericit. Sunt și pricep că sunt și mi-o și spun. Și lumina parcă e mai luminoasă decât lumina și parcă ea vorbește și-mi spune cine. Visul mi se pare a dura mult, mult de tot. Fericirea nu numai că durează încontinuu, dar și crește mereu; dacă răul n-are fund, apoi nici binele n-are plafon, cercul de lumină se lățește din ce în ce, iar fericirea după ce m-a învăluit mătășos, deodată schimbă

tactica, devine dură, se aruncă, se prăvălește asupra-mi ca niște avalanșe care — antigravitațional — mă înalță; apoi, iar, procedează în alt fel: duios; mă leagănă — și-n cele din urmă, fără menajamente, mă inlocuiește. Nu mai sunt. Ba sunt, dar atât de puternic încât nu mă recunosc¹²”

Hristos nu i se arată astfel, după cum afirmă Kirkegaard, drept un papagal uriaș, roșu, ci ca o lumină sublimă care îl învăluie oferindu-i curajul de a îndura, de a se transfigura în creștinul Steinhardt, de a se salva infernului în care este aruncat, de a ierta și de a cere iertare, de a cunoaște Adevărul, de a trăi fantasticul, de a ajunge la cunoașterea nemijlocită a lui Dumnezeu, de a fi predestinat mântuirii. Tot Rudolf Otto pare a explica această stare ca o alegere a celor puri, ca o „*expresie a sentimentului stării de creatură, a pierderii, a aneantizării noastre și a propriilor noastre puteri, pretenții și înfăptuirii în fața transcendentului ca*

atate.¹³”, dar nu e o alegere care exclude liberul-arbitru, ci dimpotrivă, îl sublimază prin ideea pre-destinării spre cunoașterea lui Dumnezeu care este lumină și viață.

Finalul *Jurnalului fericirii* este plasat tot sub semnul fascinației, recunoașterii transfigurării omului în creștin. Destinul său de fost deținut politic, cu tot ceea ce presupune el, inclusiv regretul stării de detenție, este sublimat tot de imaginea clopotelor care bat pentru creștinul Steinhardt:

„Clopotele acum și pe mine mă cheamă prietenos, familiar. Creștinismul mă păstrează cu ceva tineresc în mine și neplictisit (...) Numai creștin fiind mă vizitează — în pofida oricărei rațiuni — fericirea, ciudat delir. Numai datorită creștinismului nu umblu — crispat, jignit, pe străzile diurne, nocturne ale orașului (...) și nu ajung să fiu și eu (...) unul dintre acele cadavre pe care le poartă, vii, apa curgătoare a vieții și să nu mă număr printre cei ce încă n-au înțeles — *Fapte 20, 35* — că mai fericit este a da decât a lua.”

Astfel, soluția mistică propusă de Steinhardt ca alternativă a celor trei soluții de a ieși din universul concentraționar (Soljenițin, Zinoviev și Churchill-Bukovski) de la începutul *Jurnalului* duce nu numai la salvarea individului, ci la transfigurarea sa, la nașterea unui autentic Spirit Nou, curajos și liber, fascinat de prezența salvatoare a lui Hristos în viața sa.

Anda Laura (Ungureanu) Silea, născută în 30.12.1980, la Brașov, a absolvit Colegiul Național UNIREA Brașov, profil bilingv franceză (1995-1999), Universitatea TRANSILVANIA Brașov, Facultatea de Litere, secția română-franceză (1999-2003). Studii masterale: *Traduction et communication*, Universitatea TRANSILVANIA Brașov, Facultatea de Litere (2007-2009). Apariții editoriale: eseul *Zamolxe: ecuațiile puterii*, în *Caietele Lucian Blaga*, vol II, 2000, colaborator în 2001 al revistei literare „Vatra” cu recenzia „Psalmi negri” (nr 4/5, 2011), colaborator în 2011 al revistei literare „Vatra veche”, nr 4. Profesor de limba și literatura română, Liceul „I.C. Drăgușanu”, Victoria, jud. Brașov.

¹⁰ Otto, Rudolf – op.cit, pag. 43

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, pag. 69.

¹³ Otto, Rudolf – op.cit, pag. 104.

N. Steinhardt și legionarii

Raportul lui Nicu Steinhardt cu legionarii este unul din subiectele cele mai controversate din biografia autorului *Jurnalului fericirii*, evreu convertit la ortodoxie în închisorile comuniste. Cei care s-au referit la acest „caz” sunt foștii coreligionari Norman Manea, Vera Călin și Alexandru Sever.

În cartea *Întorcerea huliganului*, scriitorul Norman Manea îl consideră pe „mondenu evreu-român Nicu Steinhardt, convertit la creștinism, ortodoxism și chiar legionarism”¹⁴. Nicio altă explicație suplimentară într-o polemică care trebuia să fie în mod sigur argumentată. Pe de altă parte, în volumul *Târziu. Însemnări californiene 1986-1996*, publicat în 1997, la Editura Univers, Vera Călin contestă autorului prietenia sa din închisoare cu legionarii, confirmată de numeroase pasaje existente în *Jurnalul fericirii*, cum ar fi episodul în care Steinhardt se împrietenește cu Sandu L., fost legionar: „Îmi spune că-i pare sincer rău că a fost legionar, îmi cere iertare; [...] Îi răspund că nu văd de ce îmi pomenește de iertare, că dacă-i vorba așa îi cer și eu iertare pentru că sunt evreu și că trebuie să stea lipit de mine, că în ce privește vinovăția, vinovați suntem cu toții, deopotrivă, laolaltă. Îi propun [...] să ne împăcăm, să ne îmbrățișăm, să ne spunem pe nume”¹⁵. Cu privire la această atitudine a scriitorului,

¹⁴ N. Manea, *Întorcerea huliganului*, Polirom, Iași 2011, p. 69.

¹⁵ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Polirom, Iași 2008, p. 126.

Norman Manea își exprimă indignarea: „nu aș fi fost, probabil, în stare, nici măcar în temniță, să cer iertare unui legionar pentru că sunt evreu... ca proaspătul creștin-ortodox Nicu Steinhardt”¹⁶. El revine la subiect afirmând în mod incisiv: „Nu, nu aș cere iertare legionarului care ar fi trebuit, el, să îngenuncheze, pentru iertare, în fața evreului”¹⁷. În ciuda acestei contestații, într-o altă declarație a lui Steinhardt, care se regăsește în articolul *Mărturisire*, scriitorul dezvăluie motivul prieteniei sale cu legionarii: „purtarea lor față de mine a fost frățească”, „impecabilă”, „cu acel spirit de solidaritate de care au dat cu prisosință dovadă în locuri unde mulți alții și-au pierdut cumpă-tul, omenia și stăpânirea de sine”¹⁸. Aproprierea autorului de foștii membri ai Gărzii de Fier poate fi explicată printr-o scenă prezentă în *Jurnal*, în care un legionar, propunându-i să vorbească „în contradictoriu, legionarul și evreul, după cuviință”, el are următoarea reacție: „Îi arăt că nu avem ce discuta în contradictoriu pentru că unde ne aflăm toți credem același lucru. Și-ar fi să dăm prea lesne câștig de cauză planului cusut cu ață albă al administrației de a isca discuții și certuri, așezând în aceeași încăpere oameni cu apartenențe politice, sociale sau etnice diferite”¹⁹. După ani de suferință în închisoare, autorul ajunge la concluzia că în acest spațiu infernal „numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filozofice, originea socială, credința religioasă nu sunt decât accidente: doar caracterul rămâne după filtrările produse de anii de pușcărie - ori de viață – după ale uzurii și ale obo-

¹⁶ N. Manea, *Întorcerea huliganului*, cit., p. 159.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ N. Steinhardt, *Mărturisire*, în *Primejdia mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinteș*, Dacia, Cluj- Napoca 1993, p. 173. O mărturie similară se poate regăsi și în *Jurnalul fericirii*, cit., p. 247.

¹⁹ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., p. 297.

seli”²⁰. Din afirmațiile lui Steinhardt se poate deduce că, pentru el, calitatea umană depășește apartenența politică, etnică sau religioasă. Sanda Stolojan, al cărei soț, Vlad Stolojan, a fost coleg de celulă cu scriitorul la Jilava, vede în prietenia lui Steinhardt cu legionarii o „lecție de toleranță” oferită atât evreilor cât și ortodocșilor: „Steinhardt merge până la a accepta împăcarea cu legionarii de bună-credință, cei care au renunțat la violență și la antisemitism, pentru a regăsi etica propovăduită de fondatorii mișcării care a căzut apoi în obscurantism. Consideră că întreprinderea legionară corespundea, la începuturile ei, cu voința de a combate decăderea moravurilor, dar că acțiunea a eșuat. Cu asemenea idei, nu-i de mirare că anchetatorii la proces l-au tratat pe Steinhardt de «evreu legionar»”²¹.

O altă critică a Verei Călin adusă lui Steinhardt este recitarea în închisoare a poeziilor antisemite ale lui Nichifor Crainic, „violența antisemită a acestuia netulburându-l nicicum pe proaspătul convertit”²². Această afirmație este confirmată de mărturiile scriitorului în dialogul cu Zaharia Sângeorzan: „În închisori, s-au scris multe și frumoase poezii religioase – unele de mare frumusețe (Crainic, Gyr, Mandinescu ...). Le știam mai pe toate pe dinafară, le învățasem chiar în primele luni de detenție”²³. Simpatia autorului față de foștii membri ai Gărzii de Fier poate fi explicată probabil prin admirația acestuia față de câteva personalități cu trecut legionar care făceau parte din grupul „mistico-legionar” pentru care a fost închis. La aceștia se pot adăuga intelectuali de prestigiu, foști simpatizanți legionari, cum ar fi Mircea Eliade și Emil Cioran.

Într-un interviu din 2012, criticul George Ardeleanu neagă vehement că Steinhardt ar fi devenit legionar: „E o imensă prostie. Steinhardt nu a fost niciodată legionar [...] El nu a avut nicio relație cu mișcarea legionară. →

MIRONA IOANOVICIU

²⁰ *Ivi*, p. 164.

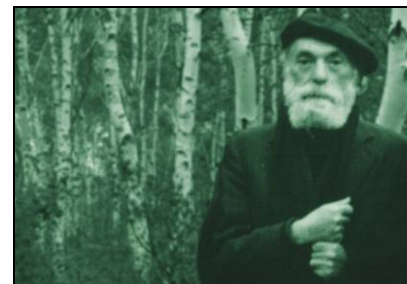
²¹ S. Stolojan, *Steinhardt sau lecția toleranței*, în F. Roatiș, *N. Steinhardt în evocări*, Polirom, Iași 2012, p. 241.

²² V. Călin, *Târziu. Însemnări californiene 1986-1996*, Univers, București 1997, p. 175.

²³ Z. Sângeorzan, *Monahul de la Rohia. N. Steinhardt răspunde la 365 de întrebări*, Humanitas, București 2003, p. 71

Retrospectiv, în închisoare el are o atitudine tolerantă și față de unii colegi legionari de celulă și chiar vorbește de demnitatea unora dintre ei. Dar asta nu înseamnă că el a devenit legionar. [...] Una e să spui că X, care a fost legionar, este demn de ceva și alta e să fii chiar legionar sau să-ți asumi legionarismul. E o idee pe care chiar o combat de mult. Steinhardt e un liberal prin excelență, e un model de liberalism ideologic, cultural, creștin²⁴. După cum afirmă criticul în același interviu, „a vorbi de Steinhardt legionar înseamnă a asuma punctul de vedere al anchetatorilor din procesul din anii '60, care au numit procesul Noica-Pillat «procesul intelectualilor mistico-legionari», deși cam un sfert din acești intelectuali fuseseră legionari”. E de precizat că scriitorul folosește în cărțile sale cuvântul „legionar” cu o lejeritate iresponsabilă și chiar dacă se declară în repetate rânduri „legionar” („în calitatea mea de ovrei legionar”²⁵, „am făcut și eu parte dintr-un lot de mistico-legionari”²⁶ etc.), această afirmație trebuie să fie interpretată ca una făcută din spirit de contrast, de rebeliune față de cele două sisteme totalitare. Fascismul și comunismul au fost negate de Steinhardt: în perioada interbelică, el și prietenul său Emanuel Neuman critică alegerile politice de stânga ale coreligionarilor sau supunerea lor și a altora modelului – economic sau cultural – german. În acest sens, e elocventă o scenă din 1935, prezentă în a doua variantă a *Jurnalului*: „Lipsa de «orice demnitate» a ovreilor noștri îl indignează pe Manole. Nemții îi persecută, îi batjocoresc pe coreligionarii lor și ei de lemn Tănase, nu le pasă, se fac că plouă și cumpără mărfuri germane și se îngheșuie la filmele nemțești”²⁷. Această critică este legitimă într-o perioadă în care se face resimțită ascensiunea nazismului, ulterioară lunii iulie 1932, care a dus la înfrângerea social-democrației germane, moment considerat de Steinhardt un prim episod al „agoniei Europei” care „a început în mod voit – deși o fi existat o perioadă de incubație ca la

orice boală – [...] încă din 1932, când [...] regimul social-democrat din Prusia și din Germania [...] a fost alungat, dat afară [...] acesta mi se pare un fenomen atât de grav, încât eu îl răsfrâng, îl reflectez asupra întregii civilizații europene. Dar clar este că agonia Europei începe la München, în 1938, când Anglia și Franța, Daladier și Chamberlin s-au dus și au stat frumos în fața lui Hitler și a lui Mussolini”²⁸. Aceste evenimente naționale și internaționale, care au determinat Occidentul să ia „hotărârea lui de a se sinucide”, au marcat anii adolescenței scriitorului: „Am participat cu durere și revoltă, cuprins de neputincioasă ciudă, furie și deznădejde la acest continuu și susținut «Declin al Occidentului» [...] abdicarea totală a civilizației occidentale în care am trăit și căreia i-am dat crezare”²⁹. „Agonia Europei” nu se sfârșește cu înfrângerea nazismului care a dus la producerea atâtor tragedii neimaginabile, continuă cu instaurarea unui alt regim totalitar – comunismul: „Filmul documentar *Nacht und Nebel. Noapte și negură* e titlul dat de Hitler planului de nimicire a celor din lagăre. Trist și înfiorător [...] este nu numai ce s-a întâmplat, ci și că, după ce autorii planului au fost nimiciți cu prețul morții a zeci de milioane de oameni, a nenumărate suferințe și distrugerii unui imens număr de bunuri, se permite refacerea altor lagăre, altor închisori, repetarea altor nedreptăți și cruzimi – în număr și mai mare”³⁰. Unica ideologie, doctrină politică asumată de Steinhardt este liberalismul conservator. În ciuda acestui fapt, apropierea scriitorului, care se declară constant român, admirator și iubitor al acestui popor și al religiei naționale, de legionari a fost posibilă deoarece aceștia din urmă erau adepții ortodoxismului și naționalismului extremist: „La Jilava, pe secția întâi, în celula numărul nouă, vreme îndelungată cu un macedonean, Anatolie Hagi-Beca. El, macedonean și legionar; eu, evreu botezat și naționalist român: ne împrietenim numaidecât. [...] Ajungem curând la

concluzia care ne bucură pe amândoi. [...] că ne aflăm deopotrivă îndrăgostiți de ceea ce găsim cu cale să numim «fenomenul românesc», altfel spus de poporul român [...] îndrăgostiți de tot ce este românesc»³¹. George Ardeleanu contestă idea că naționalismul lui Steinhardt ar fi identic cu cel al legionarilor, scriitorul nefiind adeptul unui românism pur și exclusivist, dar al unuia de interferență mitteleuropeană: „Steinhardt este mai degrabă îndrăgostit de varianta central-europeană a românității, varianta mitteleuropeană: el vorbește în *Jurnalul fericirii* și în alte texte foarte mult și frumos despre Transilvania, despre Ardeal. Nu întâmplător s-a călugărit la o mănăstire din Ardeal”³².

Un alt motiv care a dus la ideea că Steinhardt ar fi devenit legionar e o mărturie destul de controversată în care autorul încearcă să-l apere pe generalul Ion Antonescu. În acest sens, el îl citează pe tatăl său, care în 1941 îi mărturisese că, date fiind circumstanțele cauzate de război, atitudinea mareșalului față de evrei este firească, iar munca la zăpadă e preferabilă frontului: „să nu aud niciun cuvânt împotriva țării sau a lui Antonescu: face tot ce este posibil, nu are pe cap numai grija evreilor, ai prefera cumva să fii pe front în coclaurile Rusiei?”³³ Oscar Steinhardt e cel care îl apără pe general, fiul protestă, dar ulterior îi dă dreptate: „Tata (e în timpul guvernării lui Antonescu) ne explică fratelui meu și mie că n-are niciun rost să ne supărăm. Trebuie să înțelegem că altfel nu se poate. Mai târziu, mi-am adus aminte de vorbele lui și de ale lui Saint-Exupéry: «De vreme ce sunt deal lor, nu-i voi renega niciodată pe ai mei, orice ar face. Nu voi predica niciodată împotriva lor în fața →

²⁴ M. Ioanoviciu, *Interviu lui George Ardeleanu*, 29 iulie 2012, Mănăstirea Sfânta Ana, Rohia, Maramureș.

²⁵ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., p. 89.

²⁶ *Ivi*, p. 161.

²⁷ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, Polirom, Iași 2012, p. 17.

²⁸ N. Steinhardt, I. Pinte, *Primejdia mărturisirii. Convorbirile de la Rohia*, Polirom, Iași 2009, pp. 170-171.

²⁹ N. Steinhardt, *Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuș*, Nico, Târgu-Mureș 2009, pp. 30-31.

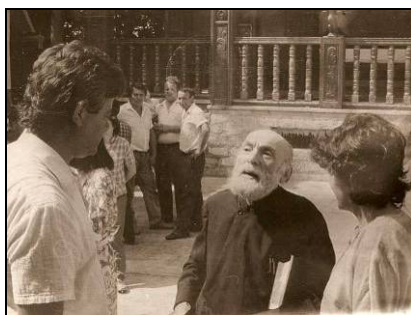
³⁰ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., pp. 643-644.

³¹ *Ivi*, pp. 112-113.

³² M. Ioanoviciu, *Interviu lui George Ardeleanu*, 29 iulie 2012, Mănăstirea Sfânta Ana, Rohia, Maramureș.

³³ N. Steinhardt, *Mărturisire*, cit., p. 168.

altora. Dacă va fi cu puțință să li se ia apărarea, îi voi apăra. Dacă mă batjocoresc, voi închide batjocura în inima mea și voi tăcea. Orice aş gândi atunci despre ei, nu voi juca niciodată rolul de martor al acuzării»³⁴. În timpul legilor antisemite, a privațiunilor resimțite și trăite de evrei între anii 1940-1944, Steinhardt declară cu o anumită serenitate: „nu avusesem de suferit direct ca evreu nici în vremea liceului, nici la facultate, nici în timpul războiului, munca la zăpadă o săvârșisem voluntar, iar pe cea obligatorie în condiții de omenie”³⁵. Din propria experiență, autorul *Jurnalului* consideră „stupid” comportamentul politic al multor evrei care nu vroiau să recunoască faptul că Antonescu salvase viața a mii de evrei români, neacceptând să aplice în 1943 ordinele venite de la Hitler în vederea exterminării lor: „Purtarea politică a multor, prea multor evrei și evreice mi s-a părut stupidă, însu-flețită numai de ranchiună și de ținerea de minte a răului; nu și a binelui care a cruțat viața a sute de mii de oameni din România, țară care a cutezat să nu traducă în fapt repe-tatele ordine de executare în masă date de Hitler – și nu fără mari riscuri, după cum avea să-mi explice pe larg Radu Lecca, întâlnit la Jilava, pe jumătate paralizat”³⁶. O declarație similară apare și în *Jurnalul fericirii*: „Despre Antonescu însă nu pot să nu arăt că, oricum, singurul în toată Europa a cutezat să i se opună lui Hitler, să-i țină piept într-o chestiune de onoare personală pentru acesta, în care nici Pétin, nici cardinalii nu i-au spus nu. [...] dârz, cu modestia cuve-nită, a scăpat de la moarte câteva sute de mii de suflete de evrei”³⁷. El revine la acest subiect în dialogul cu Ioan Pinte, când reamintește de *Nota autobiografică* scrisă pentru *Dictionarul neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română* editat de Alexandru Mirodan și publicat la Editura Minimum, la Tel Aviv în 1986: „I-am trimis deci o notă autobiografică, în care am făcut și unele observații de ordin general cu privire la atitudinea pe care s-ar conveni să o aibă evreii plecați din România față de fosta lor patrie,

singura țară aflată sub influența germană în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în care evreilor nu li s-a aplicat programul de exterminare conceput de Hitler și de oamenii săi. Mărinimiei acesteia a poporului român socotesc că trebuie să i se răspundă cu simțăminte de atașament și grațitudine”³⁸. Această percepție a realității se bazează pe propria experiență a scriitorului și pe mărturiile lui Radu Lecca, responsabilul „problemei evreiești” în guvernul Antonescu, coleg de celulă cu autorul în închisoarea de la Jilava: „Rolul pe care l-a jucat în chestiunea evreiască [Radu Lecca] îl explica astfel: Antonescu și dânsul au vrut mai presus de orice să salveze viețile oamenilor. În loc de a le vărsa sângele au preferat să le ceară evreilor bani și obiecte de îmbrăcăminte [...] Munca lor la zăpada? Să fim serioși, s-a făcut în condiții excepționale. Îi dau dreptate. Deși, ca deținător al unui titlu universitar, aş fi putut obține scutirea prin plata unei taxe, am preferat să pretez munca efectiv. [...] Nu încapе îndoială că Evreii nu-i pot fi decât recunoscători lui Antonescu, șefului de stat care cu adevărat s-a împotrivit exterminării lor”³⁹. O altă mărturie de acest gen se regăsește în articolul *Ce știu?* publicat în cartea *Primejdia mărturisirii*: „Mai știu, din gura lui Radu Lecca, [...] că mareșalul Antonescu era ferm hotărât să nu omoare pe nimeni, ci numai să ceară contribuții bănești, îmbrăcăminte și muncă obligatorie, tratament care atunci când sute de mii de ostași români luptau în cele mai grele condiții în adâncurile Rusiei și piereau cu miile putea să pară vexatoriu, dar se situa la o distanță uriașă de ce se întâmpla în alte țări,

unde evreii au fost exter-minați cu zel și maximă conștiinciozitate”⁴⁰.

Aceste declarații sunt în enorm contrast cu mărturiile prezente în *Jurnalul* lui Mihail Sebastian. E adevărat că Antonescu a decis să nu aplice deportarea evreilor în lagărele de la Auschwitz. Trebuie însă precizat că mareșalul nu a făcut această alegere din dorința de a-i salva pe evrei de la moarte, ci pentru că situația războiului se schimbase: înfrângerea lui Hitler la Stalingrad, pierderea multor bunuri materiale și a multor ostași români, certitudinea că nu va mai primi înapoi Transilvania pierdută sunt motivele pentru care Antonescu nu a acceptat ordinul de deportare impus de Führer. Steinhardt vorbește doar de jumătatea de evrei pe care mareșalul „i-a salvat” de la camerele de gazare, dar nu se referă la cealaltă parte ucisă în timpul pogromului de la București și de la Iași (cu excepția fiilor rabinului Gutman omorâți în pădurea din Jilava) și al deportărilor în Transnistria. În acest context, Vera Călin îl critica pe autor deoarece a evitat să vorbească de masacrele comise de legionari: „N. S. nu pomenește niciodată de masacrele făcute de ei”⁴¹. Opiniile scriitorului despre rolul lui Antonescu în „chestiunea evreiască” a determinat reacția lui Alexandru Sever care a scris în articolul *Epistola despre convertire* din 1997: „Îți vine a crede, citindu-l pe Steinhardt, că omul ăsta a trăit cu capul în nori, dacă nu cu capul în sac, sau izolat în cine știe ce utopică concepție despre lume, [...] E chiar atât de sigur că 'democrația românească' n-a omorât 'cu sutele de mii, pe evrei'? Să fie oare adevărat că 'conducătorul statului' s-a opus lui Hitler în chestiunea 'soluției finale', că a aplicat în mod nereserios dispozițiile rasiale? [...] Nu e cuvânt în toate aceste considerații steinhardtienne care să nu fie complet fals și în desăvârșită contradicție cu adevărul istoric și spiritul ucigaș al timpului”⁴². George Ardeleanu încearcă să explice în mod diferit poziția scriitorului față de

³⁴ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., pp. 512-513.

³⁵ N. Steinhardt, *Mărturisire*, cit., p. 168.

³⁶ *Ivi*, pp. 168-9.

³⁷ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., p. 245.

³⁸ N. Steinhardt, I. Pinte, *Primejdia mărturisirii. Convorbiri de la Rohia*, cit., p. 109.

³⁹ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, cit., pp. 159-60.

⁴⁰ N. Steinhardt, *Ce știu?*, în *Primejdia mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinte*, cit., p. 183.

⁴¹ V. Călin, *Târziu. Însemnări californiene 1986-1996*, cit., p. 175.

⁴² A. Sever, *Epistola despre convertire*, în *Izvoare*, nr. 30-2, Holon, Israel 2000, pp. 129-30.

mareșal: „Steinhardt spunea că spre deosebire de conducătorii altor state, Antonescu s-a comportat mai blând cu evreii sau că antisemitismul din România nu a fost la fel de puternic ca în alte state sau că deportările din România nu au avut aceleași dimensiuni [...] ca acelea din alte state”⁴³. Autorul *Jurnalului* îl apreciază pe Antonescu din perspectiva independenței sale față de Hitler, cum reiese din următoarea mărturie: „Știu ca toată lumea că mareșalul Antonescu a refuzat să execute programul de exterminare a populației evreiești, prescris cu strășnicie de stăpânul de atunci al Europei. Mareșalului Antonescu nu i-a lipsit curajul de a spune nu- și îndoială nu încapă că nu-i va fi fost ușor și că refuzul acesta a însemnat și asumarea unor riscuri imense”⁴⁴. Ardeleanu precizează că această atitudine a lui Steinhardt este legată de o „filozofie a asimilării”. În articolul *Ce știu?* este menționat cazul Bisericii Ortodoxe care a eliberat certificate de botez multor evrei care credeau că astfel se vor salva de legile rasiale sau de deportările în Transnistria: „Poporul român și Biserica ortodoxă au vădit mereu- și mai ales și din plin între 1940 și 1944- mărinimie, toleranță și repulsie, silă, scârbă față de orice formă de asuprire, împilare și maltratare a celor lipsiți de apărare”⁴⁵. Un alt motiv al acestui comportament este „principiul deopotrivă iudaic și creștin al iertării”⁴⁶: „Există, spune Vechiul Legământ, o vreme pentru supărare și există o vreme pentru uitare, iertare și împăcare. Ținerea aceasta de minte, amănunțită și exacerbată, numai a răului, otrăvește mai ales sufletul celui care nu poate depăși stadiul psihic al vendetei. Să nu uităm: nimeni nu-i fără de păcat, lumea nu-i matematic împărțită în buni și răi; iar noi evreii [...] nu deținem cu exclusivitate monopolul bunătății, dreptății și infailibilității”⁴⁷. Din mărturiile lui Steinhardt se poate deduce că el și-a format o imagine eronată asupra recente istorii a

evreilor. Depășirea acestei etape tragice din viața populației evreiești nu se realizează în mod sigur prin „uitarea”

Holocaustului, comportament care duce la negarea exterminării evreilor. A aminti și a vorbi despre această dramatică perioadă înseamnă a asuma trecutul pentru tot ceea ce a însemnat, cu toate suferințele și adevărurile dureroase nu pentru înfăptuirea unei vendete, ci pentru înțelegerea faptului că principala problemă se găsește în natura însăși a ființei umane care a fost capabilă să creeze condițiile inumane care au dus, într-o Europă

civilizată, la moartea atâtor vieți inocente. Întreaga lume trebuie să cunoască atrocitățile comise asupra evreilor pentru evitarea în viitor a unei repetiții a răului. Scriitorul italian Primo Levi, deportat la Auschwitz în 1944 și devenit cel mai important martor al Shoaului, a dedicat întreaga sa viață acestei misiuni care ne privește pe noi toți, deoarece de noi, de generațiile următoare depinde realizarea unui viitor mai luminos. În ciuda acestor considerații, într-un interviu din 2011, părintele Ioan Chirilă afirma că scriitorul „a trăit în sine tragismul acelei perioade, numai că un profil de genul lui Steinhardt nu căuta justificări istorice, ci căuta să vadă dacă în adâncurile revelației există niște momente care să-ți dea posibilitatea să treci peste această piedică istorică, peste această încercare istorică”⁴⁸. Teologul adaugă

că autorul *Jurnalului* nu a vorbit și a scris despre tragedia evreilor, cu excepția câtorva fraze, deoarece intuise că era vorba de un subiect foarte delicat.

Steinhardt a fost tolerant nu numai față de Antonescu, ci și cu populația românească. Când vorbește de munca la zăpadă a evreilor, autorul afirmă că româncele le duceau în stradă ceai fierbinte și țuică fiartă: „Nu o singură dată au ieșit gospodinele din casă purtând tăvi cu țoiuri de țuică fiartă ori pahare de ceai fierbinte spre a-i omeni pe evreii care, în București și-n orașele de provincie, efectuau pe străzi munca la zăpadă, și parcă verbul *a omeni* nu și-a aflat nicicând un înțeles mai precis”⁴⁹. Din propria experiență, el vorbește de un întreg popor tolerant cu evreii, deși studiile istorice nu confirmă această totală solidaritate. George Ardeleanu spune că „e percepția sa individuală, personală. Steinhardt nu a perceput perioada 1940- 1944 la fel de traumatizant ca Mihail Sebastian” și precizează că: „din *Jurnalul fericirii* reiese că atunci când aceste lucruri se petreceau, el și fratele cârteau, adică erau supărați. Retrospectiv, trăind aceleași evenimente, el nu mai are aceeași percepție traumatizantă [...] într-un fel trăiești un eveniment în imediatul lui, în contemporaneitatea lui și altfel îl trăiești retrospectiv. Între eveniment și retrăire se produc o serie de alte evenimente. Atitudinea tolerantă a lui Steinhardt față de perioada respectivă ține mai degrabă de acest fenomen al retrăirii unui eveniment, [...] al reconsiderării retrospective a evenimentului și nu de percepția imediată asupra acestuia”⁵⁰. Într-adevăr, între timp el se încreștinase: pe de o parte e convertirea și pe de altă parte secvența comunistă (mult mai tragică pentru scriitor decât perioada celui de-al doilea război mondial), evenimente care se intercalează între anii 1940- 1944 și perioada în care el rescrie aceste momente din memorie. Devenind creștin, scriitorul vede lucrurile dintr-o altă perspectivă: „Iată însă că sunt [creștin]. Clopotele acum și pe mine mă cheamă prietenos,

⁴³ M. Ioanoviciu, *Interviu lui George Ardeleanu*, 29 iulie 2012, Mănăstirea Sfânta Ana, Rohia, Maramureș.

⁴⁴ N. Steinhardt, *Ce știu?*, cit., p. 183.

⁴⁵ *Ivi*, p. 184.

⁴⁶ G. Ardeleanu, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*, Humanitas, București 2009, p. 142.

⁴⁷ N. Steinhardt, *Mărturisire*, cit., p. 169.

⁴⁸ M. Ioanoviciu, *Interviu lui Ioan Chirilă*, 1 septembrie 2011, Facultatea de Teologie

Ortodoxă, Universitatea Babeș- Bolyai, Cluj-Napoca.

⁴⁹ N. Steinhardt, *Ce știu?*, cit., p. 184.

⁵⁰ M. Ioanoviciu, *Interviu lui George Ardeleanu*, 29 iulie 2012, Mănăstirea Sfânta Ana, Rohia, Maramureș.

familiar. [...] Creștinismul mă păstrează cu ceva tineresc în mine și neplictisit, nedezamăgit, nescârbit, nesupărat. Prezenței veșnic proaspete a lui Hristos îi datorez să nu dospesc și fermentez în supărarea pe alții și pe mine. Acesta-i norocul meu, nefiresc, negândit: să-mi fie dat să cred în Dumnezeu și în Hristos, [...] Numai creștin fiind mă vizitează- în pofida oricărei rațiuni- fericirea, ciudat ghelir”⁵¹.

Opinia Verei Călin, citind mărturiile lui Steinhardt în ceea ce privesc evenimentele din perioada celui de-al doilea război mondial, este că *Jurnalul fericirii* este o carte interesantă, dar „un document fals”: „deși am parcurs cartea cu interes, am închis-o cu sentimentul că am citit un document fals”⁵². De aceeași părere e și Adrian Marino, care consideră că *Jurnalul* reprezintă „un gest lipsit de orice autenticitate”, „penibil”, „dezgustător” și în raport cu condițiile reale de detenție: „nu se face 'mistică' și 'literatură' livrească 'subțire' pe seama unor mizerii atroce”⁵³. În ciuda oricărei afirmații ori considerații, trebuie precizat, după cum susține și George Ardeleanu, că raportul dintre Steinhardt și legionari „e o problemă complicată și [...] chiar mai vulnerabilă decât problema convertirii. Adică foștii coreligionari [...] pot să-i accepte convertirea, dar nu și toleranța față de Antonescu”⁵⁴ sau prietenia sa cu legionarii. În urma acestor dezbateri critice în jurul acestui „caz”, ultimul cuvânt îi aparține lui Steinhardt care explică cu luciditate, dar și cu un ton de amară ironie situația prin care el a fost perceput ca legionar: „Am fost judecat și condamnat cu un grup de 25 de intelectuali [...] pentru difuzarea de concepții vrăjmașe orânduirii comuniste [...] Eu nu trebuia să fac parte din lot- cu coloratură legionară, în care majoritatea fuseseră legionari, eu fiind evreu, deci un nonsens. Însă, figurând pe listă ca unul care avusesem numeroase contacte cu Noica, șeful grupului, anchetatorii au vrut să facă din mine o unealtă, un martor al acuzării. Astfel, trebuia să compar în proces [...] împotriva lui

Noica și a grupului [...] Pentru că n-am vrut să le fac jocul anchetatorilor, m-au introdus în lotul acuzațiilor și am căpătat 13 ani. Așa am devenit eu legionar”⁵⁵.

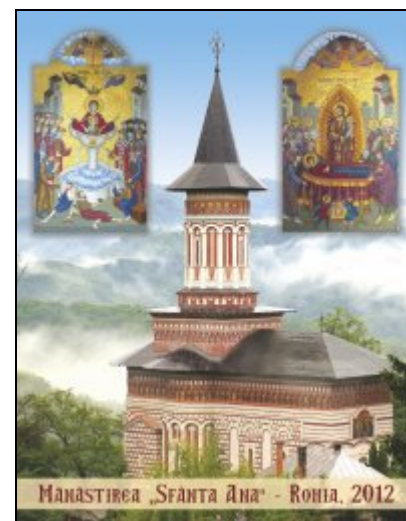
Bibliografie

- Ardeleanu George, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*, Humanitas, București 2009.
- Călin Vera, *Târziu. Însemnări californiene 1986-1996*, Univers, București 1997.
- Cosmineanu Clara, Moldovan B. Silviu, *Nicu Steinhardt în dosarele Securității (1959-1989)*, Nemira, București 2005.
- Ioanoviciu Mirona, *Interviu lui Ioan Chirilă*, 1 septembrie 2011, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.
- Ioanoviciu Mirona, *Interviu lui George Ardeleanu*, 29 iulie 2012, Mănăstirea Sfânta Ana, Rohia, Maramureș.
- Manea Norman, *Întoarcerea huliganului*, Polirom, Iași 2011.
- Marino Adrian, *Viața unui om singur*, Polirom, Iași 2010.
- Roatiș Florian, *N. Steinhardt în evocări*, Polirom, Iași 2012.
- Sever Alexandru, *Epistola despre convertire*, în *Izvoare*, nr. 30-2, Holon, Israel 2000.
- Sângeorzan Zaharia, *Monahul de la Rohia. N. Steinhardt răspunde la 365 de întrebări*, Humanitas, București 2003.
- Steinhardt Nicu, *Primejdia mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinteș*, Dacia, Cluj-Napoca 1993.
- Steinhardt Nicu, *Jurnalul fericirii*, Polirom, Iași 2008.
- Steinhardt N., *Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuș*, Editura Nico, Târgu-Mureș 2009.
- Steinhardt Nicu, Pinteș Ioan, *Primejdia mărturisirii. Convorbirile de la Rohia*, Polirom, Iași 2009.
- Steinhardt Nicu, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, Polirom, Iași 2012.

Mirona Ioanoviciu (Baia Mare, 1982) a terminat, în 2005, Facultatea de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. În 2008, a obținut diploma unui Master Internațional în Științele Culturii și Religiei la Universitatea degli Studi Roma Tre, Italia. Momentan, este doctorandă la secția Culturi și Literaturi Comparate în cadrul aceleiași universități din Roma, ocupându-se de condiția scriitorului evreu în România și în Italia, de la emancipare până după al Doilea Război Mondial.

⁵⁵ C. Cosmineanu, S. B. Moldovan, *Nicu Steinhardt în dosarele Securității (1959-1989)*, Nemira, București 2005, pp. 192-3.

Calendar creștin ortodox la Centenar

Calendarul pe anul 2012 este editat de Mănăstirea „Sfânta Ana” ROHIA, județul Maramureș, apărut cu binecuvântarea Ierusalmității Făcătoare de Miracole Arhiepiscopiei Maramureșului și Sătmăreului, a Președinției BISEN Sighetului și a Episcopiei Maramureșului și Sătmăreului și în colaborare cu Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmăreului, în cadrul „Noica-Filan”, se converteste la ortodoxie în închisoarea Jilava, la 15 martie 1960. Monah la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia (Maramureș) între 1980-1989. A fost tons în monahism la 16 august 1980 primind numele de Nicolae. Trece în lumea dreptilor și mărturisitorilor pentru Hristos la 30 martie 1989.

Monahul Nicolae Delarohia (Nicu – Aureliu Steinhardt)
(29 iulie 1912 – 30 martie 1989)

N. Steinhardt s-a născut pe 29 iulie 1912 în București, într-o familie de evrei. 1919-1929 urmează școala Clemenia, apoi Liceul „Spiru Haret”, studii universitare la Facultatea de Drept (1929-1932), dar frecventase și cursuri de Litere la Universitatea din București. Doctorat în drept constituțional în 1936; *Principiile elitaice și noile tendințe ale dreptului constituțional. Critica operei lui Leon Duguit. Afluc și studii de specializare în Franța și Anglia. Deținut politic (1960-1964), încadrat în lotul „Noica-Filan”, se converteste la ortodoxie în închisoarea Jilava, la 15 martie 1960. Monah la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia (Maramureș) între 1980-1989. A fost tons în monahism la 16 august 1980 primind numele de Nicolae. Trece în lumea dreptilor și mărturisitorilor pentru Hristos la 30 martie 1989.*

Calendarul pe anul 2012 este editat de Mănăstirea „Sfânta Ana” ROHIA, județul Maramureș, apărut cu binecuvântarea Ierusalmității Făcătoare de Miracole Arhiepiscopiei Maramureșului și Sătmăreului, a Președinției BISEN Sighetului și a Episcopiei Maramureșului și Sătmăreului și în colaborare cu Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmăreului, în cadrul „Noica-Filan”, se converteste la ortodoxie în închisoarea Jilava, la 15 martie 1960. Monah la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia (Maramureș) între 1980-1989. A fost tons în monahism la 16 august 1980 primind numele de Nicolae. Trece în lumea dreptilor și mărturisitorilor pentru Hristos la 30 martie 1989.

29 iulie 1912 - 29 iulie 2012
Centenarul N. Steinhardt
(Monahul Nicolae Delarohia)

Manastirea “Sfânta Ana” Rohia a editat Calendarul creștin ortodox român pe anul 2012.

Calendarul pe anul 2012 conține coperta, plus 7 file, și este dedicat Centenarului N. Steinhardt (Monahului Nicolae Delarohia); este ilustrat cu icoane din biserica mănăstirii Rohia, iar în bandă are fotografii cu N. Steinhardt și imagini dedicate activităților din cadrul zilelor Steinhardt.

Calendarul se poate achiziționa de la pangarul Mănăstirii Rohia.

⁵¹ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, cit., p. 662.

⁵² V. Călin, op. cit., p. 175.

⁵³ A. Marino, *Viața unui om singur*, Polirom, Iași 2010, p. 80.

⁵⁴ M. Ioanoviciu, *Interviu lui George Ardeleanu*, cit.

Convertirea lui Nicolae Steinhardt la ortodoxie

„Voi, care v-ați născut creștini, sunteți fiii Împărăției și nu vă puteți da seama ce dramă e viața fără Hristos. Mai ales pentru cei ce caută și nu găsesc calea. Iar dacă pe unii dintre ei Hristos îi cheamă și-i primește printre ai Săi, i-a salvat de la naufragiu. Naufragiul unei vieți fără sens, o viață fără nădejdea învierii, care ne vine prin Hristos, e un coșmar”⁵⁶.

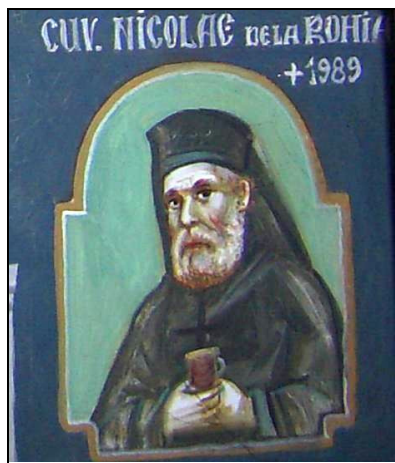
Acestea sunt cuvintele părintelui Nicolae Delarohia, evreul care a înțeles că viața devine desăvârșită doar cu Hristos și în Hristos. El L-a căutat pe Hristos, în același timp lăsându-se căutat de Hristos-Dumnezeu, Care i-a descoperit comoara ascunsă a sufletului pentru a deveni cunoscută și folosită de semenilor.

Procesul convertirii sale nu a fost unul subit, așa cum i-a fost botezul, ci de foarte lungă durată. Până când a ajuns la maturitate, convingerea creștină s-a strecurat în el încetul cu încetul. În acel moment, a simțit nevoia botezului formal, cu toate că botezul său duhovnicesc se petrecuse mai înainte și în timp.

Bucuria și fericirea lui Steinhardt înainte și după botez provine din libertatea reîntâlnirii cu libertatea lui Hristos și de a rămâne pe veci trăind această libertate. Steinhardt a părăsit o cultură și o religie pentru a intra într-un spațiu religios existențial, în care își va dobândi mântuirea.

Referindu-se la convertirea lui Nicolae Steinhardt, Înalt Preasfințitul Bartolomeu Anania, afirma: „Din punct de vedere strict bisericesc, cred că este un convertit prin excelență, și anume dintr-un neam despre care Sfânta Evanghelie ne spune că înainte de Sfârșitul veacurilor se va creștina. Este vorba despre poporul evreu. Ei, bine, cel puțin din generația noastră, după două convertiri care au eșuat, și mă gândesc la Mihail Vidăr și Mihai Avramescu, părintele Nicolae Steinhardt este singurul convertit care a biruit întru lumină”⁵⁷.

Efectul convertirii pentru Steinhardt a fost unul puternic pe toate planurile vieții sale. Fiind obligat să renunțe la niște valori, la niște repere culturale, datorită faptului că acestea

nu se potriveau cu credința lui, cu creștinismul, cu ortodoxia, intervine în felul său de a gândi, de a trăi o anumită frământare, un anumit exces, provocate fiind de găsirea lui Hristos.

Alexandru Paleologu spunea că una din cele mai importante însușiri pe care ți le poate da Dumnezeu este cea de a avea simțul divinului. Astfel, divinitatea poate fi sau nu percepută. Faptul că Nicolae Steinhardt percepea divinitatea ne-o dovedește în *Jurnalul Fericirii*, unde acesta ne prezintă restabilirea omului prin Iisus Hristos.

Prin convertirea sa la ortodoxie, el nu se adaptează fenomenului românesc, el își asumă cu responsabilitate creștină acest fenomen. Pentru Steinhardt, ceea ce este clasic, este și sănătos, ceea ce este cu adevărat național este și ortodox. Astfel, asumarea și comunicare sentimentului național la Nicolae Steinhardt nu este un mesaj al unui conservatorism naționalist, ci un discurs asupra unei idei și teme naționale vii, pline de sensuri și semnificații puternice.

Nicolae Steinhardt înțelege rolul credinței creștine ca fiind cea care îndeamnă spre splendoare, spre noblețea sufletului. Cele două sunt câștigate de Nicolae Steinhardt în închisoare. Prin închisoare și suferințe, Delarohia a descoperit creștinismul posibil, care se poate practica și prin care se înțelege libertatea de a crede.

Putem numi creștinismul ca fiind religia lui „a fi”, un cult al vieții, eroic. Dacă Steinhardt s-a botezat ortodox, când putea alege la fel de bine catolicismul sau protestantismul, se poate explica prin faptul că acesta a simțit că poporul român trăiește profund ortodoxia, părintele Nicolae având pentru el numai cuvinte de laudă, punându-i în evidență de fiecare dată calitățile.

În închisoare, Nicolae Steinhardt L-a cunoscut pe Hristos, L-a mărturisit pe Hristos, iar în libertate nu a făcut altceva decât să se dedice Domnului. În operele sale, părintele Nicolae vorbește cu credință despre Dumnezeu: „să știi, dragul meu, că ți-u enorm ca *Jurnalul* acesta să apară. Fără această mărturisire publică m-aș simți vinovat în fața lui Iisus. Te-aș ruga, de altfel, să reții trei lucruri pe care am a ți le încredințat cu limbă de moarte: 1. să le spui tuturor că am crezut în Iisus Hristos, Mântuitorul nostru din toată inima mea. Hristos e o mare putere, frate Virgile, o mare bucurie și o fericire și mai mare. Singurul lucru pe care îl dorește el pentru noi este acela de a ne face fericiți. A fost o Clipă când s-a îndurat și de mine – nemernicul – și m-a răpit să-mi spună că mă iertase. 2. Să le mai spui că am iubit sincer poporul român și că am ajuns să-i îndrăgesc până și defectele și 3. Să ai grijă de *Jurnal*”⁵⁸.

Marea întrebare care se poate ridica este: de ce oare a ales Nicolae Steinhardt ortodoxia? Aici tot părintele ne poate răspunde: „Să vorbești despre trecerea de la o credință la alta, să lămurești prin semne sau semnificații ceea ce ține numai de har, inefabil și taină este oare cu puțință? Să spui de ce, să dai un răspuns precis și clar? E tot atât de puțin verosimil și probabil să izbutești, pe cât este să explici în termeni coerenți pentru care pricină există universul... la realizarea unei convertiri cred că participă numeroase cauze implicate, încalcate în desișul fenomenalității din jurul fiecărui ins. S-ar zice că o chemare încă nedeslușită, încă îndepărtată, care totuși se face din ce în ce mai perceptibilă, mai descifrabilă, mai urgentă, până ce ajunge a se preschimba în goarna mobilizării generale”⁵⁹.

Pentru Steinhardt, creștinarea e același lucru cu o poveste de dragoste, cu îndrăgostirea de Biserica creștină și de neamul românesc. În *Primejdia mărturisirii*, părintele Nicolae prezintă toți pașii parcurși până la botez și perioada următoare până la tunderea în monahism. El ne prezintă toate fenomenele, toți oamenii care l-au ajutat să se adapteze cu ortodoxia. Iată „mărturisirea” părintelui: →

CLAUDIA VAȘLOBAN

⁵⁸ Nicolae, Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 419.

⁵⁹ Nicolae, Steinhardt, Ioan Pinteș, *Primejdia mărturisirii*, Editura Dacia, Cluj, 1993, p. 163.

⁵⁶ Caietele de la Rohia II, Pag. 26.

⁵⁷ Ibidem, pag. 93.

„așa nevrednic cum mă aflu, dar spălat de apa botezului, întărit și energizat prin dubla-mi dragoste pentru creștinism și neamul românesc (înțeleles să-i stau alături și la bine și la rău și la vale și la deal și la dulce și la post), descotorosit de ură, resentimente și de orice fanatism, particip la o viață pură, tonică, activă, plurală... mulțumit că nu trebuie să viețuiesc în iureșul unei lumi pe care o înțeleg din ce în ce mai puțin, nădăjduind întru îmbunarea foștilor mei coreligionari, într-un sfârșit nu prea depărtat și o judecată la care Judecătorul să se înșele cât mai fără sfială la cântar”⁶⁰.

De ce s-a convertit la creștinism este întrebarea pe care o are și Antonie Plămădeală, unul din cei care au participat la majoritatea adunărilor ecumenice de dialog dintre catolici și ortodocși. Un posibil răspuns îl găsește tot el, considerând că Steinhardt a răspuns unei chemări de o viață.

Mai există și alte întrebări la care ne putem gândi, referitor la Steinhardt, cum ar fi: de la ce s-a convertit? De la iudaism? De la ateism? De la indiferentism?

Nicolae Steinhardt a avut încă din copilărie vocația de creștin, era atras de Biserică, în jurul căreia a crescut. Putem spune că este destul de greu să te regăsești în altă religie, în afară de cea în care ai crescut, bineînțeles dacă e asumată corect și tradițional.

La început, el a încercat să găsească acel „ceva” la iudaism. Merge de câteva ori la sinagogă împreună cu prietenul său Manole Neuman, cu care de altfel va scrie „*Eseu despre o concepție catolică asupra iudaismului*”, acest lucru se întâmplă pentru că pentru a fi „ovrei”, „era nevoie să mergi la sinagogă vineri seara și sâmbătă dimineața, toată... să-ți cumperi filacterii și, desigur, șalul alb” cu numele, ebraic, de *talit* - învățând ritualul folosirii acestora și, mai înainte de orice, că trebuie să înveți ebraica”⁶¹. Însă nu îi place, nu simte nimic din ceea ce cheamă, nu găsește căldura omenească, înțelegerea slăbiciunilor omenești pe care le întâlnești la creștinism și mai ales la ortodoxie, plus faptul că nu

poate adapta textele ebraice, folosind litere latine.

Cunoștea foarte bine și catolicismul și protestantismul, mai ales că „La Londra, totuși, merg la biserici și capele, și ca să le vizitez și ca să aștept. Să aștept ceva ce nu vine. Merg și la biserica oaspetelui meu, unde nu mă împărtășesc, deși sunt poftit să o fac. Drept argument aduc faptul că nu m-am spovedit. Pastorul, cunoscător al catolicismului și ortodoxiei (a fost câțiva ani paroh titular al bisericii engleze la Paris) e impresionat de motivarea mea și nu stăruie”⁶². În închisoare, putea să aleagă oricare alt cleric care le reprezenta, avea chiar și sectanți, adventiști îndeosebi și martori ai lui Iehova, însă nu, el alege ortodoxia.

Nu putem spune nici că era ateu sau indiferent, pentru că în nicio operă de-a sa nu găsim astfel de indicii.

Ceea ce este clar, este că de timpuriu a simțit o atracție față de creștinism. Era fascinat de Biserica Silvestru și de clopotnița ei cu boltă, de biserica din Pantelimon, bisericuța Clucereasa, Agapia Veche, Pocrovul și Frăsinei, de clopotele de la Paști, cozonacii, Crăciunul, colindele și micul prunc Iisus: „- Lucrurile acestea, ale credinței, încep așadar de mult. ... Să le iau pe rând. Fascinația pentru mine a început aproape din totdeauna, adică din copilărie, în comuna purtând nume de sfânt ori de tâlhar: Pantelimon... apoi la biserica Capra... mai erau - țin bine minte - și clopotele de Paști, acelea diferite: nu îndemnau la duioșie ca la Crăciun, ci răscoleau, stăruind tăgăduindu-ți pacea”⁶³. Pe perioada liceului, nu părăsește clasa la ora de religie ortodoxă, chiar este examinat de preot.

Observăm că toată viața lui de până la botez a vrut să se boteze. Își

Cărți din chilia de la Rohia

considera viața lipsită de orice sens, iar când această dorință de a se boteza a devenit irezistibilă, s-a botezat: „La repezeală - dar cu acea iscusință preoțească unde iuțea nu stânjenește dicția deslușită - părintele Mina rostește cuvintele trebuincioase, mă înseamnă cu semnul crucii, îmi toarnă pe cap și pe umeri tot conținutul ibricului (...) și mă botează în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. De spovedit m-am spovedit sumar: botezul șterge toate păcatele. Mă nasc din nou, din apă viemănoasă și din duh rapid. Treceam apoi, oarecum liniștit, oarecum ușurați - hoțul care nu-i prins în fapt e om cinstit - la patul unuia dintre preoții greco-catolici și acolo recit crezul (ortodox), după cum fusese stabilit. Reînnoiesc făgăduința de a nu uita că am fost botezat sub pecetea ecumenismului”⁶⁴. Acest fapt a avut loc în închisoare și din frica ce îi cuprindea sufletul că poate nu va reuși să reziste până la sfârșitul perioadei de detenție, datorită condițiilor existente în închisoare.

Este ușor de observat că totul îl îndrepta pe Steinhardt spre ortodoxie. Cu toate acestea este un spirit ecumenic luminat, acceptând tot ceea ce e de bun simț, ceea ce este compatibil cu ortodoxia.

Fericirea despre care *Jurnalul fericirii* ne vorbește este cea pe care o găsește în ortodoxie. Aceasta ajunge la Nicolae Steinhardt prin două căi, și anume prin apropierea de români, cu care el se identifică până la absolut, și nu în ultimul rând prin convertirea la ortodoxie. Cele două căi au fost →

⁶⁰ Ibidem, p. 175.

⁶¹ Nicolae, Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 119.

⁶² Ibidem, p. 74.

⁶³ Ibidem, p. 48.

⁶⁴ Ibidem, p. 83.

urmate încă din copilărie, dar au ajuns la desăvârșire în închisoare.

Fiind evreu, Nicolae Steinhardt putea oricând să plece în Israel sau în Apus, însă nu, a renunțat la aceste soluții, alegând să fie părtaș la suferințele poporului, în sânul căruia a găsit afecțiune și înțelegere. Astfel, putem spune că dragostea lui Steinhardt pentru români și pentru România este cu mult mai puternică și mai conștientă decât cea cu care s-au născut cei mai iubitori dintre fii ei: „În viață am avut parte de două mari certitudini: pasiunea pentru România și credința în Dumnezeu. De altfel, ele mi se par indisociabile. Cum neamurile fără viziuni pier, credința este un factor determinant al personalității naționale, fără ea nu există destin, nici istorie.... Mândria de a fi român și dorința de a fi demn de neamul meu, servindu-l și fălindu-l pe cât îmi stă în puteri, m-a călăuzit întotdeauna în ceea ce am făcut. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat credință și mă rog Lui să mă ferească de ispita îndoielii. Aceste certitudini mi-au dat tăria să îndur și să lupt”⁶⁵.

Cu toată voința noastră de a descoperi motivele pe care Nicolae Steinhardt a ales ortodoxismul, nu putem ajunge la un răspuns sigur, astfel găsim unul posibil chiar la el: „Nu cumva creștinismul ortodox - pe care mi l-am ales - e o expresie a Duhului care suflă unde și când vrea? Pentru care înțelepciunea noastră nu e o nebunie?... Care, mai presus de orice, e fericire? Pentru mine cel puțin așa se arată: fericirea în sine, amalgam de simțăminte, idei, senzații, stări nedefinite, nedivizibile, neanalizabile, fericire nespus mai puternică decât orice speculație, dovezi, teoretizare. «Argumentele», firește există și sunt perfect valabile. Dar fericirea le mătură, le poartă cu sine – dizolvate - până la treapta unde experiența directă duce - prin Biserică și Taine - la comuniunea cu suprasensibilul. La treapta aceasta, pe mine unul mă răpește - căci prin forța lucrurilor nu pot, în cel mai ecumenic spirit, pași decât pe o cale – creștinismul ortodox, înveșmântat cu atribuțiile spiritului specific locului unde mă aflu: dreapta socotință și echilibrul”⁶⁶.

⁶⁵ Caietele de la Rohia I, p. 83.

⁶⁶ Nicolae Steinhardt, *Cartea împărtășirii*, Un Post Scriptum al Editorului, Ediție gândită și alcătuită de Ion Văratie, ediția a II a, adăugită, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1998, p. 133.

Sistemul comunist

Metapersonajul cel mai de temut din *Jurnalul fericirii* apare doar ca o umbră permanentă și amenințătoare. La acest nivel al lecturii, cartea se constituie drept o radiografie document cu valoare incomensurabilă pentru cei ce n-au cunoscut adevărata față a unui sistem dictatorial.

Universul concentraționar nu este doar o închisoare a regimului în care sunt supravegheați cu maximă atenție toți cei care au altă părere politică decât cei aflați la guvernare, este definiția gulagului românesc pentru întregul sistem comunist din perioada anilor 1950-1960.

Jurnalul fericirii debutează incoativ cu un *testament politic*. Autorul propune ingenios trei soluții eseistice pentru a scăpa curat din sistem. *Soluția întâi: a lui Soljenitîn*. Inadaptatul față în față cu Securitatea își impune ideea că deja este mort și ca atare nimeni nu-i mai poate face nimic. Cum nu se poate muri de două ori, din postura de mort se poate sfida orice sistem, oricât de absurd ar fi. *Soluția a doua: a lui Alexandru Zinoviev*. Totala inadaptare în sistem. Nonconformistul nu trebuie să aibă domiciliu, acte, serviciu, familie pentru a nu se face presiuni asupra lui. Asta-nseamnă că *e liber, e liber, e liber*. Este un soi de vagabond nomad, un outsider care nu poate fi încorsetat în niciun sistem pentru că nu face parte din el. *Soluția a treia: a lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski*. Propune o abordare în forță a sistemului. Împotrivirea cu orice chip și sub orice formă. *Te înfrîng: le sfidezi. Ești pierdut: atacă*. Este o soluție tip „care pe care”, pentru esențe tari ce au convingerea că pot lupta până în pânzele albe. Presupune totuși o mediatizare puternică a luptei, altfel **sistemul** înghite ușor, cu tot cu oase, un astfel de revoltat necunoscut. Închisorile comuniste de la Aiud, Pitești, Gherla, Jilava, Canal, din Siberia și de oriunde au fost pline de cazuri în speță.

De ce este atât de periculos acest personaj malefic, **sistemul comunist**? Pentru că e inuman și antiuman. *Jurnalul fericirii* oferă una dintre cele mai cutremurătoare mărturii de detenție din literatura română, caracterizând un personaj nepalpabil

și abstract, dar totodată (oximoronic) foarte concret. Prin instrumentul său direct, Securitatea, **sistemul comunist** atacă cu virulență distrugătoare oameni și idei ce nu-i sunt pe plac. Anchetatorii, cu ochelari negri, *sunt semnul și pecetea fiarei, tată al minciunii și prinț al tenebrelor, voievodul întunecimii*. **Sistemul**, prin mâna lungă a Securității și ai altor torționari, se autocaracterizează indirect prin metodele folosite. *Cu mine – precizează deținutul Nicolae Steinhardt – a preferat-o pe a îndelung repetatelor loviri cu capul de pereți; alteori sunt călcat în picioare (poartă cizme)*. Uneori e bătut cu ranga și amenințat cu moartea. Între timp, unii colegi de detenție mor, stinși în bătaii prelungite. **Sistemul** nu iartă nimic. Se adaugă înfometarea, nesomnul și mai ales înfrigurarea, căci celulele nu sunt încălzite, iar pe jos gardienii toarnă apă ca să-i împiedice pe deținuți să se așeze. Sadismul **sistemului** depășește orice imaginație. Nu numai Gherla și Jilava sunt manifestări ale Antihristului. În celulă apar noi colegi de la Aiud care relatează *amănunte autentice despre Țurcanu și reeducare*. Torționarii au o imaginație morbidă, patologică doar bolnavilor mintali, neîntrecută nici măcar de diavolii care pot născoci chinuri cumplite. *Cățărări cu unghiile pe ziduri... Excremente mâncate. (Se socotește privilegiat cel care-i pus să și le mănânce pe ale sale)... Preoți siliți să facă onanie... Orele de somn reduse la patru... Cum se poate rezista în lupta inegală cu →*

NICOLAE MUNTEANU

acest **sistem** terifiant care permite, încurajează și instituționalizează astfel de practici? N. Steinhardt propune în acest monumental *Jurnal al fericirii a patra soluție: salvarea prin credința neștrămutată în Dumnezeu.*

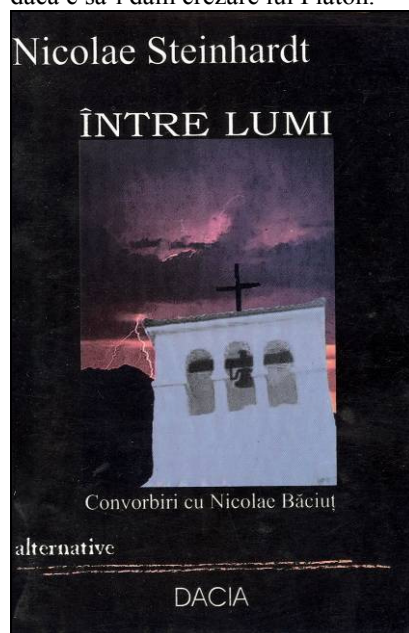
Soluția încreștinării le depășește pe celelalte trei pentru că este piatra unghiulară, piatra de poticnire, piatra de cremene din care sar scânteile revelate de divinitate. Ca și Saul, evreul din Tars, peste aproape 2000 de ani, un alt evreu, Steinhardt, are aceeași revelație care-i va schimba total viața: încreștinarea.

Vasile Lovinescu puncta filozofic ideea revelației în cartea *Jurnal alchimic: căutând piatra filozofală în toate părțile*, nu conștientizăm că o avem ca o cască de diamant în jurul capului, cum ar zice hindușii energia urmează gândirea. Branșat la nemărginirea harului Duhului Sfânt simțit ca o aură, revelația este în fapt retragerea conștiinței dinspre exterior spre interior. *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem Veram Medicinam*; tradus: *Vizitează adâncurile pământului și, purificând, vei găsi piatra ascunsă, adevăratul remediu, medicament.* „Medicamentul” este harul ce se coboară și oferă creștinului autentic o pace interioară și o putere de a rezista demnă doar martirilor. Este în fond revelația clasică a oraculului din Delphi: *nosce te ipsum*. Sunt adâncurile proprii ființe care ascund piatra poticnirii, conștiința divină. Remediu medicament e unul singur: identificarea cu Hristos, adică încreștinarea. Odată aleasă Calea, se va cunoaște Adevărul și adevărata Viață. Iată de ce Steinhardt oferă cea mai viabilă soluție de supraviețuire, ca și muceniciei primelor veacuri creștine.

Trecerea de la iudaism la creștinism a făcut-o prin taina împărătească a botezului. Un ritual formal pentru unii, ezoteric și ontologic pentru evreul înzestrat cu conștiința îndumnezeirii ființei umane.

În *Tratat de istoria religiilor*, Mircea Eliade observa pertinent: orice ritual are un model divin, un arhetip. **Misterul**, ne informează *Dicționarul de mitologie generală* (autor V. Kernbach), vine din lat. *mysterium*, care este o ceremonie religioasă secretă, în care un inițiat, un paznic al misterelor sacre, un mistagog, custode, preot însărcinat cu inițierea

prin practici rituale a unor fideli, care, aflând calea mântuirii, devenind inițiați la rândul lor, erau obligați prin jurământ să nu trădeze taina celor petrecute în sanctuar. Iar **ritualul**, se precizează în același *Dicționar*, este un termen care provine din lat. *ritus*, obicei, datină, ceremonie; **ritul**, la rândul său fiind o expresie concretă a unei atitudini religioase, un ansamblu de ritualuri. Orice ritual, din orișicare cultură, are la bază o experiență de cunoaștere mitică, transmisă din generație în generație. **Cunoașterea este**, cum se vede, **doar reamintire**, dacă e să-i dăm crezare lui Platon.

Cu alte cuvinte, eseistul Steinhardt operează printr-o deloc simplă, *imitatio dei*, întreprindere nu lipsită de pericole și eșecuri, plătind drept tribut suferințe și sacrificii. René Guénon observa în cartea **Simbolurile științei sacre: autorul joacă, de fapt, un rol analog poporului profan ce păstrează și transmite fără să știe datele inițiatice**, la care ajunge, adăugăm noi, *via inspirationis*. Steinhardt însuși uneori se comportă ca un mare inițiat, iar atunci: *armonia este pentru el singura realitate perceptibilă prin toate simțurile ca porți ale spiritului individual care se unește cu cel universal*, în vreme ce uneltele lui de lucru: *cuvintele nu sunt decât formule care slujesc la fixarea voinței* – cf. **Chei majore și pentaclul lui Solomon**, Editura Antet, 2000, p. 7 și 85.

Ar trebui însă reținut un teribil avertisment făcut de renescentistul Pico de la Mirandola: *oricine se scotește în posesia Adevărului*

trebuie înlăturat din societatea umană. Dacă ne gândim la marginalizarea marilor gânditori sau trăitori creștini, la încarcerările de la Aiud sau aiurea, în mod cert **sistemul comunist** nu a dat semne că ar fi fost deschis să recunoască oameni care mărturiseau Adevărul.

Adevărul mărturisit de Nicolae Steinhardt este cel care recunoaște univoc Calea și Viața. În momentul sacru al euharistiei există un singur Adevăr cu care nici cel mai aprig sistem dictatorial, precum cel comunist, nu poate avea sorți de izbândă în timp. **Sistemul comunist** nu a fost doar ateu, a fost profund anticreștin, condamnând la moarte martirică numeroși creștini, și prin aceasta demonic.

Pe lângă botez, în altă taină, în euharistie, avem simbolul grației divine, unul din chipurile Mântuitorului, dar și cunoașterea absolută, *fiind punctul unic în care toate lucrurile sunt contemplate din perspectiva eternității*, cf. René Guénon, op. cit. Împărtășirea din același pahar cu elixir de lumină/spirit este o deplină și ultimă consacrare (aici s-ar impune o paralelă cu textul voiculescian *În Grădina Ghetsemani*). Așadar, inițial creștin, Steinhardt, inspirat, poate dobândi suprema înțelepciune într-o lume în care **sistemul comunist** coercitiv, criminal și opresiv, coexistă întru frumusețe cu taina încreștinării unui evreu înțelept. Așa cum adânc scrie în **Cartea Sfântă: cei înțelepți vor lumina ca strălucirea cerului** – cf. Daniel; 12, 3.

Ca și Dante, ce fusese călăuzit prin Infern de spiritul lui Vergiliu, Steinhardt străbate și înfrânge iadul închisorilor comuniste luminat de fervoarea credinței autentice. A monahului de la Rohia.

Într-o epocă în care nonvaloarea, oportunistul și demagogia devin priorități naționale, **sistemul comunist** rămâne în istorie un personaj de tristă amintire. Lecția de istorie, de supraviețuire ca individ și ca popor este demonstrată în cărți document precum *Cel mai iubit dintre pământeni* (Marin Preda), *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (Ion Ioanid), *Fenomenul Pitești* (Virgil Ierunca), *Gherla* (Paul Goma), sau *1984* a lui George Orwell, respectiv *Arhipelagul Gulag*, a lui Alex. Soljenitîn.

Zile grele și nopți liniștite

Motto: „Și încerc pentru prima dată o prevestire, o premoniție a spiritului boieresc și generos pe care aveam să-l întâlnesc în detenție”

Alex Ștefănescu afirma, în „Istoria literaturii române contemporane 1941-2000”, că „impostorii aduși la conducerea societății românești, cu sprijinul armatei sovietice, după cel de-al Doilea Război Mondial, au transformat într-o caricatură viața din România”.

Fără îndoială, comuniștii au reușit să pervertească societatea românească, chiar și la nivelul mentalităților, însă în mod evident putem susține că au mai rămas câteva enclave ale moralității și ale creștinismului, care nu au putut fi influențate în plan spiritual, deși nu se poate spune că acești ucigași ai sufletului nu ar fi încercat să-și realizeze țelurile, prin tortură fizică și presiune psihologică.

Experiența odioaselor închisori comuniste reprezintă tema centrală a „Jurnalului fericirii”, titlu care incită la lectură prin promisiunea făcută, aceea de a dezvălui calea spre adevărata fericire, pe care, se pare, autorul a reușit să o atingă.

Cartea se structurează pe trei planuri epice, care se întrepătrund, fiind, de altfel, interdependente: acela al experienței fizice a realității închisorii, planul revelațiilor creștine, precum și planul (re)descoperirii valorilor general umane. Tocmai acest ultim plan intrigă cititorul. Desigur, sunt impresionante pasajele narrative care evocă viața în închisoare, sau cele în care sunt redeșteptate amintirile legate de revelațiile mistice și de momentele botezului creștin, însă cel puțin la fel de fascinante sunt calitățile umane descoperite la fiecare pas, calități care par de multe ori de-a dreptul ireale, dat fiind contextul în care le regăsim.

Creștinismul și omenia au rolul foarte important de a împiedica o depersonalizare ireversibilă, fundamentală. În caz contrar, „EUL și SINELE pier, se confundă cu mulțimea nediferențiată”.

Provocarea de a nu renunța la aceste două „arme” de rezistență este cu atât mai mare, cu cât comuniștii „au adus ceva nou”, și anume trădarea din partea prietenilor, nevestei, copiilor, ibovnicilor, „cei pe care-i iubești și în care ți-ai pus toată încrederea”, subminându-ți credința în toți cei apropiați.

Decepția și mai adâncă decurge din dezrădăcinarea oamenilor din universul lor, înșesat de constante ale existenței, dar și din confruntarea cu „cadavrul din du-lap”, cu adevăruri incomode, greu de suportat, care se cer spuse, oricât de dureroase ar fi.

Neputința de a face rău prietenilor săi, trădându-i, simțul onoarei și convingerea că șovăiala este o formă de acceptare conduc, pe de o parte, la descoperirea creștinismului, dar și la încarcerare. Universul carceral este cel care determină revelația adevăratei suferințe creștine și umane. Ca atare, Dumnezeu devine „cuibul”, „adăpostul”, „refugiul”. Dar credința nu e singura salvare; arta și solidaritate cu cei asemenea sieși sunt cel puțin la fel de importante. Descrierea atmosferei din celula 34 este elocventă pentru a ilustra sentimentele fostului deținut politic: „curaj, dragoste de paradox, încăpățănare, sfântă nebulie și voință de a transcende cu orice preț mizerabila condiție umană [...] Minune era și felul cum ne purtam unul cu altul întrecându-ne în a ne ajuta”. Încercarea de a sfida realitatea reprezintă o reacție la atitudinile vegetative ale majorității oamenilor. Apărătorii adevăraților valori sunt „eroi” autentici, pe care autorul îi descoperă gradual, pe care îi apreciază și față de care se simte solidar. Inocența este sfâșiată și înlocuită cu o glacială luciditate în înregistrarea realității, care la rândul ei este cutremurătoare: „Dar eu parcă am știut ceva? Am știut eu ceva despre lumea aceea fără de asemănare în mijlocul căreia m-am pomenit? Despre suferințele ascunse? Despre acei eroi neștiuți? Despre cei ce douăzeci și patru din douăzeci și patru își păstrau demnitatea în celule concepute să ducă numai la denunț și spurcăciune, la prăbușire și demență?”

Generozitatea ieșită din comun, stăpânirea de sine și psihologia fină generează un episod memorabil, al reconcilierii prietenilor în timpul aceluși simulacru de proces, prin care toți au fost condamnați la ani grei de temniță. Iertarea acordată lui Noica este un gest deosebit de altruist, care atestă spiritul de sacrificiu în numele unui principiu sau al unei

prietenii. Închisoarea are un efect contrar decât cel scontat de autorități asupra intelectualilor: „În închisoare am aflat, înspre amurg, ce-i aia bunăta, bună cuviință, eroism, demnitate”. În locul scindării eului, acesta se metamorfozează, sublimându-se. Gentilețea și curajul nu mai sunt doar simple conveniențe, ci ele capătă o cu totul altă conotație în acest mediu grotesc. Ele devin modalități de transcendență a realității, prin înlocuirea vechilor principii fundamentale ale existenței, cu altele noi, care țin, de astă dată, de natura umană imuabilă, ceea ce îl determină pe Steinhartd să declare categoric că „doar caracterul rămâne după filtrările produse de anii de pușcărie”. Așadar, prin constrângerile închisorii, autorul este deposedat de viața anterioară și redus la condiția esențială de om, dincolo de toate celelalte aspecte superficiale.

Detenția conduce la răsturnarea valorilor, reprezentând în același timp o exorcizarea a „demonilor” superficialității și ai gândirii comune, dar și o cale spre catharsis.

Predispoziția pentru enumerație sugerează nesiguranța lui Steinhartd în capacitatea limbajului de a surprinde într-un cuvânt un sentiment, o senzație sau o revelație, care, în mod evident, sunt atât de complexe, încât sunt dificil de înfățișat cititorilor.

Portretul intelectualilor la proces este grăitor: „un pâlcc de intelectuali palizi, scofâlciți, încolțiți, în veșminte călcate de circumstanță, obosiți, nedormiți, încercânați, mulți trecuți de amiaza vieții”.

Exclamația „nou, sunt un om nou” sintetizează concepția autorului cu privire la schimbările complexe prin care trece, iar conștientizarea în sine a acestui aspect conduce la o eliberare de sub povara torturii, precum și la fericirea nemaipomenită descoperită prin mijloace dureroase și neconvenționale, dar care au un efect extraordinar asupra personalității și care sunt o cale de (auto)cunoaștere. Așadar Steinhartd nu cunoaște doar calea spre Dumnezeu, ci și calea spre semenii săi sau spre sine însuși.

AURORA IUGA

Aurora Iuga s-a născut la 19 noiembrie 1983.

Studii: Universitatea „Transilvania” Brașov, Facultatea de Litere, secția Limba și literatură română-Limba și literatură germană. Lucrare de licență „Angelus Silesius, între catolicism și protestantism” (2006).

Profesor de limba și literatura română la Colegiul Tehnic „Mircea Cristea”, Brașov.

DESPRE OMUL AUTENTIC

Cunoscându-l pe N. Steinhardt, prin prisma scrierilor sale, firește, mi-e greu să cred că *Eseu romanțat asupra neizbânzii* își are cheia de lectură în ultimele pagini ale sale, mergând pe un principiu de echitate „să ascultăm și cealaltă parte”, că ar fi doar „eliberare de amintiri și de obsesii”. Pare mai curând o capcană, o modalitate inedită de a susține tehnica jurnalului.

Și, totuși, rămân la final multe întrebări cu răspuns vag: chiar este acest *Eseu romanțat* o scriere memorialistică sau o joacă de-a literatura, incitantă și profund didactică? Sandu, alias Alexandru Iftodie, alias (pe scurt) Al. Ift., este el o persoană sau un personaj distinct, alter-ego al... memorialistului sau scriitorului? Ce aș fi devenit dacă... Indicii temporali serviți (1942, 1929) ar trebui să direcționeze lectorul spre prima variantă. Între „scriere memorialistică” (Ion Simuț) și „pseudo-jurnal” (Ioan Pinte) aș opta

totuși pentru a doua variantă. Steinhardt se joacă, dar într-o manieră menită să acapareze atenția lectorului. Iar *Eseul* ar putea deveni „busola” unei generații care, din cauza contextului, ar risca rătăcirea drumului spre propria ființă.

Incitante sunt și elementele de paratextualitate, mottourile servite sporadic. La începutul eseului („Tu es née pour me croire” – Sergiu Livescu), înaintea primului capitol („mergeam pe străzi îmbrăcați în fulgarine și tu aveai în mână un buchet mare de liliac” – Geo Bogza!) și undeva, pe la mijlocul eseului, când operează distincția oameni potenți financiar și omul tentat de evoluția

spirituală, introdus când și când în această lume ce-l disturbă de la drumul său firesc („Filosofia are drept scop să ne împiedice a fi vrăjiți de limbaj” – L. Wittgenstein). Acestea trimit spre teme importante dezvoltate în *Eseu*: timp, fericire, iubire, destin, filosofie, politică, comunicare – cu alții și cu propria ființă.

Fixate în spațiul Bucureștilor, unul profan, cu trimiteri spre alte toposuri ale țării (interesantă tentația de a descrie mănăstirile moldovenești și pe cele oltenești, cât și lucrarea despre mănăstirile din Oltenia care îl vor face celebru pe Sandu – datorită grijii editorului mai ales, ceea ce nu se întâmplase cu celebra operă *Măgarul de aur* al cărei traducător fusese!) evenimentele capătă valoare exemplară prin meditația pe seama lor.

„Noi suntem la mijloc, în centru, la întretăiere, cum e mai bine” – afirmă... eroul. (p. 13). Aparenta situație la mijlocul parcului Cișmigiu este de fapt o așezare a ființei umane la mijloc de bine și rău, de izbândă și eșec, cu posibilitatea, firește, de a opta. Mereu „în casa de sticlă”, la

vedere, „urmărit”, omul are posibilitatea unei opțiuni: de a-și înnobila existența sau a se lăsa purtat de ea.

Timpul pare că se supune iubirii: „S-ar fi spus că ne stă la dispoziție și îndemână însuși timpul” (în momentul legăturii cu Adina). Datorită vârstei sau a circumstanțelor, cei doi au impresia că timpul le este prieten: „Timp în vremea aceea aveam întotdeauna”. (p. 20). Tinerețea este frumoasă tocmai pentru că „avem tot timpul” (p. 33). Fără îndoială, simbolul măștii este aici utilizat într-o manieră inedită: „Masca și tinerețea, deopotrivă, ascund valoarea reală (aritmetică) a fiecărui

ins [...] până-n momentul scoaterii măștii, încă nu se știe cine suntem cu adevărat ori ce vom fi.” (ibid.) La momentul scoaterii măștii este bine să nu fim „0”. Tinerețea nu trebuie „feștelită”, căci „mai bine le-ar fi fost lor dacă nu s-ar fi născut.” (p. 35) O manieră inedită, cu iz religios, de a discuta asupra trecerii timpului și a încorsetării ființei umane de acesta, asupra existenței ce trebuie așezată sub semnul devenirii, al evoluției. Tocmai această limitare determină, dacă ne amintim comentariile lui C. Noica pe seama basmului *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, dorința de a lăsa ceva în urmă. Moartea apare ca dar important. Spaima de neant ne face atenți la propria viață, ne obligă a acționa. Și trebuie, dacă îl ascultăm pe Steinhardt, să lucrăm pentru aceasta de la început. Pentru ca, odată căzută masca, să iubim imaginea „din oglindă”. Oriunde ai merge, important este „ceea ce faci de-a lungul drumului” (p. 40). A privi avuția drept țintă este nepotrivit, a avea mândria drept armă, periculos. Importantă nefiind bogăția sau sărăcia (în sensul propriu al cuvintelor), decisiv rămâne modul de a reacționa la tot ceea ce ni se întâmplă și maniera în care evenimentele ne influențează caracterul.

Destin? „Noi, unii ca noi, bieții de noi dacă vrei, trebuie să ne trăim viața care ne-a fost dată, să punem în funcțiune biletul de loterie, lozul pe care l-am tras înainte de a ne naște și să ne **croim** un drum.” (p. 23) Se întrevede o ușoară ironie în prima parte a fragmentului citat, pentru ca ultima parte să atragă atenția asupra unui adevăr fundamental: stă în puterea noastră să evoluăm. Sunt alegerile noastre, este stânca noastră de ridicat până în vârful unui munte, asemenea mitologicului erou, fără a ne face neapărat vinovați de vreo cumplită trădare. →

LOREDANA TUCHILĂ

Proiect cultural

Centenar « N. Steinhardt » « În genul tinerilor »

Asociația “Nicolae Băciuș” pentru Descoperirea, Susținerea și Promovarea Valorilor Cultural-Artistice și Profesionale Târgu-Mureș, în parteneriat cu Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Național, cu Inspectoratul Școlar Mureș, Mănăstirea Rohia, Radio Târgu-Mureș, ASTRA Mureș, Fundația „Cezara Codruța”, Fundația „Vasile Netea”, cu sprijinul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, organizează câteva acțiuni, menite să marcheze Centenarul „N. Steinhardt”.

Programul manifestărilor, puse sub genericul „În genul tinerilor” (titlul primei cărți a Monahului Nicolae Delarohia), cuprinde o întâlnire literară omagială cu prezentarea lucrării „Între lumi” – dialoguri cu N. Steinhardt, autor Nicolae Băciuș, lansarea numerelor din revista „Vatra veche”, care includ materiale despre N. Steinhardt la centenar, prezentarea lucrării de critică literară „N. Steinhardt, cu timp și fără de timp”.

În același cadru, va avea loc o Sesiune de comunicări Centenar N. Steinhardt” – În genul tinerilor, în data de 9 noiembrie 2012, la Târgu-Mureș, sesiune care va fi continuată și în data de 11 noiembrie.

În 10 noiembrie, se va face un pelerinaj la Mănăstirea „Sf. Ana” de la Rohia, județul Maramureș, unde va avea loc o întâlnire culturală,

vizitarea chiliei N. Steinhardt, pelerinaj la mormântul lui N. Steinhardt. Tot acolo va avea loc și evocarea „N. Steinhardt, omul și opera”.

Asociația „Nicolae Băciuș” pentru Descoperirea, Susținerea și Promovarea Valorilor Cultural-Artistice și Profesionale, în parteneriat cu Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Național, cu Inspectoratul Școlar Mureș, Radio România Târgu-Mureș, ASTRA Mureș, Fundația „Cezara Codruța”, Fundația „Vasile Netea”, Mănăstirea Rohia, cu sprijinul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național

Vă invită la

CENTENAR N. Steinhardt (1912 – 2012)

Vineri, 9 noiembrie 2012, ora 16.00, Studiul de radio
Simpozion: „N. Steinhardt. În genul tinerilor” (partea I)
Expunție de carte și reviste
N. Steinhardt, între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuș
N. Steinhardt. Cu timp și fără de timp. Interpretări critice, evocări.
Revista „Vatra veche” în an centenar N. Steinhardt
Expunție de izvoare: „Dăruind vei dobândi” – iconari mureșeni
Recital muzical

Sâmbătă, 10 noiembrie 2012, 8.00 - 21.00:
-pelerinaj la Mănăstirea „Sf. Ana” de la Rohia, județul Maramureș
-vizită la chiliea lui N. Steinhardt, pelerinaj la mormântul lui N. Steinhardt.
- evocare „N. Steinhardt, omul și opera”.

Duminică, 9 noiembrie 2012, ora 9.00-13.00, Studiul de radio
Simpozion: „N. Steinhardt. În genul tinerilor” (partea a II-a)

Târgu-Mureș, Mănăstirea Rohia, 9 - 11 noiembrie 2012

→„În politică trebuie să dai dovadă de răbdare, altfel pari nesperios.” Îl și văd pe Steinhardt la masa de scris. Zâmbind și scriind despre „aviatorii politici”. Exact de politică nefiind el interesat. Căci urmează și o rețetă a succesului. Răbdarea este necesară în orice am întreprinde, căci „aviatorii” aceștia năvălesc în toate domeniile. Pornind de la un paradox – „Omul să nu se mintă pe sine” (p. 28) – se enunță ingredientele principale: a te cerceta pe tine fără cruțare, a nu cere sfaturi, a avea un ideal „foarte înalt și îndepărtat”, a folosi orice prilej din afară, a nu crede vreodată că cineva îți este (sau se va simți) dator. Ni se lasă posibilitatea ca „topingurile” să ni le stabilim singuri. Exemple din diverse locuri (spiritual vorbind) vin să susțină ipotezele. Pare că pustnicii nu au ieșit învingători după asumarea luptei cu viața și cu sine? Greșit: „biruința lor constă în a fi izbutit să renunțe.” (p. 54). Poate părea surprinzătoare afirmația: „Viața lui Iisus Hristos e istorisirea unui eșec paradoxal transformat de biserică într-o imensă biruință.” (p. 53). →De ce? În ale cui canoane nu intră izbânda vieții lui Iisus? Sigur nu în ale lui Steinhardt cel care scrie *Jurnalul fericirii*. Exemple de vieți ratate, după scara valorică a unora, continuă: a ducesei de Montpensier, a lui Matei Basarab, a lui Napoleon, a lui Ludovic al XIV-lea, a

lui Alexandru Macedon. Izbândă sau neizbândă? Despre ducesa în cauză, mărturisesc, nu am mai multe cunoștințe decât mi-a oferit *Eseul*. Îmi accept ignoranța. Începând cu Matei Basarab, cunoștințele mi se actualizează. Șirul de oameni „de arme” determină convingerea că Steinhardt crede doar în condei, nu și în spadă. Totuși, oamenii aceștia au marcat Istoria și prin atitudinea lor favorabilă în ceea ce privește cultura sau religia. Așadar, ne aflăm în polemică cu cei care susțin că au fost și ei... oameni. Iar atitudinea este din nou ironică. Moartea lor a fost prozaică, odată ce ai aflat că cineva a fost OM, a avut probleme de sănătate, a fost „ținut sub ascultare” de X sau Y, tot ceea ce a făcut nu mai are importanță? Atunci, cine este acel om autentic? Nici literatura nu pare să aducă o soluție literatura română fiind ea „literatură a neadaptării, a eșecului, a «florii ofilite»” (p. 63). Eroii au un

sfârșit tragic: Sărmanul Dionis, Olguța, Ciobănașul din Miorița, chiar Luceaful. Doar eroii lui Caragiale se declară învingători. În lupta cu ce? La aceasta suntem invitați a medita. Cine e, de fapt, învinsul și cine învingătorul? După ce criteriul îi evaluăm?

Datoria noastră este aceea de a nu deveni „suflete moarte”, cimitire veritabile. „De a nu face degeaba umbră pământului” (p. 69). O adevărată „datorie eshatologică” pe care o îndeplinim învățând din greșeala lui Joseph K., eroul celebru al lui Kafka: Să nu așteptăm prea mult de la alții. „Omul autentic își va îndeplini țelul oricâte greutate – mari și mici – i s-ar ivi în cale.” (p. 86). Mesajul *Eseului* se clarifică: Viața nu trebuie doar „viețuită existențial”, ci trebuie „făurită”, trăită „artistic”. Întorcându-mă la alt element de paratextualitate – titlul – *Eseu romanțat asupra neizbânzii* – aș defini adjectivul provenit din participiu, *romanțat*: a descrie viața unui om celebru, cu adaosuri imaginate de autor. Neizbândă? Paradox. Este atunci acest eseu o lecție cum să fugim de aceasta și să devenim victorioși. „Pentru mine, Alexandru Iftode e tot una cu mine. [...] eu nu îndrăznesc a fi acel Al. Ift., acel Al. Ift. pe care-l visez, mi-l doresc, mi-l făuresc în minte – și nu-s în stare a-l realiza”. *Moi, c'est l'autre*. De ce nu și *L'autre c'est moi*?

LENTILA DE CONTACT

ATELIER LITERAR COORDONAT
DE VICTOR NICOLAE

„dialog cu un fost bandit și client
statornic al Securității”

(Foto: în chilia părintelui Nicolae)

„Anormalitatea (spurcarea)
climatului literar se datorează în
special spurcării climatului general: e
ca o molimă care pătrunde
pretutindeni. Mediul literar nu este
etans. Vai... nouă!” (N. Steinhardt)

CONVORBIRI NICOLAE BĂCIUȚ
– N. STEINHARDT

NICOLAE BĂCIUȚ: M-am apropiat cu sfîciune de N. Steinhardt și, la prima întâlnire, s-a opus să-i sărut mâna, așa cum, din instinct, și din educație, simțeam că trebuie să fac. I-am smuls atunci promisiunea de a-mi răspunde la câteva întrebări pe care să i le trimit în scris. Și Nicolae Steinhardt s-a ținut de cuvânt, căci cuvântul lui n-a îngăduit niciodată minciuna, compromisul. Mai mult, atunci când i-am cerut ca dialogul nostru epistolar, oricât ar fi fost el de ciuntit de cei care vegheau la (ne)liniștea regimului comunist, să se transforme într-o carte, a acceptat cu sfîciune – nu putea concepe, în milostivenia și generozitatea sa, că ar putea refuza pe cel ce se îndreaptă spre el cu credință...

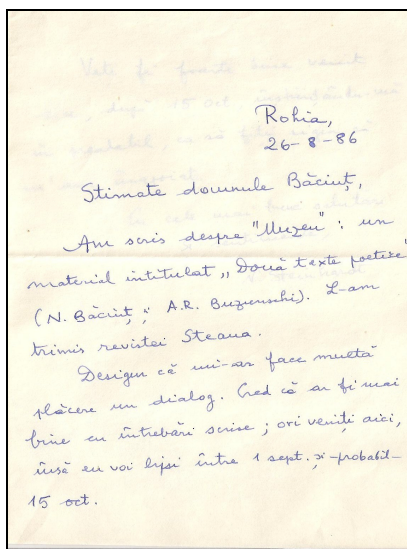
NICOLAE BĂCIUȚ: Ce înseamnă o zi, o zi obișnuită din existența dv. de acum (iulie 1987- n.n.)?

NICOLAE STEINHARDT: Înseamnă o luptă cu trupul și cu mintea. Trupul, din ce în ce mai acaparator, mai neobrăzat, se tânguie, se cere îngrijit, răsfățat. Trebuie să-l disciplinez, să-l țin în frâu, să-i dau peste nas. (îngrijindu-l totuși, că e tare nevolnic.) Mintea, brusc înzestrată cu o memorie fenomenală, îmi amintește absolut toate relele, prostiile, meschinăriile, păcatele ce am săvârșit. Îmi descoperă

în fiecare zi altele. Nu-i rău (Ps. 50: Iar păcatul meu înaintea mea este pururea.), dar nu se cuvine nici să mă deznădăduiesc, să ajung a mă urî și disprețui din cale afară. Trebuie, totuși, să citesc, să mă veselesc, să nu mă dau bătut, să mă port astfel încât să nu se observe de către ceilalți că am necazuri trupești ori angoase mintale, să înfrunt neantul lui Heidegger și al lui Jaspers, să opun găurii negre din centrul Căii Lactee credința mea creștină a veșniciei duhului, să-mi tot repet că nu-s numai materie, ci și spirit, și că deci nu-mi pasă de găurile negre.

NICOLAE BĂCIUȚ: Ce înseamnă compromisul pentru scriitor? Există compromisuri necesare? Compromisuri scuzabile?

NICOLAE STEINHARDT: Compromisuri moderate și, de bine, de rău, scuzabile – cu viața – există. Nu cu stilul, cu limbajul, cu personalitatea ta însăși. Nu înseamnă că până și compromisurile moderate nu sunt și ele legate de riscuri. Compromisul nu atât în sine e primejdios, cât prin consecințele lui: odată primul pas făcut, se va putea oare opri din mers cel care a cedat și s-a învoit? Nu va merge din cedare în cedare până la 'capătul nopții', până-n fundul abjecției? Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge? Cel mai sigur și mai antiseptic mi se pare a fi refuzul categoric inițial. Și aici, ca în atâtea alte domenii, se aplică dreapta socoteală. Se cuvine ca judecata să fie făcută de la caz la caz.

Scrisoare către Nicolae Băciuț

NICOLAE BĂCIUȚ: Și pentru că tot am amintit de Jurnalul de la Păltiniș, cum apreciați câștigul acestei „școli” a lui C. Noica? Din ceea ce au făcut până acum Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru... se justifică investiția făcută în ei?

NICOLAE STEINHARDT: Liiceanu, Pleșu, Vieru sunt desigur „băieți” foarte buni. Pleșu îmi pare îndeosebi talentat: ca vorbitor (la T.V. de ex.: excelent), autor, conferențiar... cult, inteligent. Liiceanu îmi pare mai tern: „Politropia” sa o socotesc seacă, forțată, anostă. Sunt tustrei, ca mai toți din generația lor, susceptibili la culme, vulnerabili, supărăcioși nevoie mare. Păcat că s'oameni cu merite certe. De altfel, în jurul lui Noica nu s'a format un „cerc”; ci cu totul altceva: Păltinișul e un loc de pelerinaj național.

NICOLAE BĂCIUȚ: Cum vedeți rolul revistelor studențești, al căror colaborator statornic sunteți, în promovarea valorilor culturale?

NICOLAE STEINHARDT: Ar putea juca un rol de seamă. Unele excelente: *Echinox* (e în cădere), *Opinia studențească* (acolo e un cenzor strașnic, prof. Petre Ioan: ne-a interzis, pe Gh. Grigurcu și pe mine).

NICOLAE BĂCIUȚ: Să acceptăm că vi s-ar da direcția unei reviste. Pentru care ați opta?

NICOLAE STEINHARDT: Mă ferească Dumnezeu. M-ar aresta după cel dintâi număr (încă în faza de șpalt).

NICOLAE BĂCIUȚ: Ce program ar avea această publicație?

NICOLAE STEINHARDT: Scrisul liber, cuvântul liber, Viva la libertad!

NICOLAE BĂCIUȚ: Îmi stăruie în minte și un articol al dvs. „Eroismul la români”, publicat în Vatra. De aici întrebarea: se poate vorbi de eroism la scriitorii români de ieri și de zi?

NICOLAE STEINHARDT: Sunt convins că românii, spre deosebire de o afirmație curentă, nu-s deloc lași, ci capabili de curaj și eroism. „Vatra” nu mi-a publicat un alt text din care se poate vedea de cât eroism au dat dovadă românii în 1916-1918. Articolul meu se cheamă „Inteligență lucidă și sfântă nebunie” și, zău, nu înțeleg de ce a fost respins. Adevărul e că românii sunt capabili de →

eroism, numai că sunt și înțelepți, cuminți și raționali și capabili de a-și însuși lecțiile istoriei. Curajul nu se confundă cu temeritatea nebună ori prostească.

NICOLAE BĂCIUȚ: Prezența „literar-spirituală” a lui N. Steinhardt, așa cum am perceput-o eu de aproape/departe, a fost și una a salvării de rătăcirii, deși am simțit mereu primejdia... mărturisirii. Trăia drama de a nu-și putea comunica integral judecățile asupra lumii. În mult-puținele noastre convorbiri telefonice, exprimându-și nedumerirea pentru amânarea unor texte benigne altfel, mă întrebam mereu dacă nu am de suferit de pe urma colaborării noastre. N. Steinhardt era incapabil să facă rău cuiva. Bunătatea sa era și tonifiantă și contagioasă. Ca și generozitatea sa. Prezența lui Steinhardt era una care întreținea speranța, încrederea, inducea nevoia de exigență, de respect față de valoare, de înăbușire a tentațiilor de a face compromisuri de orice fel. Credința înseamnă fericire, fericirea e religie. Lângă N. Steinhardt, prin cărțile sale, te simțeați un om fericit. Câtă credință atâta fericire, câtă fericire atâta credință. N. Steinhardt era un om credincios. Adică fericit. Adică un model. Oricum, prezența conformist – nonconformistă a Monahului de la Rohia era oriunde subversivă, judecățile lui critice suspicinate mereu, iar subiecții textelor lui N. Steinhardt posibili membri ai unei organizații secrete care ar fi putut pregăti... schimbarea de regim. Sigur, credința ortodoxă la care s-a convertit N. Steinhardt ar fi putut liniști într-un fel pe cei care „gestionau” pe ascuns timpul și ideile (literare) ale scriitorilor. N. Steinhardt s-a convertit în pușcărie nu pentru a fi pe placul regimului, care oricum nu iubea biserica, ci pentru a găsi o cale spre sine, o cale de salvare a sufletului său, nu a ființei sale fizice. Un evreu convertit la ortodoxie nu se întâlnea la tot pasul. Dar nu convertirea i-a adus iertarea regimului și „împăcarea” cu acesta. Ca orice convertit, N. Steinhardt s-a manifestat cu exces de zel bine temperat însă, în ortodoxie. Nu cred că ortodoxia i-ar fi putut asigura o anume „permisivitate” în epocă. Nu, ortodoxia n-a fost o cârjă pentru N. Steinhardt, în sensul sprijinului reciproc tacit! Nu știu ce e

just/injust în receptarea/cultivarea/publicarea lui N. Steinhardt. Dacă ar trăi, nici N. Steinhardt n-ar fi dorit, în modestia și smerenia sa, să vorbească despre „justețea” destinului său în cultura română. Posteritatea multor scriitori români e dominată de nedreptăți, între care uitarea e sentința cea mai gravă.

*P.S. – Văd, iubite domnule Nicolae Băciuț, că întrebările ce-mi pui mă îndeamnă, vrând nevrând, către o autobiografie! Se cuvine să-ți mărturisesc: îmboldit de bunul și dragul meu răposat prieten Dinu Pillat, am scris, în 1969-1971, o relatare a trecerii mele de la iudaism la creștinism și a procesului „lotului intelectualilor mistico-legionari” din care m-am pomenit a face parte. Relatarea a luat în mare măsură înfățișarea unei autobiografii și proporțiile unui destul de voluminos manuscris. În urma unui denunț, manuscrisul (intitulat *Jurnalul fericirii*) mi-a fost confiscat de Securitate în 1972. În 1975, în urma intervenției Uniunii Scriitorilor, mi-a fost restituit, spre a-mi fi din nou confiscat în 1984 și deus la Arhivele Statului. Cele spuse de mine mai sus apar, mai pe larg și-n altă formă, în *Jurnalul fericirii*. Se cădea să-ți fac această mărturisire. Confiscarea cea de a doua, din 1984, se datorează tot unui denunț, al unor scriitori care au vizitat biblioteca mănăstirii Rohia și-au înștiințat organele de drept că ea constituie „o filială a Europei Libere” (aceasta fiindcă au găsit aici volume de Mircea Eliade, Emil Cioran, Monica Lovinescu etc., oferite mie când am fost la Paris în 1979-1980, și aduse legal în țară). Dar, destul. Poate că te-am vindecat de ideea continuării unui dialog cu un fost bandit și client statornic al Securității.*

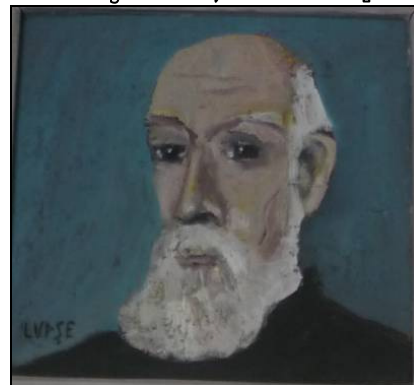
Cu sinceră afecțiune și alese simțăminte, N. Steinhardt

VICTOR NICOLAE

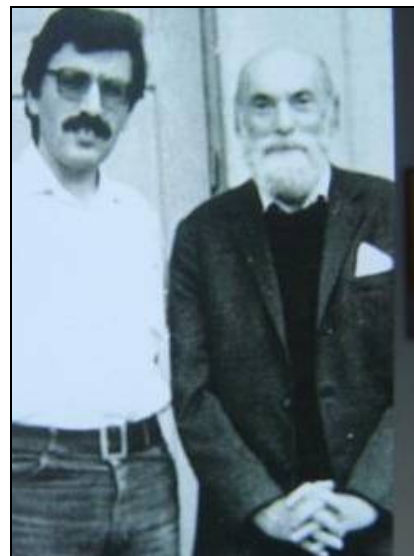
***Text adaptat pe baza lucrării lui Nicolae Băciuț *Între Lumi: convorbiri cu Nicolae Steinhardt*, apărută deja în trei ediții la Editura Dacia.**

(New York Magazine, nr. 633, 2 septembrie 2009, p. 15)

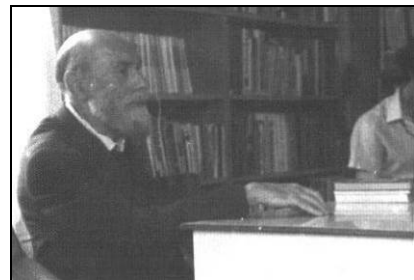
Aceeași voce, alte încăperi

Gabriel Stan, N. Steinhardt – portret

Mircea Oliv și N. Steinhardt, la Bistrița

N. Steinhardt la Beclean

Pelerini la Mănăstirea Rohia

Correspondențe antagonice din aureola „Jurnalului fericirii”

Jurnalul fericirii al lui Nicolae Steinhardt se așază în pagină precum un solilocviu compozit cu o geometrie mereu variabilă. Prin pletora referențială ce aproape că sufocă *scriitura*, se obține un efect de caleidoscop hipnotic. El este destinat, de fapt, să apere gingășia mărturisirii, iar nu să uluiască grandoman pe vreun rătăcitor prin labirintul bibliotecii. O inventariere a acestor referințe culturale de natură livrescă, sau orală⁶⁷, ar fi demnă de un studiu academist care să îmbine inutil acribia ponosită cu statistica structuralistă... Adevărul stă însă dincolo de Cuvântul de Început!

Fiecare pagină a jurnalului asigură prin anvergura ei culturală o formă onorabilă pentru retranscrierea unei experiențe-limite concepute de torționari spre înjosirea oricărui disident al *establishment*-ului dictatorial, fie el al *burgheziei roșii*, al *ciumei brune* sau al *gulerelor albe*. În urma acesteia, trăitorul și mărturisitorul ei se retrage să-și răcorească rănile și să-și nareze cam cum ar fi cântecul său de lebdă la umbra... rațiunii unei întregi culturi. Prin această manevră crepusculară se realizează o inefabilă, dar dură opoziție, între zestrea de spirit a umanității și materialismul aneantizant psihic al universului concentraționar. Și chiar de la început, prin *Testamentul politic* privind cele trei variante ale confruntării individului cu *gulag*-ul, identificăm o așezare în spirtul literei scrise a unei experiențe tragice, dar în aceeași măsură și eliberatoare. Aici va fi locul de a se invoca emblematic numele-atitudine ale lui unor Soljenițin, Zinoviev, Bukowski și, prin contaminare, a unui alt „rus” prin curajului său irațional, Winston Churchill (!!!). Vârtejul referențial continuă apoi într-un ritm susținut pe fiecare pagină a unui jurnal afectiv în care cronologia faptelor este abolită de morfologia lor. Ele se

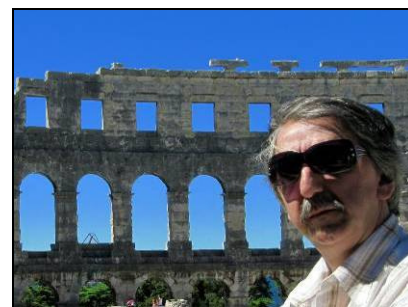
⁶⁷ Redate în stilul indirect liber, ca opinii aparținând unor personalități devenite „personaje” în proximitatea autorului.

cheamă printr-o subtilă tehnică a contra-punctului, scurtcircuitând prin metaforă jgheburile istoriei din înșelătorul secol XX⁶⁸. Din acest punct de vedere am putea chiar intui o muzică a sferelor poetice la nivelul metatextualității *Jurnalului* care dovedește la toate nivelurile, dar și între ele, o coeziune demnă de aceea a sferelor de Magdeburg.

Cu o fervoare enciclopedică, sunt evocate în *Jurnal* repere cultural-morale de multe ori divergente ideologic, dar toate reprezentând umanitatea spiritualizată prin zbaterea și dezbaterea propriei condiții existențiale. Astfel, se va desface evantaiul paginilor răsfoite de la literatura biblică la cea de samizdat, de la Aristotel la Nietzsche, de la Cervantes la Saint-Exupéry și Ionescu, de la arta antică la Salvador Dali... Și tot așa, se vor face referiri la maximele, vorbele de duh, cugetările și gesturile oamenilor de cultură pe care jurnalistul pe atunci fără jurnal îi cunoștea: de la generația de aur a interbelicilor (Eliade, Cioran, Țuțea), până la prietenul său Manole⁶⁹, sau, de la părintele mântuitor Mina, până la părintele său natural. Și toate acestea, pentru a avea o transparentă armură de cuvinte în fața agresiunii organizate în numele represiunii. Ea trebuia să modeleze prin depersonalizare *omul nou*, pentru a-l face compatibil cu un model al binelui în varianta materialității animalice, desigur, fără să i se ceară individului acordul pentru această „rea-voluție”. Și cum modalitățile „transformării” erau cele ale torturii fizice și psihice, duse la extrem prin industrializarea lor, era nevoie de un punct de sprijin pentru a li se putea rezista. Ce poate face însă literatura în fața schingiuirii? Cum te poate apăra *Divina Commedia* când ești supus fizic la chinurile infernului dantesc de către un semianalfabet sadic și împăunat de refulări crâncene? Față de prestanța întregii culturi aflate la purtător în persoana unui deținut politic „ostil anchetei”, desigur că figura unui torționar ca Țurcanu era nulă. Cu toate că și acesta își scria propria operă direct pe pielea

⁶⁸ Nu degeaba în timpul războiului Churchill a avizat înființarea *Comitetului XX* destinat să inducă în eroare inamicul, folosindu-se de expresia „double cross” care înseamnă la figurat „înșelător”, dar putea fi înțeleasă și la modul propriu „cruce dublă”, adică: „XX”.

⁶⁹ Emanuel Neuman, pe numele său „civil”.

pergamantată de foame și suferințe a deținuților, la fel precum mașina de tortură a lui Kafka din *Colonia penitenciară*. Iar la Gherla anului 1963 acest „scriitor” reprezentativ pentru „era ticăloșilor” avea drept de viață și, mai curând, de moarte fără... drept de apel! Artist fantezist al torturii și al degradării, el avea ambiția subconștientă de a anihila și ultima lumină remanentă din condiția umană, spre victoria totală a instinctului și a materiei. Căci, abia după reducerea la subuman a ființei din fața lui, putea să se simtă și el superior. În plus, mai trebuia să livreze conform comenzii sociale și „produse” compatibile cu noua lume, adică bipezi ai materiei robotizate.

Atunci, prin sublimarea suferinței în „*darul lacrimilor*”, a avut loc marea convertire și eliberare a prizonierului din propriul trup-închisoare. Căzând una după alta redutele culturii în fața *pumnului și palmei*, rămâne undeva în sita zilelor doar pepita de aur a lui *homo religiosus*. Având conștiința „muzeificării” templului moștenit de la David, deținutul Steinhardt se eliberează mai întâi spiritual, cunoscând *fericirea* transfigurării prin paradoxele și paradoxurile creștinismului ortodox. Această „liberare” s-a produs în închisoare prin *taina* la figurat, dar și la propriu, a Botezului său în 1960, ea prefigurând amnistia din 1964 care i-a permis și fizic să scape universului concentraționar. E drept că libertatea care îl aștepta „afară” era aceea a unei închisori la dimensiunea unei țări bolșevizate din exterior și încarcerată, la rândul ei, în *lagărul comunist*. Spre deosebire de mulți alți frați de suferință, care căzuseră victimă unei foarte concrete *lupte/exterminări de clasă*, fratele Nicu a avut șansa și tăria de a găsi „ieșirea prin cer”⁷⁰ →

CRISTIAN STAMATOIU

⁷⁰ *Apud* Marin Sorescu.

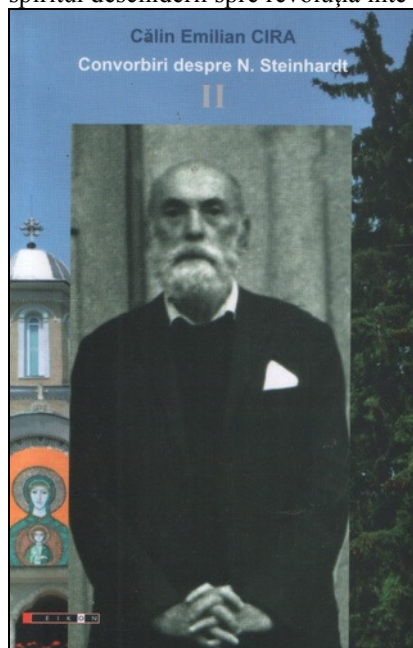
după care să rămână totuși viu și în trup. Iar, odată ajuns în libertate, el a îmbogățit nemăsurat această *cale de taină* prin scrierile sale, dimpreună cu apostolatul de la Rohia.

Cu o astfel de deschidere „touts azimuts”⁷¹ nu este de mirare că *Jurnalul fericirii* ne poate oferi oricând cele mai surprinzătoare sinapse culturale. Un sistem de axe ce s-ar putea evidenția dintre multe altele posibile, ar consta din îmbinarea inedită dintre: A) problematica stilistică a *scriiturii* jurnalului; B) definirea critică și metaforică a fenomenului românesc.

A) În cazul *Jurnalului fericirii* corespondențele stilistice nu se orientează în nici un caz spre formula jurnalului tradițional ținut pe foiță *Clairfontaine* și ascuns sub cheie într-un scrin de mahon. Dar, **indiferent spre ce azimut cultural s-ar orienta aceste electivități, ele conțin mereu o contraritate care fondează de fapt originalitatea acestui demers.**

Mai întâi există literatura de restituire a memoriei concentraționare și de rezistență românești, care dezvăluie și exorcizează infernul *gulagului* din RPR și, mai apoi, din RSR. Ea constituie o iconografie acuzatoare a suferinței, pornindu-se de la Poarta-Albă, prin deportările în Bărăgan, la fenomenul Pitești, spre Gherla, Aiud, Cavnic și Sighet. Aceste post-reportaje ale unor evenimente trăite „cu ștreangul de gât” sunt semnate cu spuma de sânge a zilelor și a nopților de detenție de către niște martori ce și-au supraviețuit și moral – ori nu! – condiției de deținut politic, pentru a putea apoi să depună mărturie. În acest univers concentraționar ei au cunoscut transfigurarea suferinței, devenind în bine, sau în rău, cu siguranță altceva decât erau „înainte de...”. Pleiada literaturii de restituire documentară a memoriei colective se constituie la noi din nume remarcabile precum: Constantin Noica, I.D. Sîrbu, Ioan Ioanid, Valeriu Anania, Gheorghe Calciu-Dumitreasa și chiar Lucian Blaga... Față de toți aceștia, cât și față de modelele preponderent rusești, declarate canonic dintr-un început de către N. Steinhardt, avem în *Jurnalul* său cea mai radicală schimbare de paradigmă chiar și în ceea ce îi privește pe *sfinții închisorilor*. Deci, se

identifică aici o **abordare transformativă**, pe când, în celelalte cazuri, ea este preponderent **descriptivă**, chiar și fie ea însoțită de o literaritate cel puțin la fel de valoroasă. Ca să nu mai vorbim despre caracterul neconvențional în care a fost așezat fluxul memoriei ce orientează *Jurnalul* spre un experimentalism sobru. În mod surprinzător, demersul literar-moral, dar nu moralizator, se apropie cel mai mult de spiritul deschiderii spre revoluția inte-

rioară, exact așa cum se degajă el din *Evangelii*. Iar în plan stilistic, se pot stabili natural corespondențe dintre care noi le vom privilegia pe cele aparent surprinzătoare, dar totalmente îndreptățite de realitatea literară a *scriiturii*, adică, **acele opere care, în măsura în care îi sunt consonante, exact în aceeași măsură îi vor fi diferite.**

Pe axa stilistic-atitudeală, *Jurnalul* lui Steinhardt se constituie într-un document *trăirist*, care parcă își caută un partener de dialog polemic ce poate dezvolta o la fel de intensă neliniște existențială: *Jurnalul unui geniu* al lui Salvador Dali!!! Desigur, în cazul nostru avem o introvertire ce se opune unei extrovertiri cu metodă „paranoic-critică” și, de o crâncenă cristalizare monahală în mediul *gulagului*, față de o mondenă însingurare într-un sine exploziv capabil să ocupe spațiul dintre Costa Brava, Paris, New York... Este, până la urmă în ambele nișe, aceeași furoare a regăsirii de sine, numai că la Steinhardt este vorba de metafizica ortodoxă a sacrificării eului, pe când la

Dali avem un imperialism al suficienței catolice și monarhice, menit să atragă admirația (dar și dolarii) numai și numai spre ego-ul său genial. Pe de altă parte, neținând să-și mascheze jurnalul sub forma unui „raport” de viață – așa cu o făcuse Kazantzakis cu El Greco al său – Steinhardt abordează tonul de scrisoare deschisă *Ubi et orbi*, însă fără a folosi indeterminările sterilizante ale comunicatului oficios, adoptând în schimb un ton filtrant de natură subiectivă, aproape lirică. Acesta ni se pare a fi reprezentat de patosul mistic, ponderat de conștiința pesimistă a posibilității de comunicare interumană, ton similar cu acela al lui Teixeira de Pascoaes din *Scrisorile sale portugheze*...

Mult mai șocante se dovedesc însă similaritățile scriitoricești ale *Jurnalului* cu memoriile de aventuri!!! Mai întâi surprinde concepția similară a contrapunctului la Steinhardt, cât și în epopeea infernală în priză directă dus-și-poate-întors către centrul tare al războiului, așa cum a „călătorit-o” și mărturisit-o apoi danezul germanizat Sven Hassel. La Steinhardt avem acele intermezzo-uri intitulate dadaist „BUGHI MAMBO RAG” plasate la sfârșitul zilelor memorialistice aparent fără nicio legătură cu faptele relatate sau revelate. Încercând o „traducere” apocrifă a expresiei, putem migra spre un fel de piesoletă de divertisment jazzistic cu rol de addenda la corpusul dureroasei *Metanoia* încercate de subiectului ce-și este și obiect al prefacerii. Procesul se aseamănă ca intenție cu adăugarea de către „cronicariul” Ion Neculce a „legendelor” ilustrative din *O samă de cuvinte* la trunchiul istorist al *Cronicii* sale la Țara Moldovei. Aici e însă vorba de o legătură metaforică mult mai strânsă între text și context. Situația (re)prezentată din punct de vedere auctorial se completează astfel ușor ironic prin lipirea la bulgărele avalanșei existențiale a unor date aparent divergente, dar care au un rost întregitor important în plan narativ. Cam același procedeu este prezent și în toate scrierile lui Sven Hassel, care plasează însă la începutul fiecărui capitol dantesc întâmplări conexe ce demonstrează că memoria realității depășește ficțiunea în mod ironic, cinic, sau sclerată. Astfel, se întregeste caleidoscopic infernul războiului său personal de supraviețuire cu →

⁷¹ Către toate punctele cardinale (fr.)

spectacolul visceral-tehnicist al apocalipsei blindatelor din cel de-al Doilea Război Mondial, de la Berlin și Paris, prin București, Monte-Cassino și Varșovia, până la Urali și înapoi. În rest, deosebiri sunt, de asemenea, fundamentale. Sven Hassel a reușit performanța de a supraviețui la o rată a mortalității din batalionul său disciplinar cam de 1:3000 (!), întorcându-se spre a mărturisi exorcizant, dar nu exorcizat de materialismele occidentale, despre nemernicia barbară a oricărei tabere participante la un război. Steinhardt a scăpat din nu mai puțin blândul război cu *gulagul* autohton, dar revenirea sa a însemnat mult mai mult decât o mărturie zguduitoare, adică o mărturisire a *fericirii* de a se fi *schimbat la față* printr-o suferință concepută de torționari a fi doar degradantă.

În ceea ce privește literatura franceză atât de invocată aici, ținem să subliniem la fel de surprinzătoare relație dintre *Jurnal* și câteva pseudomemorii aventuroase apărute pe piața editorială aproape în paralel. Este vorba de cele ale lui [Henri Charrière](#), sau, chiar, Don Fernando. Primul, prin personajul suprapus oarecum propriei biografii, Papillon, dezvăluie rigorile sistemului carceral francez din Guyana ca urmare a unei erori judiciare. Nedisponând de organul metafizic al „ieșirii prin cer”-uri încă de viu, Papillon – autor, personaj și titlu – supraviețuiește unui exotism trist, mizând pe ideea libertății (înțeleasă de asemenea doar în plan fizic), pentru a deveni în cele din urmă o adevărată legendă a evadărilor. Cel de-al doilea, care aplică și el o strategie narativă a contrapunctului, este un aventurier pur și simplu. Lipsit de organ poetic, el nu a avut la activ regăsirea prin „dereglarea (poetică a) tuturor simțurilor”, precum Arthur Rimbaud; în schimb, Don Fernando fuge după esența sa prin jungla și deșerturile mai multor continente, sfârșind pe un pat de spital în Franța precum celebrul simbolist devenit negustor de arme. Narator luxuriant și exact în același timp, el poate regăsi în sine doar adevărul pe muchi de cuțit al adrenalinei, precum și pe acela al erosului exotic, nedându-și seama că a fugit mereu după adevărul ce de fapt îl locuia precum un pasager clandestin.

B) Cealaltă axă de coordonate critice, conferind profunzime de câmp

temporal universului Steinhardt, este orientată istoric pe tematica definirii critice a fenomenului românesc.

Un astfel de demers a apărut empiric încă din comediile cu „patrihoți” ale lui Iordache Golescu, sau din epopeea comică a *Chiriței* lui Alecsandri care a mai avut, de asemenea, și intuiția unui viitor Cațavencu (în *Clevetici, ultra-liberalul*), sau a unui Farfuridi (în *Sandu Napoila, ultra-retrogradul*), din *Scrisoarea pierdută* prin „Caragialume”⁷². Numai că trecerea de la empiric la coerent a avut loc în cultura noastră sub zodia lui Titu Maiorescu, mentorul ce a îmbinat în unitatea contrariilor estetismul tezei „arte pentru artă” cu criticismul socio-politic al „mămuțării” unor „forme fără fond”. Convergent la început cu marii noștri clasici, mai ales cu Eminescu și Caragiale, el i-a influențat în mod hotărâtor în acest sens, până la a le dezvolta chiar adversități, îndeosebi în plan personal. Din această fuziune spirituală, cu caracter limitat însă, s-a născut coroziva satiră caragialiană, sau pesimismul social eminescian. Moștenitorii interbelici ai unui astfel de spirit pot fi regăsiți mai greu în lumea literară (un Arghezi sau Tudor Mușatescu, eventual), ei fiind mult mai reprezentativi în lumea eseștilor. Pe fundalul *Schimbarii la față a României* lui Cioran sau al articolelor lui Pamfil Șeicaru, putem constata o extraordinară convergență de viziune asupra „țărișoarei” între

sistemele ternare ale lui Petre Țuțea și Nicolae Steinhardt! Primul identifică patologia clasei noastre politice prin fabulosul diagnostic al „ilfovitei” ce se manifestă prin simptome precum: „cretinism – criminalitate – voie-bună”. Pe când, Nicolae Steinhardt preia și susține, prin selectarea ei în *Jurnalul* său, a opiniei enunțate la Paris în 1937 de prietenul său Manole. Triada lor se bazează pe: „invazia verticală a barbarilor (expresia e a lui Rathenau)” – adică „a derbedilor”, pe „domnia proștilor” și „pe trădarea oamenilor cumsecade”. Și nimic nu e nou astăzi pe sub soarele dâmbovițean (care nu a putut nici el scăpa de impozarea petelor sale de către „băieții deștepți”)! După o schimbare de accent în anii ’60-’70 spre proza de demascare cu surdină a „obsedantului deceniu”, s-a revenit iată la același ton eseistic și jurnalistic, de vreme ce articolele savonarolice ale lui Cristian Tudor Popescu nu fac decât să particularizeze niște eterne afecțiuni tipizate anterior. Urâte visceral de toată lumea, ele prezintă perversitatea conform căreia, odată ajuns individul într-o poziție socială dominantă, el va dezvolta amnezic afecțiune tocmai față de... afecțiunea ce-l subminează, dar îi asigură și o putredă îmbogățire. Când un astfel de proces are amploare de masă în mase, se poate spune că el provoacă declasarea unei... întregi clasei politice lipsite de clasă cultural-morală. Cât despre caracter, cine să mai ceară așa ceva în ziua de astăzi?!

Desigur că rezonanțele iscate de ființarea *Jurnalului* în Republica literelor pot fi oricând revizuite, adăugite sau, de ce nu, antifonate. Însă, ceea ce se evidențiază, indiferent de grila critică utilizată, este extraordinara deschidere și originalitate a „demersului Steinhardt”. Ținând cont de un nord metafizic, acesta se orientează mereu *dinspre litera trăită schimnic în celula-chilie, spre aceea (de)scrisă izbăvitor pe scena unei umanități* aflate din nou în situația de a fi „descreierisită”⁷³, numai că prin alte mijloace mai puțin contondente, însă nu mai puțin pernicioase.

⁷² Vezi: Cristian Stamatoiu, „Caragialumea” – matrice și prefigurare, Editura UAT, Tg Mureș, 2003.

⁷³ Apud Père Ubu, protagonistul lui Alfred Jarry din piesa *Ubu rex*.

DESPRE LITERATURA ÎNCHISORILOR

Prin închisoare au trecut, de-a lungul timpului, fără deosebire, oameni de ambele sexe și de toate nuanțele politice, de toate stările sociale, de toate religiile, sectele, cultele, profesiile, etniile, vârstele și opiniile. Poeții nu puteau să lipsească, ei sunt totdeauna un ghimpe în ochii dictatorilor, atunci când nu se prostituează în mod servil (au fost și din aceștia, din nefericire). Nicolae Steinhardt este unul dintre marii scriitori care au fost siliți să treacă printr-o astfel de experiență. Experiență unică, trăită în manieră proprie, cu ur-mări definitorii în viața fostului deținut.

Nicu-Aurelian Steinhardt (1912-1989), scriitor, publicist, critic literar și jurist român, evreu de origine, convertit la religia creștin-ortodoxă în închisoarea de la Jilava, luând numele de fratele Nicolae (nume cu care va rămâne și în istoria literaturii) și călugărindu-se după punerea sa în libertate, este autorul unei opere inedite în literatura română, *Jurnalul fericirii*, ce reprezintă, după propria-i mărturisire, testamentul lui literar.

Scriere cu un destin alambicat, mereu în pericol de a se pierde, mereu reluat, amplificat, multiplicat, trimis prietenilor spre păstrare și întru salvare, Jurnalul Fericirii a avut, într-o primă variantă, redactată la începutul anilor 70, aproximativ 570 de pagini dactilografiate și a fost confiscat de Securitate în anul 1972. După numeroase intervenții pe lângă Uniunea Scriitorilor, îi va fi restituit autorului în 1975, dar în acești ani Steinhardt scrisese o a doua variantă, mai amplă, de 760 de pagini dactilografiate. Și aceasta va avea soarta celei dintâi, fiind confiscată în 1984. Înțelegând permanentul pericol care-i pânđește Jurnalul, Steinhardt redactează mai multe versiuni, acestea fiind scoase pe ascuns din țară (o „țară închisoare” – după Alex Ștefănescu), două dintre ele ajungând în posesia Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca, la Paris. Astfel, în 1988 și 1989, postul de radio Europa liberă transmite în serial Jurnalul, pentru ca, în 1991, să apară varianta tipărită, prin grija lui Virgil Ciomoș, volum ce va primi, anul următor, 1992, premiul pentru cea mai bună carte a anului.

Jurnalul fericirii de Nicolae Steinhardt aparține genului memorialistic, ce constă în însemnări cotidiene despre evenimente. Acesta este un gen literar de graniță datorită caracterului documentar, ce propune relatarea experienței personale într-un context bine delimitat istoric, în care indicii temporali cât și cei

spațiali sunt exacti, în vreme ce modul de redactare se apropie uneori de cel al operei literare artistice, scrierea dobândind astfel o valoare estetică. La începutul Jurnalului său, autorul explică motivul pentru care nu există o ordonare strict cronologică a evenimentelor: „Creion și hârtie nici gând să fi avut în închisoare. [...] De vreme ce nu l-am putut insera în durată, cred că-mi este permis a-l prezenta pe sărite [...]. Efectul, desigur, bate înspre artificial; e un risc pe care trebuie să-l accept.”

Pierderea libertății reprezintă pentru fiecare individ o tragedie. Atât a libertății fizice, cât și a celei spirituale. Mai gravă este – pentru o persoană înscrisă pe coordonatele viețuirii prin gândire și ale hrănirii din precepte morale – cea din urmă. Motivul privării de libertate este tocmai această forță spirituală, de neînțeles pentru promotorii unei doctrine a egalității nepotrivit înțelese.

La 31 decembrie 1959, N. Steinhardt este convocat la Securitate, cerându-i-se să fie martor al acușării, punându-i-se în vedere că, dacă refuză, va fi arestat și implicat în „lotul intelectualilor mistico-legionari”. Anchetat pentru că a refuzat să depună mărturie împotriva lui Constantin Noica, este condamnat în „lotul Pillat-Noica” la 13 ani de muncă silnică, sub acușarea de „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Securitatea a recurs la metode extreme punându-i întrebări personale despre viața intimă și evenimente legate de aceasta. Existase totuși posibilitatea de a alege: a colabora cu potențialii torționari. A încheia „pactul cu diavolul” (Alex Ștefănescu) sau a alege privarea de libertate. Soluția oferită de tatăl său deschide un drum spinos, la capătul căruia se află adevărata libertate: „E adevărat că vei avea zile foarte grele. Dar nopțile le vei avea liniștite. Vei dormi bine.” Este soluția „omului curajos” pe care o va detalia în 1971: „cel ce nu ține seama de pericolele exterioare, pentru care primejdia poate veni numai de la el însuși.”

Ajuns la Jilava, în celula 34, acesta este oripilat de ceea ce vede, dar în acel loc „aproape ireal de sinistru” petrece, surprinzător, după cum însuși afirmă, cele mai frumoase zile din viața lui. În acea celulă era „o sete grozavă de poezie”, „învățarea pe dinafară a poeziilor este cea mai neostoită distracție a vieții de închisoare”. Nicolae Steinhardt are o cultură impresionantă, filosofia, teologia, literatura fiind domenii pe care le reactualizează permanent în Jurnal. Faptul de a ști foarte multe poezii, precum Luceafărul, Scrisorile eminesciene, mii de versuri de Gyr și Crainic, determină integrarea rapidă, găsindu-și un grup de tineri care doreau „să învețe Luceafărul numaidecât”. Opera acestuia propune, în manieră inedită, trimiteri spre mari oameni ai culturii universale: Goethe, Descartes, Stendhal, Spinoza și, mai ales, Dostoievski.

Feodor Dostoievski (1821-1881), unul dintre cei mai importanți scriitori ruși, a cărui operă a avut un efect profund și de durată asupra ficțiunii din secolul al XIX-lea, este închis din motive politice, asemenea lui Nicolae Steinhardt. La un an de la ieșirea din închisoare (1860) oferă, folosind tehnica manuscrisului găsit (a recuzării discursului), o operă ficțională, Amintiri din Casa morților. Autorul Amintirilor, sub pretextul găsirii întâmplătoare a unui manuscris aparținând unui deținut, pe nume Aleksandr Pavlovici Goriancikov, își povestește propriile trăiri siberiene. Tudor Arghezi apreciază rezistența celui care transformă o experiență cumplită într-o capodoperă a literaturii: „Trimis cu lanțuri de picioare în acel mormânt de visuri, de puteri și de tinerețe, în care bărbații adesea folositori pier ca pietrele aruncate în ocean, el a putut să se întoarcă la suprafața întunericului, să răsară mai luminos și să arunce asupra Rusiei raza geniului pe care patria lui n-a știut să o merite decât printr-un sentiment de regret fără folos”. Dostoievski prezintă evoluția personajului principal, Aleksandr Petrovici, în închisoare, arătând schimbările prin care acesta trece, metamorfozarea nu doar fizică, ci și psihică.

„La ieșirea din închisoare acesta era cu totul alt om. Patriot, dușman al revoluțiilor, vrășmaș prin absurditate până și al culturii occidentale, aspirațiile lui de acum erau și rămăseseră Rusia”.

Există asemănări, dar și deosebiri fundamentale între operele celor doi scriitori, care abordează aceeași temă, →

ANA-MARIA RADOVENEANU
Cl. a XI-a, Colegiul Național „Ion Creangă”, București

opere intrate în dialog peste timp. În celula 34 toți se întrec în a se ajuta, în a vorbi delicat și a-și face viața cât mai plăcută unul altuia. În timpul unei percheziții, lui Nicu Steinhardt i se confiscă o sticlă de cafea, dar după terminarea percheziției, la ora stingerii, acesta găsește sub pătură o sticlă mai mare plină de „lichid negru”. „Gestul acesta mă copleșește, mă trec fiorii orgoliului, mă clatin, și – s-ar fi putut altminteri? – îmi ud așa-zisa pernă cu dulcile lacrimi fierbinți ale fericirii.” Spre deosebire de Nicolae Steinhardt (persoană), Aleksandr Petrovici („ființă de hârtie” și mască totodată) nu era în relații atât de bune cu camarazii săi de cazarmă. „Ura ce o inspiram ocnașilor prin faptul că eram nobil, în primii ani, îmi otrăvi viața.”

Compania de care se bucura Nicolae Steinhardt în închisoare era constituită din intelectualii închiși odată cu el, din tineri pasionați de poezie, dar și din bătrâni care considerau că mai bine muncești spre a câștiga un ban decât să-ți pierzi vremea învățând poezii. Experiența închiderii în aceeași celulă cu oameni pe care ar fi trebuit să îi urască demonstrează frumusețea spirituală a acestuia. Se îngrijește de cei aflați în nevoi, ajută pe cei care îi solicită ajutor. Când unul dintre cei ajutați îi aduce injurii ce vizează condiția sa de evreu, acesta își continuă misiunea de a-i acorda îngrijirile necesare fără să clipească. În tot timpul cât a fost închis, Steinhardt s-a apropiat foarte mult de Dumnezeu, la sfârșitul prizonieratului trecând la religia creștin-ortodoxă. Un câștig imens pentru ortodoxie. O alegere conștientă. Avocat de formație, acesta se arătase preocupat de istoria religiilor, de credințe și evoluția acestora, un exemplu edificator în acest sens fiind eseul teologic din anul 1935. De asemenea, Autobiografia publicată în 1987 arată atracția către literatura patristică și filosofia creștină.

Despre primul contact cu temnița, personajul-narator al romanului dostoievskian povestește: „simții mai întâi o scârbă nestăpănită, dar, lucru curios, viața-mi părea mai puțin grozavă decât mi-o închipuisem pe drum”. Primele zile erau de acomodare, pentru ca deținutul să se odihnească după drumul cel lung. Aleksandr Petrovici află încă de pe acum că „banul are putere suverană în viața oc-nei” și deprinde câteva dintre „obice-iurile” închisorii cu ajutorul unor deți-nuți ce se hotărăsc să îl ajute. Akim Akimici, „fiindcă dormea în aceeași cazarmă cu mine, mi-a fost la începutul închisorii mele foarte folositor”. Acesta i-a

recomandat pe unul dintre cei mai buni bucătari, Osip („Hercule care n-a-vea mai multă minte ca un copil de șapte ani”), îi procură o Evanghelie (singura carte permisă în ocnă), o pereche de haine și câteva zdrențe din care îi cârpi o pătură, aducându-i la cunoștință faptul că, aici, orice are valoare.

De-a lungul zilelor petrecute în închisoare, Aleksandr Petrovici reușește să intre în vorbă cu mai mulți deținuți, să lege anumite „prietenii” (pentru că în ocnă nimeni nu era prieten cu nimeni), astfel descoperind lucruri, obiceiuri și persoane noi. În fiecare zi, deținuții erau trimiși să-și îndeplinească pedeap-sa, muncind în folosul comunității, în folosul statului: „Primele luni ale exilului meu mă duceam la lucru cu un grup de sobari la olăria care se găsea la două verste de închisoarea noastră.” Singurii care nu executau munca silnică erau invalizii ce se duceau zilnic la târg și „aduceau tutun, ceai, carne, în sfârșit tot ce voiai, afară de rachiu”.

Cu patru zile înainte de sărbători, ocnașii erau duși la baie de aburi, „nu erau decât două băi publice în tot orașul”. În primul an de detenție, toate aceste lucruri erau noi pentru Aleksandr, drept care este ajutat de Petrov, cel mai hotărât ocnaș din temniță, să se spele, în ciuda lanțurilor de la picioare, care nu erau date niciodată jos. Laitmotivul lanțurilor atrage atenția asupra privării de libertate. O libertate fizică, pentru că, treptat, închisoarea nu i se mai pare nici lui Aleksandr o „casă a morților vii”. Ultimul an „fu cel mai puțin dureros”, căci „cu cât termenul ieșirii mele se apropia, cu atât deveneam mai liniștit și răbdător.” În momentul premergător părăsirii temniței, are loc despărțirea definitivă de lanțurile pe care le purtase pretutindeni, sănătos sau bolnav: acestea „căzură zuruind. Le ridicai... Vream să le țin în mână, să mă mai uit o dată la ele. Eram mirat, sau mi se părea prea curios că o clipă înainte fuseseră la picioarele mele.” La ieșirea din închisoare, acesta era „un bun creștin și copleșit de duhul Evangheliei”, singura carte care i-a fost tolerată în închisoare și pe care a avut tot timpul să o învețe pe dinafară. O experiență cumplită a condus un om spre transfigurarea definitivă.

Pentru Steinhardt, a-l nega pe Dumnezeu înseamnă a se nega pe sine, cel adevărat: „Va să zică, lui Dumnezeu, căruia îi datorez propria și absoluta mea suveranitate, i-aș tăgădui însăși ființa, ca și cum n-ar însemna să mă reneg mai mult, și-n primul rând pe mine însumi”. Demnitate morală, compasiune, iubire, înțelepciune, toate își găsesc loc în

Jurnalul „convertirii religioase” (Dicționarului general al literaturii române). Bun cunoscător al capodoperelor universale, memorialistul român găsește timp să realizeze comparații, să facă paralele, să cugete într-o manieră inedită asupra lumii. Iată un exemplu: „Cuvântul se degradează în vorbă. Vorbele se prefac în șabloane automate. [...] Vorbăria nu mai e decât zgomot de fond. Iar lozinca – lavă înghețată – transmite minciuna în stare stabilă, congelată.” Zilnic, deținutul învață lecții noi pe care le prezintă ulterior în Jurnal: „lucrul greu nu e să răspunzi unei situații tragi-ce, ci să deprinzi a rezista frecușului zilnic al banalității”. Meditațiile asupra vieții religioase găsesc uneori suport în opere laice ale umanității și înțelesul nu se pierde, ci se amplifică: „când se produce conflict între porunca divină (sau dreptul natural) și porunca omenească (legea pozitivă), nu încapă îndoială pentru un creștin. Dar creștinul, ca și Hamlet, e îndreptățit să nu voiască a-și pierde viața. Va încerca deci să găsească o soluție pentru a nu încălca porunca divină și nici a muri. Soluții, în general, se găsesc și nu toate sunt neapărat dezonorante.”

„Carte de căpătâi a literaturii confesive românești” (idem), Jurnalul fericirii demonstrează modul în care destinul transformă experiența într-o formă a conștiinței, iar suferința conduce spre fericire și implicit spre credință adevărată. Paradoxul lui Don Quijote, preluat prin Heidegger – „Orice om este înfinit mai mult decât ceea ce ar fi dacă ar fi numai ce este”, aplicabil și în cazul operei dostoievskiene comentate – primește replici pline de substanță.

”Citește orice, numai citește...”

Amintiri despre părintele Nicolae de la Rohia

Fie că ne place sau nu, trebuie să admitem, sunt momente, răscruți hotărâtoare. Ni se oferă un evantai de căi din care putem accepta una, chiar mai multe, dar și niciuna. Rămâne ca o întâmplare, o vorbă, un om, un sfat, un mic impuls insuflat să se hotărască.

Am cochetat cu scrisul, cu poezia, încă din clasele mici, dar niciodată nu m-am gândit, nu am sperat a-mi face din aceasta un ideal. Întâlnirea, într-un fel întâmplătoare, faptul de a-l fi cunoscut pe părintele Nicolae de la Rohia au însemnat mult pentru mine. Încrederea, încurajările, sfaturile cu care m-a învrednicit mi-au dat curaj, îndemnându-mă să perseverez în această cumplită cruciadă care este scrisul.

În anul 1984, pe la începutul lui septembrie, am ajuns la Mănăstirea Frăsănei din județul Vâlcea. O rubedenie îndepărtată, unchi prin alianță, călugărit spre sfârșitul vieții, era foarte bolnav și dorea să vadă pe cineva de acasă.

Stând eu la mănăstire câteva zile, într-o după-amiază mă plimbam pe dealurile împădurite, visând fascinat de tihna și lumina ireale ce pluteau peste copaci. Eram un pic gânditor, cu câteva zile înainte îmi murise o bunică, urma nunta unui verișor, iar unchiul, părintele Sava, își trăia ultimele zile. Peste toate acestea, eram într-o periculoasă derivă spirituală, mă simțeam încătușat, lipsit de libertate și perspectivă. Tot mai multe restricții în ceea ce privește cultura. Atmosfera profundă de rugăciune, liturghiile la care am participat m-au întremat mult sufletește și, undeva într-un ungher al sufletului, parcă aș fi dorit să rămân la mănăstire. Deci, preumblându-mă eu pe acea „gură de rai”, m-am întâlnit cu un cioban care m-a rugat să-l ajut la mulsul oilor, căci era singur și nu avea cine să le „dăie în strungă”.

În timp ce mânam oile una câte una prin strunga din leasa staulului, unde ciobanul rotofei, cu pălăriuța neagră, le mulgea, a apărut un călugăr tânăr, înalt, foarte îngrijit înbrăcat. Am aflat că se trage dintr-un sat din apropiere, este student la București la teologie și viețuitor la mănăstire, unde, printre altele, se ocupă cu tratarea oamenilor și animalelor bolnave.

L-am ajutat să panseze o oaie șchioapă și am discutat mult despre literatură, muzică și chiar veterinarie în lăptăria mănăstirii și, mai jos, în chilia sa.

În final, mi-a sugerat că ar fi foarte bine pentru mine ca poet dacă l-aș căuta pe părintele Nicolae de la Rohia, din Maramureș. Ar fi de ajuns să-i spun că m-a trimis fratele Ioan de la Frăsănei. Nu am putut merge la Rohia decât un an mai târziu, pe la mijlocul verii. Înarmat cu un dosar cuprinzând dactilograma unui volumaș (*Templul Bunei Speranțe*), l-am căutat pe părintele Nicolae. M-a primit cu multă bunăvoință și, după rugăciunea de seară, ne-am retras în biblioteca mănăstirii, unde am tăfăsuț până târziu, la o măsuță dintre rafturi. A doua zi mi-a înapoiat dosarul pe care-l parcursese noaptea, remarcându-mi poemul *Biruință*, care a fost citat într-un eseu din *Monologul polifonic* și alături de o poezie a regretatului Aurel Dumitrașcu, a fost pus ca motto la prefața cărții

despre Eminescu a Svetlanei Paleologu-Matta, apărută în Danemarca.

Un an mai târziu, l-am căutat din nou pe părintele Nicolae de la Rohia, care, văzându-mă, mi-a zis să nu-i spun cum mă chemă, să vadă dacă-și amintește. Și-a amintit în câteva secunde. La sfânta liturghie de a doua zi, părintele Nicolae era ocupat cu pelerinii veniți la mănăstire și care doreau să plătească pentru rugăciuni pentru diverse necazuri. Am rămas mirat de câte lucruri putea face părintele concomitent. Parcurgea cartea unui teolog francez, dădea sfaturi și le consola pe femeile necăjite care-i povesteau problemele lor (certuri între neamuri, între soți, fete fugite de-acasă, farmece pe soți și animale etc.), era atent la mersul liturghiei, îngenunchind când se impunea, și, în același timp, vorbea cu mine, începând să înjghebăm un interviu pentru revista *Echinox*.

În toamna lui 1987, prin noiembrie, pe o vreme urâtă de tot (ceață, ploaie, noroi), am sosit noaptea, venind de la Cluj cu un prieten, procurorul Emil Costin, am întrebat de părinte și am fost conduși la chilia Domniei Sale. Fiind târziu, părintele se afla în pat, ascultând la o lumină difuză o emisiune la Europa Liberă. Abia am dat „bună seara”, nemaipucând să ne cerem scuze pentru ora total nepotrivită la care îl deranjam, că părintele Nicolae ne-a luat-o înainte, cerându-și iertare pentru faptul că l-am găsit în pijama, în pat.

Ne-a uimit adâncă smerenie a lui N. Steinhardt, smerenie, zic eu, caracteristică sfinților. La plecare, aflându-mă eu la o răscruce spirituală, l-am întrebat dacă mai are rost să scriu; examenele la facultate (medicină veterinară) fiind dificile, necesitând mult studiu și o pregătire epuizantă, nu-mi mai rămâne timp și pentru literatură, vorba lui Figaro: „Nu știu ce sunt, nici ce fac”. Cu un deosebit calm, părintele mi-a făcut un lung pomelnic al scriitorilor, prozatori și poeți, care, având profesii diferite de literatură, au scris cărți de valoare.

În virtutea acestor sfaturi, l-am rugat să-mi întocmească un program de lectură, o listă de autori și titluri, însă dânsul mi-a răspuns: „Citește orice, numai citește, cuvântul îți va dăltui spiritul, formându-l”.

Regret că nu am aflat decât după înmormântare de moartea părintelui Nicolae și, astfel, nu am putut participa la ceremonie. Întâlnindu-mă în librăria Universității din Cluj cu un poet din Bistrița, acesta mi-a spus de tragicul eveniment.

ALEXA GAVRIL BÂLE

MARCEL LUPȘE

„M-a uluit din prima clipă figura personajului”

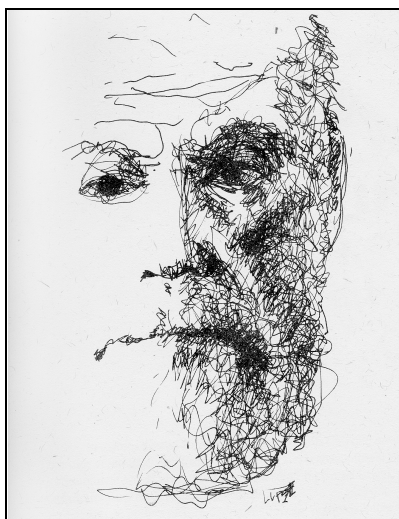
– „Despre Steinhardt auzisem multe lucruri și, totuși, am fost extrem de impresionat în momentul în care l-am cunoscut. În primăvara lui '82, Radu Săplăcan a venit cu el la atelierul meu din Dej”, declarați într-un articol apărut în Ziarul de duminică (5 nov. 2008). Domnule Marcel Lupșe, vă rog să ne vorbiți despre această primă întâlnire cu N. Steinhardt.

– Așa cum se întâmplă în întâlnirile admirabile, și aceasta a fost neprogramată. M-a uluit din prima clipă figura personajului. Extrem de animată, trădând o imensă curiozitate, părea că soarbe orice informație, bucurându-se de orice noutate pe care o întâlnea. Acea față brăzdată de cute, străvezie, ca un pergament prețios, avea o mimică specială din cauza ochilor, extrem de mobili, cu care te privea parcă până în străfundul sufletului. Așa mi-am închipuit un duhovnic, un personaj căruia nu trebuie și nu poți să-i ascunzi ceva.

A încolțit atunci în mintea mea ideea de a-i face un portret. L-am întrebat dacă ar accepta să-mi pozeze pentru un portret, având o vagă bănuială că va refuza politicos. Părintele mi-a risipit temerile și a acceptat cu un fel de bucurie copilărească ce m-a uimit. Fără fașoane, s-a așezat pe un scaun înalt de atelier, având aerul că face un lucru foarte important. Uluit de reacția promptă a modelului meu, mi-am pregătit rapid paleta, pensulele, culorile și un carton pe care am făcut rapid o eboșă de 15 minute. Mirându-se, a privit-o spunându-mi că vede acolo un sfânt, ori el păcătosul...

– „După aceea, l-am vizitat de mai multe ori la mănăstirea Rohia, mi-a arătat biblioteca, am povestit îndelung.” Ce amintiri aveți legate de aceste întâlniri cu părintele?

– M-a impresionat în primul rând drumul către Rohia. De jos, din sat, urca șerpuț prin pădurea de fagi, ca un exercițiu de umilință și purificare pe care trebuia să îl parcurgi înainte de a ajunge la mănăstire. Părintele Nicolae ne întâmpina întotdeauna cu bucuria cuiva care așteaptă cei mai dragi oaspeți. Ne conducea în bibliotecă, arătându-ne „izbânzile” sale în munca de rânduire a cărților,

explicându-ne pe îndelete tâlcul după care le aranja astfel. Apoi ne invita la câțiva pași prin poienile de deasupra mănăstirii, plimbări în care vorbea aproape despre orice cu aceeași bucurie, nelăsând nicio clipă să răzbată suferința și umilințele trăite. Urma apoi masa în trapeza mănăstirii, un alt prilej de frumoase discuții, și apoi despărțirea. Ne petrecea până la poartă, îmbrățișându-ne și urându-ne drum bun. O siluetă înveșmântată în negru ce se micșora pe măsură ce ne îndepărtam, rămânând din ea doar ochii, ochii aceia iscoditori, neobosiți, plini de viață, unici.

– „Reîntâlnindu-mă cu Radu Săplăcan, cu Ion Mureșan, care primise repartitie în comuna Strâmbu, în apropiere, am participat alături de ei la acel extraordinar fenomen al anilor '80, care a fost Cenaclul Saeculum. Veneau aici scriitorii din mai multe zone ale Transilvaniei (Brașov, Baia Mare, Zalău, Oradea), dar și de la București (Virgil Mazilescu, Ioan Groșan). Aici fiecare învăța de la celălalt și, dincolo de asta, exista un fel de democrație de cenaclu care făcea ca ședintele să fie conduse, pe rând, de fiecare dintre noi. Așa am ajuns să conduc și eu discuții aprinse și, deși nu aveam veleități de critic, vă asigur că am făcut-o cu pricepere și plăcere. Învățătura noastră de căpătâi, <Câtă prietenie atâta exigență>, a rezistat tuturor încercărilor acelor ani.” – ați menționat în textul apărut tot în Ziarul de duminică (22 oct. 2008). N. Steinhardt, de asemenea, a participat la câteva întâlniri ale cenaclului. Ce ne puteți spune despre participarea părintelui la aceste întâlniri?

– Cenaclul Saeculum s-a desfășurat la început la Dej, apoi la Beclean.

Părintele participa (atunci când îndatoririle monahale îi permiteau) cu plăcere la întâlnirile noastre, având aerul că rememorează atmosfera literară din Bucureștiul tinereții sale. Asculta atent pe cei ce citeau și opiniile celor ce comentau, în primul rând pe Radu Săplăcan, dar și pe ceilalți. Când lua cuvântul, vorbea puțin și aplicat, fără verdicte; își manifesta dorința să vadă și să citească mai multe texte ale autorilor, păstrându-și analizele finale mai degrabă în scris. În orice caz, prezențele lui erau adevărate apariții pentru noi toți. Extrem de modest, se așeza într-un colț și, cu toate acestea, simțeam că locul este plin de personalitatea lui. Ce păcat că nu am avut la îndemână un aparat de filmat. Imaginile ar fi spus totul.

– Cum l-au văzut ochii pictorului pe părintele Nicolae?

– Haideti să inversăm puțin locurile. În vara lui '86, am terminat un portret al părintelui pe care i l-am trimis la Rohia prin Radu Săplăcan. Am primit apoi o scrisoare pe care o păstrez printre lucrurile de preț pe care le strânge omul într-o viață. Iată cum vedeau ochii părintelui Nicolae portretul pe care l-a atârnat deasupra ușii în chilia sa:

„Bun și minunat lucru este să știi că alții se gândesc la tine și să te simți nițel, id est, fericit.

Rohia, 1 septembrie 1986

Mult stimat și iubite domnule Lupșe,

Transfigurat, înnobilat, ascetizat, înfrumusețat, esențializat, înălțat – e totuși portretul meu, nevrednicul. Cu emoție, și nu fără tremur, mulțumesc din inimă și cuget. Mari-mi sunt bucuria, uimirea. De la mine mulțumiri și afecțiune, de la Dumnezeu sănătate și binecuvântare.

N. Steinhardt”

– În finalul acestui interviu, ce gânduri sau amintiri ați dori să ne mai împărtășiți despre N. Steinhardt?

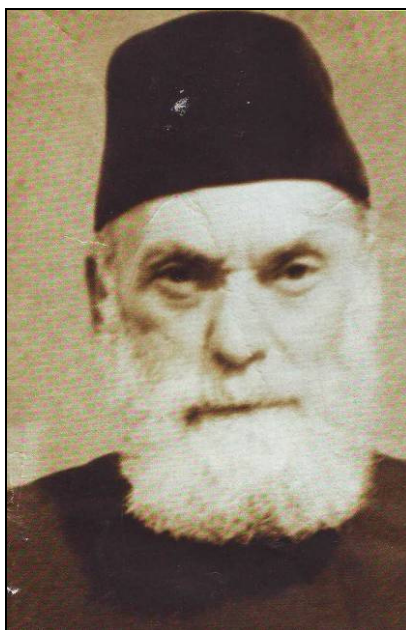
– În timpul acelor vizite, i-am făcut câteva schițe în tuș pe care le-am reluat apoi în atelier; le păstrez și azi, revăzându-le întotdeauna cu plăcere și emoție, memorând acele clipe care întotdeauna treceau prea repede și pe care, vai, acum le-aș dilata atât încât să poată cuprinde tot sufletul său care parcă nu și-a dat întreaga măsură în operă și în viață.

25 ianuarie 2012

CĂLIN EMILIAN CIRA

În trezvia ideii...

O nouă privire asupra eseisticii lui Nicolae Steinhardt, prin ceea ce Eugen Simion numea, în *Sfidarea retoricii*, „ochiul textual”, descoperă o permanentă stare de elevație. Energia textelor, coeziunea lor, acoperind „re-guli” ale persuasivității, țin de spiritul învățat. Exercițiul de asimilare a unui fond cultural esențial era pentru Nicolae Steinhardt un continuu al edificării spirituale a ființei; cea care îndrăznește să caute („a nu îndrăzni e un păcat”) cu „privirea cuprinzătoare” și „pasul sigur”. *Sunt oameni care trăiesc la întâmplare* – scria Ernest Bernea în **Crist și condiția umană – și alții care cercetează să descopere sâmburele de lumină care întreține lumea și viața. Aceștia din urmă au privirea cuprinzătoare și pasul sigur; călători prin vremuri, ei străbat încrezători minu-nata operă a creației dăruită nouă de Dumnezeu.** Într-un interviu din 1987 – dintr-o serie de interviuri realizate de scriitorul Nicolae Băciuț – Steinhardt își mărturisește apetitul pentru *sfințenia în-drăznelii*, abordând apogeul ale spiritului alității lumii: „Trebuie, totuși, să citesc, să mă veselesc, să nu mă dau bătut, să mă port astfel încât să nu se observe de către ceilalți că am necazuri trupești ori angoase mintale, să înfrunt neantul lui Heidegger și al lui Jaspers, să opun găurii negre din centrul Căii Lactee credința mea creștină a veșniciei Duhului.” *Sfințenia îndrăznelii*, accesul la filoane adânci de zestre culturală, tot una cu o „ordonare a trezviei” (vezi N. Steinhardt, *Primejdia mărturisirii. Con-vorbiri cu Ioan Pinte*, Ed. Dacia, 1993, p. 7), aparține *spiritului învățat* și sentimentului apartenenței la familia marilor intelectuali români, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu. Și prin biografiile acestora, alăturându-le fluxuri din opere fundamentale ale universalității, Nicolae Steinhardt reia, în *formă nouă*, întrebările lui Simeon Noul Teolog despre putința de a cuprinde în *grăirea limbii* pe cel care „lumea nu-l cuprinde”; pentru Nicolae Steinhardt, *grăirea limbii*, viața și cul-tura fiind „entități” afine.

Vorbind despre Sergiu Al-George, în convor-birile cu Ioan Pinte, îi aprecia două adevăruri esențiale: *curajul*, fără de care „toate sunt sortite unei pieiri leucemi-ce”, și *cultura*, care nu poate fi valabilă decât izvorând din cercetarea vieții: „Cultura nu poate fi numai răceală și erudiție, ea trebuie neapărat – dacă nu vrea să riște a rămâne simplă treabă de scrib – să ia asupra-și toate problemele vieții și pe de-a-ntregul acel suflu năvalnic, specific ființei gânditoare și înduhovnicite.”

Pentru a nu rămâne „simplă treabă de scrib”, Nicolae Steinhardt își ver-tebrează, cu „suflu năvalnic”, cuvântul de învățatură – pericopa – eseul, reflec-ția, într-un relevant sincretism cultural. Textului biblic, invocat de teolog și ese-ist înspre noi interpretări, i se asociază evantaie ideatice, argumentative, din literatura artistică, filozofie, arta plas-tică. În textul *Încrederea*, din volumul *Dăruind vei dobândi*, Editura Dacia, 1994, p.110-114, cu mottoul *De la „credere Deum esse” la „credere in Deum”*, prezintă pericopa potolirii furtunii pe mare prin termenul de *încredere*, simțindu-l mai adecvat decât cel de *credință* din *referatele* lui Matei, Marcu sau Luca: „În asemenea cazuri de pericol real și iminent, poate că nu de frică trebuie să fie vorba, ci de alarmă legitimă. Și, tot astfel, poate că în loc de substantivul credință este mai adecvat, mai oportun, acelu de încredere. De aceasta, gândesc, au dat mai ales dovadă că sunt lipsiți apostolii. N-au pus temei pe actualitatea prezenței în

corabie a Învățătorului lor...” Simțământul, intuiția, relatarea, cu vădite accente de originalitate, sunt probate, acum, într-un dens registru bibliografic, menit să-i dea textului plinătate, persua-siune și frumusețe. Astfel, eseistul încadrează textul evanghelic într-un tumult al analogiilor, susținut de imaginea lui Cezar trecând din Galia în Bretania, scenele dramatice din tablo-urile lui Géricault ori Delacroix, scri-erile lui Heidegger, Hölderlin, Dosto-ievski, siluetele apostolilor „șovăitori și temători” de pe Marea Ghenizaret, aidoma figurilor *sfi-os-plăpânde*, cum le-ar numi Goethe. Avem dovada felului în care eseistul, cu luciditate și bucurie intelectuală, surprinzător și riguros, face ca motivul textului evanghelic să călătorească, *in crescendo*, prin marea cultură; de fiecare dată, textul evanghelic amintind „de ceva”, din câmpul erudit al eseistului, care inițiază dezbaterea. Eseul enunță – generic – *tipicul bisericesc*, după care au-torul se desprinde de *locul comun*, de discursul retoric, tern, nesemnificativ, aplicând unghiul viu, original, de inter-pretare. *Predica la Duminica a 4-a din Postul Mare* (vezi volumul citat, p. 115- 119) face referire la rânduiala biseri-cească de a fi citite pericopele de la Matei IV, 25 – V și Marcu IX, 17-23, introducând, sugestiv, elementul de captatio benevolentiae: „Cer voie să mă opresc în acest scurt cuvânt de învățatură asupra referatului din *Evanghelia Sfântului Marcu*, depășind (subl.n.) însă textul prescris cu încă un verset, al 24-lea. Pentru că tocmai el mi se pare esențial și de natură a ne permite să dezvăluim în parte misterul credinței, care va constitui însăși tema vorbirii noastre de azi.” Înfațșând actul de credință *ca pe un mister și ca pe un paradox*, Nicolae Steinhardt își decan-tează strategia argumentelor, apelând la scrierile logicianului Anton Dumitriu, la existențialistii din Școala lui Jean Paul Sartre, la reflecțiile lui Blaise Pas-cal sau la „mari artiști și gânditori bi-ruiți de Hristos: Dostoievski, Claudel, J.K. Huysmans, Bergson, Peruy, Wer-fel, Papini, Chesterton”. Fiecare dintre garanții ideilor eseistului, disprețuind falsitatea, nădăj-duind și suferind, au răspunsuri tămăduitoare, fiecare „în felul său”, la strigătul: →

VALENTIN MARICA

„Cred, Doamne, ajută bietei mele necredințe omenești.” Cei invocați reprezintă, fiecare după *matrița talentului și tonalitățile trăirilor afective*, „graiul intelectualității”, indispensabil pentru ca ființa umană să poată ieși „din paradoxalitate, dispersiune și fluctuație.”

În *Falsul idealism*, preluând semnificațiile pericopei bunului samarinean, „care este a milei și grijii de nevoile și necazurile semenului”, instituind că pâinea și vinul alcătuiesc „cumpăna vieții noastre, o metaforizează și totodată o explică, o condiționează”, asociază ideea cu trama romanului scriitorului Ignazio Silone, *Pâinea și vinul* sau cu poemul lui Trakl, în care fiului rătăcitor înapoiat acasă i se arată, mai întâi de toate, pâinea și vinul, *strălucind în curată lumină (da erglanzt in reiner Helle)*. Din nou, eseistul își verifică discursul pe o scală a valorilor lumii, îmbogățindu-l cu rele-vante puncte de vedere din consubstanțialitatea teologie – viață – cultură.

Titluri literare, istorice, filozofice inspiră secvențe eseistice, amprentând, uneori, reverberant, incipitul: „Cred că bun lucru fac, în această Duminică a Ortodoxiei, încercând să rezum și să comentez pentru dumneavoastră o nuvelă fantastică a ilustrului nostru compatriot Mircea Eliade, nuvelă intitulată **O fotografie veche de 14 ani și care de fapt reprezintă un document de deosebită valoare și importanță pentru teologia ortodoxă și pentru gândirea românească.**” (Vezi *Predica la Dumineca Ortodoxiei*, volumul *Dăruind...*, p. 133). Apelul la nuvela lui Eliade îi deschide eseistului, prin expansiune, investigația asupra omului „cu mintea întregă”, care înfruntă „subrezirea temeiurilor dreptei judecăți și haosul min-tal.” Dumitru, personaj al nuvelei, simbol al românului ortodox, crede în Dumnezeu, har și minuni, nu se lasă descumpănit, crede în puțința de mântuire, pe când Dugay-Martin se chinuie în remușcări și exasperare, pero-rând despre Dumnezeu că „e ca și mort”. De la individualizarea persona-elor, Steinhardt conturează un plan generic al mărturisirii ortodoxiei, fondul psihic al unui popor pentru care creștinismul și ortodoxia sunt „adevărate reflexe ale minții și simțirii”.

Correspondențele textului evanghelic cu reflexe din eminente opere

culturale devin laitmotiv în eseistica lui Nicolae Steinhardt. Tragedia lui Iuda i-a inspirat pe literați și filozofi, în încercarea de a-l dezvinovăți, sub raționamentul că nepredându-l pe Iisus „saducheilor” nu s-ar fi realizat planul divin. Eseistul, în *Tragedia lui Iuda*, dezvăluie, cu subtilitate, erorile piesei de teatru a lui Paul Raynal, *A pățimit sub Ponțiu Pilat*, jucată pe

scena Comediei Franceze în 1938, raliindu-se recunoașterii vinovăției lui Iuda.

Propensiunea lui Steinhardt spre impresionante arhive culturale, spre ce-ee ce numea Monahul „graiul intelc-tualilor”, e act al deslușirii, mai ales când subiectul evanghelic e uluitor de fragil. Când subiectul se plasează într-o asemenea dimensiune, a fragilității, eseistul își exprimă umilința, neliniștea cuvântului, revigorându-și starea de e-xeget prin semnalul bibliografic: „*Orb, neghiob și strâmt la minte, cum mă aflu, n-am fost atât de stupid și de neștiutor încât să cred că Hristos ne cere să dăm din prisosul nostru: asta o fac și păgânii. Am fost însă îndeajuns de nepriceput și rătăcit în beznă spre a cugeta – ceea ce pare întru totul conform cu învățătura creștină – că ni se cere să dăm din puținul nostru, de nu și din prea puținul nostru (...)*”

A fost nevoie să nimeresc a citi, acum câtva timp, un text al poetului francez Henri Michaux (1899-1988) pentru a înțelege, cutremurându-mă, înfiorându-mă, că Hristos ne cere cu totul altceva. Și anume: să dăm ce nu avem.” (Vezi volumul *Dobândind...*, p. 83)

Fonduri culturale fundamentale iau chipul martorului, însoțindu-i eseistului demersul, prin clarificări și revelații. Pentru Nicolae Steinhardt, opera culturală, în esența ei, e investită cu sacralitate, cu inefabilul creației divine, cu forță mărturisitoare. Ne încumetăm să apreciem că Steinhardt invoca opera culturală, cea a profunzimilor,

oracular, cu sublimul recapitulării lecturilor esențiale. Felul în care se reactualizează și se întrepătrund, ca *tâlcuire*, limbajul teologic propriuzis și limbajul cultural, filozofic, istoric, literar, asigură unici-tatea eseului și „folosul” lui: „*Să ne fie și nouă tuturor de folos cele ce – poate în mod prea personal și dezlânat – am tâlcuit și povestit.*”

Eseurile teologice (în accepțiunea Înaltului Bartolomeu Anania) sau filozofice, predicile *dăruirii*, pledoariile pentru aflarea căii smereniei (*rugăciune + lacrimi + „strigare”*), omiliile la *tragedia lui Iuda*, *timpul smochinelor, mărinimia Domnului, Sfânta mânia*, crezurile despre *Femeia samarineancă, Zaheu, Cana Galileii, Duminica Tomei, Praznicul Sfântului Antonie cel Mare, pilda magilor și nepilda lui Irod, înfricoșătoarea Jude-cată*, ieșind din „somniațență” tiparelor și *cuvioșia fățarnică*, sunt lucrătoare prin „trezvia ideii”, aducătoare de elogiu echilibrului istoriei culturii și civilizației universale. Scrierile lui Nicolae Steinhardt sunt și compendiu al acestei istorii, un dicționar explicativ al numelor care o populează, împotriva *uscăciunii* →

inimii și întru înțelegerea adecvată a crezului ortodox.

Cartea steinhardtiană de învățătură se naște pe temeinicii ale vieții și ale culturii, pe alese profesii de credință, apărute de vârste, conștiințe și timpuri. Eseistul le citează la tot pasul, de unde noblețea, acuratețea, elevația, franchețea, înmiresmarea, sinceritatea, frumusețea și prestanța cuvintelor sale: „Cred în minuni (ca și eroul lui Mircea Eliade în O fotografie veche de 14 ani) și că Iisus Hristos, cu instinct de vână-tor, se va milui de mine, deși mă las atât de greu răpus de nesfârșita Lui iubire.” (vezi volumul *Dăruind...*, p. 139). Sau: „Așa se confirmă, se clari-fică, se întăresc din belșug spusele Sfântului Apostol Pavel (I Cor., 13), cum că dintre toate câte sunt, cea mai mare și mai trainică este dragostea. Și de ce, la sfârșit, după dispariția nădej-dii și a credinței, va rămâne doar ea? Pentru că semnificanții, inutili, pier ca fumul, se topesc ca ceara în fața focu-lui. Pentru că nu mai e nevoie, atunci, de semne comune, de un limbaj, pentru că s-a intrat în faza comunicării directe – fără oglinzi, fără ghicitură, fără coduri, fără posibile de nu și inevitabile erori de transmisie – la nivel de sem-nificat. Cosmosul acum inundat (potri-vit teoriei lui Ștefan Lupașcu) exclusiv de fotonii se află curățit de semne.

Iar semnificatul, tâlcul întregii acțiuni (sau tragedii), de la iesle la cruce, de la Vișlaim la Golgota, îl rezumă numai cuvântul acesta de dragoste, mai tainic, mai fascinant, mai intraductibil (simțămintelor noastre păcătoase, cugetului nostru corupt, imaginației noastre mărginite) decât oricare altul.” (vezi volumul citat, *Dăruind...*, p. 163).

Conspectul nostru de lectură a avut și va avea, pe mai departe, exigența și bucuria pretinse de Nicolae Steinhardt. Îl aprecia pe Al. Paleologu pentru felul în care îi parcurgea opera, „ca un adevărat prieten, adică în mod mai mult decât exigent, necruțător, ca un belfer acru și cu dușmănie”. Îl întâmpina cu generozitate pe cel care îl citea „cu folos, curiozitate și intensitate participatorie. Poate fi o bucurie mai mare?” (Nicolae Steinhardt, *Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuț*, Editura Nico, ediția a IV-a, 2009, p. 80-81).

N. Steinhardt, la Frankfurt

Târgul Internațional de carte. Masă rotundă N. Steinhardt

– **Domnule Ioan Matei, reușita prezenței românești la Târgul Internațional de Carte de la Frankfurt vi se datorează în bună măsură dv. și echipei cu care ați lucrat. Care e... secretul reușitei?**

– În ciuda crizei și a condițiilor nu tocmai favorabile, din mai multe puncte de vedere, Ministerul Culturii și Patrimoniului Național a reușit să asigure participarea României cu stand național și la cel de al șaselea târg de carte, mai având pe agendă încă unul, în noiembrie, la Istanbul. Am fost prezenți în acest an la târgurile de la Budapesta, Leipzig, Bologna, Praga și Salonic.

La Praga, România a avut o participare consistentă, fiind invitat special. Au participat 15 scriitori, care au fost implicați în peste patruzeci de evenimente, atât în pavilionul expozițional, cât și în alte spații cu semnificație culturală și literară din Praga.

– **Ce a adus ca noutate pentru România Târgul Internațional de Carte de la Frankfurt?**

– În primul rând, ne-am prezentat, încă de la Praga, cu un stand nou, atât ca mobilier, cât și ca design, o concepție care o dorim să o menținem măcar trei ani. E un stand modular, care poate fi aranjat pe diverse dimensiuni și configurații, iar din punct de vedere estetic, cred că i-am putut mulțumi și pe cei mai exigenți în materie de expoziții de carte.

Tot ca noutate, la care ați fost în parte implicat, a fost reprezentarea națională tematică, valorificând un moment aniversar referențial: Centenarul N. Steinhardt.

Notorietatea internațională a monahului de la Rohia, tradus în șapte limbi cu al său „Jurnalul fericirii”, ne-a motivat suficient pentru a-l omagia și promova deopotrivă, dată fiind vizibilitatea Târgului de la Frankfurt, iar cei care

au fost invitați George Ardeleanu, Ioan Pinteș și Nicolae Băciuț, au autoritate și expertiză în Nicolae Steinhardt.

După cum ați văzut, Steinhardt a stârnit interes și pentru români din diaspora și pentru străini.

– **În ce a constat implicarea Ministerului Culturii și Patrimoniului Național în organizarea Târgului Internațional de Carte de la Frankfurt?**

– Ministerul Culturii și Patrimoniului Național a asigurat plata standului propriu-zis, transport, montaj. Apoi, prin Asociația Editorilor și, prin contract cu editurile, s-a asigurat prezența a douăzeci de edituri reprezentative din România, cărora le-au fost transportate și amenajate standuri individualizate, personalizate.

În acest cadru sunt invitați scriitori și, în plus, pe toată durata Târgului punem spațiul la dispoziția editorilor, agenților literari pentru discuții și negocieri, de pe urma cărora sper să se culeagă roade cât mai curând.

– **Ce va fi în 2013, în privința participărilor românești la târguri internaționale?**

– N-aș vrea să mă pronunț, din postura de funcționar public, însă mi-aș dori ca prin alegerile din decembrie să rezulte o majoritate care să confere și din punct de vedere cultural stabilitate și predictibilitate.

Și, de asemenea, sperăm să participăm la toate târgurile la care România s-a angajat, atât prin Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, cât și prin Institutul Cultural Român.

NICOLAE BĂCIUȚ

Răsucirea

Centenarul N. Steinhardt a fost marcat la Galeriile brașovene Kron-Art, la inițiativa USR, Filiala Brașov, și a Direcției de Cultură Mureș, de lansarea volumelor **Cu timp și fără de timp. Lecturi critice, evocări** (ediție îngrijită de Nicolae Băciuț) și **N. Steinhardt. Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuț**. Au comentat, într-o redevabilă echipă, acad. Alexandru Surdu, membru al USR, Filiala Brașov, scriitorii Doru Munteanu și Nicolae Băciuț, pictorul și scriitorul Gabriel Stan. S-a conturat, din evocări și dialoguri, din interpretări și comentarii critice, un portret vibrant, expresiv, plurivalent al părintelui Nicolae. Imobilizat de o vicleană răceală în plină caniculă, am absentat de la fericitul eveniment, un simposion la care aș fi rostit următoarele.

Sub mâna așezată pe creștet a preotului Mina Dobzeu se va fi întâmplat în duhul evreului întemnițat N. Steinhardt ceva ca o *răsucire* (sau *Kehre*, cum ar zice Heidegger, o răsturnare adică în care, în interpretarea lui G. Liiceanu, gândirea despre ființă se mută în gândirea termenului care gândește ființa): prin botez și creștinare lumea interdicțiilor, negativă deci a **Vechiului Testament**, ia acum chipul *fericirilor* din **Cuvântarea de pe Munte**. Dacă *poruncile Decalogului* sunt excluziuni, opreliști tăioase, cuvintele christice sunt îndemnuri, poate chiar recomandări prietenoase, familiare. În **Matei 5**, pericopele 1-11, Iisus adresează aceste învățături: „Ferice de cei săraci cu duhul, căci a lor va fi împărăția cerurilor!”, „Ferice de cei care plâng, căci ei vor fi mângâiați!”, „Ferice de cei blânzi, căci ei vor moșteni pământul!”, „Ferice de cei care flămânez și însetează după dreptate, căci ei vor fi săturați!” etc... Sunt 11 povețe, ele încheindu-se, cum se știe, cu îndrumarea la bucurie, „bucurați-vă și sălțați de veselie”, le zice Mântuitorul trimișilor (5.12). Din *ordinea iubirii*, de înfrățire cu semenii Iisus îndeamnă aci la ordinea bucuriei (*ordo gaudii*, ca să folosească termenul lui C. Noica din cunoscuta *scrisoare* către fiul său Rafail, aflat atunci în pragul călugăririi). Se petrece cumva o minune? Răsucirea uriașă, virajul

universal de la obstacol și prohibiție din lumea veterotestamentară la afirmare și deschidere, la năzuința eudemonică din învățătura chistică are loc acum în planul individual; o repetare – păstrând firește proporțiile – în planul insului a răsucirii divine din Tatăl în Fiul. Botezul chiar tardiv, după trecerea prin păcat și nevoițe, va schimba deja în spiritul părintelui Nicolae încercările și pătimirile, penitențele, chiar nemeritate, din lagărele comuniste, în momente binecuvântate. Creștinul N. Steinhardt își rememorează acum asuprașurile îndurate ca un *jurnal de fericire*. Deodată cu coreligionarul cunoscut, ar putea rosti și el *Fii binecuvântată, închisoare!*

*

Am nimerit peste cartea de debut (semnată Antisthius) a lui N. Steinhardt, **În genul tinerilor...**, în vreun pod tainic, ispititor printr-o singurătate mare, neumblat, tot astfel ajungându-mi la îndemână o **Kabbala**, adoptată, după Eliphaz Levi, și adnotată (falsificată) de Cotinel Fărcășanu și, apoi, **Pomul vieții** de Petre Pandrea. **În genul tinerilor...**, un soi de parodii foarte inteligente, m-au fascinat și intrigat, m-au scandalizat: cine era acel Antisthius, evident un pseudonim (cules, dacă nu mă înșel, din Montaigne)? Îi găseam de pe atunci autorului o libertate logopoietică fără de pereche, o virtuozitate deosebită în invențiunea lexicală. Volumul mă așeza, ca adolescent, la dezlegări seducătoare și-mi amintesc ce mulțumit voi fi fost când, trecând cu dicționarul latinesc prin cuvântul *polutio*, am descoperit că *ideile nepolute* (sintagmă pe care Antisthius o punea, pare-mi-se, în gura lui M. Eliade) sunt doar *ideile pure* (voi folosi apoi, fără de rușine, expresia în tentativele mele eseistice din epocă).

Fusesem gata, mai târziu, să-mi sting obsesia deconspirării numelui adevărat al autorului, dar am ratat ocazia. Ieșeam, după o nocturnă bachică de pomină, de la grădina bar de noapte „Monjarden” de pe Dorobanți, cu pictorul și poetul Mihai Olos („nebulul de Olos”, îi spunea, însă cu prețuire, C. Noica), tocmai aterizat în București de la Baia Mare. Se ivise problema locului de dormit, eu locuiam atunci într-o familie pe lângă Piața 1 Mai. Mihai a încercat în caz un telefon la Petru Comarnescu,

criticul de artă, eseistul, marele om de cultură; stătea, după cum mi-am dat seama, undeva mai aproape, prin Grădina Icoanei. Acela, mi-am amintit, era parodiat de Antisthius cu **Kalokogathon**-ul său, cu americanismele (criticul făcând un doctorat adevărat în SUA). Un prilej cât se poate de potrivit, mi-am zis, să-l determin pe maestru să-mi dezvăluie, sub pseudonim, numele real al autorului. N-am ajuns la niciun rezultat, maestrul fiind indispus, deja nervos, mitraliind-ne, când afară se făcuse ziuă, cu vorbirea lui repezită. M-am dumirit mai târziu, când ieșind cu Mihai Olos să ne dregem cu o bere, l-am întrebat dacă nu cumva voi fi gafat cerându-i relații despre homosexualitatea lui Comarnescu. Bineînțeles, m-a aprobat: te-a auzit, camera în care maestrul ne găzduise, era separată de odaia lui de un stelaj de cărți, așadar nu ne despărțise niciun perete.

Am aflat mai târziu, ca toată lumea, că Antisthius, spre surprinderea tuturor, era monahul Nicolae de la Rohia. S-a înfățișat singur: va scrie adică un mic studiu monografic despre Geo Bogza ca tribut pentru ce-i făcuse aceuia în **În genul tinerilor...** Îi parodiase **Poemul-invectivă**, dur, însă în stilul caracteristic al nonconformistului poet al mirobolantei avangarde românești interbelice (în interpretarea lui Antisthius, poetul în confesiunea-i lirică trăia, dacă-mi amintesc bine, cu „șobolani pederăști pasivi” și mânca „muște violente în fragedă copilărie” etc.).

Răsucirea lui N. Steinhardt în Părintele Nicolae a fost cu adevărat miraculoasă.

A.I. BRUMARU

Nicolae Steinhardt și ecumenismul

„Cred din inimă și cuget în ecumenism”⁷⁴. Aceasta e mărturisirea pe care părintele Nicolae o face referitor la ecumenism.

Nu e ceva foarte obișnuit ca un monah să fie de acord cu această mișcare ecumenică, datorită faptului că, în general, ecumenismul e văzut ca o erezie. Această situație este posibilă, în primul rând, pentru făgăduința pe care acesta o face la botez: „Lecțiile de catechizare merg foarte repede; părintele Mina e îngăduitor și nepre-tențios, și e drept că și eu mă dovedesc a cunoaște destul de multe. Cei trei preoți se sfătuiesc între ei, apoi vin să mă întrebe: ce vreau să fiu, catolic sau ortodox? Le răspund fără șovăială că ortodox. Foarte bine. Mă va boteza călugărul. Dar cei doi greco-catolici vor asista la botez și ca un omagiu pentru credința lor și ca o dovadă că înțelegem cu toții a da viață ecumenismului într-o vreme în care Ioan al XXIII-lea e pe tronul pontifical, voi rosti crezul în fața preoților catolici. Toți trei îmi cer să mă consider botezat în numele ecumenismului și să făgăduiesc a lupta-dacă-mi va fi dat să ies din închisoare – pentru cauza ecumenismului, mereu. Ceea ce făgăduiesc din toată inima”⁷⁵, în al doilea rând pentru că, pe durata șederii sale în închisoare, are colegi de celulă ce aparțin diferitelor confesiuni: catolici, uniți, protestanți, iehoviști etc. Ecumenismul face parte din viața lui, în timpul închisorii. Practicarea lui semnifică înțelegerea deplină a sensului pe care îl are ecumenismul: „În celula 88 (dacă nu mă înșel) de la Gherla, mare și ticsită, sunt mulți preoți de toate confesiunile. Ecumenismul e pus în practică. În fiecare dimineață, din inițiativa unui preot dârz și a unor mireni inimoși, se organizează o slujbă interconfesională. Stau laolaltă preoți romano-catolici, uniți, ortodocși, pastori luterani și calviniști. Unul din luterani e partizan al mișcării liturgice (Berneuchner Bewegung) din cadrul protestantismului.

Câțiva predicatori sectanți se țin la început deoparte. Apoi unii dintre ei (și tolerantul Traian Crăcea, băiat excelent) ni se asociază”⁷⁶.

Bucuria și frumusețea acestor slujbe ne este descrisă mai departe: „Nimic nu poate reda splendoarea acestei slujbe lipsită de altar, odăjdii, icoane, tămâie, orgă și obiecte de cult. Siluete slabe îmbrăcate în zeghe, capete tunse, fețe palide, cuvintele și cântecele murmurate (să nu audă caralii) făuresc o atmosferă care rivalizează prin intensitate și energie creatoare de entuziasm cu cele mai fastuoase ceremonii din cele mai mărețe catedrale ale lumii”⁷⁷. Comparațiile pe care Nicolae Steinhardt le face dintre închisoare și locuri reprezentative ale creștinătății sunt, la o primă lectură, incredibile, însă dacă ne gândim bine, aceste slujbe și discuții pe care autorul și le amintește în intercalările numite BUGHI MAMBO RAG sunt adevăratele clipe de libertate pe care și le permit după gratii: „locurile magice ale creștinătății – Capela Sixtină, catedrala din Chartes, Sfânta Sofia, Athosul din Wartburg, mănăstirile Zagorsk și Optino – par a fi toate aici, în duh și *in principio*”⁷⁸. Această libertate își întinde brațele dincolo de locurile pline de mizerie în care viețuiau, iar puterea, curajul care îi cuprindea le dădea la toți forța de a merge înainte: „Ne simțim ca în catacombe, dacă ar veni peste noi primejdiile și năprasnele sunt sigur că toți le-am fi înfruntat. Cuvintele Domnului: unde sunt doi adunați în numele Meu voi fi și Eu își află

aplicarea. Nu, nimic nu poate reda, explica, transmite incomparabila frumusețe a slujbelor acestora de înfrățire ecumenică”⁷⁹.

De remarcat, în aceste rânduri, unul dintre sensurile ecumenismului: încercarea tuturor confesiunilor creștine de a colabora pentru învățarea cuvântului Evangheliei. Singura deosebire între ceea ce vrea ecumenismul și ceea ce a trăit Nicolae Steinhardt e faptul că, toți cei care participau la acele slujbe au încercat, dar au și reușit să transmită învățăturile lui Iisus Hristos.

Dacă ne referim la problema ecumenismului din punctul de vedere al monahului de la Rohia, acesta menționa: „...tare mă tem că nu va putea fi rezolvat ușor sau curând. Bine că s-a renunțat în sfârșit la anatele și gălcevi. Dar asta nu ajunge”⁸⁰.

Am arătat în capitolul anterior care era și e țelul ecumenismului, acela de UNITATE. Regăsim printre răspunsurile date preotului Ioan Pinte, în *Primejdia mărturisirii* următorul fragment: „Unitatea Bisericii cred că va putea fi realizată numai prin acțiune directă a Duhului Sfânt și poate nu atât prin conferințele teologilor, cât mai ales prin cuvântul noroadelor”⁸¹. Accentul se pune pe dorința și acțiunile oamenilor de rând, ca forță declanșatoare a reușitei de realizare a scopului ecumenismului, dar nu în ultimul rând pe lucrarea Duhului Sfânt. Din punct de vedere al dogmaticii, Nicolae Steinhardt face referire la Pavel Evdokimov: „nu cumva, zice el, unitatea treimică a dumnezeirii poate fi realizată și în eclesiologie? Nu cumva ortodoxia, catolicismul și protestantismul reprezintă cele trei ipostaze ale unei aceleiași credințe? Nu cumva e bine să dăinuie ca atare, exprimând fiecare și accentuând fiecare o anumită trăsătură a credinței unice?

În concepția aceasta, catolicismul ar reprezenta mai degrabă organizarea și orânduirea, rânduiala; protestantismul, harul și credința personală; ortodoxia, duhovnicia și cumpănită soluție a mântuirii prin har, credință și fapte bune”⁸².

PROF. CLAUDIA VAȘLOBAN

⁷⁴ Nicolae, Steinhardt, Ioan Pinte, *Primejdia mărturisirii*, Editura Humanitas, București, 2006, pag. 118.

⁷⁵ Nicolae, Steinhardt, *Jurnalul fericii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 80- 81.

⁷⁶ Ibidem, pag. 315.

⁷⁷ Ibidem, pag. 315.

⁷⁸ Ibidem, pag. 315.

⁷⁹ Ibidem, pag. 315

⁸⁰ Nicolae, Steinhardt, Ioan Pinte, *Primejdia mărturisirii*, Editura Humanitas, București, 2006, pag. 118.

⁸¹ Ibidem, pag. 118.

⁸² Ibidem, pag. 118.

FASCINAȚIE „ÎN TRE LUMI”

„Chiar l-ați cunoscut pe Nicu? I-ați luat interviuri? Nu-i așa că era un tip fantastic?” – îmi scria cu câteva zile în urmă, din Canada, Veronica Pavel Lerner, cea care l-a cunoscut îndeaproape pe N. Steinhardt. „Nicu era absolut fantastic... un veșnic exaltat și fericit...” insistă cea căreia în 1978, N. Steinhardt i se adresa cu „Iubită Brandy”.

N. Steinhardt era, într-adevăr fantastic. Fascinant. Adică, după Dicționar, vrăjea, subjugă, fermeca, seducea, încânta, fără a face să nu mai vezi lucrurile cum nu sunt, ci făcând să vezi mai bine, cum sunt!

Și nu mi-a trebuit foarte mult ca să am o astfel de percepție, fără a avea șansă să-i fiu prea mult în apropiere, dar având privilegiul de a avea un schimb epistolar, care avea forța graiului viu.

Îi știam inflexiunile vocii, îl auzeam atunci când îi citeam scrisorile pe care mi le trimitea și pe care nu m-am gândit că

voi reuși vreodată să le adun într-o carte, mai ales că și ce publicam era ciopârțit cu barda de cerberii de la Consiliul Culturii, care făceau „lectură de îndrumare și control”, mai pe românește spus cenzură.

Îl amărau foarte mult acele imixtiuni, mai ales că făcea eforturi să se autocenzureze, știa ce se putea și ce nu se putea tipări, dar cenzorii erau foarte zeloși, se întreceau de multe ori pe ei înșiși în a hăcuți textele lui N. Steinhardt.

După 1990, am realizat, când și N. Steinhardt plecase deja dintre noi, ce mărturii teribile se adunaseră, celor care, alături ce cărțile lui N. Steinhardt mi-au marcat devenirea, definirea.

Era o carte recuperată, pentru că, fără insistențele și indiscrețiile mele, „N. Steinhardt. Între lumi. Dialoguri cu Nicolae Băciut, n-ar fi existat. M-am pus cu numele meu dedesubtul cărții, teluric, iar pe N. Steinhardt, deasupra, celest. Eram două lumi, iar ce cuprindea cartea era *Între lumi*”. Acesta e și tâlcul titlului cărții care s-a tipărit în multe mii de exemplare, călătorind în lumea mare.

„Sigur, o cunosc (N. Steinhardt. *Între lumi, convorbiri cu Nicolae Băciut*, Ed. Dacia, 2009 n.m., N.B.) s-a vorbit mult despre cartea asta. N-am făcut legătura de nume. O recitesc cu mare emoție”, îmi mai scrie Veronica Pavel Lerner, cea apropiată de N. Steinhardt, de Andrei Pleșu, de Mihai Șora, pe care-i evocă într-o carte nouă, dedicată lui N. Steinhardt, la centenar, și care adună lecturi critice, evocări ale unor apropiați ai Monahului de la Rohia.

E o carte ca un Jurnal al bucuriei, ca o odă a bucuriei, fascinație continuă a celor care-l descoperă, redescoperă pe părintele Nicolae, eseistul, gânditorul, omul, monahul...

„Sigur, era un erudit și ideile lui pot fi citite și recitite, le recitesc acum și mă regalez” insistă Veronica Pavel Lerner, bătând la uși deschise, ale celui care, la rândul lui continuă să ia lumină din lumina lui N. Steinhardt, prin care am descoperit alte sensuri ale lui a fi/a avea, ale lui a dăru/a dobândi!

NICOLAE BĂCIUT

→Pentru cei care sunt de partea ecumenismului, această variantă ar fi una acceptabilă, pentru că astfel s-ar rezolva frumos și repede toate problemele, însă eclesiologia nu permite să se treacă atât de ușor și atât de simplu peste probleme, să le spunem delicate.

În *Jurnalul fericirii*, Nicolae Steinhardt ne readuce aminte una din diferențele majore care îi desparte pe catolici de ortodocși, cu referire la Sergiu Bulgacov: „În legătură cu problemele ecumenismului aflu una din cele mai însemnate în ruptura dintre catolicism și ortodoxie – a lui *filioque* – nu constituie pentru marele teolog Sergiu Bulgacov un temei dogmatic. Nu există vreo dogmă asupra relației dintre Duhul Sfânt și Fiul și, prin urmare, opiniile asupra acestui punct nu constituie erezii, ci doar ipoteze teologice transformate în erezii de mentalitate panbănuitoare de schisme încuibată în biserici”⁸³.

Acest lucru dovedește că fiecare parte înțelege textul biblic cum vrea, și anume: „Iar când va veni Mângâietorul, pe care Eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, care din Tatăl purcede, acela va mărturisi pentru Mine” (Ioan, 15, 26). Datorită faptului că în text se folosește persoana I pentru Fiul: «pe care Eu îl

voi trimite», catolicii sau Biserica Apuseană interpretează cuvintele Mântuitorului cum că Duhul Sfânt ar purcede și de la Tatăl și de la Fiul, deoarece tot la Ioan, 10, 30, Mântuitorul spune: «Eu și Tatăl una suntem». Astfel catolicii conchid că, dacă Tatăl și Fiul sunt de o ființă, atunci Duhul Sfânt trebuie să purceadă și de la Fiul.

Ortodocșii sunt de părere că nicidecum Duhul Sfânt purcede și de la Tatăl, pentru că prin aceste cuvinte, Mântuitorul vorbește despre trimiterea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii, adică în viitor și nu despre provenirea Duhului Sfânt și de la Fiul.

Dacă suntem imparțiali, atunci ar trebui să acceptăm fiecare dintre păreri, cum spunea Nicolae Steinhardt: „Fiecare își manifestă credința potrivit cu *personalitatea sa*”⁸⁴.

Ceea ce este important, pentru noi, oamenii de rând, este să fim creștini, deosebirile care există între religiile creștine se pot rezolva doar la nivelul înaltelor fețe bisericești, care au puterea de a schimba totul astfel încât să se poată ajunge la ceea ce înțelege Nicolae Steinhardt prin ecumenism: „cred că ecumenismul nu poate însemna altceva decât o revenire la creștinismul inițial, așa cum ne este el redat de Sfânta Scriptură, Sfânta Predanie și Sfinții

Părinți, fără adaosuri sau modificări ulterioare. De altfel, poate e mai bine să concepem ecumenismul ca o lucrare a inimilor creștine decât ca o tranzacție realizată de exegeți profesioniști”⁸⁵.

De aici se ridică o întrebare: oare la ce se referea Nicolae Steinhardt când vorbea despre creștinism? Creștinismul, pentru părintele Nicolae, este „învățătura lui Hristos, adică a dragostei și a salvatoarei putinții de a ierta”⁸⁶, dar și „dogmă, e morală, e de toate, dar e în special un mod de a trăi și o soluție și e rețeta fericirii”⁸⁷. Creștinismul e cel care „ne cheamă nu numai la oarbă supunere, ci și la toleranță, înțelepciune, dreaptă socotință și inteligență”⁸⁸, ghidându-se după o doctrină creștină: „să fii iubit de Dumnezeu și să iubești pe Dumnezeu înseamnă a suferi”⁸⁹. Există în *Jurnalul Fericirii* multe pagini în care ne vorbește despre creștinism și nu de puține ori ne vorbește despre suferința care, până la urmă, îl ajută să descopere ceea ce l-a marcat toată viața sa următoare, și anume bucuria de a fi creștin și mai ales ortodox.

⁸³ Nicolae, Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 322

⁸⁴ Ibidem, pag. 187.

⁸⁵ Nicolae, Steinhardt, Ioan Pinteș, *Primejdia mărturisirii*, Editura Humanitas, București, 2006, pag. 119.

⁸⁶ Nicolae, Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, pag. 158.

⁸⁷ Ibidem, pag. 170.

⁸⁸ Ibidem, pag. 187.

⁸⁹ Ibidem, pag. 275.

Argument pentru Steinhardt

O desfășurare din perspectivă bivalentă... „Omul-text” rezonează polifonic și paradoxal. Sub pecetea acestei libertăți asumate se revelează un Steinhardt: receptacol al generațiilor '27 și '80, aparent ireconciliabile, exponent al dedublării care permite antinomică diferențiere „primul” și „ultimul” Steinhardt, un Nicolae Steinhardt „evreul”, care trăiește o dublă îndrăgostire, de biserica creștină și de neamul românesc.

Revendicându-se din elita unei generații al cărei principiu diriguitor a fost afirmarea indisolubilității cuplului viață-cultură îi trasează coordonatele generice și i se afiliază cu dezarmantă modestie. Generația '27 debutează cu succes în viața literară, într-un an de excelență al negației, 1934, când „scorțosul Antisthius” alcătuiește o suită parodică, *În genul ...tinerilor*. Mărturisește despre acest moment: „Prea intrasem la 22 de ani, în literatură cu «bastonul!»” Spectrul literaturii parodiate este vast, nu numai literatura „noii generații” (Eliade, Cioran, Noica, P. Comarnescu...), ci și avangarda interbelică (G. Bogza, Sasa Pană) ori stângistă de tip Petru Bellu ori Panait Istrati, nu doar direcțiile de la *Criterion* și *Vreamea*, ci și cea de la *Cuvântul liber* ori *Șantier*.

Observația critică se referă la diversitatea care se manifestă de fapt omogen: toate direcțiile stau sub umbrela "modernismului literar",

înțeles ca epifenomen al tuturor anarhismelor ideologice. Interesant este faptul că volumele parodiate au apărut în același an cu textul parodic, mai exact parodia secondează cu febrilitate și aproape agresivă rapiditate, opera propriu-zisă. Nicolae Steinhardt de pe poziția conservatorismului burghez pastșează nonconformismul, realizează o parodie a insurgenței, o negație a negației. În convorbirile cu I. Pinteza, Nicolae Steinhardt își precizează duala atitudine exercitată critic pe un fundal, paradoxal, parodic și admirativ, într-o ascunsă relație de „complicitate” cu cei parodiați: „A fost cartea mea un act de critică, dar înapoia criticii se aflau paradoxul și admirația. [...] A fost și din partea mea un act de revoltă sau mai bine zis de neconformism tineresc, un act de contestare, dacă nu obraznic, în orice caz ludic.”

Uimitor însă, stridentele sonorități și "colorația vie" din anii '30, în anii '80 rezonează altfel, ceea ce subliniază împăcarea între "primul" și "ultimul" Steinhardt.

În ceea ce privește metoda critică Nicolae Steinhardt se supune imperativului libertății. Urmărește indestructibilul cuplu viață și carte / fenomen literar, care înlătură clișeul, care în manifestarea sa vie declanșează țâșnirea de sensibilitate "emoția artistică" de la mijlocul drumului "între viață și cărți", în toposul unde planează nobilă și trufașă, „incertitudinea”, ce devine element de recurență, provocator și probator totodată. Incertitudinea nu însumează categorii negative, nu presupune șubrezimea (subțirimea) fundamentului erudit, livresc al autorului, care dimpotrivă este vast și coplesitor, se subsumează doar unui crez personal, a cărui „dogmatică” nu se construiește pe intransigența principială („teorii nu am”, îi spune lămuritor lui Zaharia Sângerzan). Totuși polemizează cu structuralismul (limitat și susceptibil a deveni dogmă) și adoptă o versiune alternativă, o distanță temporală, necesară alcătuirii unei istorii a receptării, ceea ce s-ar numi "analiză de câmp", "teoria câmpurilor" în literatură.

Când e vorba de exercițiul de creație sau exegetic steinhardtian, în fiecare ipostază nonconformistă (parodia, incertitudinea, analiza de câmp) intervine abordarea deschisă,

dirijată de imperativul libertății, exprimată diferențiat, aducând incongruența și necesarele continuități.

Supuse spre examinare cu o „lupă însuflețită”, afectivă, fără a deveni sufocantă, ori gratuită, imaginile cărțurilor secolului al XX-lea prind contur(într-un registru inedit, ludic, evadând, din atât de strămte, uneori, canoane ale criticii), decupaje de scriitori și opere, chiar aleatorii prin tematică și glosări, evidențiind caracteristici definitorii ale omului de litere Nicolae Steinhardt: vastitatea complexantă a lecturilor, dinamica și flexibilitatea în perimetrul acestora, nonconformismul interpretativ. Cu aureola unor intelectuali de elită, cei care alcătuiseră altădată așa-numita generație „Criterion” au devenit repere constante în discursul lui N.Steinhardt, cu atât mai mult cu cât însuși memorialistul a avut „norocul și onoarea” de a le fi contemporan acestor nume ilustre(C.Noica, E.Ionescu, E.Cioran, M. Eliade...)

Eseistica steinhardtiană se focalizează pe filosoful de la Păltiniș, Constantin Noica, panoramează, fără pretenția complexității și integralității, un spectru ideatic determinant, generator de viziuni, adesea polemice. Exclusivismul filosofului, ca “modus vivendi”nu reabilitează literatura,” filosoficul e non-literarul”, exclude fascinația “periculoasă” a literaturii. “Noica, spre a nu măslui adevărul, nu se dă deloc în vânt după ceea ce noi numim artă și literatură”, ceea ce reliefează dimensiunea fundamentală a lui Noica, de “homo philosophicus”. Cu certitudine, raportarea punctuală, în esență divergentă, deschide și perspectiva convergenței, a zonelor de suprapunere.Pedagogia noiciană preia pe alocuri din discursul monahului Steinhardt, seamănă cu un îndreptar pătruns de “duhul” devenirii.

Din aceeași clasă de elită, „a spiritelor tari” cărora le reconfigurează grila de interpretare, Steinhardt l-a ales pe Eugen Ionescu. Profilul său identitar (ca și în cazul lui Steinhardt) propune o abordare diferențiată și totodată sintetică. Valoroasa operă a colegului său de generație este pentru Steinhardt „creația unui stâlp →

PROF. MELANIA BÂNDILĂ

adânc înfipt în glia celui mai rezistent bun simț”; oprindu-se asupra ultimei sale cărți consideră că Ionescu a ajuns „la un liman, la limanul luminii. Își nuanțează convertirea cu un « sper » pe care, consideră Steinhardt, că nu trebuie să-l interpretăm altminteri decât ca identic cu celebra frază pascaliană: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit”.

Dintre figurile exponențiale ale generației Criterion, trecute prin „lupa” lui Steinhardt, duhul lui Cioran e departe de a se constitui într-un alter ego al monahului Nicolae, spune Adrian Mureșan, pentru că este fie un anticreștin convins, fie în așteptarea unei potențiale „mari convertiri”. Adesea polemica se duce cordial, pe opțiunea fermă a lui Steinhardt pentru ortodoxie și monahism, Cioran ar fi ales catolicismul și cu atât mai puțin călugăria: „Vă mărturisesc, că citindu-vă, nicio clipă n-am putut să mi vă imaginez într-o mănăstire.” Steinhardt își menține însă preferința pentru „rigorismele” hieratice și spiritualitatea Sfinților Părinți greco-bizantini.

Cu spaimă și admirație, cu spaimă admirativă, surprinde opera și personalitatea lui Mircea Eliade, un alt reper al generației trăiriste. Demersul lui Steinhardt nu va fi deci o analiză critică, ci interpretare selectivă, secvențială a ceea ce, din vasta operă a spiritului titanic, rezonază cu sfera interesului și a preocupărilor sale. În aceasta zonă se întrezărește pseudo-criticul și împătimitul eseist Nicolae Steinhardt.

„Un procedeu care marchează tipul de lectură aplicat asupra întregii generații '27 de către lupa monahului: în fiecare dintre ei pare a se regăsi ceva din Steinhardt (afecțiunea se topește aproape inconștient, în opțiune spirituală), după cum, și în scrisul lui Steinhardt se pot recunoaște veleități stilistice demne de Cioran, o vervă și o plăcere regizorală de a dramatiza, amintindu-l pe Ionescu, trăirea și simțirea românește de la Noica și o extraordinară deschidere culturală, informațională, precum și o memorie de « ordinator », în buna tradiție a lui Eliade. Un procedeu recunoscut de însuși Steinhardt: *Prin alții spre sine.*”

Steinhardt plasat între generația criterionistă și generația '80... nu este un traiect halucinant, este o așezare

pe fundamentul unor pertinente convergențe, atât textuale, cât și în spiritul modernității „nonconformismului” viziunii steinhardtene. Dacă în 1934, Nicolae Steinhardt, spirit modern, ia în răspăr literatura tinerei generații, ca și avangarda interbelică, în anii '80, călugărul Steinhardt își descoperă retrospectiv afinități cu cei pe care îi contestase și simpatizează cu underground-ul poetic al ultimului deceniu totalitar. G. Ardeleanu, în exhaustiva sa monografie *Nicolae Steinhardt și paradoxurile libertății*, clarifică, printr-o ipoteză pertinentă, evoluția paradoxală al lui Nicolae Steinhardt: conservator în viața civilă și „nonconformist” în existența monahală. Nedumeririle se risipesc, spune G. Ardeleanu, pentru cel care citește *Jurnalul Fericirii*: creștinismul lui Steinhardt se întemeiază pe ideea de libertate, pariu existențial, incertitudine, joc, paradox.

Această viziune existențială îl apropie pe Steinhardt de generația postmodernă, căreia îi aplică drept grilă ontologică de lectură, libertatea. Panoramarea generației optzeciste, prin instantaneele steinhardtene, rulează, fără pretenția unei cursivități cu valoare de program estetic/critic, idei, teorii, argumentații, toate modelate și mediate de un Steinhardt prizonier al culturii și credinței. Așezându-se alături de optzeciști (trăiește nostalgia criterionistă); într-un alt fel de „corespondență”, de convorbire (de data aceasta nu epistolară) admite, ba chiar mai mult, îl atrag: spiritul liber, nonconformismul, valoarea etică,

obsesia realului, ludicul și de ce nu „gândirea captivă” din evazionismul estetic al textelor, rezonând cu supremul său deziderat, „libertatea”.

„Omul-text” Nicolae Steinhardt trăiește experiența carcerală integrând-o în discursul literar și asimilând-o ca mediatore a acestuia.

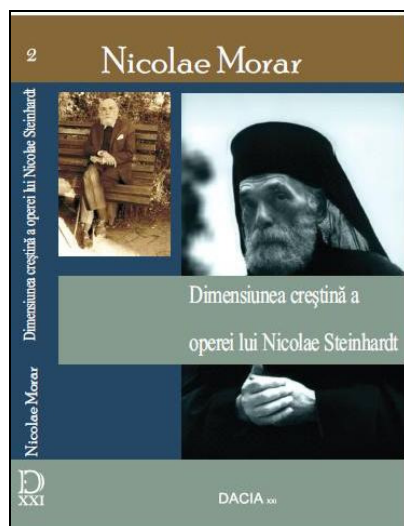
Închisoarea pentru Nicolae Steinhardt are o incontestabilă plurivocitate. O conotație metaforică ar numi-o (cu toată justetea) „academie și altar”, atocuprinzătoare o asemenea definiție, topind în înțelesurile ei tragicul și sublimul. Cu vădită intenție de contracarare, de indispensabilă compensație, de antidot sieși necesar, în infernul experienței concentraționare deținutul angajează nebănuite resorturi: autobiografice, culturale, spirituale...

Inserțiile autobiografice devin autentice consolării; sunt selectate fotografii de contrast antrenând serii opozitive, registre temporale și existențiale ce devin complementare tocmai prin autonomia lor, face recurs la memorie, alunecă între eveniment și amintire. În general amintirea mamei, excelent exercițiu terapeutic în spațiul maladiv al închisorii, dă frumusețe, coerență, relevanță unui trecut când realitatea bine ascunsă”, lasă a se întrevedea numai ”fericirea deplină. Nu numai trecutul se învederează prin luminoasa figură maternă, ci și prezentul, căruia îi spulberă incertitudinile; întrebându-se de ce nu face pasul hotărâtor spre botez își recunoaște frica, lenea, disconfortul creat de respingerea celorlalți, dar are o singură certitudine: "Mama, sunt convins, ar fi fost de acord dacă i-aș fi cerut consimțământul, dar era prea cuminte, imidă ca să fi luat, când mai trăia inițiativa.”

Fără îndoială, o altă figură luminoasă a vieții, memoriei, memorialisticii lui Steinhardt este tatăl său Oscar Steinhardt, care își conservă standardele de excelență pe tot parcursul vieții. Procesul și detenția fiului îi dezvăluie calitățile autentice „senatoriale”.

Impulsurile și referințele autobiografice configurează adiacent personalitatea protagonistului, dar totodată înlesnesc glisarea necesară între *mysterium tremendum* și *mysterium fascinans*.

Fără echivoc, experiența carcerală este o realitate cutremurătoare, constituie liniile de forță →

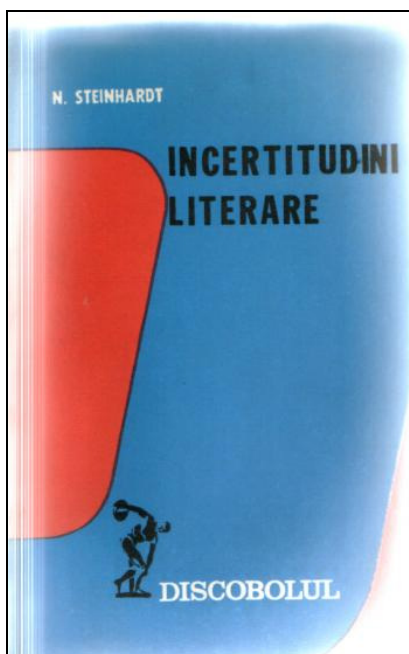

ale sus-numitului *mysterium tremendum*. Se instituie ca un spectacol dramatic cu și fără regie. Fiecare „reprezentare” completează ghidul de conduită și de supraviețuire a detinutului, acesta creându-și astfel propriul decalog de rezistență. Rămâne consecvent unei mărturisiri ale cărei consecințe le va trăi dramatic: „Pentru mine e o onoare să fac parte din acest lot”. Astfel, refuzul colaborării determină arestarea. Securitatea va emite un „corpus” de documente, toate acestea compunând o „narațiune” procedurală care nu face decât să confirme că în anii '60 suprarealismul e bun la Paris, delirul e bun la Zürich la cafenea, nu însă la București (cum va preciza Steinhardt mai târziu, în „Jurnalul fericirii”).

Un intelectual de anvergura lui Steinhardt, răspunde sistemului concentraționar potrivit formației sale. Am amintit rememorările biografice „curative”, am putea adăuga „cursurile academice” la care antrenează o febrilă memorie culturală. Fără a fi găzduit de amfiteatre grandioase, ci desfășurându-se în celulele închisorilor concomitent cu „hărmălaia, harababura, aglomerația”, înjurăturile gardienilor... aceste agape culturale „a-trag un eterogen și neașteptat public”.

Între elementele care configurează experiența închisorii se impune a menționa cea mai spectaculoasă „întâmplare a ființei” lui Steinhardt: botezul, care fără acest context terifiant și totodată binecuvântat nu ar fi avut loc sau ar fi venit mult mai târziu, după cum însuși Nicolae Steinhardt recunoaște. Evenimentele carcerale, din acest moment, vor fi intermediare de ceea ce Vlad Pavlovici, într-un eseu publicat în revista *Steaua*, numește „Christomfoză”, identității de creștin i se subordonează înțelegerea lecției de dureros realism a închisorii. Intrând în realitatea brută, de un realism naturalist, oricine iese din obiceiurile sale comode și trăiește „în comparație cu”, simte oroarea, compătimește, e contrariat, înțelege și nu înțelege, regimul „celular” îl asimilează ...

Cei cinci ani de închisoare corespund - se suprapun asimilând-o - unei etape cruciale, în devenirea omului Steinhardt. Am putea înainta opinia că, dat fiind Testamentul politic al *Jurnalului fericirii*, deținutul Nicolae Steinhardt s-a confruntat cu cele trei soluții, cărora

le-a dat configurație proprie, ignorând sau parțializând circumstanțele „semnatarilor”.

Convertirea lui Nicolae Steinhardt nu a fost fulgerătoare (precum aceea petrecută pe drumul Damascului), căci între eșecul integrării în sinagogă și botezul din celula 18 a închisorii de la Jilava se scurg mai mult de 20 de ani de incertitudini, angoase, dăbuiri, dileme, refuzuri sau căutări nedefinite. Chiar dacă în cursul său firesc existența tânărului Steinhardt nu pare să trădeze semnele convertirii, totuși această metamorfoză identitară pentru Steinhardt este o certitudine. O existență însă, nu trebuie să fie o sumă de continuități, iar convertirea înseamnă și o rescriere, o resemnificarea a unui traseu biografic. Nicolae Steinhardt va înainta încet, cu poticniri spre creștinism. Se adaugă în arhitectura devenirii sale episoade circumscrise, chiar dacă tangențial, religiosului. Popasuri ale itinerarului formării spirituale a tânărului Steinhardt, în care-i descoperim componenta mondenă, frivolă, dar și culturală, sunt și cele consumate din simplă curiozitate, pentru ca apoi, resemnificându-le, să-și considere opțiunile parcă prefigurate într-un „scenariu”, într-o ordine la care el este doar participant.

O nouă realitate, numită de Steinhardt *mysterium tremendum*, intră fără menajamente, în scenă. Mai ales după 1948 începea „perioada de mlaștină”, pentru că neșemnând „pactul cu diavolul”, ca advers al tuturor utopiilor, N.S nu se învoiește

compromisului. Acuzat de implicare în „lotul intelectualilor mistico-legionari”, este arestat, stăruind în refuzul de colaborare cu Securitatea ceea ce declanșează Mecanismul cu roluri prestabilite. Interogatoriile se succed sub amprenta mistificării, scenariul se focalizează pe concluziile de învinuire, de fapt anterioare anchetei propriu-zise. Pare a fi o „ciudată reprezentare teatrală unde repetiția de regie, repetiția generală și premiera s-ar confunda într-un singur spectacol Kafkian”. Nicolae Steinhardt va fi încarcerat și urmează lecția închisorii, deopotrivă o lecție creștină și de realism.

Desigur, toposurile închisorii sunt toate relevante. Prin identitatea lor inconfundabilă compun un întreg paradoxal în care coexistă violența, materialitatea și copleșitoarea îndârjire a „vieții-viață” de a izbândi prin soluția izbăvitoare a credinței. Notând în *Jurnalul Fericirii* acest episod existențial al convertirii, observăm cum memoria lui Steinhardt atât de exigentă cu amănuntul sfidează atât desfășurarea alertă sub imperativele momentului, cât și distanța dintre timpul evenimential și timpul obiectiv, distanță pe care ar părea că o comprimă, făcând aceste coordonate simultane; încă o dovadă pentru relevanța momentului botezului în devenirea autorului *Jurnalului*, această minuțioasă aducere aminte, copleșitoare prin teama, emoția, sublimul pe care mizează, fără regie. Impresia de sublim a fragmentului derivă din aparentele incompatibilități, din antinomiile fals-ireconciliabile, categorii opozitive între care esențială e sacralitatea momentului pusă în contrast cu precaritatea ritualului, pare un botez din primele veacuri creștine. Secvența aceasta a botezului se consumă răsfrângându-și sacralitatea asupra cotidianului care își reia desfășurarea, creând iluzia mersului firesc al lucrurilor într-un loc unde scenariile nu pot fi făcute decât de unii „autorizați”, altfel posibila deconspirare aduce fatale urmări. Convertirea „se topește” în conglomeratul cotidian infuzându-l de substanță. Însă nu era permis a stârni bănuielele.

Convertirea însă nu implică numai luminosul „apoi”, un „mâine” transfigurat, ea e punctul culminant al unei „ieri”, al unui „înainte” →

pregătit, nu este una facilă, nefondată, „sommambulică”. Autorul *Jurnalului* rememorează episodul botezului, pe fundalul corelării introspecției cu retrospectivă. În contextul convertirii trebuie analizată distanțarea de iudaism și apropierea de creștinism fără o „doctrină” explicită, fără o demonstrație particulară steinhardtiană construită între patos și vehemență. Dacă focalizăm pe starea de fericire incandescentă a convertitului se pierde nevoia de justificare opțiune, demonstrație, teorie, căci starea în sine este o pledoarie implicită pentru creștinism, e întâlnirea cu divinul.

Ar fi o perspectivă frustrată de justă-i complexitatea, dacă panoramarea devenirii lui N.S, sub pecetea religiosului, n-ar include întreg traseul său existențial, cu etapa finală a dimensiunii monahale. Nicolae Steinhardt a mers până la capăt, convertirea și călugărirea devin continuități care se însumează într-o viață trăită cu noblețe și demnitate creștină.

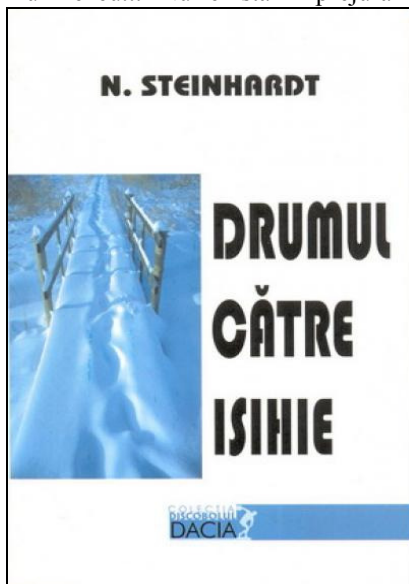
Această sinteză, ca „simptomatologie” a ființării unui om de anvergură intelectuală și spirituală a lui Nicolae Steinhardt, e constructivă, valorizatoare, cu atât mai mult cu cât se întâmplă sub fericita influență a credinței creștine, asumată întru totul ontologic.

Experiența fundamentală, catalizatoare a convertirii dă substanța *Jurnalul Fericirii*, „prin descoperirea credinței, fostul agnostic are revelația libertății și implicit a fericirii”. Convertirea se impune ca necesitate interioară și nu numai, pentru sine e nevoia irepresibilă de exteriorizare a preaplinului interiorității transfigurate, a experienței propriu-zise și a consecințelor acesteia, pentru ceilalți, mărturisirea stă sub semnul unei întrebări grave: „crezi că numai pentru tine ai fost convertit?” Deci o astfel de experiență nu poate fi claustrată.

Transfigurarea spirituală, creștină se desăvârșește în sihăstria culturală de la Rohia.

„Rohia mi-e un refugiu, un liman, o oază, un rai sieși suficient”, recunoaște monahul, nu-i provoacă nostalgia vieții, ci îl ferește de spectacolul oribil „ce cutează, astăzi că e viață”. În singurătatea deplină a Rohiei, Steinhardt a intrat într-o

rânduială. În secolul XX, când singurătatea e pedeapsă, când oamenii le e frică să fie singuri cu ei înșiși, fără zgomotul de fond, Nicolae Steinhardt merge pe calea deschisă prin botez până la capăt, crede că, monah fiind, poți sta singur, cu tine însuși, trăind ca și cum „pe acest pământ ai fi numai tu și Dumnezeu... Nu există împrejurări,

exiști numai tu, în deplina ta singuratică și responsabilă unicitate.” Perspectiva steinhardtiană asupra intimității mănăstirii nu se subordonează imperativelor solitudinii absolute, sfințenia și viețuirea printre oameni, participativ, „în comuniune”, nu sunt antinomice, sunt porți ale aceleiași deplinătăți.

La Rohia, conduita călugărului este pilduitoare, nu contravine statutului, face ascultare, se supune regimului „samuraic” al vieții mănăstirii. Rugăciunea „steinhardtiană”, a fratelui de mănăstire Nicolae Steinhardt vine din ființa și ființarea unică a acestuia, e gest personal și totodată etalon pentru obște. Aceeași remarcă e pertinentă și pentru omiletica sa, un alt segment al dimensiunii monahale și culturale a monahului-scriitor. Predicile nu sunt numai exerciții hermeneutice sau texte de morală practică, ci adevărate cursuri, prelegeri de nivel universitar, desfășurate în spațiul vast al interdisciplinarității. Face recurs nu numai la textele evanghelice ori la textele Sfinților Părinți și ale teologilor, ci și la literatură, filozofie, lingvistică, psihanaliză, muzică, artele plastice. Predicile au ajuns exerciții „întru devenire”, nu numai pentru

predicator, căci propria devenire mijlocește astfel devenirea celorlalți, a enoriașilor, a ascultătorilor.

Monahul nu-și repudiază trecutul literar, îl resemnifică, îi conferă continuitate prin preocupările literare, însuflețit fiind și de îndemnurile care-i încurajează și confirmă vocația scriiturii: „Nu ai voie să scrii ca și până acum, ci să scrii mult mai mult. Să scrii mereu, aceasta este ascultarea pe care ți-o dau”. O putere de înțelegere care depășește, cum avea să recunoască Steinhardt însuși, propria-i putere de înțelegere. „Cunoscându-mi firea mai bine decât o cunosc eu - scrie el în «Autobiografie»-, părintele Serafim mi-a dobândit de la bunii și îngăduitorii noștri ierarhi de la Cluj încuviințarea de a păstra o cameră la București, unde să mă pot duce din când în când, spre a-mi continua într-o oarecare măsură activitatea literară considerată a fi indirect în folosul Bisericii”.

Steinhardt optează explicit și implicit pentru modelul Zosima, astfel în chilia sa, pe terasa de la Casa Poetului, în biblioteca mănăstirii, în frumoasa poiană de la Lighet inițiază adevărate agape culturale, spirituale și nu în ultimul rând de analiză politică. Taifasurile cu Ioan Pinteș și O. Mircea, convorbirile epistolare cu Zaharia Sângeorzan și Nicolae Băciuț aduc mărturie pentru vocația sa dialogică, pentru neobosita sa disponibilitate hermeneutică în contextul larg al credinței, culturii, al vieții văzute în noblețea sa de sorginte divină, căci totul poate fi prilej, „compendiu de metafizică”, spune părintele Nicolae.

Astfel, Nicolae Steinhardt rămâne consecvent unui „modus vivendi” monahal și literar, propune o asemenea opțiune pentru că cele două dimensiuni, de ce nu, ontologice, se asimilează, definind crezul și totodată viața unui om, care dăruind dobândește. Literatura și teologia, topite în respirația unei singure vieți...

Cele scrise, pledoarie implicită pentru N.Steinhardt. Studiul lui, ca opțiune de lectură sau ca alternativă didactică constituie o „ replică la real”, configurând „universuri posibile” și sensuri desprinse din „năstrușnicul timp” și „paradoxala istorie”.

Amintiri despre N. Steinhardt

Presa din România sărbătorește anul acesta centenarul nașterii lui Nicu Steinhardt. S-a născut pe 29 iulie 1912 și era cu trei ani mai mare decât mama. Prietenia dintre părinții mei și Nicu a fost foarte strânsă și așa am avut ocazia de a-l cunoaște de când eram copil.

Uneori era invitat la noi la masă. De cum intra, pătrundea în casă bucurie și exuberanță. Avea întotdeauna o carte în mână. Odată l-am întrebat: „Nicule, de ce ai mereu cărți cu tine?” „Ca să citesc în tramvai”, mi-a răspuns. „Cum, tu nu te uiți pe geam?” m-am mirat eu. „Mă uit și pe geam, dar îmi place să și citesc!”

Pe mama, Nicu o striga „Juna”, iar pe mine, „Cântăreața”. La prânz, tata stătea în capul mesei, iar Nicu, atunci când venea, avea locul lângă Toma, fratele meu. Eu, cea mai mică, nu mă băgam în conversație. Fratele meu, pasionat de literatură, interve-nea, discuțiile fiind de obicei despre cărți. Mama spunea: „Nicu e livresc”. „Ce înseamnă livresc?”, am întrebat. „Livresc e cineva care trăiește în universul cărților”, mi-a explicat mama. Poate că de asta Nicu nu se uita pe geam când mergea cu tramvaiul, m-am gândit eu.

Cu o zi înainte de a fi fost arestat, mi-aduc aminte că a venit la noi la masă, tata fiind avocatul lui, dar noi, copiii, nu știam nimica despre procesul în care era implicat și, după ce s-a terminat masa, tata cu Nicu s-au retras să discute. Am aflat despre chinurile îndurate de Nicu mult mai târziu.

Când a ieșit din închisoare, m-am întâlnit odată cu el într-un parc. Era palid și obosit, dar la fel de exaltat ca întotdeauna. Lucra la o fabrică de cartoane, unde, mi-a explicat, trebuia să facă ghiozdane pentru copii, ceea ce îl amuza. Nu se plângea, spunea tot timpul: „Sunt fericit și recunoscător lui Dumnezeu pentru tot ce mi-a dat”.

Fiul meu s-a născut în 1977 și, la câteva luni după naștere, Nicu a venit să vadă copilul. A apărut cu nelipsita lui barbă și cu o beretă pe cap. Era tot numai zâmbet. L-am condus la camera copilului și fiul meu, un bebeluș de obicei vesel și liniștit, când l-a văzut pe Nicu a izbucnit în urlete. L-a spe-riat barba lui, nu mai văzuse așa ceva. Nicu s-a îndepărtat de copil și i-a spus

de la distanță: „Mamă dragă, ce băiat frumos ești! Ai văzut? Numai pe copii reușesc eu să-i speriu, pe securiști n-am reușit niciodată”.

În 1981, când mă pregăteam de plecarea din țară, i-am dus acasă, ca amintire, discul cu cantata „Magnificat” de Bach. Era bolnav și avea o femeie care-l îngrijea. Bea ceaiuri. „Ce ai, Nicule?” l-am întrebat. „Sufăr cu mațele care nu-mi dau pace”, mi-a spus el zâmbind. „Noroc că am așa o femeie minunată care are grijă de păcătosul de mine”, a adăugat. Suferea de stomac iar boala lui s-a agravat după anii de închisoare. Am aflat, după ce a murit și cineva i-a lichidat garsoniera, că discul meu a fost găsit cu un bilețel atașat pe care scria: „De la Cântăreața”.

Avea o mare pasiune pentru pisici. Spunea foarte mândru: „Iubesc mâțele”. Nu avea nicio pisică, în schimb eram trei prietene ale lui, verișoara mea, Sanda Șora și eu, care ne ocupam de „aprovizionarea” lui cu poze și calendare cu pisici.

Știam încă atunci, de când l-am cunoscut, că, de fapt, cel pe care l-am întâlnit nu mai era acela pe care-l cunoșteam din lecturi și din evocările altora, ci era unul care întâlnește primele texte care l-au zguduit, adică texte teologice și mistere ortodoxe, nu știu care. Atunci mă interesam și eu cam puțin de sectorul ăsta. Prin el am găsit și eu direcția aceasta dar, evident, nu cu aceeași hotărâre și nici cu același spor cu care a făcut-o el. El avea niște prieteni, între care Virgil Cândea, Paul Simionescu, Alexandru Duțu, dar în special Cândea și Simionescu, care erau mai avansați decât el în lecturile și preocupările acestea, și care i-au furnizat de la început textele fundamentale pe care le-a parcurs, apoi s-a descurcat singur. Nu se mulțumea, sigur, cu literatura ortodoxă și mergea la o literatură și la o doctrină mai largă, adică și catolică și chiar protestantă. Lectura sa mergea din ce în ce mai în adâncime și mai în extindere pe teme creștine, ceea ce nu-i modifica nici conduita, nici forma de expresie, nici aparenta lui linie de gândire. Eram de acord, asta însă e sigur, că cea mai modernă, mai ultimativă formă de aprehendare a lumii, a vieții și a marilor întrebări, cea mai eficace, sigură formă de angajare în real, de decizie, de morală, prin urmare, este cea creștină. Comentând pe Dostoievski, în principal, spunea: „Uită-te, e ceva ce ne obligă să ieșim din amorțeala noastră atât de dulce și de franțuzească și să ne asumăm niște intervenții abrupte, fulgerătoare, în existență, de tipul celor pe care ni le sugerează Dostoievski”.

AL. PALEOLOGU
(din volumul N. Steinhardt. **Între lumi, dialoguri cu Nicolae Băciut**, 2012)

Până în 1982, când am părăsit România, l-am avut pe Nicu prieten apropiat, deși era de vârsta părinților.

Am ajuns mult mai târziu să citesc „Jurnalul fericirii”, volumul „Dumnezeu în care spui că nu crezi – scrisori către Virgil Ierunca” și alte lucrări ale lui. Citindu-l, l-am recunoscut pe Nicu cel exaltat, pe care atâta l-am iubit! Am găsit în scrisorile lui referiri la părinții mei, la fratele meu. A scris un pic și despre mine, verișoara mea și Sanda Șora, prietenele lui „întru mâțe”. Când am citit dosarele lui de la Securitate, am aflat lucruri dureroase, pe care nu le știusem.

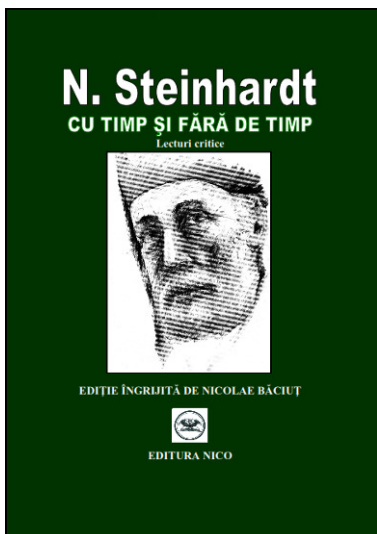
În 2009, a apărut la editura Humanitas o excelentă monografie „N. Steinhardt și paradoxurile libertății” scrisă de George Arde-leanu. Autorul, născut în 1961, nu l-a cunoscut personal pe Nicu Steinhardt, decedat în martie 1989, dar a făcut o lucrare de doctorat despre el. Cartea are peste 500 de pagini și este o lucrare valoroasă, premiată în România și despre care s-a vorbit mult anul acesta cu ocazia centenarului. L-am regăsit, în carte, pe Nicu, așa cum l-am cunoscut și iubit, dar l-am descoperit în ea și pe Nicu criticul literar și de artă pe care, copil fiind, nu l-am putut aprecia.

Nicu a fost un om ieșit din comun, exuberanța și bucuria lui de a trăi erau molipsitoare, iar felul în care a rezistat anchetelor pentru a nu-și trăda nici prietenii, nici convingerile lui morale, sunt de admirat. N-am reușit să-l vizitez la mănăstirea Rohia, unde se retrăsese ca monah, dar știu că a fost iubit și admirat de toți cei de acolo.

Un gând pios în amintirea unui mare om de cultură, prietenul meu, Nicu.

VERONICA PAVEL LERNER

Alte Convorbiri... CU NICOLAE STEINHARDT

S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al friicii și găștilor sordide. Scriitorii ar trebui să-și dea seama – lucru mai mult decât elementar – că pentru ei mai ales solidaritatea și frăția sunt condiția existenței și libertății lor. (Nicolae Steinhardt – Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuț, ediția a IV-a, Ed. Nico, 2009, p. 37)

Când le scria celor cărora le respecta valoarea literară, Nicolae Steinhardt își semna textul epistolar „cu sinceră afecțiune și alese simțăminte”. În tonurile acestea de *captatio benevolentiae* sunt scrise paginile volumului *Nicolae Steinhardt – Cu timp și fără de timp*, apărut la Editura „Nico” din Târgu-Mureș, în coordonarea scriitorului Nicolae Băciuț, în opinia noastră un fel de convorbiri (dacă nu chiar epistole!) cu Nicolae Steinhardt.

Publică, în volum, nume noi în exegeza steinhardtiană (Cezar Boghici, Sorina Mirela Hanceariuc, Monica Began, Lăcrămioara Solomon, Aurora Iuga, Loredana Tuchilă, Anda Laura Silea, Ana-Maria Radoveanu, Cătălina Gheorghe, Geo Constantinescu), cu precădere profesori de limba și literatura română din învățământul liceal, cei în măsură să-i deschidă cititorului tânăr apetitul pentru profunzimile scrisului Monahului de la Rohia. Comentariile suplă, ale mai tinerilor exegeți, coexistă cu lecturile critice ale unor nume consacrate, citându-i, aici, pe Cristian Stamatoiu, Mircea Moț, Nicolae Munteanu sau Daniel

Mureșan. Și unii și alții vin să răspundă la întrebarea: Cum să-l citim astăzi pe Nicolae Steinhardt?

Cele mai multe *lecturi critice* privesc ideatica și stilistica *Jurnalului fericirii*, intimitatea acestei opere capitale a literaturii noastre: *Jurnalul ca mărturisire, Jurnalul fericirii sau despre profesiunea esențială, Nicolae Steinhardt și drumul spinos către fericire, Corespondențe antagonice din aureola Jurnalului fericirii*.

Volumul cuprinde și incursiunile teologului Stelian Gomboș în gândirea creștină a Părintelui Nicolae Steinhardt, de asemenea „amintiri cu Nicolae Steinhardt”, în elevate și emoționante transcrieri de jurnal. Excelează, la acest capitol, Ecaterina Țarălungă, Dumitru Velea, Cornel Cotuțiu, Marcel Lupșe, Alexa Gavril Bâle, Veronica Pavel Lerner.

Textele au fost mai întâi publicate, în serial, în revista *Vatra veche*, fiecare constituindu-se – îmi părea mie – într-o convorbire cu Nicolae Steinhardt, cu savoarea spirituală în care s-au născut *convorbirile* scriitorului Nicolae Băciuț cu Nicolae Steinhardt. Cititorul îl intervieveză pe Cel care și-a lămurit Sinele și i se mărturisește, actul lecturii atribuindu-și inefabilul spovedaniei. Desigur, Monahul de la Rohia continuă să fascineze, să facă din litera scrierilor sale argument al „isprăvilor de caracter”, al ținutei de „etică artistică și umană”, de responsabilitate, demnitate, suferință și sfințenie. Dacă dialogurile lui Nicolae Băciuț, cele cuprinse în volumul *Între lumi*, sunt „gestul unui tânăr scriitor care l-a iubit și prețuit pe Nicolae Steinhardt, pe cel care a trăit voluptatea vieții prin voluptatea lecturii, voluptatea trăirii prin voluptatea credinței” (*Op.cit.*, p. 7), paginile din *Nicolae Steinhardt – Cu timp și fără de timp* sunt, la fel, exercițiile de iubire și prețuire, de temeinicie, ale celor care, solidari (vezi mottoul consemnărilor noastre), au știut să intre în ingeniozitatea proiectului literar propus de *Vatra veche* la Centenarul nașterii Monahului de la Rohia. Lor, acum, Nicolae Steinhardt le-ar scrie ceea ce-i scria lui Băciuț în 26 mai 1987 (vezi *Scrisoare către un tânăr poet*): „Nu fi grăbit! Și din întrebările d-tale deduc: ești acasă în domeniul gândirii și artei. Nu te lăsa prins în capcană de modă, zor, mediu, exemple, clișee (voluntare ori involuntare), fii mereu în stare de alertă, treaz, de veghe!...”

Lângă N. Steinhardt, spun cei care i-au stat aproape, erai fericit. Cei care-i citesc opera, cei care conti-nuă *convorbirile* cu Nicolae Steinhardt, sugerează volumul *Cu timp și fără timp*, sunt fericți; făcându-i Monahului postumitatea cuviincioasă, primind dinspre spiritul opereii grațitudine.

Spunea Nicolae Steinhardt: “... ba s-au mai și găsit câțiva care să scrie despre mine! Așa fiind, nu le pot purta alte simțăminte decât uimirea și grațitudinea.”

VALENTIN MARICA Scrisoare către un tânăr poet

26 mai 1987

Iubite Nicolae Băciuț,

În răspunsurile mele la ultimele întrebări ce mi-ai pus, am reluat ideea lui Maiorescu și formula lui Păstorel Teodoreanu, afirmând că scrisul e boierie. Poeziei îndeosebi i se aplică de minune enunțul acesta. Dar ea nu este numai boierie ci și produsul unei munci neplictisite, negrăbite, intense. E inspirație, desigur, dar și îndelungată trudă. Am citit multe volume de poezie în ultimii zece ani. Și am putut constata că, în ciuda bunăvoinței și prieteniei care au stat la baza lecturii mele, foarte multe nu-s cătuși de puțin vrednice a se numi poezie. Superficiale, conformiste, ușuratece, false, scrise la repezeală, publicate fără a fi atent revăzute și regândite, reprezintă o uriașă masă de rebuturi.

Se cere muncă, răbdare, șlefuire, e treabă serioasă și nu poate fi „expediată” în tempo de hopa-Mitică. Așadar: atenție, nici o grabă, nimeni nu-l obligă pe om să publice o carte de versuri în fiecare an. Talentul, desigur, e prima condiție. Dar nu ajunge, trebuie „prelucrat”. Ca să nu mai vorbim de sutele de „poezi” care dau la tipar toate fleacurile, schițele, copiile, ciornele, imitațiile nerușinate, lozincăriile abia camuflate...

Înainte de a ne aventura în considerații subtile și înalte asupra poeziei – teoriei poetice – se cuvine a-i îndruma pe toți cei ce scriu versuri să fie serioși, să nu socotească drept Poezie orice șir de versuri (albe) alinate la repezeală pe niște coli de hârtie. Mai întâi să existe „materialul”, apoi vom începe teoretizarea.

La cei din generația '80 mi s-a părut a vedea talent și probitate. Apoi și har și haz, curaj și demnitate profesională – de aceea m-am bucurat. Am văzut și la d-ta: luarea lucrurilor în serios, inspirație, grijă pentru formă. Te rog cu toată prietenia, să continui a da poeziei atenția cuvenită, respectul necesar. Nu fi grăbit! Și din întrebările d-tale deduc: ești acasă în domeniul gândirii și artei. Nu te lăsa prins în capcană de modă, zor, mediu, exemple, clișee (voluntare ori involuntare), fii mereu în stare de alertă, treaz, de veghe! – și foarte indulgent cu elucubrațiile și bătrânești – copilărești spuse ale lui N. Steinhardt.

N. Steindardt. Cu timp și fără de timp -

Un mozaic al receptării

În vara acestui an, a avut loc la Brașov o fericită lansare a volumului *N. Steindardt - Cu timp și fără de timp. Lecturi critice*. Este vorba despre un proiect salutar, aparținând lui Nicolae Băciuț, care îngrijește culegerea în discuție. Deși cartea nu are parte de un demers unitar, neavând un singur autor care să urmărească a atinge o amplă argumentare, ea devine complexă datorită subiectelor abordate și diversității punctelor de vedere ale semnatarilor articolelor cuprinse aici. În paginile ei se ascunde un spectacol de idei aparținând fie reputaților dascăli brașoveni sau băcăuani, fie unor figuri literare renumite care au citit atent opera monahului de la Rohia, descoperindu-i noi valențe. De mare valoare sunt și mărturisirile așternute pe hârtie de aceia care l-au întâlnit personal pe Steinhardt, relevându-i nebănuite laturi ale personalității sale. Unul dintre cei care au avut această șansă a întâlnirii directe cu omul din spatele operei a fost chiar Nicolae Băciuț. De fapt, după cum el însuși mărturisește, această carte este „gestul de recunoștință pentru tot ce a însemnat N. Steinhardt, omul și opera” pentru Domnia Sa.

Primul dintre articole este semnat de reputatul dascăl brașovean Mircea Moț. Numele acestuia este des întâlnit în reviste importante precum *Apostrof*, *Vatra Veche*, *Miscarea Literară* și nu numai. Ceea ce ne surprinde în materialul său, **Nicolae Steinhardt, Francirotul**, este noua deschidere propusă. Avem schițat portretul unui nou Steinhardt, într-o ipostază inedită: aceea a receptorului de texte, care este, de fapt, un fin eseist ce se detașează de critica literară, dovedindu-se a fi preocupat de „nimbul” din jurul operei de artă, „de aura, atmosfera, fundamentul acesteia.” Teoria domnului profesor Moț este aceea că, scriind despre cărțile altora, N. Steinhardt își scrie, inspirat, propria operă.

Un alt nume cunoscut în publicistica ardeleană de profil este cel al lui Cezar Boghici. Avem acum

șansa întâlnirii unei receptări a operei monahului de la Rohia făcută de un veritabil specialist, deoarece dascălul de la poalele Tâmppei este un absolvent al secției Teologie-Litere a universității sibiene. Jurnalul este văzut ca un spațiu compensatoriu, al exprimării neîngrădite, menit a răzbuna suferința și cenzura închisorii. Articolul lui Cezar Boghici are trimiteri la opere fundamentale ale creștinismului, texte de care se apropie **Jurnalul fericirii** (Confesiunile Sfântului Augustin, **Jurnalul mișcărilor lăuntrice** al Sfântului Ignățiu de Loyola). Eseistul brașovean conchide prin a sublinia că Steinhardt exprimă în cartea sa paradoxul fundamental al creștinismului: „sentimentul culpabilității trebuie să fie dublat de încrederea în mântuire a celui care se cătește.”

O fină și profundă analiză este făcută de profesorul Nicolae Munteanu, care vine pentru început, în primul dintre cele două articole publicate, cu pertinenta observație că în **Jurnalul fericirii**, Steinhardt adoptă „calea de mijloc între notația zilnică, precum în jurnalele lui Titu Maiorescu, Camil Petrescu sau Radu Petrescu și memorialistica monografică orientată gen Mircea Eliade, Lucian Blaga sau Marin Preda.” Un alt lucru subliniat în acest articol este „existența unui eu biografic, personaj principal, interesat doar de autenticitatea experienței și mai puțin de un posibil cititor.” Acest eu dă naștere unui „memorial oximoronic, al fericirii în cea care îl determină pe autor să scrie, transformându-l, astfel, dintr-o „per-

soană cu biografie reală, într-un personaj-narator de sine stătător pe care-l numim în cazul în speță eu biografic”.

Într-un alt articol, Aurora Iuga se apropie de o interpretare psiho-lingvistică, ajungând la concluzia că „predispoziția pentru enumerație sugerează nesiguranța lui Steinhardt în capacitatea limbajului de a surprinde într-un cuvânt un sentiment, o senzație sau o revelație, care, în mod evident, sunt atât de complexe, încât sunt dificil de înfățișat cititorilor.” Monica Began vorbește de **Miracolul existențial** trăit de autor, acela al evadării prin credință, sub impulsul unei „fărăme de cer” ce poate fi zărită prin „fereastra pătrată” a celei sale. Articolul dascălului din aceeași urbe dureră. Suferința de nedescris e invocată aduce deci în discuție importanța ferestrei, simbol al speranței, dar care, paradoxal, se deschide doar cu „indulgența gardienilor.” Într-un alt articol, Lăcrămioara Solomon, reușește să schițeze liniile pe care merge jurnalul lui Steinhardt, arătând că acesta descrie „puhoiul de impresii” într-un „stil scriitoricesc aparte: spontan, dar nu facil, cu trimiteri erudite, dar nu ermetic, metaforic, dar nu pretențios.” O idee demnă de a fi reținută e aceea a publicului larg de cititori căreia i se adresează cartea, de la „adolescentul secolului XXI, interesat - doar, posibil - de specificul perioadei comuniste, până la intelectualul fin al tuturor timpurilor, care găsește aici cultură, știință, soluții de existență, modele de umanism, forme de socializare, rețete de supraviețuire sau lecții de patriotism.” Iată că autoarea surprinde chintesența scriiturii lui Steinhardt în cele de →

CRISTIAN VIERU

Biblioteca Mănăstirii Rohia

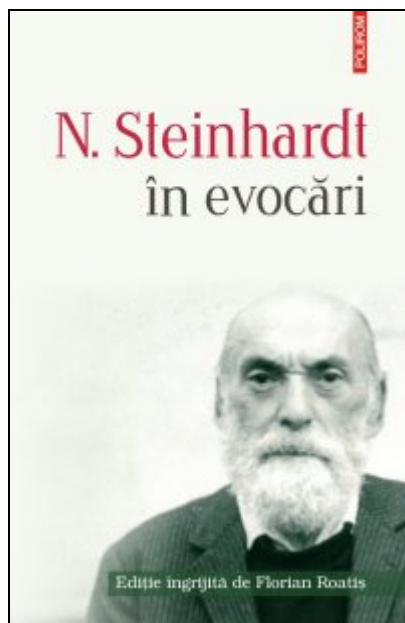
mai sus. Ea vede în *Jurnal* o „carte a devenirii, marcând traiectoria ființei umane aflate în situație-limită.” Aceeași Lăcrămioara Solomon face o analiză stil-istică a *Jurnalului*, observând numărul redus de figuri de stil, prezența limbajului „buruienos” care are scopul de a reproduce replicile Securității.

Emoționante sunt paginile scrise de tânăra Ana-Maria Radoveneanu, elevă în clasa a XI-a la Colegiul Național *Ion Creangă* din București. Articolul este consistent și reușește să descrie, ordonat, evenimente din viața lui Steinhardt, căutându-se motivele care au dus la scrierea *Jurnalului*. Remarcăm și ideile originale concretizate în materiale incitante scrise, printre alții, de Mirela Hanceariuc, Anda Silea, Loredana Tuchilă, Daniel Mureșan. La loc de cinste stă și inedita convorbire dintre Nicolae Băciuț și Steinhardt din iulie 1987. Întrebările puse monahului au menirea de a aduce la lumină gânduri intime ale acestuia, idei valoroase ale unui mare înțelept.

Ultima secțiune a culegerii (apărută la Editura *Nico*, Târgu Mureș) este dedicată depănării unor *Amintiri cu N. Steinhardt*. Din cele șase intervenții, se remarcă cea a prozatorului Cornel Cotuțiu, care ne aduce în prim-plan un Steinhardt într-o ipostază cotidiană inedită. Acesta a dormit în 1983, la Beclean, în incinta căminului liceului industrial, iar în dimineața următoare a stat, la un ceai de „mușețel cu tei”, la sfat cu tinerele personalități literare ale locului. Ceea ce Cornel Cotuțiu nu poate uita este „vocea în care fine nuanțe de ironie se armonizau cu puseuri ludice.”

Cartea reușește a surprinde ceea ce, paradoxal, nu se gândea nimeni că ar reuși să surprindă. Ne putem imagina scenariul în care mai mulți scriitori, dascăli, cercetători s-au așezat la „masa negocierilor”, punând la cale un mare proiect: acela de a analiza opera și de a schița, în fine amănunte, personalitatea omului din spatele *Jurnalului fericirii*. Acest scenariu nu a existat, dar, prin demersul lor, Nicolae Băciuț, la Târgu-Mureș, și Mircea Moț, la Brașov, au avut inspirația de a alege o serie de nume a căror muncă s-a concretizat într-o carte pe care N. Steinhardt o merita pe deplin.

N. Steinhardt în evocări

La Editura Polirom a apărut cartea *N. Steinhardt în evocări*, îngrijită de Conf. univ. dr. Florian Roatis, Vicepreședinte al Fundației N. Steinhardt.

Anul 2012 este dedicat Centenarului N. Steinhardt când se împlinesc 100 de ani de nașterea eseistului, criticului și monahului Nicolae Delarohia. Aceasta carte este prima dintr-o serie de carti și reviste ce vor apărea anul acesta și care vor fi dedicate acestei aniversări.

Scriitor și publicist, condamnat politic și monah ortodox, atras în egala măsura de literatura și muzica, de teologie și drept, N. Steinhardt este una dintre figurile de primă mărime ale culturii românești.

Personalitatea și preocupările polyvalente ale lui N. Steinhardt sunt evocate de reprezentanți ai lumii literare și religioase care l-au cunoscut în diferite etape ale vieții sale - în Bucureștiul tinereții, în închisoarea Jilava sau în „oaza de pace” a mănăstirii Rohia:

Arsavir Aterian, Dorina Al-George, Bartolomeu Anania, fost Mitropolit al Clujului, Albei, Crisanei și Maramuresului, Alexandru Băciu, Nicolae Balota, Nicolae Băciuț, Alexa Gavril Bile, Ioan M. Bocu, Miron Alexandru Bogdan, Augustin Botis, Gheorghe Bratescu, Virgil Bulat, Iordan Chimet, Î.P.S. Justinian Arhiepiscopul Maramuresului și Satmarului, Virgil Ciomos,

Alexandru Cioranescu, Maria Cogalniceanu, Vasile Cormos, Î.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Ov.S. Crohmalniceanu, Arhimandrit Mina Dobzeu, Sorin Dumitrescu, Radu Enescu, Theodor Enescu, Ioan Filip, Terezia Filip, Parintele Constantin Galeriu, Alexandru George, P.S. Justin Hodea Sigheteanul, Arhiereu vicar al Episcopiei Maramuresului și Satmarului, Stefan Iloaie, Arhimandrit Paulin Lecca, Monica Lovinescu, Serafim Man, Nicolae Mecu, Achim Mihu, Virgil Nemoianu, Costion Nicolescu, Alexandru Paleologu, Amelia Pavel, Monica Pillat, Ioan Pinte, Antonie Plamadeala, Mitropolitul Ardealului, Adrian Popescu, Nicolae Rosca, Eugen Simion, Sanda Stolojan, Geo Serban, Mihai Sora, Eugenia Tudor-Anton, Cornel Ungureanu, Viola Vancea, Alexandru Vlad.

Textele cuprinse în acest volum au fost scrise după încetarea din viață a lui N. Steinhardt - 30 martie 1989. O parte au fost publicate în reviste, în ziare sau în carti. O altă parte au fost trimise pentru volumul II al Caietelor de la Rohia, intitulat N. Steinhardt în amintirea contemporanilor (Helvetica, Baia Mare, 2000). Cea de-a treia parte - câteva texte inedite, solicitate și primite de editor în vederea alcatuirii prezentului volum.

Manastirea „Sfânta Ana” Rohia a inițiat în anul 2008, în colaborare cu Editura Polirom, Seria de autor „N. Steinhardt”, în care au apărut: *Jurnalul fericirii* (2008), *Daruiind, vei dobândi. Cuvinte de credință* (2008), *În genul...tinerilor* (2008), *Articole burgheze* (2008), *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constitutional. Critica operei lui Leon Duguit* (2008), *Primejdia marturisirii. Convorbiri de la Rohia* (2009), *Între viața și carti* (2010), *Escale în timp și spațiu* (2010), *Geo Bogza, un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberantei și Patetismului* (2011), *Eseu despre o concepție catolică asupra iudaismului. Iluzii și realități evreiești* (2011), *Critica la persoana întâi* (2011). În cursul anului 2012 vor apărea: *Incertitudini literare, Monologul polifonic și Prin alții spre sine*.

Arhim. MACARIE MOTOGNA
Secretar general al Fundației N. Steinhardt

Centenar Theodor Bălan

OAMENI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ

Din prietenii lui N. Steinhardt: pianistul Theodor Bălan

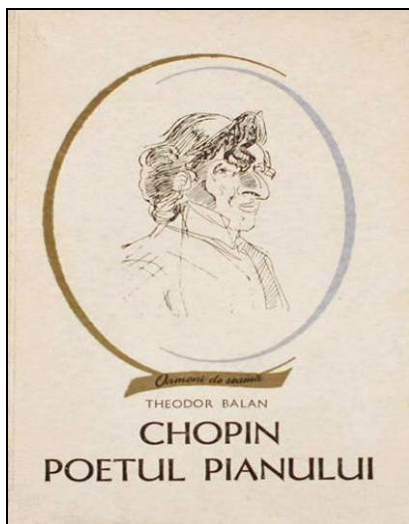
Theodor Bălan (15 ianuarie 1912, Panciu, județul Vrancea - 8 iulie 1976, București) – muzicolog, pianist și profesor. Studiile muzicale le-a început la Conservatorul Municipal din Târgu-Mureș (1923-1924), cu Richard Chovan (pian) și le-a continuat la Conservatorul „Astra” din Brașov (1926-1927), cu Emmanuel Bernfeld (pian), spre a se perfecționa la Conservatorul din București (1929-1932) cu Constanța Erbiceanu (pian), Faust Nicolescu (teorie-solfegiu) și Mihail Andricu (muzică de cameră). A urmat Facultatea de Drept din București, dobândind licența și doctoratul (1936).

Pianist concertist (1935-1954), asistent (1951-1955), lector (1956-1968) și conferențiar (1968-1976) la catedra de metodică predării pianului la Conservatorul București. A colaborat cu orchestre simfonice din Capitală și din țară, sub conducerea lui George Georgescu, Constantin Silvestri, Alfred Alessandrescu, Constantin C. Nottara etc. A susținut conferințe, concerte-lecții, emisiuni radiofonice și de televiziune, comunicări științifice în țară și peste hotare (Praga 1967, Moscova – 1970, Varșovia – 1971, Budapesta – 1973, Belgrad – 1975). A făcut parte din juriul concursului internațional „Clara Haskil” de la Montreux (1973).

A publicat eseuri, studii, articole, recenzii în „Muzica”, „Studii de muzicologie”, „Contemporanul”, „Adevărul literar”, „L’Art”, „Revue Roumaine”, „Revista de referate a Centrului de documentare a Academiei Române”, „Astra” (Brașov), „Revue Roumaine de l’Histoire de l’Art” etc. A fost un remarcabil desenator, pictor și exeget de artă plastică (*Curențe și tendințe în arta plastică*, în „Muzica” nr. 4, București, 1973). A fost distins cu Premiul „Poenaru-Căpălescu” al Conservatorului București (1932), Premiul Academiei Române (1968) și Premiul polonez „Chopin” (Varșovia, 1971).

Muzicologie - volume

- *Franz Liszt*, București, 1958; idem, 1973 (ediția II revăzută și adăugită);
- *Chopin*, București, 1963;
- *Leonard*, „prințul operetei”, București, 1961; idem, 1965 (ediția II);
- *Chopin*, *poetul pianului*, Colecția „Oameni de seamă”, București, 1968;
- *Copii minune*, București, 1970;
- *Copilăria unor mari muzicieni*, București, 1970;
- *Prietenii mei muzicieni* – Tiberiu Brediceanu, Constantin Silvestri, Constanța Erbiceanu și Ion Vasilescu, București, 1976;
- *Acasă la Enescu*, București, 1977.

Lucrări didactice

- *Principii de pianistică*, București, 1966.

Traduceri

- H.G. Neuhaus, *Despre arta pianistică*, București, 1960;
- V. Konen, *Schubert*, București, 1961 (în colaborare cu Alia Petrescu);
- Franz Werfel, *Verdi – Romanul operei*, București, 1964 (în colaborare cu Radu Olteanu);
- J.G. Prod’homme, *Beethoven văzut de contemporani*, București, 1970.

Ediții critice

- J.S. Bach, *Album pentru Anna Magdalena Bach*, București, 1958;
- Ludwig van Beethoven, *Piese mici pentru pian*, București, 1958;
- Domenico Scarlatti, *3 Piese*, 1958;
- J.S. Bach, *6 Preludii mici*, București, 1959; idem 1963 (ediția II), 1965 (ediția III), 1975 (ediția IV), 1978 (ediția V);
- J.S. Bach, *12 Preludii mici*, București, 1959; idem 1963 (ediția II), 1966 (ediția III), 1975 (ediția IV), 1978 (ediția V);
- J.S. Bach, *Fugi, preludii și fughete*, București, 1959;
- Franz Schubert, *4 Impromptouri, opus 90*, București, 1959;
- Franz Schubert, *6 Piese, opus 94 (Momente muzicale)*, București, 1959;
- *10 Sonatine*, București, 1959; idem 1963 (ediția II), 1965 (ediția III), 1977 (ediția IV);
- Edward Grieg, *Piese lirice*, București, 1960; idem 1966 (ediția II);
- Robert Schumann, *Scene din lumea copiilor, opus 15*, București, 1960;

*

Când am fost elevă, am luat lecții de pian cu Theodor Bălan, un om talentat și sensibil. Era și pianist și pictor. Locuia pe strada Fluierului (nume predestinat pentru un muzician!), lângă Liceul „Julia Hasdeu”, și mergeam la el cu tramvaiul.

Theodor Bălan era oarecum cor-polent și avea degetele atât de groase încât, când îmi cânta la pian, mă întrebam cum reușea să nimerească notele. Dar ce frumos cânta!

Pe toți pereții casei atârnau tablouri pictate de el, aquarele și uleiuri, care mi se păreau reușite. Avea o cățelușă pekinieză pe care o chema Una, care se așeza pe pianul cel mare din birou și asista la lecții. Pe mine Una mă cam distrăgea, iar dacă suna cineva la ușă, sărea de pe pian și începea să latre. Așa a lătrat odată când, în timpul lecției mele, a venit dirijorul Constantin Silvestri, care era în ajunul plecării lui în străinătate și avea ceva urgent de aranjat cu profesorul meu. Mare emoție să dau mâna cu așa o personalitate!

Dar cea mai simpatcă vizită de care mi aduc aminte e cea făcută de N. Steinhardt lui Theodor Bălan, cu care era prieten. Eu tocmai terminasem lecția și mă pregăteam de plecare, când pe ușă a apărut Nicu.

„A, uite ce surpriză! Cântăreața e aici!” (se referea la mine, așa mă striga).

După care, totul numai zâmbet, cum era el de obicei, i-a salutat politicos pe Theodor Bălan și pe mama lui, cu care locuia. Mama lui Theodor a vrut să-l servească imediat cu ceva dulce și, din vorbă în vorbă, a ieșit o aprinsă discuție despre ce înseamnă o „adevărată baklava”.

Theodor, care părea a fi un mare cunoscător al rafinementelor culinare (de acolo să fi venit „corpolența” lui? mă întrebam), susținea că adevărata baklava se face cu sirop de miere și îi explica cu lux de amănunte lui Nicu felul în care trebuie tăiate nucile și ce formă și textură trebuie să aibă aluatul.

Nicu, fără să părească nicio clipă zâmbetul, nu era de acord cu Theodor și, în modul cel mai politicos și ferm, susținea că adevărata baklava nu este cu sirop de miere, nici gând de așa ceva! Și, după un scurt istoric în care s-a vorbit de turci, armeni și alte nații, a spus că, de fapt, adevărata baklava, pe care de altfel o făcea la perfecțiune o mătușă a lui, era cu sirop de zahăr.

Theodor nu s-a lăsat, a adus și el argumente etnico-istorice pentru a-și pleda cauza baklavalei cu miere. Eu și cu Una ne uitam ba la unul, ba la celălalt și nu prea înțelegeam mare lucru. Pe vremea aceea, eu încă nu mâncasem „baklavale”. Mult mai târziu, am realizat despre ce vorbeau! Au mai vorbit și despre sarailii și alte minunății dulci, până când mama lui Theodor l-a întrebat pe Nicu ce preferă; șerbet sau dulceață de cireșe amare? În acel moment, eu am plecat acasă, dar cred că tot despre baklavale au rămas să discute, prea i-a pasionat subiectul pe amândoi!

VERONICA PAVEL LERNER

Editura POLIROM și
Mănăstirea Rohia
lansează seria de autor

N. STEINHARDT

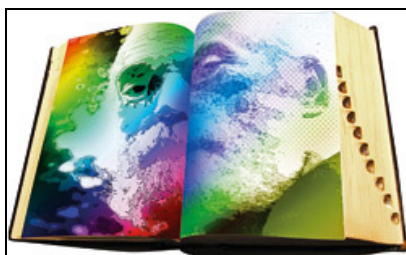
Integrala N. Steinhardt

La aproape o sută de ani de la nașterea lui N. Steinhardt și la două decenii de la moartea sa, Polirom editează împreună cu Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia integrală operei cârturarului. Seria de autor însumează operele lui Steinhardt, atât cele de dinaintea intrării în monahism, cât și cele de după această dată, și cuprinde peste 20 de volume. Noile ediții, cartonate, îngrijite de specialiști Ai operă lui Steinhardt, vor beneficia de o prezentare grafică de excepție și de studii introductive consistente.

Între primele cinci volume se numără tomul masiv de publicistică steinhardtiană interbelică intitulat *Articole burgheze*, editat de Viorica Niscov, dar și un CD audio distribuit împreună cu volumul de predici îngrijit de Ștefan Iloaie, *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință, cu Predică la Duminică Ortodoxiei*.

Seria de autor va cuprinde atât operele de tinerețe (începând cu articolele publicate în presa interbelică, cu volumul de debut din 1934, „În genula tinerilor”, și cu teză de doctorat, „Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional”).

Critica operei lui L. Duguit, publicată în 1936), cât și operele publicate după 1964, când N. Steinhardt e eliberat din închisoare. Nădăjduim ca în acest fel oferim publicului larg imaginea completă și complexă a monahului Delarohia: criticul literar, eseistul, scriitorul, evreul convertit la creștinism ortodox, monahul cârturar, ca un posibil – ba chiar un necesar – model de urmat

pentru tineri, oameni de cultură, teologi și chiar creștini simpli, mărturisirea, în argumentul la noua ediție a *Jurnalului fericirii*, P.S. Justin Hodea Sigheteanul, Președintele Fundației „N. Steinhardt”, prin inițiativa căruia a putut fi pus în practică proiectul integralei Steinhardt.

Colectivul redacțional

Opera completă a lui N. Steinhardt va fi publicată sub îngrijirea unui colectiv redacțional format din apropiați și specialiști în opera lui N. Steinhardt: universitarul George Ardeleanu, autorul unei strălucite lucrări de doctorat consacrate lui Steinhardt, Virgil Bulat, primul editor al *Jurnalului fericirii* (împreună cu Virgil Ciomos), Florian Roatiș, îngrijitor al mai multor inedite publicate în *Caietele de la Rohia*, pr. Ștefan Iloaie, îngrijitorul volumului de omilie *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, consilier cultural al Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, și protos. Macarie Motogna, îngrijitor al seriei de autor din partea Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia.

Colaborarea dintre Polirom și Mănăstirea Rohia

Inițiativa Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia de a propune Editurii Polirom spre publicare seria de autor este una

salutară în recuperarea operei monahului-cârturar. Nu știu dacă indiferența, nepăsarea, lipsa strategiilor sau alte motive ne-au adus în situația de necrezut că astăzi cultura noastră nu beneficiază de suficiente ediții ale operelor autorilor români.

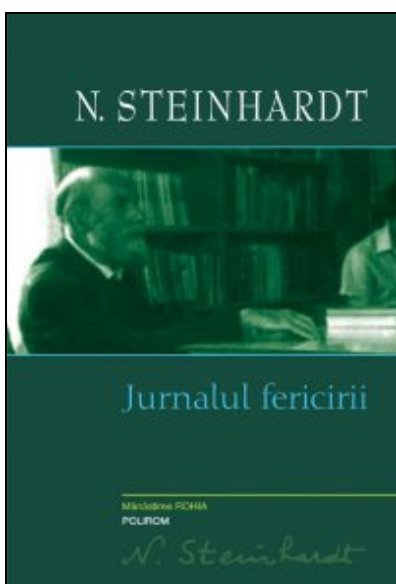
Le putem număra pe degete. Or, făcând lucrurile de azi pe mâine, neglijându-ne marii scriitori și oameni de cultură, în curând vom fi, spiritual, tot mai săraci.

E o situație paradoxală, greu de regăsit în alte țări. Cu atât mai mult, inițiativa de a publica operele uneia dintre figurile luminoase și complexe ale culturii noastre, cum este N. Steinhardt, mi se pare admirabilă, a declarat Silviu Lupescu, directorul general al Editurii Polirom.

Încă de la primele planuri privind ediția, discutate la Rohia, cu părinții Macarie Motogna și Pantelimon Ilieș, cel din urmă egumen al mănăstirii, m-a emoționat abnegația lor de a păstra vie amintirea lui N. Steinhardt.

M-a emoționat întâlnirea cu Părintele arhimandrit Serafim Man, cel care, învingând vicisitudinile vremii, l-a primit pe Steinhardt în obștea mănăstirii. Centrul cultural-monahal „N. Steinhardt”, un proiect aflat sub coordonarea P.S. Justin Hodea Sigheteanul, va însemna un obiectiv de mare deschidere culturală, cu o bibliotecă cu zeci de mii de volume, săli de studiu și conferință ș.c.l. Rohia este și va rămâne locul binecuvântat, unde memoria lui Steinhardt va fi cinstită așa cum ea și merită de altfel, afirma Silviu Lupescu, prezentând auspiciile sub care a început colaborarea dintre Polirom și Mănăstirea Rohia.

Jurnalul fericirii

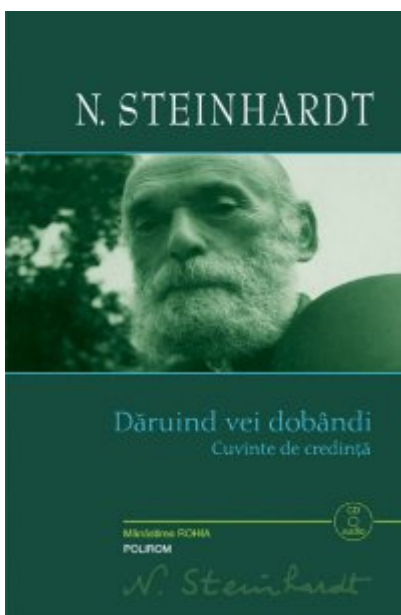

Argument de P.S. Justin Hodea Sigheteanul. Ediție îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice și indice de Virgil Bulat. Note de Virgil Bulat și Virgil Ciomoș. Cu „Un dosar al memoriei arestate” de George Ardeleanu

„Jurnalul fericirii este în egală măsură o operă de bilanț existențial (asemenea Luntrei lui Caron a lui Lucian Blaga), dar și una conturând devenirea și cristalizarea unei conștiințe – în toate componentele ei: teologică și morală, civică și politică, estetică etc.”, este de părere îngrijitorul noii ediții.

Dăruind vei dobândi

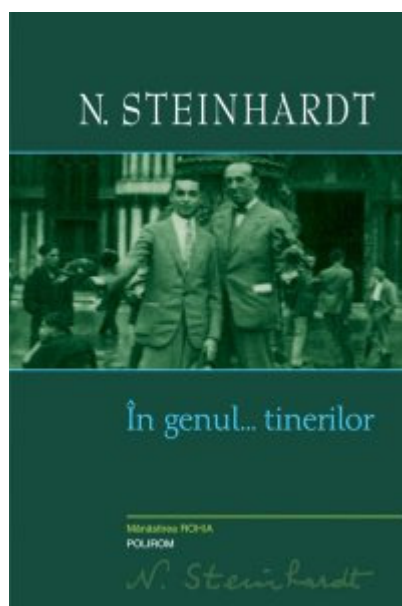
Cuvinte de credință

Ediție îngrijită, note, studiu introductiv și referințe critice de Ștefan Iloaie, Repere biobibliografice de Virgil Bulat, Indici de Macarie Motogna. Conține CD audio.

Volumul reprezintă o sinteză a textelor și a gândirii teologice ale lui Steinhardt, dar și o încununare a tuturor scrierilor cunoscutului critic și eseist încreștinat în închisoarea de la Jilava și călugărit la Mănăstirea Rohia din Maramureș. „Predica sa, actuală și dinamică, vine din suflet și se rostește prin intelect, este îmbibată în credință și în încrederea în Hristos, dar folosește și datele științei, se adapă din Sfânta Scriptură și curge spre cititorul știut și neștiut. Totul pentru ca el, autorul, ne vrea creștini – adică «să te faci fratele lui Hristos... să te faci, tu, Hristos»”, observă pr. Ștefan Iloaie, îngrijitorul ediției.

În genul... tinerilor

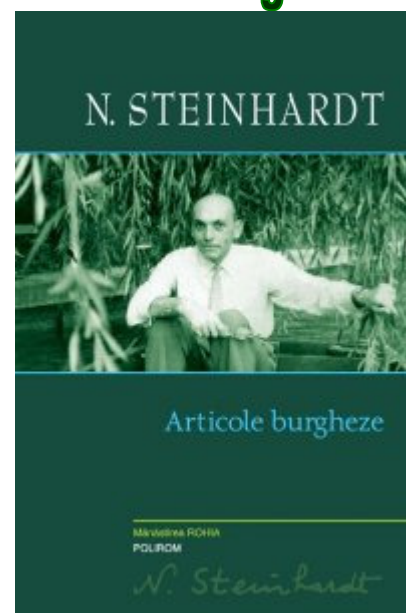
Ediție îngrijită, note, studiu introductiv, referințe critice și indici de George Ardeleanu. Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

În 1934, Steinhardt publica, sub pseudonimul Antisthius, volumul parodic *În genul... tinerilor*. Spectrul literaturii studiate este destul de vast: „nu numai literatura «noii generații», ci și avangarda interbelică ori literatura stângista de tip Petre Bellu sau Panait Istrati. Sunt parodiați nu numai autori și opere, ci și categorii, grupuri literare: titluri gen «Unui tânăr de stânga-dreapta», «Unui tânăr doctor», «Unei reviste de avangardă», «Unui autor de piese de teatru cu masse» vizează, în fapt, tot atâtea direcții culturale sau

ideologice”, cum remarcă George Ardeleanu, îngrijitorul volumului.

„Fără a fi niște capodopere ale genului, parodiile de aici, în majoritate antigeneraționiste, dar și antiavangardiste (e.g. cea la «Poemul invectivă» al lui Geo Bogza, intitulată «Balada celor trei smintiți și a altor mulți pârlțiți») și antisocialiste (presa din Sarindar), contează, din perspectiva viitoare opere, ca exercițiu de critică indirectă și de încălzire a moralistului / caracterologului, dar îndeosebi ca exercițiu de stil, prin care își face mâna viitorul maestru stapân pe o atât de amplă și policromă claviatură lingvistică”, subliniază la rândul său Nicolae Mecu.

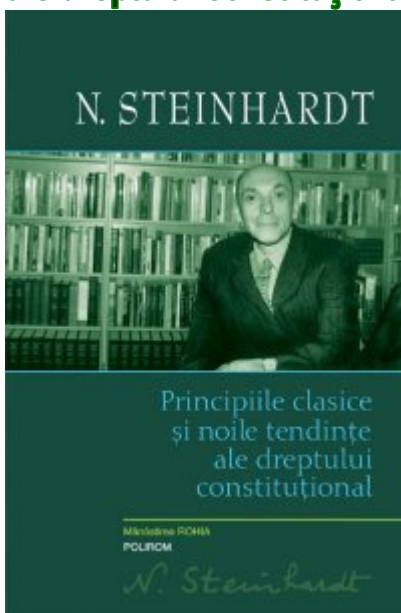
Articole burgheze

Ediție îngrijită, adnotări, cronologie și indice de Viorica Niscop. Studiu introductiv de Nicolae Mecu.

Steinhardt își continuă „masacrul” din volumul de debut, semnând episodul tot „Antisthius” și parodiind acum stilul revistelor *Criterion* și *Vremea*, precum și pe Eugen Ionescu. „Mă întreb încă o dată dacă între Steinhardt cel de după 1964 și cel de până la 1947 există o ruptură. Recitirea re-centă a scrierilor de junțe mi-a consolidat opinia de acum zece ani. Cel de-al doilea Steinhardt nu înseamnă decât maturizarea firească a primului – sub impactul noilor experiențe existențiale, culturale și spirituale prin care i-a fost dat să treacă”, după cum observă Nicolae Mecu.

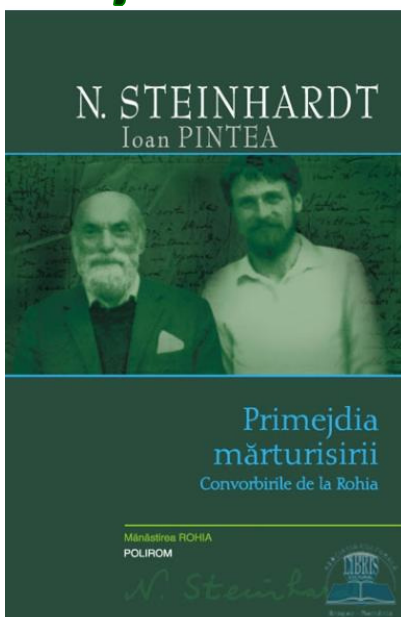
Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional

Critica operei lui Léon Duguit. Ediție îngrijită, note, studiu introductiv, referințe critice și indici de Florian Roatiș. Repere biobibliografice de Virgil Bulat. Addenda: Dreptul social.

Un excurs prin cartea cu care a obținut titlul de doctor în drept, ce apare acum într-o nouă ediție, „este de natură să descopere o fațetă mai puțin cunoscută a activității și personalității lui N. Steinhardt, și anume aceea de cercetător și gânditor avizat asupra problemelor juridice și politice”, apreciază Florian Roatiș.

Primejdia mărturisirii

Primejdia mărturisirii. Convorbirile de la Rohia constituie al șaselea volum din seria de autor „N. Steinhardt”. Volumul conține dialogurile „întrupate la Rohia” între autorul *Jurnalului fericirii* și Ioan

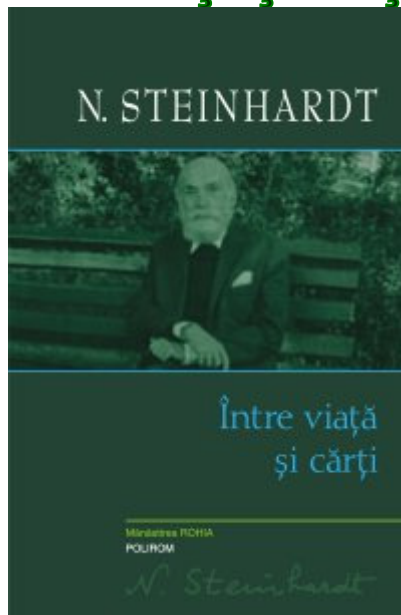
Pintea, convorbiri care punctează o serie de momente esențiale ale itinerariului spiritual al lui N. Steinhardt. Redescoperim cultura românească din perioadele inter- și postbelice, N. Steinhardt evocând numeroase personalități, precum Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Geo Bogza, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru sau Mircea Cărtărescu.

„O carte vie, plină de farmecul inteligent și al sincerității...”

Este o carte-document care, împreună cu *Jurnalul fericirii...*, arată un destin de intelectual român în lupta cu «păcătoșenia» lui lumescă și cu aspirația sa de a se «înduhovnici» prin Hristos.” (Eugen Simion)

„Am trăit cu voluptate de ucenic apropierea de Parintele Nicolae. Pentru mine el a fost Avva, Antrenorul. Antrenorul acesta nu a scos din mine un jucător de elită, pentru că m-a antrenat mai mult pe «marginile», dar, fără doar și poate, a scos din mine un iubitor de joc, de jucători. Admirația pentru marile spirite, pentru marile jocuri și jucători, pentru campioni o dețin, desigur, de la el. El numea cultura, ca și Huizinga, un mare joc.” (Ioan Pinte)

Între viață și cărți

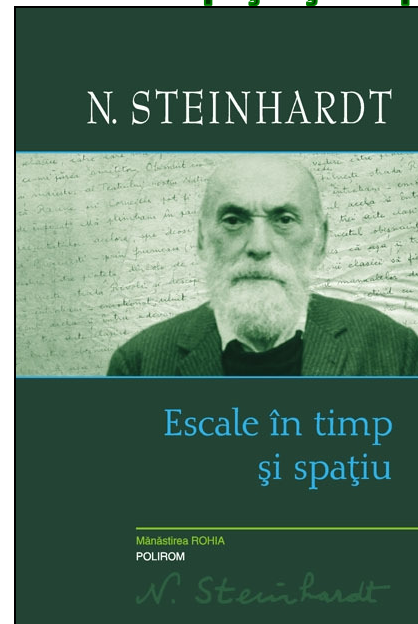

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu. Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

„Deschis în față suprealismului, a literaturii onirice, a noului val (Nouveau Român), N. Steinhardt le apreciază și în măsură în care dislocările, discontinuitatea, descompunerile, fracturile de limbaj ori de realitate imaginară sunt urmate de o recompunere, de o reunificare, de o reasamblare după alte coordonate. Pentru că el, pe urmele lui Charles Peguy, consideră că Răul este cel care «nu se compune», care se opune organizării vieții spiritualizate. Cel care iese în textele sale

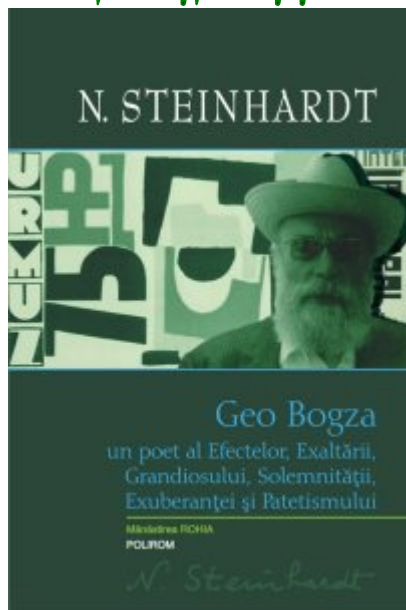
interbelice, în special în cele din *Revista burgheză*, aducea un elogiul formelor ca expresii ale onorabilității sociale nu putea desconsidera acum ideea de formă, dimpotrivă. Ceea ce privește el cu condescendență este miză totalitară pe formă, forma vidată de sens. Cel care își dovedise din plin disponibilitățile ludice în volumul de debut *În genul... tinerilor* și le va dovedi și mai târziu a dintr-o altă perspectivă a prin gestul împăcării cu avangarda ori prin textele admirative despre scriitorii Generației 80 nu putea să rămână imun la ideea culturii și a artei ca joc (în sensul lui Huizinga). Numai că el nu putea să vadă în jocul cultural doar o prestidigitatie tehnică, glacial-formală, pentru el jocul era tot o ipostază a «întrupării».” (George Ardeleanu)

Escale în spațiu și timp

„Om de vastă cultură, neliniștit, iscoditor, căutător al sensului ascuns, realizator de conexiuni aparent imposibile, iubitor al nuanțelor și posedând o incredibilă deschidere spre noutate, N. Steinhardt se prezintă ca o personalitate mereu tânără și care scrie într-o permanentă stare de bucurie. Dinamismul gândirii sale obligă la scrutarea profunzimilor, la inovație, la pătrunderea în cămările abia întredeschise ale ideilor, la îndrăzneală. În *Escale în timp și spațiu* face casă bună fragmentul memorialistic cu dialogul, critica teatrală cu cea literară, recenzia de carte cu filmul, analiza unui gen muzical sau a unei personalități din domeniu cu determinări filosofice. Varietatea temelor și a tipurilor de abordare își găsește împlinirea și, până la urmă, se reduce la a descoperi că fie-care act de cultură, fiecare carte, un vers ori o piesă de teatru (și chiar modalitatea în care ea este jucată) posedă – prin referire pozitivă sau negativă la ele – un sens, o învațătură, o cheie sapiențială, chiar morală.” (Stefan Iloaie)

Geo Bogza. Un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului

Multora ar putea să le pară bizară, dacă nu eretică, această imposibilă lejeritate a monahului Steinhardt. E firesc să ne întrebăm dacă această atitudine, în anul de grație 1982, nu conține și un mesaj politic. Nu cumva prin poezia lui Bogza din tinerețe Steinhardt atrăgea atenția asupra unui model de revoltă, de ostentație (chiar dacă de semn schimbat) într-un sistem paralizat de conformism, de lășitate și masificare? (Nu întâmplător Steinhardt avea să-și definească eseuul că pe un fel de «Poem invectivă».)” (George Ardeleanu)

„Poezia lui Geo Bogza a rămas fără întrerupere tributară concepțiilor, avânturilor și manierelor unui deceniu de cultură și gândire în care predominante au fost setea de întâmplări și bucuria de a trăi, exaltarea aceea fără seamăn și pereche (cu excepția Renașterii) în prezența aventurii omeștii, în prezența darului fără preț făcut speciei noastre: dreptul de a participa din plin la rostirea și existențializarea verbului a fi, cu toate consecințele și implicațiile sale, în prezența norocului extraordinar hărăzit nouă: capacitatea de a ne lasă încântați și surprinși, de a ne uimi și extazia (sau și înfiora) în prezența universului, lumii, oamenilor, frumuseții, misterelor, posibilităților, varietăților, infinitelor complexități și copleșitoarelor desfășurări ale istoriei generale ori și psiho-dramelor particulare.” (N. Steinhardt)

Eseu despre o concepție catolică asupra iudaismului. Iluzii și realități evreiești

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Ioan Chirilă. Traducere de Giuliano Sfichi.

Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

„O scriere care ne relevă două conștiințe vii ale iudaismului interbelic, două conștiințe gata să asume responsabilitatea propriei religii și două conștiințe vigilente, ce exprimă atenționări ferme atunci când se produc devieri conjunctural politice în defavoarea credinței și a epifanizării sale în morală personală și comunitară.

În *Essai sur une conception catholique du Judaisme*, autorii nu se rezumă la mediul religios, ei abordează socialul în integralitatea sa, formulează concluzii etice de politică și de politici economice sau aprecieri permanente cu privire la structurile instituțional-religioase și geopolitice.

Illusions et realites juives este dedicată analizei situației concrete a iudaismului din Europa acelei perioade.

Se optează pentru demistificare și sunt combătute atitudinile subiective și generalizatoare cu argumente pertinente din sânul sociologiei și al unei foarte bogate bibliografii pe această temă.”

(Ioan Chirilă)

Critică la persoana întâi

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Florian Roatis.

Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

„Asumarea explicită și cu obstinție de către N. Steinhardt a «statutului» de diletant în critică, dar și în literatură în general, face parte așa cum a remarcat, printre alții, și Ion Bogdan Lefter dintr-o autentică și fecundă strategie.

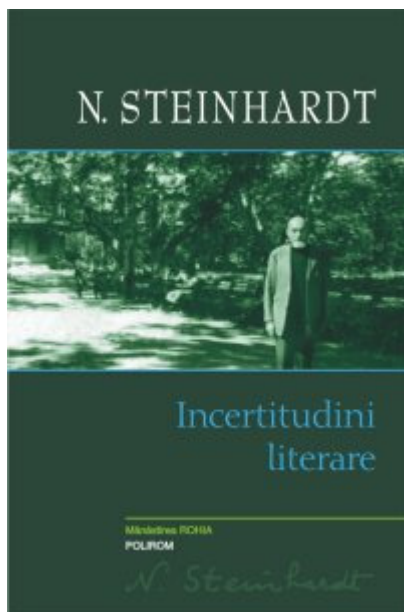
Virtuțile acestei strategii au fost devoalate de Steinhardt, el subliniind libertatea de mișcare pe care i-o asigură rămânerea în afară canonului. Steinhardt nu-și va reprimă deliciul unor paralelisme și asociații insolite, de natură să contrazică gustul public, dar și să producă satisfacții îndene-gabile spiritelor rafinate, umblate prin literaturile lumii.

Uimitoarele sale comparații și asociații provin din cultură sa, fenomenală nu numai prin amploare și diversitate, ci și prin calitatea referințelor.” (Florian Roatiș)

Centenar N. Steinhardt, la Biblioteca Județeană “Petre Dulfu” din Baia Mare, 30 iulie 2012

Incertitudini literare

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de George Ardeleanu.

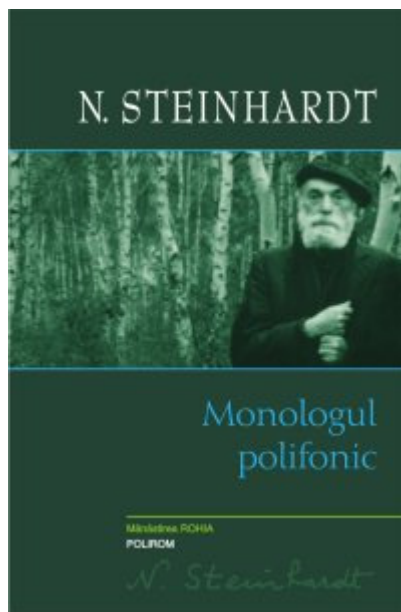
Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

Preocupat de artă și puterea ei de fascinație, N. Steinhardt caută forme artistice în literatură, dar și în teatru sau în viața de zi cu zi. Captivat de Annunzio sau Malraux și „setea lor de a trăi și faptui”, de Jules Verne și insulele sale misterioase, de Eliade și prozele sale fantastice, îi dezaprobă în schimb pe autorii din ale căror jurnale răzbat plictiseală și indiferență. Volumul se încheie cu un remarcabil eseu al lui Steinhardt, „Arta ca nazuință”, o meditație asupra artei de a trăi și a muri cu demnitate.

„Ce se întâmplă când un intelectual care are «cultura» incertitudinii inclusiv în zonele în care, îndeobște, acestea i se oferă mai puține căi de acces sau, pur și simplu, i se obturează orice cale de acces (în spațiul credinței, al ideologiilor, al științelor sau al sistemelor etice) se oprește asupra domeniilor în care incertitudinea, ambiguitatea, nedeterminarea, aproximația, fluiditatea sunt prin definiție elemente constitutive? Ce se întâmplă așadar când un asemenea intelectual își îndreaptă privirea spre literatură, spre celelalte arte și, în general, spre cultură umanistă? În astfel de situații, intelectul cu pricina își va asuma cu atât mai mult complexul incertitudinii, îl va proclama aproape ostentativ, va lucra, așa-zicând, cu incertitudini «deschise». Incertitudinea va viza deopotrivă obiectul investigației și mai ales sistemul de interpretare.

Este și cazul volumului *Incertitudini literare*, de N. Steinhardt.” (George Ardeleanu)

Monologul polifonic

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Ștefan Iloaie.

Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

Programat inițial să apara în vara lui 1989, *Monologul polifonic* a fost publicat abia în 1991, la doi ani după moartea autorului. În stilul său caracteristic, N. Steinhardt acoperă în eseurile reunite în volum o paletă literară largă, de la SF la generația interbelică, de la Ion Creangă la Lucian Blaga și Octavian Paler, de la Sărmanul Dionis la La Paradis General și „antiromanul” lui Bedros Horasangian, dar nu ezită nici să-și exprime opiniile cu privire la libertatea indivizilor și a popoarelor în celebrul text „Suflet de rob (sau taină libertății)”, care a atras atenția Securității.

„La o simplă lectură a textelor *Monologului polifonic*, trecerea de la recenzare la amintire literară, de la interviu la eseu, de la evocare la meditație se face fără legătură și fără subsumarea conținutului vreunui termen sau concept structurant. Totul e curgere de conținut foarte variat. Dar căutarea sensurilor ascunse în spatele cuvintelor, descoperirea unui tâlc al faptelor, propunerea unui paradox inimaginabil, creionarea portretelor ilustrilor profesori ori prieteni, tratarea adesea surprinzătoare a subiectelor, stilul deschis și degajat, alăturarea subiectelor foarte diferite și mai ales actualitatea tematică și sinceritatea afirmațiilor îi mediază cititorului polifonia monologului cultural propus de N. Steinhardt. Că într-o sinteză a tuturor scrierilor precedente, volumul, primul publicat postum, dovedește cu prisosință că actul de cultură, unul, își găsește în N. Steinhardt interpretul multiplu, că monologul poate fi, și chiar este, polifonic.” (Ștefan Iloaie)

Prin alții spre sine

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Florian Roatiș.

Repere biobibliografice de Virgil Bulat.

Pus sub semnul unui citat ilustrativ din Cioran („Critica este un contrasens: se cuvine să citim nu pentru a-i înțelege pe ceilalți, ci pentru a ne înțelege pe noi însine”), volumul apare într-o prima ediție în 1988, bucurându-l pe cel care devenise între timp monahul Nicolae Delarohia și care dorise mult să își vadă retipărite în timpul vieții textele apărute în Revista Fundațiilor Regale, dar și mângându-l din pricina intervențiilor cenzurii. Prima parte reunește articole și eseuri publicate de N. Steinhardt în prestigioasa Revistă a Fundațiilor Regale (al cărei colaborator a fost în anii 1936-1939 și 1945-1947), dar și în paginile unor periodice precum *Revista burgheză*, *Universul literar* și *Libertatea*. A doua parte cuprinde texte apărute în diverse reviste și cărți după revenirea sa, la îndemnul prietenilor, în viața literară.

„Volumul *Prin alții spre sine* a ieșit de sub tipar în luna noiembrie a anului 1988, într-o formă diferită de cea gândită și dorită de N. Steinhardt. Două dactilograme aflate în Arhiva Mănăstirii Rohia ne fac cunoscute atât structura și conținutul volumului conceput de Steinhardt, cât și, implicit, zbaterele acestuia pentru a-și impune viziunea asupra antologiei pe care o dorea un adevărat opus magnum.

Critica lui Steinhardt nu este cunoscută suficient nici astăzi, lucru explicabil dacă avem în vedere risipirea textelor sale prin reviste unele greu accesibile și numărul mare de eseuri. Ea poartă amprenta personalității complexe și paradoxale a autorului, fiind dificil de încadrat, întrucât stă mai degrabă «la marginea canonului», după expresia lui Gheorghe Grigurcu. Hedonismul lecturii se corela perfect la el cu hedonismul scrierii.” (Florian Roatiș)

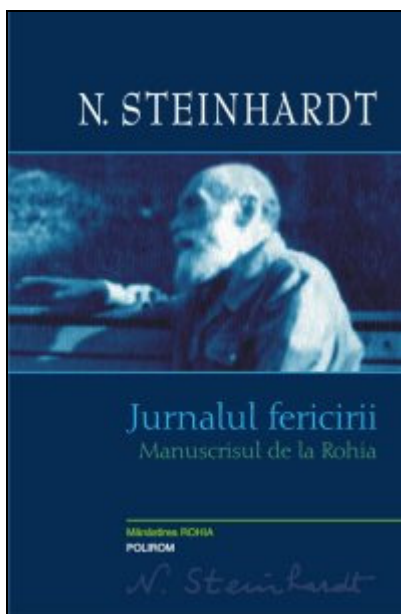
Jurnalul fericirii

Manuscrisul de la Rohia

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea Monahului Nicolae Delarohia (29 iulie 2012), Polirom a editat o variantă inedită a *Jurnalului fericirii*, după manuscrisul aflat la Mănăstirea „Sfinta Ana”, Rohia. Îngrijirea ediției, compararea variantelor, notele, addenda și indicele sunt realizate de George Ardeleanu.

În vară anulului 2002, în arhivele Mănăstirii „Sf. Ana” Rohia a fost descoperită o dactilogramă din păcate, incompletă conținând o variantă a *Jurnalului fericirii*. Prima întrebare care s-a pus a fost: era vorba de variantă a două a *Jurnalului fericirii* sau de o a treia variantă, rezultată din dorința autorului de unificare a primelor două? Un singur lucru era cert: această variantă era diferită de cea publicată în 1991 la Editură Dacia (și reluată apoi în alte opt ediții).

Jurnalul fericirii a avut un destin dramatic înainte de 1989. Scris între

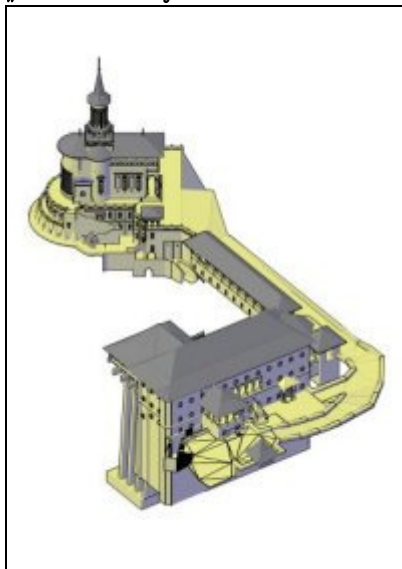

anii 1969 și 1971, a fost confiscat de Securitate pe 14 decembrie 1972, dar în 1975 i-a fost restituit autorului, în urmă unui memoriu. Între timp însă Steinhardt rescrisese din memorie *Jurnalul*. Ulterior, el a trimis copii ale celor două variante mai multor prieteni, inclusiv Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca. Acestea le-a

mărturisit și că intenționa să unifice cele două variante, acesta fiind cel mai puternic argument în sprijinul ideii că dactilograma de la Rohia reprezintă variantă-sinteză a primelor două.

„Care ar fi, pe scurt, diferențele dintre această variantă inedită a *Jurnalului fericirii* și variantă publicată? În primul rând, o altă ordonare a blocurilor textuale. *Jurnalul fericirii*, fiind scris apes coup, «bulversând» cronologia, lasă posibilitatea unor astfel de reordonări, recombinații, dislocări, inversări, redistribuiri, repositionări, extensii, contrageri etc. Un joc textual flexibil, de tip puzzle (sau, mai degrabă, de tip Rubik), aproape joycean, care este totodată și un joc al memorării. În al doilea rând, o rescriere, o reformulare a pasajelor comune ori comparabile. Nu în ultimul rând, prezența unor fragmente inexistente în prima variantă, deci cu adevărat inedite...” (George Ardeleanu)

„Centrul monastic și cultural Nicolae Steinhardt”

Vineri, 22 august 2008, după slujba Vecerniei, la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, a fost pusă piatra de temelie la noua casă monahală numită „Centrul monastic și cultural Nicolae Steinhardt”, de către Preasfințitul Justin Sigheteanu, arhieru-vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului și superiorul Mănăstirii Rohia, Protos. Pantelimon Ilieș, egumenul Mănăstirii Rohia, Protos. Macarie Motogna, eclesiarh, și arhid.

Teodosie Bud, de față fiind și echipa tehnică care lucrează la acest obiectiv: arhitect Dorel Cordos, ing.-geotehn. Sorin Zaharia, ing.-rezistență dr. Gelu Zaharia, inspector la I.S.C. ing. Ionas Maria, constructori ing. Grigore Buda și ing. Florin Buda. La fața locului s-a constatat încheierea lucrărilor de săpătura prin care s-a ajuns la cota de fundare – 29 m și începerea din data de 23 august a turnării primelor cantități de beton.

Aripa la care se încep lucrările în prima fază se numește „Turnul tezaur”, care va adăposti biblioteca și muzeul mănăstirii, muzeul N. Steinhardt, sala proiectanților, inginerilor, constructorilor și, nu în ultimul rând, sala ctitorilor, întemeietorilor și binefăcătorilor.

Avem nădejdea exprimată prin rugăciunile făcute pentru punerea pietrei de temelie, că Dumnezeu ne va ocroti, ajuta și asista să ducem la bun sfârșit această lucrare grea, dar vitală pentru viitorul și importanța mănăstirii Rohia și la finalul lucrărilor ne vom bucura cu toții de realizarea unui așezământ pentru mileniul III.

N. STEINHARDT și paradoxurile libertății

La Editura Humanitas, sub semnătura Lectorului Universitar Dr. George Ardeleanu a apărut cartea *N. STEINHARDT și paradoxurile libertății*. Este teza de doctorat a autorului mai sus amintit care a fost susținută în anul 2008, la Facultatea de Filologie din București sub îndrumarea lui Nicolae Manolescu.

Lucrarea se întinde pe 530 de pagini și scoate la iveală o muncă neobosită de câțiva ani de zile, a autorului, cercetând și disecând în amănunt atât Omul cât și Opera Steinhardt. Este cea mai științifică și serioasă lucrare care vede lumina tiparului în acest sens, care se bazează pe o bogată bibliografie, surse arhivistice și o Addenda de 75 de pagini, în care sunt înserate documente din Arhivele CNSAS prin care se arată, foarte pe scurt, modul cum a fost pus N. Steinhardt, în vizorul Securității comuniste timp de 30 de ani (1959-1989). N. Steinhardt merita o astfel de lucrare și acum poate să se bucure deplin pentru un adevărat steinhardtian, care este domnul George Ardeleanu.

Cartea se găsește la librăriile din țara dar și la pangarul Mănăstirii Rohia.

Sesiune de Comunicări

Centenar N. STEINHARDT

la Academia Română

Miercuri, 4 iulie 2012, în Aula Academiei Române a avut loc o sesiune de comunicări științifice, prilejuită de Centenarul N. Steinhardt (1912 – 2012). Sesiunea a fost organizată de Fundația „N. Steinhardt” și Secția de Filosofie Teologie, Pedagogie și Psihologie din cadrul Academiei Române, al cărei Președinte este academicianul Alexandru Surdu.

Ședinta a fost deschisă de către acad. Ionel Haiduc, Președintele Academiei Române, apoi a fost predată conducerea ședinței acad. Alexandru Surdu.

Praefericitul Părinte DANIEL, Patriarhul României a trimis un mesaj intitulat „Memorialul durerii transfigurată în Jurnal al fericirii”, care a fost citit de către Preasfințitul Părinte Macarie, Episcopul Românilor din Europa de Nord.

Mesajul Praefericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la sesiunea științifică de comunicări, organizată de Academia Română, Mănăstirea Rohia și Fundația „Nicolae Steinhardt”, cu ocazia Centenarului Nicolae Steinhardt (1912-2012), miercuri, 4 iulie 2012, Aula Academiei Române:

Anul acesta, 2012, se împlinesc 100 de ani de la nașterea eruditului monah Nicolae Steinhardt (1912 - 2012), personalitate marcantă a literaturii și teologiei românești a secolului al XX-lea, care ne-a lasat una dintre cele mai profunde și tulburătoare mărturii din perioada comunistă.

Ca omagiu adus memoriei părintelui Nicolae Steinhardt cu prilejul centenarului nașterii sale, binecuvântăm și apreciem inițiativa Mănăstirii Rohia, care, împreună cu Fundația „Nicolae Steinhardt” și Academia Română, organizează în data de 4 iulie 2012 o sesiune științifică de comunicări în Aula Academiei Române.

Personalitatea sa dinamică și complexă, fervoarea credinței și dragostea sa pentru Ortodoxie trebuie prețuite și cunoscute, fiind expresia bucuriei întâlnirii personale cu Hristos Domnul.

Marginalizat, prigonit și arestat, supus rigorilor detenției din închisorile comuniste de la Jilava, Gherla și Aiud, Steinhardt L-a descoperit pe Hristos Cel răstignit și înviat, Care îi transformă suferințele în fericire.

Convertirea la Ortodoxie a avut o importanță majoră pentru viața spirituală a lui Steinhardt. Botezul său din celula de la Jilava i-a modificat existența și i-a marcat întreaga viață. Opera sa literară ulterioară poartă pecetea întâlnirii sale cu Hristos.

Astfel, tema întâlnirii cu Mântuitorul

Iisus Hristos este o temă predilectă a meditațiilor lui Steinhardt. Fascinația sa față de acest subiect în care se regăsește, îl ajută să descopere sensuri profunde ale întâlnirilor Mântuitorului Hristos cu orbul din naștere, cu Zaheu, cu tâlharul cel bun de pe cruce, cu femeia samarineancă, cu Marta, cu apostolii etc.

Steinhardt dedică un întreg eseu – „Mărturisirile Domnului” – întâlnirilor dintre Hristos și oameni, în urma cărora dezvăluirea divinității a schimbat sau a convertit umanul. Asemenea lor, autorul devine un mărturisitor al experienței întâlnirii cu Hristos și transmite mai departe nu doar memoria narativă a acestor evenimente, ci caută mereu să transmită binefacerile întâlnirii cu Hristos.

Pentru autor, descoperirea lui Hristos este, pe de o parte, direct legată de o acțiune de curaj sau de o îndrăzneală a umanului și produce cunoașterea Lui într-un fel deosebit, iar, pe de altă parte, este darul lui Dumnezeu față de cei pe care El îi întâlnește. De aceea și arătările Mântuitorului Hristos după Înviere sunt descrise ca niște „întâlniri”, în limbajul experienței sensibile, deoarece doar așa putea fi exprimat ceea ce au trăit apostolii.

Credința și viața spirituală ale monahului Nicolae de la Rohia sunt susținute de o teologie implicită, a experienței proprii, ca expresie a trăirii prezenței harului Sfântului Duh, o vedere spirituală și sapiențială creștină asupra vieții și suferințelor. Steinhardt le vede pe toate teologic, el mărturisește: „Condiția umană e o condiție teologică (...). Însușirea specifică omului e gândirea teologică” (Nicolae Steinhardt, „Jurnalul fericirii”, Editura Mănăstirea Rohia – Polirom, Iasi, 2008, pag. 209).

Această vedere teologică sau înțelepciune creștină, inspirată de experiența harului Duhului Sfânt este prezentă, ca motivație existențială și inspirație artistică, în toată opera lui Steinhardt, convertit, trăitor și monah ortodox.

În reflecția sa literară, luminile credinței creștine ortodoxe nu sunt exprimate sistematic, ci spontan, iar coerența sau unificarea lor nu este rezultatul unui raționament discursiv elaborat, ci rodul unei inspirații intuitive concentrate. În acest sens, credinciosul monah Nicolae Steinhardt nu se exprimă în studii elaborate, ci este centrat și conturat pe unele momente sfinte majore din Evanghelia lui Hristos.

În predicile sale (eseuri teologice) baza interpretărilor o constituie evident referințele biblice, mai cu seamă cele ale Noului Testament, însă ceea ce este propriu stilului monahului de la Rohia e capacitatea uimitoare de a adapta textul Scripturii la contextul social, de a face mereu sinteze folosind cu generozitate citate din capodopere ale culturii universale: literatură, filosofie, cinematografie, teatru, muzică, biologie, fizică și alte domenii ale științei și creației artistice.

Faptul că întreaga operă a lui Steinhardt se concentrează sintetic și se împlinește spiritual în *Jurnalul fericirii*, adică într-un memorial dedicat patimilor din închisorile comuniste, al cărui titlu nu doar frapează prin antiteză, ci descrie minunea transfigurării suferințelor fizice în fericire spirituală, ne arată că puterea Crucii sau a suferinței conține în ea însăși germenul sau puterea anticipată a Învierii, a fericirii comuniunii spirituale într-un plan superior.

În acest sens, Sfântul Apostol Pavel a putut scrie colosenilor despre biruința lui Hristos asupra puterilor demonice în cuvintele: “dezbracând (de putere) începătoriile și stăpâniile, le-a dat de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce” (Coloseni 2, 15).→

Greutatea suferințelor creștinești asumate este compensată de bucuria biruinței pe care o aduce harul lui Dumnezeu în cei care Îl iubesc pe Hristos Cel Răstignit și Înviat.

De aceea, tensiunea dintre fragilitatea sau neputința firii umane, pe de o parte, și puterea harului divin lucrător în creștinii luptători, pe de altă parte, a fost descrisă de Sfântul Apostol Pavel în cuvintele: “și avem comoara aceasta în vase de lut, ca să se învedereze că puterea covârșitoare este a lui Dumnezeu și nu de la noi. În toate pătimind necaz, dar nefiind striviți, lipsiți fiind, dar nu deznădăduiți, prigonți fiind, dar nu părăsiți, doborâți, dar nu nimiciți, purtând totdeauna în trup omorârea lui Iisus, pentru ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru” (2 Corinteni 4, 7-10).

Meritul scriitorului Nicolae Steinhardt constă în faptul că a folosit, cu o extraordinară inspirație artistică și înțelepciune creștină, un memorial al durerii pământești, ca motiv de meditație asupra transformării suferinței în biruință și bucurie, exprimând într-o formă artistică proprie o viziune teologică profundă.

Nicolae Steinhardt este, fără îndoială, un scriitor creștin, nu doar botezat în cultul ortodox, ci și un credincios trăitor și creator în universul vieții Bisericii și mărturisitor în societate.

Mărturia profundă de credință a monahului Nicolae de la Rohia ne cheamă astăzi să nu despărțim darul libertății de darul credinței și să transfigurăm suferința în speranță a mântuirii.

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Centenar N. STEINHARDT la Mănăstirea Rohia și Baia Mare

La 29 iulie 2012 s-au împlinit 100 de ani de la nasterea Monahului Nicolae Delarohia (N. Steinhardt). Cu prilejul acestui moment aniversar, Fundația „N. Steinhardt” și Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia au organizat o serie de evenimente, pe care le prezentăm în cele ce urmează.

În perioada 22-30 iulie, la Mănăstirea Rohia s-a desfășurat tabăra de creație și pictură, la care au participat un număr de 30 de pictori din întreaga Transilvanie, iar între 27 și 30 iulie, la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, Grupul „Sfântul Ioan Damaschin”, coordonat de pictorul Sorin Albu, a participat la două cursuri Master-class de muzică bizantină, susținute de profesorul Gregorios Stathis și Anastasiu Grigoriu din Grecia, la care a participat și doamna profesor Elena Chircev de la Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. La finalul cursurilor, cei 20 de cursanți au primit diplome de atestare.

Duminica 29 iulie, la Mănăstirea Rohia, în altarul de vară, a fost oficiată Sfânta Liturghie, răspunsurile de strană fiind date de către corurile Sfântul „Ioan Damaschin” și Lumină lină, iar de la ora 11.30 a fost oficiată slujba parastasului pentru Părintele Nicolae, la care au participat monahi, preoți, foarte mulți membri ai Fundației și credincioși. De la ora 14.00, a avut loc ședința Colectivului editorial al operei integrale N. Steinhardt, format din Arhim. Macarie Motogna, pr. Ștefan Iloaie, conf. Florian Roatiș, lect. George Ardeleanu, directorii Editurii Polirom: Silviu Lupescu și Adrian Șerban, iar ca invitați pr. Ioan Pinteș și Adrian Mureșan. La întâlnire au fost analizate diferitele faze de lucru în care se află volumele ce vor fi editate în viitorul imediat în cadrul integralei și s-au făcut proiecții pentru viitorul mai îndepărtat. Totodată, a avut loc ședința Prezidiului Fundației „N. Steinhardt”, în cadrul căreia pr. conf. dr. Ștefan Iloaie a fost numit vicepreședinte al Fundației, în locul fostului prieten al lui N. Steinhardt, Virgil Bulat, trecut la Domnul. La Mănăstirea Rohia, de la ora 18.00, în

liniștea serii, a avut loc masa rotundă „Centenar N. Steinhardt” și lansarea cărții *N. Steinhardt - cu timp și fără de timp*, ediție îngrijită de Nicolae Băciuț

Luni, 30 iulie 2012, de la ora 9.45, la Catedrala Episcopala „Sfânta Treime” din Baia Mare a avut loc: 1. vernisajul expoziției de icoane realizate în tabăra de creație și pictură și 2. conferința profesorului Gregorios Stathis din Grecia și a doamnei profesor Elena Chircev, ambele referitoare la arta cântului bizantin. Preasfințitul Justin Sigheteanul a exprimat, în cuvinte alese, bucuria găzduirii de către Mănăstirile Rohia și Rohia și de către Fundația „N. Steinhardt” a acestui eveniment, a revalorificării artei bizantine, prin cântarea psaltică și prin pictura bizantină.

De la orele 11.00, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare, a început Simpozionul Național „Centenar N. Steinhardt”. Lucrările au fost deschise de către Preasfințitul Justin Sigheteanul, Președintele Fundației „N. Steinhardt”, după care au urmat mesajele oficialităților: Cătălin Cherecheș – Primarul Municipiului Baia Mare, Zamfir Ciceu – Președintele Consiliului Județean Maramureș, Dan Calin Peter – Prorectorul Universității Tehnice din Cluj-Napoca și mesajul editorului Integralei N. Steinhardt, Silviu Lupescu – director general al Editurii Polirom.

**Simpozionul Național
„Centenar N. Steinhardt”**

Lansare de carte
*Critică la persoana întâi
Incertitudini literare
Monologii polifonice
Prin alții spre sine
N. Steinhardt în evocări*

*Jurnalul fericii
Manuscrisul de la Rohia -
variantă inedită*

Luni, 30 iulie, ora 11.00,
Biblioteca Județeană
„Petre Dulfu”
din Baia Mare,
B-dul Independenței

Organizatori:
Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia
Fundația „N. Steinhardt”
Editura Polirom

Cu sprijinul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național,
al Consiliului Județean Maramureș și al Primăriei Târgu Lăpuș

Afișul manifestărilor

Simpozionul a avut trei secțiuni și au susținut comunicări despre opera și personalitatea lui N. Steinhardt: pr. Ștefan Iloaie: *Moralitatea – aspect definitoriu al comportamentului uman, în viziunea lui N. Steinhardt*; Diana Simonca: *Omiliile unui mărturisitor*; pr. Cristian Ștefan: *Fericirea mărturisirii lui Hristos*; Oana Tinca: *Asumarea modelului hristic în Jurnalul fericii*; Gheorghe Glodeanu: *N. Steinhardt și poetica jurnalului intim*; Theodor Paleologu: *Nicu Steinhardt în amintirea copilăriei mele*; Florian Roatiș: *N. Steinhardt și dimensiunea creștină a existenței*; George Ardeleanu: *Cu cine ar fi votat N. Steinhardt? Modelul intelectualului critic*; Crina Bud: *Morala criticii*; pr. Ioan Pinteș: *Elogiul științei în eseistica lui N. Steinhardt*; Emanuela Ilie: *N. Steinhardt și filmul vest-european. Plecând de la câteva exercitii de admirație... cinematografică*; Terezia Filip: *N. Steinhardt: intelectualitatea, o cale spre sanctificare*; Adrian Mureșan: *Detractorii lui Steinhardt*; Valeria Bilt: *Întâlnire memorabilă*; Stelian Gomboș: *O scurtă incursiune în gândirea creștină a Părintelui Nicolae Steinhardt*; Florin Caragiu: *N. Steinhardt – creștinismul în actualitate*; Luigi Bambulea: *Rohia și Păltiniș: model paideic și sarcina spirituală*.

De un interes deosebit s-a bucurat lansarea volumului *Jurnalul fericii. Manuscrisul de la Rohia*, o variantă inedită a capodoperei steinhardtienne, păstrată până acum în manuscris, în arhiva Mănăstirii Rohia.

În cadrul simpozionului au fost lansate și ultimele volume din Integrala Operei N. Steinhardt (*Incertitudini literare, Critica la persoana întâi, Prin alții spre sine, Monologul polifonic*) și a volumului *N. Steinhardt în evocări*, coordonat de Florian Roatiș

Manifestările dedicate Centenarului N. Steinhardt au fost organizate de Fundația „N. Steinhardt”, în parteneriat cu Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, Editura Polirom și Mănăstirea Rohia, având sprijinul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, al Consiliului Județean Maramureș și al Primăriei Orașului Tg. Lăpuș.

ARHIM. MACARIE MOTOGNA
Secretarul Fundației N. Steinhardt

Mănăstirea Rohia

Obștea mănăstirii este formată din 18 viețuitori, precum urmează :

- trei arhimandriți - doi licențiați în teologie și unul doctor în istorie ;
- un protosinghel - licențiat în teologie ;
- un ieromonah – licențiat în teologie și urmează cursurile de masterat ;
- un arhidiacon licențiat în teologie și doi ierodiaconi care urmează cursurile Facultății de teologie ;
- un monah, trei rasofori, restul frați de diferite vârste.

Mănăstirea e patronată de către **Preasfințitul Justin Sigheteanu**, arhiepiscop-vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului, iar egumen e **Arhimandritul Macarie Motogna**.

(egumen din ianuarie 2011 -). S-a născut în localitatea Breaza, comuna Ciceu-Giurgești, județul Bistrița - Năsăud, la 04 august 1974, fiind al patrulea copil dintre cei șapte frați. Școala generală, clasele I – IX, le-a făcut în localitatea natală, la Școala Generală „Victor Motogna”, între anii 1980-1989, iar clasa a X-a la Liceul Teoretic „Petru Rareș” din Târgu Lăpuș. Între anii 1991-1996, a urmat cursurile Seminarului Teologic Ortodox Român din Cluj - Napoca, iar între anii 1996 - 2000 Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea. Între anii 2001-2004 a urmat cursurile de doctorat la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, iar în octombrie 2007 a susținut examenul de doctorat cu titlul: „Monahismul ortodox din Maramureș și Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea”, sub îndrumarea Academicianului Nicolae Edroiu, când a fost declarat doctor în istorie. La 5 august 1989, a intrat ca și

viețuitor în Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, în 19 septembrie 1993 a fost hirotonit diacon, în 8 mai 1994 preot, iar la 28 iunie 1994 a fost călugărit, primind numele de Macarie. În 24 iunie 2001, a fost hirotesit Protosinghel, iar în 12 aprilie 2009 ridicat la rangul de arhimandrit. A îndeplinit mai multe ascultări: secretar - contabil (1993-2005), arhondar (1995 -2008), ghid (2005-2011), bibliotecar și eclesiarh (2005-), Secretar general al Fundației „N. Steinhardt” (2006-). A publicat teza de doctorat cu titlul „Monahismul ortodox din Maramureș și Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea”, Editura Mănăstirii Rohia, 2009, precum și 20 de studii și articole în diferite reviste.

BISERICA VECHĂ

Modestă dar plăcută, prima biserică a mănăstirii a fost ridicată pe pînțenul „Dealului Viei”, în mijlocul unei păduri de fag și de stejar. Lucrările de construcție au început în anul 1923 și au durat până în anul 1925. Ele au fost executate cu multă osteneală și eforturi deosebite, dar credința, entuziasmul și spiritul de sacrificiu ale ctitorului, credincioșilor din Rohia și din satele din jur au biruit.

Biserica mănăstirii a avut următoarele dimensiuni : 17,80 m lungime, 5,70 m lățime și 13 m Înălțime. Temelia ei a fost din piatră, iar zidurile din cărămidă, cu mici ferestre de o parte și alta. În dreptul altarului, bisericuța avea două abside mici, iar deasupra naosului s-a ridicat o mică cupolă din lemn. În față, bisericuța avea un pridvor, care se sprijinea pe patru stâlpi frontali, iar pe frontonul de deasupra era pictată în frescă „Adormirea Maicii Domnului”, icoana hramului mănăstirii. Interiorul bisericii a fost numai tencuit și văruiat iar

cu timpul pereții ei au fost împodobiți cu icoane.

Iconostasul a fost simplu, din lemn de brad, iar în 1979 a fost montat un iconostas nou, sculptat în lemn de stejar de Ioan Velea originar din Rohia, iar icoanele de pe el au fost pictate de pictorul bisericesc Gheorghe Busuioc, din București.

În anul 1996, din inițiativa Prea Sfințitului Justin, arhiepiscop-vicar al Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, starețul mănăstirii, vechea bisericuță a fost desfăcută, iar pe locul ei a început construirea unei biserici noi și impunătoare.

În prezent, iconostasul și o parte din icoanele din vechea bisericuță se află în paraclisul amenajat la demisolul noii biserici a mănăstirii.

BISERICA NOUĂ

Biserica veche, construită din cărămidă, pe fundații de piatră, cu acoperiș și bolți de lemn, s-a dovedit a fi neîncăpătoare pentru mulțimea credincioșilor care cercetau mănăstirea Rohia.

În această situație, dorința Prea Sfințitului Justin Sigheteanu, stareț al mănăstirii din 1988, a fost de a ridica o nouă și măreață biserică, care să se încadreze în ansamblul general al mănăstirii și , în același timp, să-i confere o notă aparte pe măsura importanței ei. În acest sens, a adunat în jurul Prea Sfinției Sale o echipă de specialiști : arhitect Dorel Cordoș din Sighetul Marmăției, inginerii Alexandru și Gelu Zaharia și constructorul inginer Grigore Buda.

După ani de pregătire, în primăvara anului 1996, când toate au fost temeinic analizate s-a purces la desfacerea bisericuței vechi și la construirea celei noi. Din cauza lipsei de spațiu, dar mai ales pentru faptul că locul pentru construirea bisericuței i-a fost descoperit părintelui ctitor Nicolae Gherman prin voința divină, s-a hotărât ca și biserica nouă să fie amplasată pe același loc unde fusese construită, cu 70 de ani în urmă, bisericuța veche.

Biserica veche a fost desfăcută cu grijă de viețuitorii mănăstirii, iar →

iar materialele din care a fost construită au fost refolosite în zidurile noii biserici; în acest fel, noua biserică a pornit la drum cu încărcătura spirituală acumulată în cei 70 de ani de existență a mănăstirii.

Elementele definitorii ale noii construcții sunt preluate de la biserici din toate cele trei provincii românești. Biserica e în formă de cruce, cu pridvor brâncovenesc în față, cu un singur turn cupolă ce conține elemente moldovenești și pentru ca spațiul cerea o biserică chivot, înălțată pe verticală, se folosește o înălțime de biserică maramureșană, (48 m de la bază, ea având o lungime de 22 m). O notă aparte va fi conferită ansamblului de la subsol, ce cuprinde o sală a mormintelor și un paraclis cu încăperile aferente (capelă, altar, proscomidiarul și diaconiconul).

Din 1998, s-a dat în folosință paraclisul de la demisol, cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae”, paraclis în care se oficiază toate sfintele slujbe ale mănăstirii și care a fost împodobit cu iconostasul și icoanele vechii biserici. Pe fațada deja terminată a noii biserici s-a executat, în mozaic, icoana Deisis - copie a celei de la Sfânta Sofia din Constantinopol, iar în anul 2005, tot în mozaic, cei doisprezece sfinți Apostoli. În pridvorul bisericii s-au pictat două icoane în mozaic, una cu „Adormirea Maicii Domnului”, hramul mare al mănăstirii, și una cu „Izvorul Tămăduirii”, hramul mic.

Noua biserică, care îmbină elemente din toate cele trei provincii românești : Țara Românească, Moldova și Transilvania, devine astfel un monument de arhitectură de referință pentru sfârșitul de secol XX și început de secol XXI ; iar prin faptul că este ctitorită de un fiu al mănăstirii, devenit monah și apoi arhieru - arată voia lui Dumnezeu că din ctitoria unui preot de mir să devină ctitorie episcopală - ceea ce plasează așezământul de la Rohia în rândul ctitoriilor voievodale, cum de altfel - ca activitate pastoral-misionară și rol de cetate a Ortodoxiei pentru ținut - a fost dintotdeauna.

În acest moment, biserica nouă se află în plin stadiu de finisare.

*

Printre valoroasele monumente bisericesti și de artă religioasă, care atrag admirația și prețuirea vizitatorilor din țară și de peste hotare, un loc de frunte îl ocupă și Mănăstirea „Sfânta Ana” - Rohia, din „Țara Lapușului”, județul Maramureș. Așezată într-un

cadru pitoresc, pe coama unui deal, în mijlocul unei păduri de fag și de stejar, Mănăstirea Rohia constituie locul privilegiat al căutătorilor de liniște și reconfortare sufletească, al iubitorilor de frumos artistic și natural.

Începuturile mănăstirii sunt legate de persoana preotului ortodox român Nicolae Gherman (1877-1959), paroh în satul de la poalele Dealului Viei - Rohia, deal pe care se găsește așezată mănăstirea. Preotul ctitor a zidit mănăstirea în memoria fiicei sale, copila Anuța, pe care a pierdut-o, fiind chemată la Domnul în noiembrie 1922, la vârsta de numai 10 anișori. Această fetița s-a făcut un binevestitor al voii Domnului căci, noapți de-a rândul, copila îi apărea în vis tatălui ei, rugându-l să construiască, o casă Maicii Domnului” în Dealul Viei din hotarul Rohiei. La început, îndureratul părinte tănuia în inima sa visele, până când, într-o zi o femeie credincioasă, Floarea lui Ilie, a venit la el și i-a spus : „Părinte de ce nu ascuți glasul lui Dumnezeu, care-ți poruncește prin copila Anuța, să faci casă Maicii Domnului în Dealul Viei ?” Nedumerit părintele o întreabă - „ce casă să fac Maicii Domnului ?” La care femeia i-a raspuns - „Mănăstire să faci, părinte!” În acel moment, părintele Nicolae și-a dat seama că este vorba de o hotărâre divină și, cuprins de o liniște sufletească, s-a hotărât să construiască o mănăstire în amintirea copilei sale și pentru mângâierea credincioșilor din aceste părți. Sprijinit de consătenii săi, părintele hotărăște ridicarea Sfintei Mănăstiri într-o poiană numită „la stejarul lui Pinte” unde, potrivit obiceiului a fost înfiptă o cruce. Peste câteva zile, însă, constată uimiți că crucea pe care o așezaseră în poiană nu mai era la locul ei, ci se afla în altă parte, tocmai pe pintelul dealului pe o stâncă. Bănuind că o mână răuvoitoare a săvârșit această mutare, crucea a fost adusă și așezată la locul ei, iar un credincios, pe nume Alexandru Pop, a rămas de pază peste noapte. Seara târziu când a început să ningă, credinciosul s-a întors acasă. A doua zi, de dimineață, când a ajuns acolo, deși nu era nicio urmă pe zăpada proaspăt căzută, crucea nu era la locul ei, ci a fost din nou găsită pe locul unde se află actuala biserică a mănăstirii. Cu toții au considerat că acesta nu poate fi decât un semn revelat prin care s-a arătat locul unde să fie construită biserica sfintei mănăstiri.

Lucrările pentru ridicarea bisericii au început în anul 1923. După multe

greutăți, cu sacrificii mari și ajutat de entuziasmul și brațele sutelor de credincioși, s-a reușit ca în timp de doi ani să fie ridicată o biserică modestă și o casă monahală. Mănăstirea a fost sfințită abia în 1926, de către vrednicul de pomenire episcopul Nicolae Ivan al Clujului, la 15 august, de sarbătoarea Adormirii Maicii Domnului, care a devenit hramul mănăstirii. Astfel, a luat ființă „primul așezământ de acest feliu” în Ardealul alipit. Multă vreme, așezământul a rămas la stadiul de schit, neputându-se dezvolta din cauza accesului foarte greu. Mănăstirea s-a putut dezvolta după 1965 și mai ales 1970, când s-a introdus curentul electric și s-a amenajat drumul de acces. Râvna și dăruirea unor stareți cu reală vocație a îmbogățit patrimoniul mănăstirii Rohia, patrimoniu care astăzi se compune din următoarele valori : „Casa de Stejar” (1965), „Casa Stăreției” (1969-1972), „Casa cu Paraclis” (1973-1975), „Casa Poetului” (1977-1979), „Altarul de vară” (1980-1983), „Poarta maramureșană” de la intrare în incintă mănăstirii (1988), „Casa Alba” (1988-1992), „Poarta din sat” (1999 - 2001), „Colțul maramureșan” compus dintr-o casă și o biserică de lemn (2001) s.a. Una din realizările foarte importante ale acestui așezământ a fost, este și va ramâne faptul că aici, pe parcursul celor peste 70 de ani de existență, sute de mii de români și-au gasit materializate năzuințele unității de neam și credință.

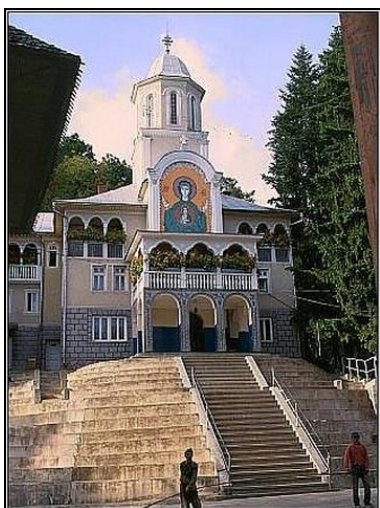
COLȚUL MARAMUREȘEAN

Alcatuit dintr-o biserică și casă, ambele din lemn, au fost proiectate de către arhitectul Dorel Cordoș în anul 2001. Casa de lemn este pentru cazarea pelerinilor și a oaspeților mănăstirii, iar biserica de lemn cu hramul „Sfânta Ana”, adăpostește muzeul mănăstirii.

CASA CU PARACLIS

„Casa cu Paraclis” este amplasată pe pintelul abrupt al dealului chiar în fața bisericii. Lucrările de construcție au durat doi ani 1973-1975. În fața clădirii s-au construit, în 1976, scări în formă→

semicirculară, adevărate propilee, cu două terase.

Clădirea are formă dreptunghiulară fiind orientată spre răsărit, are trei nivele. La parter se află 3 dormitoare destinate pelerinilor care cercetează mănăstirea. Într-unul din spațiile etajului I este amenajată biblioteca mănăstirii, iar la etajul II se află Paraclisul „Izvorul Tămăduirii”.

Pe fațada paraclisului se află o frumoasă icoană a Maicii Domnului cu Pruncul Iisus în brațe executată în mozaic de specialistul clujean Paul Sima, având o suprafață totală de 13 mp.

BIBLIOTECA

Din totdeauna mănăstirile ortodoxe au fost focare de spiritualitate și cultură. În această tradiție se înscrie și mănăstirea Rohia, care dispune de o bibliotecă formată din aproximativ 40.000 de cărți și reviste cu conținut teologic și de cultură profană, cuprinzând pe lângă lucrările în limba română, un important fond în limbile germană, și maghiară, precum și un număr de cărți în limbile franceză, engleză și neogreacă. În afară de fondul principal teologic, biblioteca adăpostește cărți din numeroase și variate domenii ca: istorie, arheologie, artă, poezie și proză literară (română și străină), muzică, științe, geografie, diplomatie, dramaturgie, etnografie, literatură populară, critică, eseistică,

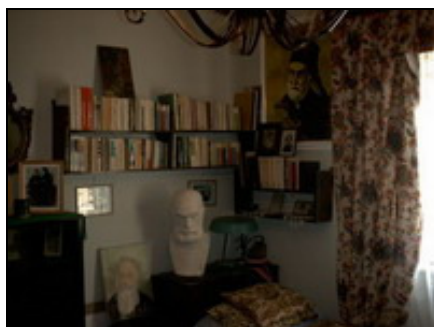
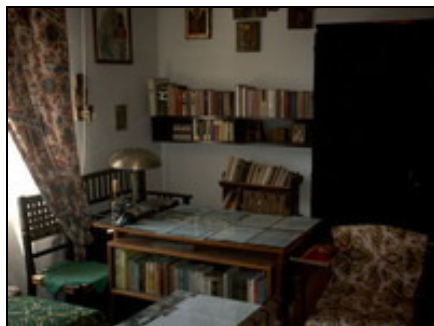
filosofie, psihologie, logică precum și biografii, memorii, jurnale, cărți juridice, de economie politică, știință politică, sociologie, manuale didactice s.a.m.d. Biblioteca dispune, de asemenea, de numeroase colecții de reviste teologice, literare și de informație.

Existența bibliotecii mănăstirii se datorează inițiativei și muncii depuse de P. S. Justinian - adevăratul ctitor al ei - astăzi episcop al Maramureșului și Sătmăruului, în timpul cât a funcționat ca stareț al mănăstirii Rohia. Ea a fost îmbogățită în timpul stareției arhimandritului Serafim Man și îndeosebi a actualului stareț P. S. Justin, arhiepiscop - vicar al Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului.

Biblioteca a fost organizată de parintele Nicolae Steinhardt după modelul marilor biblioteci publice. Cărțile sunt aranjate pe domenii, existând și un fișier pentru a ușura consultarea cărților bibliotecii, în prezent urmărindu-se inventarierea informatizată a cărților pe calculator. Din motive profilactice, cărțile din biblioteca mănăstirii pot fi împrumutate doar în incinta mănăstirii.

Cărțile donate sunt în număr redus, cele mai multe au fost achiziționate de mănăstire, depunându-se eforturi pentru ținerea la zi a bibliotecii cu principalele apariții editoriale.

CHILIA

În 1939, N. Steinhardt intră în redacția Revistei Fundațiilor Regale, fiind înlăturat după numai un an. Revine din

nou după război, iar în 1947 este eliminat din nou. După 1947, suportă privațiunile pe care le-au suportat toți cei care n-au încheiat „pactul cu diavolul” : este dat afară din barou, execută tot felul de slujbe mărunte, cel mai adesea necalificate, textele fiindu-i interzise. La 31 decembrie 1959, este convocat la Securitate, cerându-i-se să fie martor al acuzării în procesul intentat prietenilor săi Constantin Noica, Dinu Pillat, Alexandru Paleologu, Vladimir Streinu, Sergiu Al - George etc. În urma refuzului de a fi martor al acuzării, este arestat, judecat în cadrul „lotului Noica - Pillat” și condamnat la 12 ani de muncă silnică. La 15 martie 1960, în închisoarea Jilava, primește botezul creștin fiind botezat ortodox de către părintele Mina Dobzeu. Este eliberat din închisoare, în urma grațierii generale a deținuților politici, în august 1964. Își desăvârșește botezul prin Mirungere, la Schitul Darvari, și începe să ducă o viață creștină autentică, iar după moartea tatălui său, în 1967, începe să-și caute o mănăstire. În 1973, Constantin Noica îl înștiințează că i-a găsit locul potrivit : mănăstirea Rohia. Face timp de 7 ani pelerinaje la Rohia, iar pe 16 august 1980 se călugărește. În aceeași perioadă, reintră în viața literară publicând traduceri, eseuri, cronici în reviste ca *Secolul XX*, *Viața românească*, *Steaua*, *Familia*, *Vatra*, *Orizont* etc. Publică și următoarele volume: **Între viață și cărți**, Editura Cartea Românească, București, 1976; **Incertitudini literare**, Editura Dacia, Cluj - Napoca, 1980 ; **Geo Bogza, un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului**, Editura Albatros, București, 1982 ; **Critica la persoana întâi**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983 ; **Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte**, Editura Cartea Românească, București, 1988. Nicolae Steinhardt se stinge din viață la 30 martie 1989. Postum îi apar următoarele cărți : **Jurnalul fericirii**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991 (versiune franceză, Editura Arcantere - UNESCO, Paris, 1995 iar versiunea italiană, Editura Il Mulino, Bologna, 1996) ; **Monologul polifonic**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991 ; **Dăruind vei dobândi**, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1992 ; **Nicolae Steinhardt. Monahul de la Rohia raspunde la 365 de întrebări incomode adresate de Zaharia Sîngeorzan**, Editura revistei *Literatorul*, București, 1992 ; **Primejdia mărturisirii - Convorbiri cu Ioan** →

Pintea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993 ; **Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuț**, Editura Tipomur, 1994, **Călătoria unui fiu risipitor**, 1995 ; **Cartea Împartășirii**, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1995 ; **Drumul către isihie**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999; **Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca: 1967-1983**, Editura Humanitas, București, 2000 ; **Eu Însuși și alți câțiva, eseuri noi și vechi**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

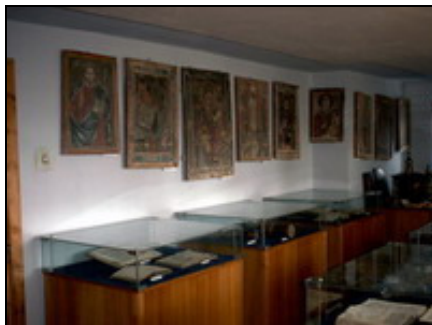
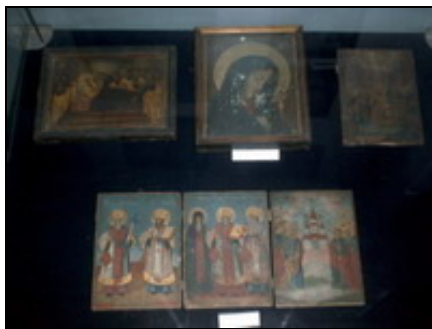
După moartea părintelui Nicolae, întâmplată la 30 martie 1989, chilia în care a viețuit ca monah al mănăstirii Rohia a fost destinată ca să păstreze, în timp, memoria celui care a viețuit în ea. Ea a fost amenajată ca un mic muzeu, în care se păstrează lucrurile personale ale părintelui Nicolae Steinhardt : manuscrise, cărți, icoane, tablouri, precum și mobilierul.

Din inițiativa Preasfintitului Justin Sigheteanul, Mănăstirea Rohia a alcătuit un grup de specialiști, format din: Virgil Bulat, George Ardeleanu, Florian Roatiș, Ștefan Iloaie și Macarie Motogna, care să lucreze la editarea integralei N. Steinhardt, care va conține aproximativ 20 de volume. În coeditare cu Editura Polirom de la Iași, până acum au apărut: **Jurnalul fericiirii, Dăruind vei dobândi, În genul... tinerilor, Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional, Articole burgheze**, primele cinci în anul 2008, **Primejdia marturisirii**, 2009, **Între viață și cărți**, 2010.

MUZEUL

Muzeul mănăstirii, din anul 1983 și până în 2007, a fost amenajat la etajul II al „Casei Poetului”, iar din luna mai 2007, este amenajat în biserica de lemn din cadrul „Colțului maramureșean”. Muzeul mănăstirii adăpostește o bogată colecție de cărți vechi bisericești, o frumoasă colecție de vechi icoane bisericești pe lemn și pe sticlă, datând din secolul al XVIII-lea.

Dintre lucrările valoroase aflate în colecția muzeului mănăstirii, amintim **Cazania sau Carte românească de Învățătură** a mitropolitului Varlaam, Iași, 1642, **Noul Testament de la Bălgrad** al mitropolitului Simion Ștefan tipărit la 1648, **Îndreptarea Legii**, Târgoviște, 1652, **Evanghelia** tipărită de Antim Ivireanu la Snagov, 1697, **Molitvelnic**, Râmnic, 1705, **Evanghelia** de la București, 1725, **Apostolul**, Blaj, 1767, **Biblia** de la Blaj, 1795, o **Psaltire** de pe vremea lui Caragea, 1817, **Cartea ce se zice Împartire de grâu**, Buzău, 1833, **Cronica Românilor**, a lui Gheorghe Șincai, editată la Iași în 1853, **Biblia** de la Buzău din 1854, **Biblia** lui Șaguna, Sibiu, 1856-1858, etc.

„CASA POETULUI”

„Casa Poetului” a fost ridicată între 1977 - 1979, are un parter și două nivele cu superbe verande. Aici se află Chilia părintelui Nicolae Steinhardt. În această casă a locuit temporar și poetul Ioan Alexandru.

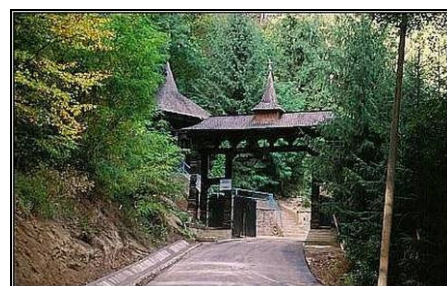
PARACLISUL

Paraclisul „Izvorul Tămăduiri” se află la etajul doi al „Casei cu Paraclis” și este un loc de rugăciune, de reculegere și de meditație pentru viețuitorii mănăstirii. El a fost pictat în cursul anului 1979 de pictorul bucureștean Gheorghe Busuioc, într-un stil mai apropiat de înțelegerea populară. A fost împodobit cu străni sculptate de meșterii din Pipirig și cu un iconostas sculptat în lemn de stejar de către profesorul Ion Rucăreanu din București.

Aici a fost tuns în monahism N. Steinhardt.

POARTA DE LEMN

„Poarta” de lemn de la intrarea în incinta mănăstirii a fost ridicată în anul 1988 și este opera sculptorului maramureșan Toader Bârsan.

Nicolae Băciu și Theodor Paleologu

Pr. Ștefan Iloaie, în prim plan

Theodor Paleologu, George Ardeleanu, Codruța și Nicolae Băciu

Codruța Băciu, Theodor Paleologu

Stelian Gomboș, Nicolae Băciu, Codruța Băciu, Ioan Pinte

Participanți la manifestări N. Steinhardt la catedrala din Baia Mare

La microfo, P.S. Justin Sigheteanul

Ioan Pinte, George Ardeleanu, Nicolae Băciu, la Frankfurt, 2012

Foto: Imagini de la centenarul N. Steinhardt, 2012, de la Rohia, Baia Mare, precum și de la Frankfurt, de la Târgul Internațional de carte, unde a avut loc o masă rotundă despre viața și opera lui N. Steinhardt, la Standul României.

Foto și imagini din colecția personală și de pe siteul Mănăstirii Rohia.

OCHIUL CICLOPULUI

Rohia, 29 iulie 2012, Slujba de parastas

Jurnalul fericirii

Mai presus de orice sunt fericit, fericit, fericit. Sunt și pricep că sunt și mi-o și spun. Și lumina parcă e mai luminoasă decât lumina și parcă ea vorbește și-mi spune *cine* e. visul mi se pare a dura mult, mult de tot. Fericirea nu numai că durează încontinuu, dar și crește mereu; dacă răul nu are fund, apoi nici binele nu are plafon, cercul de lumină se lățește din ce în ce, iar fericirea după ce m-a învăluit mătăsos, deodată schimbă tactica, devine dură, se aruncă, se prăvălește asupra-mi ca niște avalanșe care – antigravitațional – mă înalță; apoi, iar, procedează în alt fel: duios; mă leagă – și-n cele din urmă, fără menajamente, mă înlocuiește. Nu mai sunt. Ba sunt, dar atât de puternic încât nu mă recunosc.

În această a doua celulă din închisoare se petrece, îmi pare, ceva asemănător cu ceea ce trebuie să se fi întâmplat pe

drumul către Emaus. Mântuitorul nu mai e printre ai Săi, mirele a plecat. Dar se cuvine să începi, tu om, a secreta fidelitate și un nou val de fericire, mai în surdina, și să desprinzi realitatea prezentei Mângâietorului în locul cel mai neașteptat, mai arid: în tine. Trebuie să dai tu însuși mai mult, nu mai ești simplu spectator, nuntaș, ci participant cu drepturi egale, asociat, făuritor de fericire pe cont propriu. Trebuie să dovedești un lucru foarte greu. Că nu numai începutul – nunta – e curat, ci și traiul cotidian poate fi menținut la un grad acceptabil de relativă noblețe și demnitate. *La fel* ca începutul *nu* e: și ne doare. Dar tocmai asta e diferența dintre copilărie și maturitate: durerea recunoscută și răbdată, acceptarea inevitabilei diferențe de nivel dintre puritatea nunții și a sărbătorii și impuritatea zilelor de rând și anilor pe șart. (...)

Nenorocirea este că veacuri de-a rândul – și acum mai mult ca oricând – până și oamenii de bună credință (mai ales ei) văd în creștinism un fel de vag și blând cretinism, bun pentru bigoți, creduli și ființe pierdute cu firea. În vreme ce e clocot, e scandal, e „curată nebunie”, mai îndrăzneț și mai exigent decât orice teorie extremistă; e *aventură*, e *hapenning* - e cel mai formidabil hapenning. Creștinismul e dogmă, e mistică, e morală, e de toate dar e în mod special un mod de a trăi și *osoluție* și e rețeta de fericire. Mai că aș spune că e supradeconectare, supra-LSD. Pe lângă doctrina creștină, cerințele și rezultatele ei, toate stupefiantele și halucinogenele sunt leac băbesc, diluția Hanemann minimală, roabă neolitică.

Nu există mai zguduitoare terapeutică (ne cere imposibilul!) și nici medicament mai eficace (ne dă libertatea și fericirea fără a mai fi nevoie să trecem pe la traficanții de herionă). Creștinismul dă pace, liniște și odihnă – dar nu searbete și monotone, ci pe calea aventurii celei mai temerare, a luptei neîncetate, acrobației celei mai riscante un trapez la mare înălțime – și nicio plasă dedesubt.

Nu înțeleg cum de nu văd pelerinii aventurilor și petiționarii fericirii că trec pe lângă ceea ce caută.

N. STEINHARDT

Directori de onoare

MIHAI SIN

ADAM PUSLOJIC

Redactor-șef adjunct

VALENTIN MARICA

Redactori:

Cezarina Adamescu, Eugen Axinte, A.I. Brumaru, Mariana Chețan, Luminița Cornea, Mariana Cristescu, Melania Cuc, Iulian Dămăcuș, Darie Ducan, Răzvan Ducan, Alexandru Jurcan, Mioara Kozak, Lazăr Lădariu, Rodica Lăzărescu, Cleopatra Lorințiu, Bianca Osnaga, Mihaela Malea Stroe, Ioan Matei, Menuț

Maximinian, Miruna Ioana Miron, Liliana Moldovan, Marcel Naste, Cristian Stamatoiu, Gabriel Stan, Gheorghe Șincan, Victor Știr, Gabriela Vasiliu

Corespondenți: Raluca Andreea Chiper (Spania), Claudia Șatravca (Chișinău), Flavia Cosma (Canada), Mirela Corina Chindea (Italia), Andrei Fischof (Israel), Ovidiu Ivancu (India), Dorina Brândușa Landén (Suedia), Gabriela Mocănașu (Franța), Ionela van Rees-Zota (Germania), Dwight Luchian-Patton (SUA), Raia Rogac (Chișinău), M.N. Rusu (New York), Adriana Yamane (Japonia)

Lunar de cultură editat de ASOCIAȚIA „NICOLAE BĂCIUȚ” PENTRU DESCOPERIREA, SUSȚINEREA ȘI PROMOVAREA VALORILOR CULTURAL – ARTISTICE ȘI PROFESIONALE Președinte SERGIU PAUL BĂCIUȚ

Tiparul executat la S.C. Intermedia Group, Târgu-Mureș, str. Cuza Vodă nr. 57, România. Nicio parte a materialelor nu poate fi preluată fără acordul editorului. Copyright©Nicolae Băciuț 2012 *Email : nbaciut@yahoo.com; vatraveche@yahoo.com *Adresa redacției: Târgu-Mureș, str. Ilie Munteanu nr. 29, cod 540390 * telefon: 0365407700, 0744474258. Materialele nepublicate nu se restituie. Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine autorilor. Opiniile reflectă exclusiv punctul de vedere al acestora.

